

SIYER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

SAYI: 3 • ISSN 2547-9822 • OCAK-HAZİRAN 2018

SIYER ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

SAYI 03

ISSN 2547-9822

TARİH Ocak-Haziran 2018

FİYATI 25 TL

1 YILLIK FİYATI 50 TL (15€)

YAYIN SÜRESİ 6 Aylık

SAHİBİ VE SORUMLU Ömür Yıldırım
YAZI İŞLERİ MÜDÜRÜ

GENEL YAYIN YÖNETMENİ Mesher Şeker

EDİTÖR Prof. Dr. Adnan Demircan

EDİTÖR YARDIMCILARI Doç. Dr. Şaban Öz
Arş. Gör. Halil Ortakçı

MİZANPAJ Yener Turan

BASKI-CİLT Rumi Matbaa
Maltepe Mh. Fazılpaşa Cd. No: 8 K: 4
Topkapı / İstanbul Tel +90 212 612 71 72
Sertifika No: 35259

SATIŐ PAZARLAMA VE DAĞITIM Hakan Tan

TEMSİLCİLİK TALEPLERİ / İRTİBAT +90 531 660 50 18

BİZE ULAŐIN Bađlar Mahallesi 24. Sokak No: 10/A
GüneŐli-Bağcılar / İstanbul

TELEFON +90 212 550 0 571

FAKS +90 212 544 58 46

WHATSAPP HATTI +90 531 660 50 18

WEB www.siyerarastirmalaridergisi.com
www.siyerarastirmalaridergisi.net
www.siyerarastirmalaridergisi.org

E-POSTA info@siyerdergisi.com

BASIM TARİHİ 25.12.2017

TARANAN İNDEKSLER Directory of Research Journals Indexing
Academic Resource Index

Her hakkı saklıdır. Yazıların sorumluluğu yazarlarına aittir. Fotoğraf, yazı ve diğer görsellerin izin alınmadan ve kaynak gösterilmeden her türlü ortamda çoğaltılması yasaktır.

YAYIN KURULU Prof. Dr. Âdem Apak (Uludağ Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Adnan Demircan (İstanbul Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Fatih Yahya Ayaz (Çukurova Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. M. Hanefi Palabıyık (Atatürk Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Nuh Arslantaş (Marmara Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Rıza Savaş (Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Ünal Kılıç (Cumhuriyet Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Yusuf Ziya Keskin (Harran Ü. İlahiyat Fak.)
Doç. Dr. Hüseyin Akgün (Amasya Ü. İlahiyat Fak.)
Doç. Dr. Şaban Öz (KSÜ. İlahiyat Fak.)

DANIŞMA KURULU Prof. Dr. İsmail Hakkı Göksoy (SDÜ İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Levent Öztürk (Sakarya Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. M. Mahfuz Söylemez (İst. Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Mehmet Azimli (Hitit Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Mehmet Bahaüddin Varol (NEÜ İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Mehmet Salih Arı (Yüz. Yıl Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Mehmet Şeker (Dokuz E. Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Murat Sarıçık (SDÜ İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Mustafa Demirci (Selçuk Ü. Edebiyat Fak.)
Prof. Dr. Nurettin Gemici (İst. Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Sabahattin Samur (Erciyes Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Salih Pay (Uludağ Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Seyfettin Erşahin (Ankara Ü. İlahiyat Fak.)
Prof. Dr. Şefaettin Severcan (Erciyes Ü. İlahiyat Fak.)
Doç. Dr. Hüseyin Güneş (Şırnak Ü. İlahiyat Fak.)
Doç. Dr. Hüsnü Koyunoğlu (İst. Ü. İlahiyat Fak.)
Doç. Dr. İlyas Topsakal (İst. Ü. Edebiyat Fak.)
Doç. Dr. Kenan Ayar (Ondokuz May. Ü. İlahiyat Fak.)
Doç. Dr. Mehmet Akbaş (M. Artuklu Ü. Edebiyat Fak.)
Doç. Dr. Metin Yılmaz (Ondokuz May. Ü. İlahiyat Fak.)
Doç. Dr. Mithat Eser (Pamukkale Ü. İlahiyat Fak.)
Doç. Dr. M. Sadık Akdemir (SDÜ İlahiyat Fak.)
Doç. Dr. Mustafa Özkan (YBÜ İslami İlimler Fak.)
Doç. Dr. Nizamettin Parlak (Erzincan Ü. İlahiyat Fak.)
Muhammed Emin Yıldırım (Siyer Vakfı)

A) YAYIN İLKELERİ

1. Siyer Araştırmaları Dergisi, “Siyer” alanında uluslararası düzeyde, bilimsel niteliklere sahip çalışmalarını yayımlayarak söz konusu alanda bilgi birikimine katkıda bulunmayı amaçlamaktadır.
2. Siyer Araştırmaları Dergisi yılda iki kez yayımlanan hakemli bir dergidir.
3. Siyer Araştırmaları Dergisi, etik kurallardan olan dürüstlük, açıklık, diğer araştırmacıların fikir ve bulgularına saygı ve atıfta bulunarak kullanma, alıntuların etik ve bilimsel ilkelere uygun olması, objektiflik ve yapılan araştırma ile ilgili mevcut yasa ve yönetmeliklere uygun davranmak gibi hususlara uymayı taahhüt eder.
4. Dergiye gönderilen yazılar, editörler kurulu (editör ve yardımcıları) tarafından ilgili yazının derginin yayın şartlarını taşıdığına karar vermesi halinde, hakemlere gönderilir.
5. Editör ve editör yardımcıları yayın kurulunun tabii üyesidirler.
6. Dergide çalışma ve yazışma dilleri Türkçe, İngilizce ve Arapça’dır.
7. Dergiye gönderilen çalışmalar “Makaleler”, “Tanıtım ve Değerlendirmeler” ve “Çeviriler” üst başlıkları altında neşredilecektir.
8. Dergiye kabul edilecek makaleler, öncelikle kendi alanlarına uygun araştırma yöntemleri kullanılarak hazırlanmış özgün çalışmalar olmalıdır. Çalışmaların başka bir yerde yayımlanmamış olması veya yayımı için değerlendirme aşamasında bulunmaması gerekir. Yazılar önceden herhangi bir kongre, sempozyum ya da toplantıda bildiri olarak sunulması durumunda, yer ve tarih belirtmek koşuluyla; tez ya da basılı kitaplardan istifadeyle hazırlanması halinde, istifade edilen kaynak zikredilmek koşuluyla Yayın Kurulu tarafından uygun görüldüğü taktirde yayımlanabilir. Ayrıca bilimsel alana katkı niteliğindeki çeviriler, kitap eleştirileri yayımlanabilir. Yayımlanması uygun görülen çalışmaların bütün yayım hakları Siyer Araştırmaları Dergisi’ne aittir. Yayımlanan yazıların bilimsel içerik, hukuk ve dil açısından sorumluluğu yazarlarına aittir.
9. Dergiye gönderilen yazıların takibi ve değerlendirilme süreci azami 4 (dört) aydır.
10. Yayımlanan makaleler için yazarlara telif ücreti ödenir.
11. Siyer Araştırmaları Dergisi, açık erişim politikası benimsemiştir.
12. Makale göndermek için, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/siyer/index> adresine yazar kaydı yapılarak üye olduktan sonra, <http://dergipark.ulakbim.gov.tr/itad/author/submit/1> adresindeki “Yeni Gönderi Başlat: Beş adımda makale gönderisinin ilk adımı için TIKLAYINIZ” butonuna basılarak adımların takip edilmesi gerekmektedir.
13. Makale gönderimi için adımlar takip edilirken verilen “Yazım Kurallarına” mutlaka uyulmalıdır.

B) YAZAR REHBERİ

- a. Kitap: Yazar soyadı adı, eser adı (italik), çeviri ise çevirenin adı (çev.), tahkiki ise (thk.), sadeleştirme ise (sad.), edisyon ise (ed. veya haz.), yayınevi, baskı yeri ve tarihi (örnek, İstanbul 2004), Yazma eser ise, Yazar soyadı adı, eser adı (italik), Kütüphanesi, numarası (no.), varak numarası (örnek, vr. 10b).
- b. Makale: Yazar soyadı adı, makale adı (tırnak içinde), dergi veya eser adı (italik), çeviri ise çevirenin adı (çev.), baskı yeri ve tarihi, cildi (örnek; IV), süreli yayın ise (örnek; Sayı: 3), sayfa aralığı (s.).
- c. Basılmış sempozyum bildirimleri ve ansiklopedi maddeleri, makalenin referans verilmiş düzeniyle aynı olmalıdır.
- d. İnternette kaynak kullanma durumunda yazar soyadı adı, eser adı (italik), internet adresi, erişim tarihi (örnek; 01.01.2014) belirtilmelidir. İnternette tüzel kişi/kurum/kuruluş yazılarının kullanılması durumunda tüzel kişi/kurum/kuruluş vb. adı, eser adı (italik), internet adresi, erişim tarihi (örnek, 01.01.2014) verilmelidir.
- e) Dergimizde kullanılan bazı kısaltma örnekleri; bakınız (bkz.), karşılaştırınız (krş.), Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA), MEB İslâm Ansiklopedisi (İA), Kütüphane (Ktp.).

İÇİNDEKİLER

EDITÖRDEN	9
KURAN MEALİ-HADİS İLİŞKİSİNİN ÖNEMİ MÜ'MİN: 40/60 VE FURKAN: 25/77 AYETLERİ ÖRNEĞİ AHMET KELEŞ	11
İNŞİKÂK-I KAMER HÂDİSESİ (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadîs ve Hadis Coğrafyası Açısından Ele Alınması) HÜSEYİN AKGÜN	33
SİYER ARAŞTIRMALARINDA HADİS KAYNAKLARININ ÖNEMİ HÜSEYİN GÜNEŞ	55
MUSA B. MUHAMMED EŞ-ŞÂTİBÎ'NİN, EL-MUVÂFAKÂT ADLI ESERİNDE HZ. PEYGAMBER YÜCEL ONAY	67
SUUDİ ARABİSTAN'DAKİ KAYA RESİMLERİ MAJEED KHAN	81
MİLLÎ EĞİTİM BAKANLIĞI TARAFINDAN HAZIRLANAN PEYGAMBERİMİZİN HAYATI VE SİYER DERS KİTAPLARININ TAHLİL VE TENKİDİ YARD. DOÇ. DR. FEYZA BETÜL KÖSE - ARŞ. GÖR. ASIM SARIKAYA	107
HADİS-SÎRET İLİŞKİSİ DR. MEHMET APAYDIN - DOSYA KONUSU	141
HADİS VE SİYER İLİMLERİNİN METODOLOJİK BENZERLİKLERİ VE FARKLILIKLARI ARŞ. GÖR. FUAT İSTEMİ	145
SİYER-HADİS İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SİYERDE APOKALİPTİK HABERLERİN GENİŞLEMESİ DOÇ. DR. CAHİT KÜLEKÇİ	153

SİYER-İ MUHTASARA ASIM SARIKAYA - NOSTALJİ	165
SİYER-İ NEBÎ: HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S) HAYATI, ŞAHSİYETİ, DAVETİ ŞEHBA YAZICI - KİTAP TANITIMI	173

EDİTÖRDEN...

Siyer Araştırmaları Dergisi'nin 3. sayısıyla karşınızdayız. Bu sayımızı da zamanında çıkarmamızı nasip eden Yüce Allah'a hamd ü senalar olsun.

Alan dergisi çıkarmanın zorluklarını bilerek başlattığımız yürüyüşümüzde dergimizin ilk iki sayısının büyük bir teveccühle karşılandığını görmek bizi fazlasıyla memnun ederek bundan sonra atacağımız adımlar hususunda bizi cesaretlendirdi. İnşallah Allah Resûlü'nü (sas) mesajını ve etkilerini anlatma yürüyüşümüz uzun soluklu olur. Temennimiz, bu yürüyüşün genç kardeşlerimiz tarafından sürdürülmesidir.

Hz. Peygamber'i, getirdiği mesajı, etkilerini, Allah Elçisi'nin yaşadığı dönemi ve çevresini ele almanın yanında, İslâm medeniyetinin evlatları olarak tarihî tecrübemizin yansımalarını ele almak için önemli bir boşluğu dolduracağına inandığımız dergimizin bu sayısında hem hadis, hem de siyer alanında çalışan değerli akademisyenlerimizin yazılarını okuyacaksınız.

Dergimizin 3. sayısına katkıda bulunan Ahmet Keleş, Hüseyin Akgün, Hüseyin Güneş, Yücel Onay, Cahit Külekçi, Feyza Betül Köse, Mehmet Apaydın, Fuat İstemi, Hakan Temir, Asım Sarıkaya ve Şehba Yazıcı'ya teşekkür eder; çalışmalarının ve katkılarının devamını dileriz. Bu sayıda yer alan yazıların ilgiyle okunacağını, zihnimizdeki soruların bazılarına ışık tutacağını ve bizi yeni araştırmalara teşvik edeceğini ümit ediyorum.

Dergimiz, Türkçe, Arapça, Kürtçe ve İngilizce olmak üzere dört dilde yayınına devam etmektedir. Çalışmalarınızın başka dillerde de okuyuculara ulaşması için özgün çalışmalarınızı bekliyoruz. Dergimizin bir okul olması temennisıyla bir sonraki sayımızda buluşmak üzere Allah'a emanet olunuz.

KURAN MEALİ- HADİS İLİŞKİSİNİN ÖNEMİ MÜ'MİN: 40/60 VE FURKAN: 25/77 AYETLERİ ÖRNEĞİ

AHMET KELEŞ
PROF. DR.
DİCLE Ü. İLAHİYAT FAK.

ÖZET

Bu makale, hadis kaynaklarını dikkate almayan Kuran tercümelerindeki sorunları, Mü'min Sûresi 60 ve Furkân Sûresi 77. ayetlerin mealleri çerçevesinde ele almaktadır. Ayrıca bu durumun çevirilerde, kimi zaman tahrif boyutlarına kadar varabileceğine de dikkat çekmektedir. Ülkemizde yaygın olarak okunan meallerde görülen çeviri sorunları bu çalışmayı önemli kılmaktadır. Herhangi bir metni bir başka dile tercüme etmenin zorluğu malumdur. Ancak, tercüme edilecek metin İlâhî Kelam olduğunda bu daha da zorlaşmaktadır. Bir de söz konusu metin, edebi sanatsal yönüyle öne çıkan Kuran olduğunda, tercüme işi çok daha ciddi bir boyut kazanmaktadır. Çalışmamız, çevirilerdeki bu zorlukları aşabilmenin bir yolu olarak Hadis kaynaklarına başvurmayı önermektedir.

Anahtar sözcükler: Meal,
Hadis, Rivayet, Dua, İbadet, Tercüme

ABSTRACT
THE IMPORTANCE
OF RELATION
BETWEEN THE
HADİTH (TRIDITION)
AND QURAN'S
TRANSLATION

This article studies on translation problems of Quran, which does not notice the Hadith collections. It shows that these problems by giving examples of translations of 60th verse of Mü'min Surah and the 77th of Furkân Surah. In addition, it notices that the errors of translations expand to alternation of meaning of Quran. The problems which were observed on the Quran's translations read widely in our country makes this research important. It is obvious that is difficult to translation any text in any language into another language. But it is more difficult that when this text is Divine Words. In addition to this problem, when the text is Quran which is the Holly Book that is the most summit of the literary art is the translation has the most important dimension. Our study offers to solve this problem via Hadith (Traditions) Sources as a way to overcome the difficulties of translation.

Key words: Translation,
Hadith, Narrative,
Prayer, Worship,
Translation.

SAVİ: 3 • OCAK-HAZİRAN 2018 • SAYFA: 11-31

Giriş

Son zamanlarda ülkemizde, üzerinde en çok konuşulan hususlardan biri de hiç kuşkusuz Kuran tercümeleri ve meal-leridir. Çünkü o kadar çok Kuran meali var ki neredeyse mealler enflasyonuna maruz kalmış gibiyiz. Buna rağmen, halen gönül rahatlığıyla okuyacağımız ve okunmasını da tavsiye edeceğimiz bir mealden söz etmek oldukça güçtür. Elbette bunun birçok farklı nedenleri vardır. Bizim bu makalede ele almayı düşündüğümüz husus ise Hadis kaynaklarımızı dikkate almadan yapılan meallerin, Kuran'ın anlamını ve mesajını iletmedeki yetersizlikleri ve maruz kaldıkları sorunlardır. Bu sorunları, sadece iki farklı sûreden seçtiğimiz ancak aynı konuyla ilgili olan iki ayetin meallerini örnek vererek göstermeye çalışacağız. Makalede çeviri örnekleri olarak aktardığımız meallere ilişkin yapmış olduğumuz tüm eleştiriler, tamamen bu alanda yapılan çalışmalara olumlu bir katkı yapma amacına matuftur. Bu vesileyle, hem Kuran çevirisine gösterilmesi gereken hassasiyete hem de çeviri yaparken Hadis kaynaklarımızı dikkate almaya naçizane bir vurgu yapmayı amaçladık. Kuran'ı anlamak ve onu farklı bir dile çevirmek için yıllarını ve ömürlerini veren her biri çok değerli meslektaşlarımıza, öncelikle Kuran'a yapmış oldukları bu hizmetlerinden dolayı müteşekkir olduğumuzu belirtir, değerli mesailerini sağlık ve afiyet içinde devam ettirmelerini yüce Mevla'dan dileriz.

İnsanlık tarihi her zaman İlahi vahyin rehberliğine mazhar olmuş ve bu rehberliği de insanların arasından seçilen en seçkin şahsiyetler

olan peygamberler üstlenmişlerdir.^[1] Bütün peygamberler (a.s.) kendilerine indirilen vahyi içinde yaşadıkları topluma ileterek (tebliğ) onları hakka ve hidayete çağırılmışlardır.^[2] Çünkü insanoğlunun bu dünyadaki bulunuş amacı imtihan olmaktır.^[3] Seçilen her peygamber doğal olarak gönderildiği toplumun diliyle vahiy almış ve tebliğde bulunmuştur.^[4] Pek tabiidir ki Hz. Muhammed (a.s.) de Arapça konuşan bir toplum ve kültüre mensup olduğu için Kuran'ın dili Arapça olmuştur. Allah bu hususa Kuran'da birkaç kez işaret eder ve muhataplarına; *"kendi dillerinde hitap ettiğini"* belirterek, indirilen vahyi anlamama gibi bir mazeretlerinin olamayacağını altını çizer.^[5] Bildiğimiz kadarıyla ne inananlar ne de inkâr edenler Kuran'ı anlamadıklarına dair bir şikâyetle bulunmuşlardır. Bu itibarla diyebiliriz ki Kuran vahyi ilk muhatapları için anlaşılabilir bir hitap idi. Hitap idi diyoruz, çünkü Kuran söz olarak inmiş ve bilahare yazıyla kaydedilmiştir. Hitabın gereği de anlaşılabilir. Zira anlaşılmayan bir diyalogdan söz edemeyiz. En azından anlaşılmayan bir diyalog sürdürülemez. Kuran'ın nüzülü yaklaşık yirmi üç sene sürdüğüne göre muhataplarıyla arasında bir anlama sorunu olmuş olamaz. Sonuç olarak, Kuran'ın anlaşılmasına yönelik sorunlar vahyin nüzul sürecinde değil daha sonraki dönemlerde ortaya çıkmıştır, diyebiliriz.

Peygamberlere indirilen vahyin her zaman iki tür muhatapı olmuştur. Birincisi, doğrudan muhataplardır ki bunlar vahyin inişinin şahitleridirler. Vahiy onlara iner. Onlar da kendilerine hitap eden bu vahyi anlarlar. İkincisi ise vahyin dolaylı muhataplarıdır. Bunlar da iki kısımdır: Biri, vahyin indiği aynı topluma mensup oldukları halde hayata vahiy tamamlandıktan sonra gelmiş olanlardır ki bunlar vahyi artık yazılı bir metinden (Mushaf) okurlar. Buna bağlı olarak da vahyi anlama sorunları başlar. Bu sorun, vahyin indiği tarihten ne kadar uzaklaşırsa o kadar artar. Diğeri de vahyin dilini konuşmayan başka kültür mensuplarıdır. Bunlar için vahyin dili sadece inandıkları dinin dilidir. Vahyin dilini normal bir dil olarak görmezler. O, İlahi Kelamdır ve dindir. Bu kısımda yer alan toplumlar Kuran'ı ancak kendi dillerine tercüme edildiğinde anlayabilirler. Nitekim İslam tarihi boyunca şahit olduğumuz durum budur.

[1] Kuran, uyarıcı bir peygamberin gönderilmediği toplumlara azap edilmeyeceğini, bu vesileyle her topluma mutlaka bir peygamber gönderilmiş olduğunu belirtir. Bu konuda bkz. İsrâ, 17/15.

[2] Mâide, 5/67.

[3] Mülk, /2.

[4] İbrahim, 14/4.

[5] Nahl, 16/103; Şuarâ, 26/ 195; Ahkâf, 46/12.

Bu genel değerlendirmeden sonra konuyu, özellikle de Kuran'ın dolaylı muhatapları olan bizim gibi Müslüman toplulukların durumuna getirirsek, iki önemli nokta ile karşılaşırız: Birincisi, Kuran'ın anlaşılması, diğeri de ibadette okunmasıdır. Çünkü Kuran aynı zamanda ibadetlerde tilavet edilen bir kitaptır. Bu itibarla Müslüman olan farklı kültür mensupları kendi dillerine çevrilen vahyi anlasalar bile bu çevirileri ibadetlerinde okuyamayacakları için bir şekilde, en azından ibadetlerinde okuyacakları kadar, Arapça öğrenmeleri gerekmektedir. Buradaki Arapçadan kastımız yüzüne Kuran okumayı bilmektir. Zira İslam, başından itibaren teamülle/uygulamayla (fiilen gösterilerek) öğretilen bir din olduğu için her Müslümanın dini görevlerini yerine getirebilmesi için Kuran'ı bizzat anlaması gerekmemiştir. Çünkü Kuran'ı âlimler anlamışlar, anlamayanlara da anlatmışlardır. Böylece geleneğimizde tefsir yaygındır da tercüme ancak çağdaş dönemlerde gündeme gelmiş ve özünde de dini bir ihtiyaç olmaktan ziyade siyasi arka plana sahip olan bir olgudur.^[6] Özellikle Cumhuriyetin ilanından sonra, Kuran'ın tercüme edilmesi her zaman önceliğini koruyan dini/siyasi bir mesele olagelmıştır. Daha Atatürk hayatta iken başlayan Kuran'ın Türkçeye tercüme edilmesi ve tefsiri politikası daha sonra da aynı heyecanla devam etmiştir.^[7]

İslam'ın ve Kuranın farklı kültürlere tanıtılmasının yegâne yolunun Kuran'ı yaşayan tüm kültür dillerine tercüme etmek olduğunda hemen her Müslüman hemfikirdir. Bugün yeryüzünde yaşayan ve sözlü-yazılı edebiyatı olan neredeyse birkaç bin dil vardır.^[8] Kuran da bu dillere tercüme edilmeyi beklemektedir. Bu, her Müslümanın özellikle de ilahiyatçı akademisyenlerin en önemli görevleri olmalıdır. Ancak tüm dünya dillerine tercüme bir yana kendi dilimizde bile huzuru kalple okuyup anlayabileceğimiz bir meale ne kadar ihtiyaç duyduğumuz malumdur. Kime; “Kuran meali okuyun” desek, aldığımız cevap; “okuyamıyoruz” oluyor. Peki, neden? Çünkü çevirilerin dili ve üslubu okuyucuyu rahatsız ediyor. Çeviriye konu olan kitap, İlahi Kelam olan Kuran'dır. Yani, Arap Dilinin emsalsiz edebi bir şaheseridir. Fakat bu özellik çevirilere neredeyse hiç yansımıyor. Acaba bunun nedeni nedir? Türkçemizin bir edebiyatı yok mudur? Elimize aldığımızda bir solukta okuduğumuz birçok kıymetli eser Türkçe değil mi? Kuran'da yer alan dilsel sanatların bizim dilimizde bir karşılığı olmadığı için mi çeviriler, güzelim

[6] Bu konuda geniş bilgi için bkz. Dücane Cündioğlu, *Türkçe Kuran ve Cumhuriyet İdeolojisi*, İstanbul: Kitabevi, 1998, s.15-22.

[7] Cündioğlu, a.g.e., s. 9-123.

[8] Selçuk Kütük, *Bilim Felsefesi Üzerine*, Açılım Y., İstanbul 2005, s. 151.

dilimizi Allah'ın kitabının hatırına bile okunamaz ve okumaya tahammül edilemez hale getiriyorlar?

İfadeye çalıştığımız dil ve anlatım merkezli bu sorunlardan başka, özellikle son zamanlarda karşılaştığımız başka ciddi sorunlar da söz konusudur. Adeta her bir meal kendi etrafında “özel bir cemaat” ve taraftar kitlesi oluşturarak Müslümanları, “senin mealin yanlış benim mealim doğru” noktasına getirmiştir. Yine bu meyanda maalesef Kuraniyyûn ekolünün^[9] devamı sayılacak kimi söylemler de yeniden ortaya çıkmıştır. Yetmişli yıllarda ülkemizde “Mealciler” diye bir akım bile vardı. Bugün de benzer tavırları görmek mümkündür. Bu tavırlardan burada özellikle söz etmemizin nedeni, onların, Kuran'ı anlamak için sadece Kuran'ın yeteceğini iddia etmelerinden dolayıdır.^[10] Bu çevrelerce Hadis ve Sünnet neredeyse Kuran'ı anlamanın dışına atılmış ve geleneğimizin devasa bir bilgi kaynağı olan Hadis kaynaklarımızdan istifade edilmemiştir. Hatta Mustafa İslamoğlu gibi, hadisler ve onların nâkili kaynaklarımızla yakışsız bir üslupla istihza eden meal yazarlarımız bile vardır.^[11] Bu makale ile biraz da bu soruna işaret etmek istedik. Çünkü hadis kaynaklarımızdan yeterince yararlanmadan yapılan mealler, Kuran'ın mesajını ve anlamını yeterince yansıtamamaktadırlar.

Meal Sorunu Olan Ayetler

Örnek olarak vereceğimiz her iki ayetin konusu da aynıdır. Türkçeye “dua etmek” olarak çevrilen ayetteki ifadelerin doğru anlaşılmadığını düşünüyor ve yapılan çevirilerin/meallerin hatalı olduklarını söylüyoruz. Çünkü Hadis kaynaklarımızda yer alan rivayetler bize, söz konusu ayetlerde geçen ifadelerin doğru anlamlarını vermektedirler ve bu anlamlar meallerdeki anlamlarla örtüşmemektedir. Mealler, bu rivayetler dikkate alınmadan yapıldığı için sorunlu olmaktadır. Aşağıda bu iddiamızı örnekler üzerinden kanıtlamaya çalışacağız.

Makalemizde ele alacağımız ayetler; Mümin Suresi (Gâfir) 60 ile Furkân Suresi 77. ayetleridir. İki farklı surede yer almış olsalar da her iki ayetin konusu da aynı olduğu ve benzer meal sorunlarına maruz kaldıkları için “Hadis-Meal ilişkisi” çerçevesinde birlikte ele almak istiyoruz. Asıl amacımız,

[9] Mustafa Öztürk, *Çağdaşlık ve Çağdaş Dönem Kuran Yorumlarına Genel Bir Bakış, İslamiyât*, 2004, sayı: 4, s. 71-94.

[10] Mustafa Ertürk, *Kuran İslam'ı Söyleminin İlmî Değeri, İslam'ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Önemi* sempozyumu, T.D.İ.V. Y., Ankara 2003, s. 213-34.

[11] Özellikle sosyal medyada paylaşılan videolarında Sayın İslamoğlu maalesef muteber kaynaklarımız ve onlarda yer alan rivayetlerle ilgili bilim ve nezaket sınırlarını zorlayan ifadelerde bulunmaktadır. Örneğin; “Bu da sahîh isnatlı Buhârî hadisi ve şirk” ifadeleri gibi... <https://www.youtube.com/watch?v=Pf8YSzECR3Q> (05. 07. 2017).

hem verilen meallerin sorunlarına dikkat çekmek hem de son zamanlarda Kuran'ı anlamak için hadislere ihtiyacın olmadığını iddia edenlere karşı somut bir örnekle bu kanaatlerinin bilimsel olmadığını göstermektir. Özellikle Furkân Suresi 77. ayete verilen bazı mealler neredeyse ayetin anlamını tahrif boyutuna varmıştır. Kanaatimizce bu fahiş hatalar çeviri yaparken Hadis kaynaklarımızdan yeterince yararlanmamaktan kaynaklanmaktadır. Önce Mü'min Suresi 60. ayetten başlayacağız. Çünkü bu ayeti nasıl anlamamız gerektiğine dair Hz. Peygamber'den nakledilen Merfu' bir rivayet vardır. Bu rivayet, makalemizin asli amacı olan çeviri-hadis ilişkisinin önemini çok açık bir şekilde göstermektedir.

Mümin Suresi Altmışınca (60) Ayet

Mümin Suresi altmışınca (60) ayetin anlamını doğru anlayabilmemiz için hadis kaynaklarımızda yer alan aşağıdaki rivayeti mutlaka dikkate almalıyız. Çünkü Hz. Peygamber, ayette geçen “dua” sözcüğünü nasıl anlamamız gerektiğini açıklamaktadır. Rivayet şudur:

حدثنا احمد ابن منيع قال حدثنا مروان ابن معاوية عن الاعمش عن ذر عن يسيع عن النعمان ابن بشير عن النبي [ع. س.] قال : الدعاء هو العبادة ثم قرأ : و قال ربكم ادعوني استجب لكم ان اللذين يستكبرون عن عبادتي سيدخلون جهنم داخرين

İmam Tirmizî (275/897) bu hadisi Süneninin “Ebvâbu'd-Deavât” bölümünde naklettikten sonra devamında; “bu hadis Hasen Sahihdir” diye rivayetle ilgili kanaatini de belirtmiştir.^[12] Ayrıca nakletmiş olduğumuz bu rivayet başka hadis kaynaklarımızda da yer almaktadır.^[13]

Yukarıda, orijinal metinde altını çizdiğimiz ifadeler meallerde yanlış tercüme edilen kısımlardır. Hemen her meal yazarı ayette geçen “Dua” sözcüğünü gündelik dilde kullanılan anlamıyla çevirmiş ve ayette kastedilmeyen bir anlamın öne çıkmasına neden olmuştur. Oysa nakletmiş olduğumuz

[12] İmam Tirmizî'ye mahsus bu Hadis Usûlü kavramı için bkz. İsmail Lütfi Çakan, Hadis Edebiyatı, Marmara Üniversitesi Yayınları No: 431, İlahiyat Fakültesi yayınları No: 2; İstanbul 1985, s. 65.

[13] Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, Sünen, *Ebvâbu'd-Deavât*, 1; İbn Hanbel, Ahmed, *el-Müsned*, Kahire tsz., IV, 267, 271; İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezid el-Kazvîni, *Sünen*, Dâru İhyâu Turâsî'l-Arabî, 1975, Duâ, 1.

hadiste Hz. Peygamber (a.s.) öncelikle duanın “ibadet” olduğunu ifade buyurarak, dua sözcüğünü nasıl anlamamız gerektiğini açıklamaktadır. Buna göre ayette geçen “dua” sözcüğünü “ibadet etmek” olarak anlamamız gerekmektedir. Bu amaçla Hz. Peygamber; “dua ibadetin ta kendisidir” diye bir açıklamada bulunmuştur ve bu sözüne bir delil olarak da Mü’min Sûresi altmışıncı (60) ayeti okumuştur. Böylece ayette geçen “dua” sözcüğünü yanlış anlamamızı önlemek istemektedir.

Şimdi hem rivayeti hem de rivayette yer alan Mü’min Sûresi altmışıncı (60) ayeti tercüme edelim. Yapacağımız çeviri ile iktibas edeceğimiz meal-ler karşılaştırıldığında, hem aralarındaki fark hem de çevirilerdeki hatalar daha iyi görülebilecektir.

“Hz. Peygamber (a.s.); *“dua ibadetin ta kendisidir”* (yani dua demek ibadet demektir) buyurduktan sonra şu ayeti okudu: *“Rabbimiz; sadece bana kulluk yapınız ki ben de size yapmış olduğunuz kulluğunuzun karşılığını vereyim. (Yani sizi katımda değerli ve itibarlı kılayım) Kibirlenerek bana kulluk yapmaktan yüz çevirenler, aşağılanmış, değersizler olarak cehenneme gireceklerdir, buyurmuştur.”*^[14]

Parantez içi açıklamalar ile tercümenin daha iyi anlaşılmasını sağlamak istedik. Çünkü rivayette verilmek istenen mesaj bizim gibi ana dilleri Arapça olmayanlar tarafından ancak bu şekilde anlaşılabilir. Ayetin birinci kısmında yer alan; “bana kulluk yapın” ifadesi, devamında gelen; “bana kulluk yapmayı kendisine yediremeyen, kibirli kendini beğenmiş” ifade-siyle uyumludur. Şayet ilk ifadeyi; “bana dua edin” diye çevirecek olursak ki aşağıda vereceğimiz örnekler öyle çevirmişlerdir, o zaman ayetin ikinci kısmındaki “ibadet” sözcüğü birinci cümledeki “dua” ile uyumsuzluk arz eder ve bu da okuyucuyu rahatsız eder. Nitekim aşağıda iktibas edeceğimiz çeviri örneklerinde bu uyumsuzluk ve dildeki rahatsız edicilik çok açık olarak görülebilmektedir.

Maalesef meal yazarlarımız, Kuran’ın neresinde; “ادعونی استجب لكم” ifadesini görseler hemen; “bana dua ediniz ben de duanızı kabul edeyim, icabet edeyim”, diye çevirmeye alışık oldukları için bu ayette de aynı tavır sergilemişlerdir. Oysa ayetin orijinal metninde de altını çizdiğimiz; “يستكبرون عن عبادتي” ifadesi daha önce geçen “ادعونی استجب لكم” ifadesindeki “Dua” sözcüğünü nasıl anlamamız gerektiğini göstermektedir. Ayrıca Allah Resulü de rivayetin başında “dua” sözcüğünü “ibadet” olarak anlamamız gerektiğinin altını çizmekte ve adeta bizi bu hataya düşmeyelim diye uyarılmaktadır.

[14] Mü’min; 40/60.

“يستكبرون عن عبادتي” ifadesi; “*bana kulluk yapmayı, ibadeti kendisine yediremeyen kibirli, kendisini beğenmiş*” anlamıyla Allah’a ibadetten kaçınanları tasvir etmektedir. Ayet, dünya hayatında kibirlenerek Allah’a kulluk yapmayanların cehenneme girerken dünyadaki kibir ve kendini beğenmişliklerinden eser kalmayacağını ve hor-hakir bir şekilde ateşe atılacaklarından söz ediyor. Yani, dünyada ibadetten kaçınmanın onları ahirette nasıl değersizleştireceğini ifade ediyor. Şimdi bu mesaja uygun olarak ayetin birinci cümlesinde yer alan ve “*bana dua ediniz*” diye çevrilen “*dua*” sözcüğünü, “*dua etmek*” değil de “*ibadet etmek*” olarak çevirirsek, hem ayetin anlam bütünlüğünü korumuş hem de hadise uygun anlam vermiş oluruz. Çünkü ayetin mesajına göre; ibadet etmek insanı değerli kılarken, ibadetten yüz çevirmek de onu değersiz kılmaktadır. Ayetin bütünlüğü bu anlam uyumunu zorunlu kılmaktadır. Böylece ayette verilmek istenen mesaj şudur: *Bana kulluk yaparsanız, ben de sizi yapmış olduğunuz ibadetlerinize/kulluğunuza karşılık katımda değerli ve itibarlı kılarım. Aksi takdirde, bana kulluktan kibirlenerek kaçınanların benim katımda bir değer ve kıymetleri olmadıkları gibi ahirette de değersizler olarak cehenneme gireceklerdir.*

Görüleceği üzere ayet ancak hadis-i şerif dikkate alınarak çevrildiğinde anlam bütünlüğünü korumakta ve verilmek istenen mesajı tam olarak vermektedir. Şimdi de rivayeti/hadisi dikkate almadan yapılan bazı çeviri örneklerini görelim.

Mümin Suresi Altmışınca (60) Ayetin Meal Örnekleri

Vermiş olduğumuz anlamı kıyaslamak ve aradaki farkı göstermek amacıyla ülkemizde yaygın olarak okunan bazı meallerden iktibaslarla bulunacağız. Ancak yapacağımız iktibaslara geçmeden önce bir hususu özellikle belirtmek istiyoruz. Tırnak içinde aktardığımız meal ve tercümelelerdeki her türlü dilsel problemler tamamen yazarlarına aittirler. Biz metinlere hiçbir müdahale yapmadan aynen aktardık. Sadece, yukarıda ayetin orijinal metninde altını çizdiğimiz ve çeviri sorunlarının olduğunu düşündüğümüz ifadelerin çeviri örneklerinde de altlarını çizdik ki okuyucu üzerinde durduğumuz sorunu daha iyi görsün. Bu hususun özellikle dikkate almasını istiyoruz.

Diyanetin Meali:

“Rabbimiz şöyle dedi: “Bana dua edin, duanıza cevap vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler aşağılanmış bir halde cehenneme gireceklerdir.”^[15]

Diyanetin Meal Tefsiri:

“Rabbimiz şöyle buyurdu: Bana dua edin, kabul edeyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler, aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir.”^[16]

Hemen hemen aynı çeviri yapılmıştır. “ادعونی” ifadesi “bana dua edin”, “استجب لكم” de “kabul edeyim” olarak karşılanmıştır. Aşağıda görüleceği üzere bu yaklaşım geneldir ve hemen her mealde aynıdır.

Elmalı Hamdi Yazır:

“Halbuki Rabbiniz buyurdu “ادعونی استجب لكم” yalvarın ki bana size karşılık vereyim, çünkü benim ibadetimden kibirlenenler yarın hor hakir olarak Cehenneme gireceklerdir.”^[17]

Merhum Elmalı, ayetin açıklama kısmında bizim işaret etmiş olduğumuz hadise de atıfta bulunarak, duanın ibadet anlamına geldiğini ve ibadet ve duanın birbirlerinden ayrı düşünülemez olduklarını belirtmiştir.^[18] Ancak bu kanaatini her ne hikmetse ayetin tercümesine yansıtmamıştır. Ayrıca ayetlerin tercümelerinde kullandığı Türkçe de kötü ve anlaşılmalıdır. Bu anlatım biçiminin Elmalı'nın tefsirine has bir özellik olduğunu belirten Mustafa Öztürk, konuyla ilgili yapmış olduğu bir iktibastan hareketle şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Muhtemelen tefsirindeki ayet meallerinin Kuran yerine ikame edileceği endişesinden ve/veya her yönüyle ilahi bir kumaş olan Kuran-ı Arabî'yi başka bir dilde aynen üretmenin imkânsızlığına ilişkin muhkem inancından dolayı, eserin meal kısmında –tefsir kısmındaki mükemmel dil ve üslûbun aksine Türkçenin gramerine ters düşen bir üslûp kullanmıştır.”^[19]

[15] Diyanet İşler Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, 3. Baskı.

[16] Diyanet İşler Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.

[17] Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Ankara tsz., V., 4167. (Orijinal nüshadır. Yeni baskı değil)

[18] Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, V., 4167-8.

[19] Mustafa Öztürk, “Çağdaşlık ve Çağdaş Dönem Kuran Yorumlarına Genel Bir Bakış”, *İslamiyât*, 2004, sayı: 4, s. 22.

Süleyman Ateş:

“Rabbiniz buyurdu ki; “Bana dua edin, duanızı kabul edeyim. Bana kulluk etmeğe tenezzül etmeyenler, aşağılık olarak cehenneme gireceklerdir.”^[20]

Mustafa Öztürk’ün Meali:

“Bakın, Rabbiniz şöyle buyuruyor: Bana yakarın; yakarışınıza karşılık vereyim. Bana yönelip yakarmaya tenezzül etmeyenler, aşağılanmış bir vaziyette cehennemi boylayacaklardır.”^[21]

Mealın, Ankara Okulu Yayınları tarafından basılan yeni baskısında ise şu tercüme yer almaktadır:

“Rabbiniz şöyle buyuruyor: “Bana yakarın, yakarışınıza karşılık vereyim; (dua edin, duanızı kabul edeyim). Bana kulluk/ibadet etmeyi kibrine yediremeyenler aşağılanmış bir halde cehennemi boylayacaklardır.”^[22]

Sayın Öztürk mealinde hem “ادعونی” ifadesi için hem de “عبادة” ifadesi için “yakarmak” anlamını vermiştir. “ادعونی/Dua ediniz” ifadesini “عبادة/kulluk ediniz” şeklinde çevirmesi gerekirken tam tersi “ibadet” etmeyi de “dua” etmeye dönüştürmüştür. Çeviri, ayetin vermek istediği mesajı tam olarak yansıtmakta yetersizdir. Sayın Öztürk, ayetin bütünlüğünü sağlamak amacıyla bu tür bir anlam vermiş olmalıdır.

Mustafa İslamoğlu:

“Ve Rabbiniz şöyle buyuruyor: “Bana dua edin ki ben de kabul edeyim! Bana kulluk yapmayı kendisine yediremeyenler, rezil rüsva olarak cehenneme girecekler”^[23]

Abdülaziz Bayındır: (Süleymaniye Vakfı Meali)

“Rabbiniz (Sahibiniz) der ki “Bana dua edin, size olumlu karşılık vereyim. Bana kulluk etmeyi kibirlerine yediremeyenler alçalmış olarak cehenneme gireceklerdir.”^[24]

[20] Süleyman Ateş, *Yüce Kuran’ın Çağdaş Tefsiri*, VIII, 91.

[21] Mustafa Öztürk, *Kuran-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Otto Y., Ankara 2008, s. 473.

[22] Mustafa Öztürk, *Kuran-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara Okulu Y., Ankara 2014, s.530.

[23] Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kuran Gereççeli Meal Tefsir*, Düşün Y., İstanbul, 2009, Mümin, 40/60.

[24] Bu meal Süleymaniye Vakfı resmi internet sitesinden alınmıştır. <http://www.suleymaniye-vakfimeali.com/>

Abdülbaki Gölpinarlı:

“Ve Rabbiniz dedi ki: Çağırın beni, icâbet edeyim size; şüphe yok ki bana kulluk etmekten, ululuk satarak çekinenler, aşağılık bir halde cehenneme gireceklerdir.”^[25]

Uzmanlık alanı edebiyat ve klasik metinler olan bir akademisyenin, Kuran çevirisi gibi son derece önemli bir konuda neden böyle bir dil ve üslup kullandığını anlamak gerçekten çok zordur.

Muhammed Esed:

“Ama Rabbiniz buyurur ki: “Bana dua edin, duanızı kabul edeyim! Bana kulluk etmeye tenezzül etmeyenler, mutlaka aşağılanmış olarak cehenneme gireceklerdir!”^[26]

Karşılaştırma ve Değerlendirme

Bir kıyaslama olsun diye verdiğimiz meal örneklerinin bizim yapmış olduğumuz çeviriden hangi açıdan farklılık arz ettiklerini okuyucu görmüştür diye düşünüyoruz. Çünkü hemen hepsinde görülen ortak sorun ayetin anlamındaki uyumsuzluktur. Okuyucu, ayetin ilk kısmında yer alan “dua ediniz” ifadesiyle ikinci kısımda yer alan “ibadet ediniz” arasında irtibat kurmakta zorlanmaktadır. Oysa her ikisi de “ibadet etme” olarak çevrildiğinde her hangi bir problem kalmamaktadır. Kaldı ki bu şekilde çevirmemizin gerekçesi sadece uyum değil bir zorunluluktur.

Şimdi de çok kısaca bazı klasik kaynaklarımızda yer alan konuyla ilgili bilgilere atıfta bulunmak istiyoruz.

Taberî (310/932) yukarıdaki rivayetin farklı bir versiyonunu nakletmiş ve bu rivayette konumuzla ilgili ince bir ayrıntıyı ortaya çıkmıştır:

عن النعمان بن بشير، قال: قال رسول الله صَلَّى اللهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «إِنَّ عِبَادَتِي دُعَائِي» ثُمَّ تَلَا هَذِهِ الْآيَةَ

Altı çizili ifadede Hz. Peygamber (a.s.); “Hiç şüphesiz ibadetim duamdır” buyurmuş ve ardından da şu ayeti (konumuzla ilgili olan ayeti) okumuş-

[25] <https://felsevuf.wordpress.com/2015/10/26/kuran-i-kerim-meali-abdulfaki-golpinarli>

[26] Muhammed Esed, *Kuran'ın Mesajı Meal Tefsir*, İşaret Y., İstanbul 1999; Orijinal metin de şu şekildedir: “But your Sustainer says: “Call unto Me (and) I shall respond to you! Verily, they who are too proud to worship Me will enter hell, abased”.

tur.”^[27] Görüleceği üzere rivayet dua sözcüğünü nasıl anlamamız gerektiğini gayet açık bir şekilde göstermektedir.

Zemahşerî (538/1160), meşhur tefsiri el-Keşşâf da ele almış olduğumuz ayet ve anlamıyla ilgili olarak aynen şu ifadeyi kullanmaktadır:

ادعوني : اعبدونى و الدعاء بمعنى العبادة كثير فى القران

“ادعوني” “bana kulluk yapınız” demektir. Dua sözcüğü Kuran’ın birçok yerinde ibadet, kulluk anlamında geçmektedir.^[28] Görüldüğü gibi Zemahşerî hiçbir farklı yaklaşıma yer vermeksizin ayetin anlamını “dua etmek” olarak değil “Allah’a kulluk” yapmak olarak vermektedir.

Yine Zemahşerî; “استجب لكم” ifadesini Mücâhid’in; “bana kulluk yapın ben de size karşılığını vereyim” diye tefsir ettiğini nakletmiştir.^[29]

İbn Kesîr (774/1396) de tefsirinde konuyla ilgili rivayetin farklı versiyonlarını vermiş ve ayette geçen ve “dua etmek” olarak çevrilen ifadenin aslında “kulluk etmek” anlamına geldiğini belirtmiştir.^[30]

Diğer Örnek: Furkân Sûresi Yetmiş yedinci (77) Ayet

Ülkemizde, halk arasında bile ne zaman dua söz konusu olsa hemen herkesin dilinde şu ifade yer alır: “De ki duanız olmasa idi Rabbim size ne diye değer verecekti?” Hutbeler, vaazlar ve dini konuşmalarda sıklıkla dile getirilen mezkûr ifade bir ayet meali olarak zikredilir. Fakat gerçekten Kuran’da anlamı böyle olan bir ayet var mıdır? Yoksa genel bir ezber olarak mı dile getirilmektedir? Acaba meal yazarlarımız ilgili ayeti bu ezberin etkisinde kalarak mı çevirmektedirler? Çünkü örnek olarak ele alacağımız konuyla ilgili Furkân yetmiş yedinci (77) ayeti başka türlü yanlış çevirmek mümkün görünmemektedir. Orta düzey Arapça bilgisi olan biri bile bu ayeti yaygın olduğu anlamıyla çevirmez. Zira ayet, asla bölünmeye tahammülü olmayan bir bütünlüğe sahiptir. Onu iki ayrı cümleye bölmek ve her birine ayrı ayrı anlam vermek dil ve gramer açısından imkânsızdır.

Söz konusu ayet şudur:

[27] Taberî, İbn. Cerîr, *Câmiu'l-Beyân an Te'vîli Âyi'l-Kuran*, Beyrut 1995, XXIV, 99. (12. Cildin içinde basılı)

[28] Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Cârullah Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf*, Beyrut 1995, IV, 180.

[29] Zemahşerî, *Keşşâf*, IV, 180.

[30] İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurani'l-Azîm*, İstanbul 1985, VII, 142-43.

قُلْ مَا يَعْجَبُ بِكُمْ رَبِّي لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ فَقَدْ كَذَّبْتُمْ فَسَوْفَ يَكُونُ لِزَامًا

Görüldüğü üzere ayet başından sonuna kadar bir bütündür. Bu itibarla ayetin bir kısmını diğerinden ayırarak anlam verip daha sonra da sanki Kuran’da bu anlamda müstakil bir ayet varmış gibi dile getirmek doğru değildir. Ayrıca ayetin orijinal metninde ayet ikiye bölünmesin diye bir de vasıl (صلى) işareti (secâvend) vardır.^[31] Maalesef aşağıda vereceğimiz meal örneklerinde bu durum hiç dikkate alınmamıştır. Özellikle de ayetin orijinal metninde altını çizdiğimiz zamirler, gramer olarak açıklanması imkânsız mercilere irca edilmişlerdir. Okuyucu bu durumu daha açık görebilsin diye hem ayetin orijinal metnin de hem de çevirilerde söz konusu zamirlerin altlarını çizdik. Okuyucunun, hem karşılaştırma yapmasını kolaylaştırmak hem de aradaki farkı daha iyi görebilmesini sağlamak için ayetin tarafımızdan yapılan tercümesini önce vermek istiyoruz.

“Ey Muhammed (seni elçi olarak gönderdiğim muhataplarına) de ki; şayet Rabbim sizi kendisine kulluğa ve imana davet etmemiş olsa idi (çünkü sizi önemli ve değerli kılan yegâne şey size yaptığım bu davettir) başka neden dolayı size değer ve önem atfedecekti ki? Oysa siz onun davetini yalanladınız (iman etmediniz) o halde bu inkârınızın/yalanlamanızın sonucuna katlanacaksınız.”

Meal Örnekleri

Diyabetin Meali:

“(Resûlüm!) De ki: (Kulluk ve) yalvarmanız olmasa, Rabbim size ne diye değer versin? (Ey inkârcılar! Size Resûl’ün bildirdiklerini) kesinkes yalan saydınız; onun için azap yakanızı bırakmayacaktır!”

Mealdeki parantez içi açıklamalar aslında çevirinin daha iyi anlaşılmasını sağlamak içindir. Fakat bu çeviride adeta tersinden bir amaca hizmet etmiş ve anlamı anlaşılmasız kılmıştır. Mealin Türkçe açısından ne ölçüde bozuk ve anlaşılmasız olduğunu okuyucunun takdirine bırakıyoruz. Ayetin ikinci yarısının başında parantez içinde; “*Ey inkârcılar*” diye verilen çeviri sadece bir tercüme hatası değil farkına varılmadan yapılmış bir tahrif örneğidir.^[32] Bunun, elbette gözden kaçan, sehven yapılmış bir hata olduğunu düşünüy-

[31] Kuran’da vakıf (secâvend) işaretleri için bkz. Abdurrahman Çetin, Kuran Okuma Esasları, Emin Y., Bursa 2009, s270.

[32] Hüsnü zan ediyoruz ve bunun ancak sehven olabileceğini düşünüyoruz. Başka türlü olmasını ihtimal dışı görüyoruz.

yoruz. Ancak bu sehvin ne derece büyük bir yanlışla neden olduğunu da belirtmek durumundayız.

Çünkü ayette geçen ve altını çizdiğimiz “küm” zamirleriyle “Ey kâfirler” diye çevirdikleri “kezzebtüm”de yer alan “tüm” zamiri aynı muhataplara râcidir. Bu zamirlerin ilk ikisini başka muhataplara “kezzebtüm”deki “tüm” zamirini de başkalarına irca etmek Arapça grameri açısından hiçbir şekilde mümkün değildir. Yani, mealdeki “Ey kâfirler” şeklindeki hitap ile “kezzebtüm” fiilinin faillerinin kâfirler olduğu belirtilmiş olmaktadır. Oysa bir önceki cümlede geçen “küm” zamirleriyle kastedilenlerin de müminler olduğu belirtilmiştir. Çünkü “kulluk ve yalvarma” müminlere özgüdür. Bu tür bir çeviri, sadece ayeti yanlış olarak tercüme etmek değil aynı zamanda bir tahriftir. Her nasıl olursa olsun bu hata mazur görülemez. Çünkü çok açık bir şekilde ayetin mesajını çarpıtmakta ve ilahi amacı saptırmaktadır. Aynı yanlış başka meallerde de söz konusudur.

Diyanet İşleri Teşkilatının yayınladığı “Meal Tefsirde” ise ayet şu şekilde çevrilmiştir:

“De ki (o inkârcılar): “Kulluğunuz ve niyazınız olmasa Allah size ne diye değer versin! Siz (onun dinini) asılsız saydınız; onun için artık bu, yakanızı bırakmayacak!”^[33]

Görüreceği üzere bu çeviri ayette geçen zamirlerin muhataplarını aynı yere irca ederek bütünlüğü korumuştur. Bu açıdan doğrudur. Ancak, muhatapları “kâfirler” olarak belirlemesinin ne derece isabetli olduğunu aşağıda tartışacağız. Ayrıca çevirinin Türkçesini de okuyucunun takdirine bırakıyoruz.

Elmalı Hamdi Yazır:

“De ki rabbım size ne kıymet verir duanız olmasa? Demek ki tekzip ettiler, o halde yarın ceza yapışacak”^[34]

Elmalı gibi büyük bir müfessirin gözünden “كذبتم” sözcüğündeki “تم” zamirinin muhatap zamiri olduğu nasıl kaçır da “siz” diye çevirmesi gereken bir ifadeyi “onlar” diye; “demek ki tekzip ettiler” diye çevirebilir, anlamak neredeyse imkânsızdır. Muhtemelen belleklerimize yer eden ezberlerimiz dikkatimizi kör edebiliyor. Ayrıca, ayetin tefsir ve açıklama kısmında “dua” sözcüğüne; “ibadet ve kulluğunuz olmasa ne ehemmiyetiniz olurdu” şeklinde anlam verdiği halde meal kısmında neden bu tür bir anlamı tercih ettiğini anlayamadık.^[35] Bir önceki ayetin mealıyla ilgili dikkatleri çektiğimiz mer-

[33] Diyanet İşleri, *Meal Tefsir*, Komisyon, IV, 137.

[34] Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, V, 3608.

[35] Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, s. 3616.

hum Elmalı'nın tefsirine ilişkin değerlendirmenin bu ayet için de geçerli olabileceğini hatırlatmak isteriz.

Mustafa Öztürk:

“Ey Peygamber! De ki o kâfirlere: “İman ve ibadetiniz olmadıktan sonra rabbim size ne diye değer versin? Sizler Allah'ın ayetlerini yalan saydınız. Ama bilin ki bu büyük günahın cezasından yakanızı asla kurtaramayacaksınız.”^[36]

Sayın Öztürk'ün mealinin iki farklı baskısını kullandık. Diğer baskıdaki tercüme ve açıklamasını da vermek istiyoruz.

(Ey Peygamber) De ki o kâfirlere/müşriklere: “Allah'ın birliğine imanınız, ibadetiniz ve ihlasınız olmadıktan sonra rabbim size ne diye değer versin?! Siz ki Allah'ın ayetlerini yalan saydınız. (Ama bilin ki) bunun vebali yakanızı hiç bırakmayacaktır.”^[37]

Öztürk mealin devamında şu açıklamayı yapmaktadır:

“Bu ayette geçen dua kelimesi “Allah'ın birliğine iman ve davet” manasındadır. Nitekim dua kelimesinin fiil kalıpları da birçok ayette “ibadet/tapınma” manasında kullanılmıştır.^[38]

Muhatapların “kâfirler” olarak tespit edilmesini paranteze alırsak, muhtevayı en doğru biçimde yansıtan meal Sayın Öztürk'ün mealidir.

Mustafa İslamoğlu:

(Müminlere de ki): “Eğer duanız olmasaydı Rabbim size ne diye değer verecekti ki?”

(Kâfirlere de ki): Sonuçta siz de yalanlamış bulunuyorsunuz; bundan böyle (inkârınız) sizin yakanızı bırakmayacak”^[39]

İslamoğlu'nun aktarmış olduğumuz meal tam bir “tahrif” örneğidir. Çünkü ayetin bir kısmını müminlere diğer bir kısmını da kâfirlere hitap edecek şekilde bölerek tercüme edebilmek ancak orijinal metni tahrif etmekle mümkündür. Maalesef İslamoğlu da bunu yapmıştır. Kuran'ın sahîh anlamı için hadis/rivayetin ne derece önemli olduğunu az da olsa fark edip de kaynaklarımıza bakabilseydi bu fahiş hataya düşmeyecekti.^[40]

[36] Mustafa Öztürk, *Kuran'ı Kerim Mealî: Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, s. 365.

[37] Mustafa Öztürk, *Kuran-ı Kerim Mealî, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, s.414.

[38] Mustafa Öztürk, *Kuran-ı Kerim Mealî, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, s. 414.

[39] Mustafa İslamoğlu, *Kuran Mealî*, Furkan, 25/77.

[40] Bu vurgumuzun sebebi müellifin Hadisler ve Rivayetlere karşı olan tutumuna bir atıftır. Bu konuda şu sosyal medya adresine bakılabilir. <https://www.youtube.com/watch?v=Pf8Y-SzECR3Q> (05. 07. 2017)

Süleyman Ateş:

“De ki; “duanız olmadıktan sonra Rabbim sizi ne yapsın? Yalanladınız. Bu yüzden cezalandırılmanız gerekir.”^[41]

Sayın Ateş’in meali de aynı hata ve yanlışı tekrar etmiştir. Buna ek olarak mealde geçen; “*yalanladınız*” ifadesiyle kastedilenin, yalanlananın ne olduğunu da belirtmemiş olduğu için meal anlaşılmaz olmuştur.

Abdülaziz Bayındır: (Süleymaniye Vakfı Meali)

“De ki: “Duanız olmasa Sahibinizin yanında ne değeriniz olur? Siz hep yalan söylediniz. Yarın yalanınız yakanızı bırakmayacaktır.”^[42]

Sık sık konuşmalarında; “*Kuran’ı anlamak için yine Kuran yeter*” diyen ve bu söylemiyle ülkemizde ünlenen Sayın Bayındır; “*كذبتهم*” ifadesini “*siz hep yalan söylediniz*” şeklinde çevirmiştir. Oysa fiil müteaddidir ve “*yalan söylemek*” ise lazım fiildir. “*Yalanladınız*” ile “*yalan söylediniz*” arasında son derece önemli bir fark vardır. Verilen çevirinin doğru olabilmesi için kıraatin değişmesi gerekir. Yani “*kezzabtüm*” şeklinde şedde ile değil “*kezebtüm*” şeklinde şeddesiz okunması gerekir. Bu okuyuşun dışında verilen anlam gramer olarak açıklanamaz. Bu itibarla verilen meal ayetin karşılığı değildir. Ayrıca, çevirinin Türkçesini de okuyucuların takdirlerine bırakıyoruz.

Abdulkaki Gölpınarlı:

“De ki: Sizi imana davet etmeseydi ne değeriniz olabilirdi Rabbimin katında; ama siz gerçekten de yalanladınız tebliğ edilenleri, artık azaplandırmak gerekte sizi.”^[43]

İlk örnek olarak verdiğimiz ayetin meali münasebetiyle Gölpınarlı’nın Türkçesindeki garipliğe dikkat çekmiştik. Şayet ifadesindeki farklı ve devrik anlatımı dikkate almaz isek verilen anlam ayetin mesajına uygundur. Nitekim birçok rivayet tefsirinde ayette geçen “*dua*” sözcüğünün imana davet anlamına geldiği belirtilmiştir.

Muhammed Esed:

“(İNANANLARA) de ki: “Dua ve yönelişiniz O’na olan inancınız için değilse, Rabbim size niçin değer versin?” (Ve inkarcılara da de ki:) “Gerçek şu ki, siz (Allah’ın mesajını) yalanladınız: artık bu (günah) yakanızı bırakmayacaktır!”^[44]

[41] Süleyman Ateş, *Yüce Kuran’ın Çağdaş tefsiri*, İstanbul tsz., Yayın evi yok. Furkan; 25/77.

[42] <http://www.suleymaniyevakfimeali.com/>

[43] <https://felsevuf.wordpress.com/2015/10/26/kuran-i-kerim-meali-abdulkaki-golpinarli>

[44] Muhammed Esed, *Kuran Mesajı: Meal-Tefsir*, İşaret Y., İstanbul 1999, II, 738.

İslamoğlu'nun mealı ile ilgili söylediklerimiz Muhammed Esed'in mealı için de aynen geçerlidir. Ayetteki zamirler, hiçbir dil bilgisi kuralı dikkate alınmadan keyfî olarak farklı muhataplara irca' edilmiştir. Bu, kabul edilebilir bir durum değildir.

Bazı Klasik Kaynaklarda Konunun Değerlendirilmesi

Şimdi de klasik kaynaklarımızdaki konuyla ilgili bazı önemli bilgilere kısaca yer vereceğiz. Taberî ayetle ilgili olarak şu yorumları nakletmiştir:

(لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ) يقول: لولا عبادة من يعبد منكم، وطاعة من يطيعه منكم.

“Şayet duanız olmasa” ifadesi; “şayet içinizden Allah’a kulluk yapanların kullukları ve yine Allah’a itaat edenlerin de itaatleri olmasa”, anlamındadır.^[45] Ayrıca Mücahit’ten de şu yorumu nakletmiştir:

مجاهد، قوله: (لَوْلَا دُعَاؤُكُمْ) قال: لولا دعاؤكم إياه لتعبده وتطيعوه.

Şayet duanız olmasa demek; “Allah’a ibadetiniz ve itaatiniz olmasa” demektir.^[46]

Ayetin ikinci kısmının başında geçen ve zamirin mercii bakımından meal-lerde sorun olduğunu söylediğimiz, özellikle de “*kâfirler*” şeklinde çevrilmesine itiraz ettiğimiz; “*Kezzebtüm/yalanladınız*” ifadesiyle kimlerin kastedilip, yalanlayanların kimler olduğunu şu veciz ifadeyle açıklamıştır:

فقد كذبتهم أيها القوم رسولكم الذي أرسل إليكم وخالفتهم أمر ربكم الذي أمر بالتمسك به لو تمسكتم به، كان يعبأ بكم ربي، فسوف يكون تكذيبكم رسول ربكم، وخلافكم أمر بارتئكم، عذاباً لكم

“Ey Muhammed’in (a.s.) kavmi, muhatapları, size gönderilen elçinizi yalanlayıp, Rabbinizin, yerine getirmeniz için size emrettiği emrine de muhalefet ettiniz. O halde Rabbin size neden değer versin ki? Çok yakında elçinizi yalanlamanızın ve Rabbinizin emrine muhalefet etmenizin azabı gerçekleşecektir.”^[47]

[45] Taberî, XX, 70. (11. Cilt içinde basılı)

[46] Taberî, XX, 71. (11. Cilt içinde basılı)

[47] Taberî, XX, 71. (11. Cilt içinde basılı)

Ayetin orijinal metninde altını çizdiğimiz zamirlerle kimlerin kastedildiği ve kimlerin neyi yalanladıkları, Taberî'den naklettiğimiz bu metinde çok açık bir şekilde ifade edilmektedir. Öncelikle “*küm ve tüm*” zamirleriyle kastedilenlerin mümin veya kâfir muhataplar değil, Hz. Muhammed'in davetine muhatap olan başta kavmi olmak üzere tüm insanlardır. Bu durumda ayetin anlamı ve mesajı şu şekilde olmaktadır: “ey benim elçimi yalanlayıp onun imana ve kulluğa davetini reddedenler, elçimi ve benim davetimi yalanlamanızın cezasını çok yakında göreceksiniz”.

Benzer şekilde Zemahşerî de şu izahı yapmaktadır:

انما هو العبادة وحدها لا لمعنى آخر و لولا عبادتهم لم يكثر لهم البتة .
الدعاء العبادة

“Dua”, başka değil ancak ibadet anlamındadır. Onların ibadetleri olmamış olsa idi elbette Allah onlara bir değer/önem vermezdi. Dua: ibadettir. [48]

Yukarıda nakletmiş olduğumuz ve eleştirdiğimiz meal örneklerinde gözden kaçırdığımız düşündüğümüz üç ortak nokta vardır: Birincisi, “duanız olmasa” çevirisi, ikincisi, ayette geçen “*كم*” ile “*تم*” zamirlerinin mercilerini tespitteki hata, üçüncüsü de “*كذبتم*” fiilinin mefulünü belirlememektir. Öncelikle zamirlerden başlamak istiyoruz. Ayette geçen üç muttasıl zamir aynı muhataplara yöneliktir. Bunları iki farklı muhataba, yani müminlere ve kâfirlere irca etmek Arapça grameri bakımından imkânsızdır. Dolayısıyla yukarıdaki mealde önce parantez içinde “müminlere de ki”, daha sonra da yine parantez içinde “kâfirlere de ki” şeklinde yapılan çeviriler, sadece hatalı değiller aynı zamanda ayetin anlamını ve mesajını da tahrif etmiş olmaktadır. Sonuç olarak ayette geçen her üç zamirin de mercileri aynıdır. Onlar da Hz Muhammed'in çağdaşları başta olmak üzere İslam'a davet edilen tüm insanlardır.

Ayette geçen; “*لولا دعاءكم*” ifadesi “şayet duanız olmasaydı” diye çevrilmiştir. Oysa bu ifadenin ayetin bütünlüğü içindeki anlamı: “şayet Allah sizi kendisine kul olmaya, imana ve İslam Dinine davet etmemiş, çağırmamış olsa idi” olacaktır. Çünkü insanı diğer varlıklardan farklı ve Allah katında değerli kılan yegâne özellik onun dua etmesi değil, Allah'a imana ve kulluğa davet edilmiş olmasıdır. Bu özellik insanı diğer tüm varlıklardan farklı kılar. Şayet insanın böyle bir ayrıcalığı olmasa idi ki bu ayrıcalık Kuran'da “emaneti üstlenmek”^[49] olarak zikredilir, o zaman insan diğer varlıklardan, başka hangi

[48] Zemahşerî, *Keşşâf*, III, 289.

[49] Ahzâb, 33/72.

özelliğinden dolayı daha üstün ve değerli olacaktı ki? İşte ayet çok vezir bir şekilde insanoğlunu asıl değerli kılan şeyin ne olduğunu hatırlatıyor. Bu da insanın imana ve Allah'a kulluğa davet edilmesi ve imtihan olmasıdır.

Böylece ayetteki “duanız” diye çevrilen ifade “imana davet edilmeniz, çağrılmanız” anlamına gelmektedir. Bu ifade tarzı Arap edebiyatında yaygın olarak kullanılan bir edebi sanattır. Bu edebi sanata göre zikredilen sözden onun sözlük anlamı, vaz edildiği birincil anlamı değil, sözcüğün lâzımı manası kastedilir.^[50] Yani “kulluğunuz” denilir ama bundan “kulluğa çağrılma” kastedilir. Allah, bu edebi ifadenin muhataplar tarafından doğru anlaşılması olduğundan o kadar emindir ki bu anlaşılma/kastedilen mana “كذبتم” fiilinin mefulüdür ve ayette lafzen zikredilmeyip hafzedilmiştir. Bu da yine Arap Dili ve Edebiyatında yaygın olan bir durumdur. Çünkü ibareden açıkça anlaşılmanın manaların lafızları zikredilmeyip hafzedilirler.^[51]

Sonuç olarak “كذبتم” ifadesinde yer alan كذب fiili “Tefil” babındandır ve müteaddidir. Yani mutlaka bir meful alması gerekir. Bu meful, Arapçada edebi bir sanat gereği hafzedilmiş olsa da Türkçe tercümede belirtilmesi gerekir. Aksi takdirde cümlenin anlamı anlaşılmamaktadır. Çoğu meal örneklerinde gördüğümüz gibi “siz yalanladınız”, diye çevrilemez. Bu üç noktayı önemine binaen kısaca şu şekilde özetlemek istiyoruz:

a- “لولا دعاءكم” ifadesi, “duanız olmasa” değil, “imana ve İslam'a davet edilmemiş olsanız” anlamındadır.

b- “Küm ve Tüm” zamirlerinin mercilerini hem “Kâfirlere de ki”, hem de “müminlere de ki” şeklinde belirlemek ve ona göre çevirmek hem yanlıştır hem de dilde bir karşılığı yoktur.

c- Ayette geçen “كذب” fiilidir. Bu fiilin mefulü cümleden anlaşıldığı için Arap edebiyatı gereği hafzedilmiştir. Ancak Arap olmayanlar için bu mefulün tercümeyle yansıtılması zorunludur. Aksi takdirde anlam tama olarak anlaşılmamaktadır.

Sonuç

Hiçbir metin, bir başka dile, ait olduğu dildeki karşılığını birebir koruyacak şekilde tercüme edilemez. Ancak, insanları farklı renklerde ve farklı dillerde yaratan ve bu şekilde imtihan eden yüce Allah, dili/lisanı insanlar arası iletişimin önemli bir aracı kılmıştır. İnsanoğlu var olduğu günden

[50] Arap Dili ve Edebiyatında benzer kullanımlar ve geniş bilgi için bkz. Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâğati Fi'l-Meânî ve'l-Beyânî ve'l-Bedî'*, Beyrut tsz. Örneğin, “Külü çoktur”, denilince o kişiniz cömert olduğunun laşılması gibi... s. 345-55.

[51] Cemâlü'd-Dîn İbn Hişâm el-Ensârî, *Muğni'l-Lebib an Kütübi'l-Eârîb*, Dâru'l-Fikr tsz., s. 682-88.

buyana birbirini anlamak için sözlü veya yazılı tercüme faaliyetinden asla geri durmamıştır. Bir de tüm dinlerin kutsal metinleri/vahiy söz/dil olunca, tercüme hem bir zorunluluk hem de son derece dikkat edilmesi gereken bir iş haline gelmiştir. Herhangi bir beşeri metnin tercümesinde yapılacak yanlışlık veya eksiklikle, dini bir metinde, özellikle de İlahî metinlerde yapılacak hata ve eksiklik ile aynı olamaz. Bu nedenle Kuran çevirilerine azami hassasiyet gösterilmelidir, diyoruz.

Mümin altmış (60) ve Furkân yetmiş yedinci (77) ayetlerin çeviri örnekleri üzerinden ele aldığımız Meal-Hadis ilişkisi çalışmamız, bu açıdan önemlidir ve yapılacak Kuran çevirilerinde, Hadis kaynaklarının mutlaka dikkate alınmasını önermektedir. Çünkü hepimiz çok iyi bilmekteyiz ki Hz. Muhammed'in mübarek sözleri olan Hadisler ve onun Sünneti, Kuran'ı anlamak için vazgeçilmez kaynaklardır. Kuran'ı Türkçeye çevirecek olanların Arapça ve Türk diline vukuflarının yanında, mutlaka yeterli derecede Hadis kaynaklarına vakıf olmaları da gerekir. Meal okuyanlar, okudukları metni Allah'ın buyrukları olarak okumaktadırlar. Böylece her mütercim, yapmış olduğu çeviriyle, kul ile Allah arasındaki iletişimin bir aracı olmaktadır. Bu iletişimin sağlıklı ya da sağlıklısız olmasının tüm sorumluluğu mütercime aittir. Bir insan için bundan daha büyük bir sorumluluk olabilir mi?

Kaynaklar

- Abdülbaki Gölpınarlı, *Kuran Meali*, <https://felsevuf.wordpress.com/2015/10/26/kuran-i-kerim-meali-abdülbaki-golpinarli>
- Abdurrahman Çetin, *Kuran Okuma Esasları*, Emin Y., Bursa 2009.
- Ahmed el-Hâşimî, *Cevâhiru'l-Belâgati Fi'l-Meânî ve'l-Beyâni ve'l-Bedî'*, Beyrut tsz. S. 345-55.
- Cemâlû'd-Dîn İbn Hişâm el-Ensârî, *Muğni'l-Lebîb an Kütübi'l-Eârîb*, Dâru'l-Fikr tsz., s. 682-88.
- Düccane Cündioğlu, *Türkçe Kuran ve Cumhuriyet İdeolojisi*, Kitabevi, İstanbul 1998
- Elmalı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kuran Dili*, Ankara tsz.
- İbn Hanbel, Ahmed, *el-Müsned*, Kahire tsz.
- İbn Kesîr, *Tefsîru'l-Kurani'l-Azîm*, İstanbul 1985
- İbn Mâce, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd el-Kazvîni, *Sünen*, Dâru İhyâu Turâsi'l-Arabî, 1975,
- Kuran Meali*, Diyanet İşler Başkanlığı Yayınları, Ankara 2012.
- Kuran Yolu ve Mesajı*, Diyanet İşler Başkanlığı Yayınları, Ankara 2011, 3. Baskı.
- Muhammed Esed, *Kuran Mesajı: Meal-Tefsir*, İşaret Y., İstanbul 1999
- Muhammed Esed, *Kuran'ın Mesajı Meal Tefsir*, İşaret Y., İstanbul 1999

- Mustafa Ertürk, “Kuran İslam’ı Söyleminin İlmi Değeri”, *İslam’ın Anlaşılmasında Sünnetin Yeri ve Önemi sempozyumu*, T.D.İ.V. Y., Ankara 2003
- Mustafa İslamoğlu, *Hayat Kitabı Kuran Gerekeçeli Meal Tefsir*, Düşün Y., İstanbul, 2009
- Mustafa Öztürk, “Çağdaşlık ve Çağdaş Dönem Kuran Yorumlarına Genel Bir Bakış”, *İslamiyat*, 2004, sayı: 4
- Mustafa Öztürk, *Kuran-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Otto Y., Ankara 2008
- Mustafa Öztürk, *Kuran-ı Kerim Meali, Anlam ve Yorum Merkezli Çeviri*, Ankara Okulu Y., Ankara 2014
- Selçuk Kütük, *Bilim Felsefesi Üzerine, Açılım Y.*, İstanbul 2005
- Süleyman Ateş, *Yüce Kuran’ın Çağdaş tefsiri*, İstanbul tsz.,
- Taberî, İbn. Cerîr, *Câmiu’l-Beyân an Te’vili Âyi’l-Kuran*, Beyrut 1995
- Tirmizî, Ebû İsâ Muhammed b. İsâ, *Sünen*,
- Zemahşerî, Ebu’l-Kâsım Cârullah Muhammed b. Ömer, *el-Keşşâf*, Beyrut 1995

İNŞİKÂK-I KAMER HÂDİSESİ (Rivâyetlerin Aslu'l-Hadîs ve Hadis Coğrafyası Açısından Ele Alınması)

HÜSEYİN AKGÜN

DOÇ. DR.

ONDOKUZ MAYIS Ü. İLAHİYAT FAK.

ÖZET

“Hz. Peygamber’in Kur’ân dışında bir mucizesi var mı, yok mu?” konusu özellikle son yüzyılda daha çok tartışılır olmuştur. Bunlardan biri de Müslümanların çoğunluğu tarafından mucize olduğu kabul edilen inşikâk-ı kamer olayıdır. Makalemizde bizden öncekilerden farklı olarak rivâyetleri, aslu'l-hadîs ve hadis coğrafyası eksenli olarak ele alarak bir sonuca ulaşmaya çalıştık. Neticede olaya aslu'l-hadîs ve hadis coğrafyası eksenli bakıldığında, söz konusu olayın ayın ortadan ikiye ayrılması değil, Irak merkezli bir tefsir tartışması sonrasında, ay tutulması veya atmosferik bir hâdisenin yanlış yorumlanarak bir mucize şeklinde takdim edilmesi olduğu kanaatine ulaştık.

Anahtar Kelimeler: Ayın ayrılması, hadis coğrafyası, mucize, illet, İnşikâk-ı Kamer

ABSTRACT

Inshiqâq al-qamar Event (Analyzing the Rumors in terms of Aslu'l-Hadith and Hadith Geography)

The subject of ‘Does Prophet Muhammad have a miracle except Koran’ has become highly questionable especially in the last century. One of these topics is the inshiqâq al-qamar event that is accepted as a miracle by the general run of the Muslims. In this paper, unlike the investigators before us, we endeavor to land up by analyzing the hadiths on the axis of aslu'l-hadith and hadith geography. And consequently, we reached the conclusion via an Iraq-centered interpretation argument that this event was not splitting the moon, it was just the lunar eclipse or an atmospherical event. In other words, this event was commented wrongly and introduced as a miracle.

Keywords: Splitting of the moon, hadith geography, miracle, ‘illat, inshiqâq al-qamar

Giriş

Bir mucize olarak ayın yarıldığını kabul edenler çoğunlukta olmakla birlikte, bu hâdiseyi reddedenler veya çeşitli şekillerde tevil edenler de bulunmaktadır.^[1] Bu mesele günümüzde de değişik çalışmalarda ele alınmış ve tartışılmıştır.^[2] Bizim bu araştırmadaki asıl amacımız konuyla ilgili haberleri aslu'l-hadîs ve yayıldığı coğrafya açısından ele almak suretiyle, söz konusu olayın aslını ortaya koymaya çalışmaktır. Aşağıda, konumuzla ilgili hadislerin coğrafi olarak menşeiini tespit etmeden önce hadislerin bilinen ilk halini belirlemeye çalışacağız. Bu bağlamda haberlerin yer aldığı eserleri tarihi sırasına göre değerlendirmek suretiyle, rivâyetlerdeki gelişimi de göstermek istiyoruz. Zira inşikâk-ı kamer ile ilgili hadislerin zaman içerisinde bazı değişikliklere uğradığını düşünmekteyiz. Bu yöntemle hadisin aslını (mahfûz halini) tespit etmek ve problemlili olan rivâyetlerinden ayırmak mümkün olacaktır.

- [1] Bkz. Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali İbn Hacer, el-Askalâni, *Fethü'l-Bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, I-XVII, Riyad 2005, VII, 185-186. İlyas Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, İstanbul 2000, s. 154-181.
- [2] Bazıları şunlardır: Reşid Rıza, "Mes'eletü İnşikâki'l-kamer", *Mecelletü'l-Menâr*, cilt: 30 (1348/1929), s. 261-272, 361-376; Ahmet Erkol, "Hz. Peygamber'in Mu'cizesi Meselesi ve Nübüvvetin İsbatında İnşikâk-ı Kamer (Ayın Yarılması) Hâdisesi ile İlgili Bir Değerlendirme", *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: I, 1999, s. 261-298; Adil Bebek, "Kelam Literatürü Işığında Mucize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mucizelerin Değerlendirilmesi", *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 18 (2000), (121-148), s. 129-132; Sun'atullâh Bikbulat, "İnşikâk-ı Kamer Meselesi", Yayına hazırlayan: Bünyamin Erul, *İslâmîyât*, cilt: VII, sayı: 3 (2004), s. 185-189; Mehmet Azimli, "Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller", *Hikmet Yurdu*, yıl: 2, sayı: 3 (Ocak-Haziran 2009), s. 95-109. Bu tartışmaları, modern tefsir bağlamında ele alan kapsamlı bir araştırma için bkz. Andreas Görke, "Die Spaltung des Mondes in der modernen Koranexegese und im Internet", *Die Welt des Islams*, sayı: 50 (2010), s. 60-116. Mucizeler konusundaki pozitivist ve savunmacı yaklaşımın eleştirisi için bkz. Şaban Öz, *Siyer Tasarımı*, İstanbul 2015, s. 43-44.

A) Rivâyetlerin Aslının (Mahfûzun) Tespiti

Aşağıda inşikâk-ı kamer ile ilgili rivâyetleri, yer aldığı eserleri tarihi sıraya koyarak ele almaya çalışacağız.

Konumuzla ilgili en eski rivâyet Cübeyr b. Mut'im'in (59/678) müşrik babası Mut'im b. Adiy'den naklettiği haberdır.^[3] Söz konusu haberin geçtiği ilk kaynak ise Mücâhid'in (103/721) tefsiridir.

... قَالَ: ثَنَا وَرَقَاءُ عَنْ حُصَيْنِ بْنِ عَبْدِ الرَّحْمَنِ عَنْ مُحَمَّدِ بْنِ جُبَيْرِ بْنِ مُطْعَمٍ عَنْ أَبِيهِ عَنْ جَدِّهِ فِي قَوْلِهِ: { أَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ } قَالَ: « أَنْشَقَّ الْقَمَرُ وَنَحْنُ بِمَكَّةَ »

Mut'im b. Adiy, “Kiyamet saati yaklaştı ve Ay yarılmış gibi göründü (tutuldu)^[4]” ayeti hakkında şöyle dedi: “Biz Mekke’deyken Ay yarılmış gibi göründü.”^[5] Bize göre burada cevabı verilen soru, ayın yarılıp yarılmadığı değil, bu olayın istikbalde mi olacağı yoksa daha öncesinde vuku bulup bulmadığıdır. Nitekim bu görüşümüzü destekleyen, İmam Ebû Yûsuf (182/798) tarafından Abdullah b. Mes'ûd'a (32/652) dayandırılan şu habere rastlıyoruz:

حَدَّثَنَا يُوسُفُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ عَنِ الْهَيْثَمِ، عَنِ ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: « مَضَى الدُّخَانُ وَالْبَطْشَةُ الْكُبْرَى وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ »

Abdullah b. Mes'ûd'un (ra) şöyle dediği rivâyet edildi: “Duhân, el-Batşetu'l-kübrâ ve İnşikâk-ı kamer geçmiştir.”^[6]

Bu da ayın yarılması ve kıyamet öncesiyle ilişkilendirilen diğer bazı hâdiselerin daha İslam'ın ilk yıllarından itibaren, ne zaman vuku bulacakları

[3] Sonraki kaynaklarda bu haber, Cübeyr b. Mut'im'e dayandırılmaktadır.

[4] “İnşikâk” kelimesine bu anlamı verme nedenimiz aşağıda ele alınacaktır. Bundan sonra, aksi bir karine bulunmadıkça bütün “inşakka” kelimelerine “yarılmış gibi göründü” anlamını vereceğiz.

[5] Ebu'l-Haccâc Mücâhid b. Cebr el-Mekkî, *Tefsîru Mücâhid*, thk. Muhammed Abdüsselam Ebu'n-Nîl, Kahire 1989, s. 633. Bu hadis daha sonra Süleyman b. Keşir el-Abdî tarafından hatalı rivâyet edilerek, hadisin aslında olmayan bazı ziyadeler getirildiğinden illetlidir (Bkz. Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şu'ayb el-Arnaût v.dğr., I-L, Beyrut 2001, XXVII, 314 (16750); Ebû İsa Muhammed b. İsa et-Tirmizî, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir ve diğerleri, I-V, Kahire 1975, “Tefsîru'l-Kur'ân”, 54 (3289). Zira bu ziyadeleri Husayn b. Abdurrahman'ın (136/753) diğer talebelerinde görmüyoruz. Nitekim Süleyman, rivâyette çok hata yapan biri olarak cerh edilmiştir (İbn Hacer el-Askalânî, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XIV, Beyrut 1984, IV, 189).

[6] Ebû Yûsuf Yakub b. İbrahim, *Kitâbü'l-Âsâr*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî, Beyrut ts., s. 202 (908)

hususunun tartışıldığını göstermektedir.^[7] Nitekim aynı şekilde, inşikâkın mahiyetine girmeden, böyle bir olayın gelip geçtiğini ifade eden diğer bazı rivâyetleri Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'nin (204/819) Müsned'inde görmekteyiz. Bunlardan İbn Mes'ûd'tan rivâyet edileni aşağıdaki gibidir:

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا يَزِيدُ بْنُ عَطَاءٍ عَنِ سِمَاكٍ عَنِ إِبْرَاهِيمَ النَّخَعِيِّ عَنِ عَلْقَمَةَ أَوْ الْأَسْوَدِ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ فِي قَوْلِ اللَّهِ عَزَّ وَجَلَّ { اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ } قَالَ: « أَنْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ »

Abdullah b. Mes'ûd'un, Aziz ve Celil olan Allah'ın (اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ) kavli hakkında şöyle dediği nakledilmiştir: “Ay, Rasûlullah (s) zamanında yarılmış gibi göründü.”^[8]

Bu konuda rivâyetleri bulunan İbn Ömer^[9] ve Enes'in^[10] rivâyetlerine ise ilk defa Tayâlisî'nin Müsned'inde rastlamaktayız. Bunlar da yukarıdaki hadislerde olduğu gibi sadece inşikâkın Hz. Peygamber zamanında olduğunu haber vermektedirler.

Öte yandan Müsned-i Tayâlisî'de bu konuda yer alan bir rivâyette diğerlerinden farklı olarak, bu Ay tutulmasının başkaları tarafından da görüldüğü ve sihir olarak nitelendirildiği yer almaktadır. Haber şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَبُو دَاوُدَ قَالَ: حَدَّثَنَا أَبُو عَوَانَةَ عَنِ الْمَغِيرَةِ عَنِ أَبِي الضُّحَى عَنِ مَسْرُوقٍ عَنِ عَبْدِ اللَّهِ قَالَ: « أَنْشَقَّ الْقَمَرُ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَتْ قُرَيْشٌ: هَذَا سِحْرُ ابْنِ أَبِي كَبْشَةَ، قَالَ: وَقَالُوا: أَنْتَظَرُوا مَا

[7] Bu tartışma en açık bir biçimde Tirmizi'de (“Tefsîru'l-Kur'ân”, 45 (3254)) görülmektedir. Bu ihtilaf konusunda ayrıca bkz. Bekir Topaloğlu, “Batşei Kübrâ”, *DİA*, cilt: 5 (1992), s. 203-204; Metin Yurdagür, “Duhân”, *DİA*, cilt: 9 (1994), s. 546-548; İlyas Çelebi, *Uzak ve Yakın Gelecek İlgili Haberler*, s. 142-152; “İnşikâku'l-Kamer”, *DİA*, cilt: 22 (2000), s. 343-345. Öte yandan İbn Mes'ûd'dan gelen diğer bir rivâyette beş şeyin gelip geçtiğinden bahsedilir: “مَضَى حَمْسٌ: الدُّخَانُ، وَالرُّومُ، وَالْقَمَرُ، وَالتَّبْطُّةُ، وَالزَّرَامُ” (Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail el-Buhârî, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Zühayr b. Nâsir en-Nâsir, I-IX, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut 2001, “Tefsîr”, 269 (4820)).

[8] Süleyman b. Dâvûd et-Tayâlisî, *Müsne'dü Ebî Dâvûd et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, I-IV, Kahire, 1999, I, 224 (278).

[9] Tayâlisî, *Müsne'd*, III, 408 (2003).

[10] Tayâlisî, *Müsne'd*, III, 466 (2072).

تَأْتِيكُمْ بِهِ السُّفَّارُ فَإِنَّ مُحَمَّدًا لَا يَسْتَطِيعُ أَنْ يَسْحَرَ النَّاسَ كُلَّهُمْ قَالَ: فَجَاءَ
السُّفَّارُ فَقَالُوا ذَاكَ

Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle dediği rivâyet edilmiştir: “Ay, Rasûlullah (s) zamanında yarılmış gibi göründü. Bunun üzerine Kureyşliler “Bu, İbn Ebî Kebşe'nin bir sihridir” dediler. “Bekleyelim bakalım, ticaret kervanları bize bu hususta ne haber verecekler? Muhammed bütün insanları büyüleyecek değil ya.” şeklinde sözlerine devam ettiler. Daha sonra ticaret kervanları geldi ve bunu (inşikâkı) gördüklerini söylediler.”^[11]

Biz yukarıdaki hadiste yer alan ziyadenin diğer bir rivâyetin sahibi olan Hüseyim b. Beşîr es-Sülemî'ye (183/799)^[12] ait olduğunu düşünmekteyiz. Burada Tayâlisî, hata veya telifik yoluyla Hüseyim'in rivâyetinde^[13] yer alan bu ziyadeyi de nakletmiş görünmektedir. Zira Ebû Avâne'nin (175/791) diğer hiçbir râvisinde bu ziyadeyi göremiyoruz.^[14]

Daha sonra tarihi sıraya göre Abdürrezzâk'ın Musannef'inde iki rivâyete rastlamaktayız. Bunlardan birincisi İkrime'den (105/723) nakledilen şu rivâyettir:

عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنِ عِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ
قَالَ: كَسَفَ الْقَمَرَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: سَحَرَ
الْقَمَرَ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: { اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ }
إِلَى { مُسْتَمِرٌّ }

[11] Tayâlisî, *Müsned*, I, 236 (293).

[12] Şu'be ondan sadece İbn Ömer ve İbn Abbas hadislerinin yazılabileceğini söylemiştir (Ebû Hafs Ömer b. Ahmed İbn Şâhîn, *Târîhu esmâi's-sikât*, thk. Subhî es-Sâmerrâi, Kuveyt 1984, s. 252. Hüseyim'in tedlisi ile ilgili şu ibretlik rivâyete rastlamaktayız: “İbnu'l-Mübarek dedi ki: “Hüseyim'e “Çok sayıda hâdise sahip olduğun halde niçin tedlis yapma ihtiyacı hissediyorsun?” şeklinde bir soru sordum. O da cevaben, “Senden büyük olan A'meş ve Süfyân da tedlis yapıyor” dedi.” (İbn Hacer, *Tehzîb*, XI, 55).

[13] Ebû Saîd el-Heysem b. Küleyb eş-Şâşî, *el-Müsned*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah, I-II, Medine 1989, I, 402 (404).

[14] Ebû Bekr Ahmed b. Amr el-Bezzâr, *Müsnedü'l-Bezzâr (el-Bahrü'z-zehhâr)*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah v.dğr., I-XVIII, Medine 2009, V, 344 (1971); Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed et-Tahâvî, *Şerhü Müşkili'l-âsâr*, thk. Şu'ayb el-Arnaût, I-XVI, Beyrut 1994, II, 177 (697); Ebû Bekr Ahmed b. Ca'fer el-Katî'î, *Cüz'ü'l-elf dînâr ve hüve'l-hâmis mine'l-fevâidi'l-müntekât ve'l-efrâdi'l-garâibi'l-hisân*, thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Kuveyt 1993, s. 174 (109).

İkrime'den: "Ay, Hz. Peygamber (s) zamanında tutuldu. Bunun üzerine (müşrikler) dediler ki: "Ay sihirlendi". Nebî (s) ise "İktarabatu's-sâ'atu" ayetini "müstemir" ifadesine kadar okudu.^[15]

İkincisi ise, Huzeyfe'den (36/656) gelen, inşikâkın önceden vuku bulduğunu ifade eden şu rivâyettir:

عَنْ ابْنِ عُيَيْنَةَ عَنْ عَطَاءِ بْنِ السَّائِبِ عَنْ أَبِي عَبْدِ الرَّحْمَنِ السُّلَمِيِّ قَالَ :
سَمِعْتُ حُذَيْفَةَ يَوْمَ الْجُمُعَةِ وَهُوَ عَلَى الْمَنْبَرِ قَرَأَ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ ،
فَقَالَ : « قَدِ اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ ، وَقَدِ أَنْشَقَّ الْقَمَرُ فَالْيَوْمَ الْمَضْمَارُ ، وَغَدًا السَّبَّاقُ »

Ebû Abdurrahman es-Sülemî'den: "Huzeyfe'nin Cuma günü minberdeyken "İktarabatu's-sâ'atu ve'n-şakke'l-kamer" ayetini okuduğunu işittim. Akabinde şöyle dedi: "Muhakkak ki Kıyamet saati yaklaşmış ve ay yarılmış olarak görünmüştür. Bugün, (güzel amelde) yarış günüdür. Yarın (Ahirette) ise kazanç."^[16]

Görüldüğü üzere Huzeyfe rivâyeti de bütün diğer sahâbîlerden gelen asıl rivâyetler gibi, inşikâk-ı kamerin zamanı odaklı bir rivâyettir.

Buraya kadar ele aldığımız rivâyetlerin ortak özelliği, hiç birinde ayın fiilen ikiye yarıldığından, müşriklerin mucize istemelerinden ve bunun nasıl gerçekleştiğinden bahsetmemeleridir. Bundan sonraki rivâyetlerde ise bu ziyadeler peyderpey kitaplarda/rivâyetlerde yerini almaya başlayacaktır.^[17] Böylesi ilavelerin zaman içerisinde, anlatımı daha güçlü kılmak veya fiili bir ay yarılmasının olduğu tezini kuvvetlendirmek için haberlere idrâc edildiğini düşünmekteyiz.

Nitekim bu ziyadeye ilk defa, metrûk bir râvi olan Kûfeli Muhammed b. Sâib el-Kelbî'nin (146/763)^[18] Abdullah b. Mes'ûd'a isnâd ederek naklettiği bir haberde rastlamaktayız:

عَنْ مَعْمَرٍ عَنِ الْكَلْبِيِّ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى : { وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ } قَالَ : كَانَ ابْنُ مَسْعُودٍ
يَقُولُ : « أَنْشَقَّ الْقَمَرُ حَتَّى رَأَيْتُ حِرَاءَ بَيْنَ شَفَتَيْهِ »

[15] Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahman el-A'zamî, I-XI, Beyrut 1983, III, 104 (4941).

[16] Abdürrezzâk, *Musannef*, III, 193 (5285).

[17] Bkz. Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *Tefsîru Abdürrezzâk*, thk. Mahmud Muhammed Abduh, I-III, Beyrut 1998, III, 257 (3057), 259 (3058, 3059).

[18] Bkz. İbn Hacer, *Tehzîb*, IX, 157-158.

Kelbî tarafından, Abdullah b. Mes'ûd'un, Allahü Teâlâ'nın (ve'n-şakke'l-kameru) ayeti hakkında şunları söylediği nakledilmiştir: "Ay ikiye yarıldı, öyle ki iki (parçasının) arasından Hırâ'yı (dağımı) gördüm."^[19]

Yukarıdaki metinde, yalancılığıyla bilinen Kelbî'nin, habere kurgusal olarak bir şeyler kattığını görmekteyiz. Onun bu ziyadesinin sonraki râviler tarafından tedlîs yoluyla alınıp, asıl rivâyete eklendiği kanaatindeyiz. Öte yandan asıl hâdise ziyadede bulunanlardan olduğunu düşündüğümüz^[20] diğer bir râvi olan Muhammed b. Müslim et-Tâifî'nin (177/793) rivâyeti^[21] ise aşağıdaki gibidir:

عَنِ ابْنِ عُيَيْنَةَ وَمِحْمَدِ بْنِ مُسْلِمٍ عَنِ ابْنِ أَبِي نَجِيحٍ عَنْ مُجَاهِدٍ عَنْ أَبِي مَعْمَرٍ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ قَالَ: رَأَيْتُ الْقَمَرَ مُنْشَقًّا شَقَّيْنِ مَرَّتَيْنِ بِمَكَّةَ قَبْلَ مَخْرَجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ. شَقَّةٌ عَلَى أَبِي فُبَيْسٍ وَشَقَّةٌ عَلَى السُّوَيْدَا. فَقَالُوا: سُحِرَ الْقَمَرُ فَنَزَلَتْ {اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ} يَقُولُ: «كَمَا رَأَيْتُمْ الْقَمَرَ مُنْشَقًّا فَإِنَّ الَّذِي أَخْبَرْتُمْ عَنِ اقْتِرَابِ السَّاعَةِ حَقٌّ»

Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle dediği rivâyet edildi: "Mekke'de, Nebî (s) hicret etmeden önce, ayı iki parçaya ayrılmış olarak iki kez gördüm. Bir parçası Ebû Kubey's Dağı'nda ve diğer parçası Süveydâ üzerindeydi." Bunun üzerine "Ay sihirlendi" dediler ve ardından (اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ) ayeti indi. Ayette denilmek istenen şudur: "Ayı yarılmış olarak gördüğünüz nasıl haksa, size haber verdiğim Kıyamet'in yaklaşması da öylece haktır."^[22]

Muhammed b. Müslim et-Tâifî, muhtemelen bunu İbn Cüreyc'ten (150/767) almıştır. Zira hadisi ondan başka bu lafızla rivâyet eden yegâne kişi o görünmektedir. Rivâyet şu şekildedir:

حَدَّثَنَا أَحْمَدُ بْنُ سُلَيْمَانَ قَالَ: ثنا زَيْدُ بْنُ الْمُبَارَكِ قَالَ: أنا ابنُ ثَوْرٍ عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ عَنْ مُجَاهِدٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: { وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ } [القمر: 1] قَالَ: رَأَوْهُ

[19] Abdürrezzâk, *Tefsîr*, III, 257 (3056)

[20] Telif edilerek rivâyet edilen bu hadisteki ziyade lafızlar Muhammed b. Müslim'e aittir. Zira İbn Uyyeyne'den gelen rivâyetler kısadır ve söz konusu ziyadeleri içermemektedir. Bkz. Ahmed, *Müsned*, VI, 60 (3583); Buhârî, "Menâkib", 27 (3636).

[21] İbn Uyyeyne'den gelen diğer rivâyetlerde bu ifadelere rastlamadığımız için, hadisin metnindeki ziyadeleri Muhammed b. Müslim'e izafe etmenin daha uygun olacağı sonucuna vardık.

[22] Abdürrezzâk, *Tefsîr*, III, 259 (3059).

مُنْشَقًا، فَقَالَ: {سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ} [القمر: 2]: ذَاهِبُ. قَالَ: أَخْبَرَنِي أَبُو مَعْمَرٍ، عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ قَالَ: «رَأَيْتُ الْقَمَرَ مُنْشَقًا شَقَّتَيْنِ قَبْلَ مَخْرَجِ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمَكَّةَ، شَقَّةٌ عَلَى أَبِي قُبَيْسٍ، وَشَقَّةٌ عَلَى كَدَى وَكَدَى، فَقَالُوا: سِحْرَ الْقَمَرِ، فَنَزَلَتْ: {اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَ الْقَمَرُ}، كَمَا أَرَيْنَاكُمْ الْقَمَرَ مُنْشَقًا، فَإِنَّ الَّذِي يُخْبِرُكُمْ عَنِ السَّاعَةِ حَقٌّ»

Mücâhid, Allahu Teâlâ'nın {وَأَنْشَقَ الْقَمَرُ} ayetini, “onu parçalanmış gördüler”, {سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ} kısmını ise “gelip geçen” şeklinde tefsir etmiştir. Mücâhid, Ebû Ma'mer aracılığıyla, Abdullah b. Mes'ûd'un (ra) şöyle dediğini nakletmiştir: “Nebî (s) Mekke'den çıkmadan önce ayın iki parçaya ayrıldığını gördüm. Bir parçası Ebû Kubey's tepesi üzerinde, diğer parçası ise Süveydâ^[23] tepesi üzerindeydi. Bunu gören müşrikler “ay sihirlendi” dediler. Bunun üzerine {اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَ الْقَمَرُ} ayeti nazil oldu.” (Abdullah b. Mes'ûd ayeti şu şekilde tefsir etti): “Size ayı nasıl parçalanmış gösterdiysek, size Kıyamet saatini haber veren de aynı şekilde haklıdır.”^[24]

İbn Cüreyc müdellistir. Yani muhtemelen o, yukarıdaki haberi, bu şekliyle Mücâhid'ten almamıştır. Bunun en önemli delili Mücâhid'in diğer rivâyetlerinde bu ziyadelerin bulunmamasıdır. Dolayısıyla bu ziyadeleri getirenin İbn Cüreyc'in gizlediği kaynağı olduğu kanaatindeyiz.

Aynı şekilde Simâk b. Harb'ın (123/741) yukarıda, daha önce geçen rivâyetinde bulunmayan benzer bir ifadenin İsrâîl b. Yûnus (160/777) tarafından hâdisi karıştırıldığını düşünmekteyiz:

عَنْ إِسْرَائِيلَ عَنْ سِمَاكِ بْنِ حَرْبٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ عَنِ الْأَسْوَدِ عَنْ عَبْدِ اللَّهِ بْنِ مَسْعُودٍ فِي قَوْلِهِ تَعَالَى: {وَأَنْشَقَ الْقَمَرُ} قَالَ: «أَنْشَقَ الْقَمَرُ حَتَّى رَأَيْتُ الْجَبَلَ بَيْنَ فُرْجَتَيْ الْقَمَرِ»

Abdullah b. Mes'ûd, Allah Teâlâ'nın {وَأَنْشَقَ الْقَمَرُ} ayeti hakkında şöyle demiştir: “Ay ikiye yarıldı, öyle ki ayın iki parçasının arasından dağ gördüm.”^[25]

[23] Metinde, muhtemelen istinşah hatası sonucu كَدَى وَكَدَى şeklinde geçmektedir.

[24] Ebû Abdullah Muhammed b. İshâk el-Fâkihî, *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehr ve hadîsîh*, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş, I-VI, Beyrut 1994, IV, 21 (2363).

[25] Abdürrezzâk, *Tefsîr*, III, 259 (3058).

Keza Abdürrezzâk'ın Tefsîr'indeki Enes rivâyetine, Tayâlisî'nin Müsned'inde (Şu'be'nin rivâyeti) yer almayan bazı ziyadeler gelecektir. Söz konusu hadis şu şekildedir:

عَنْ مَعْمَرٍ عَنْ قَتَادَةَ عَنْ أَنَسٍ قَالَ : سَأَلَ أَهْلَ مَكَّةَ النَّبِيَّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ آيَةَ فَاَنْشَقَّ الْقَمَرُ بِمَكَّةَ مَرَّتَيْنِ فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ : { اِقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَاَنْشَقَّ الْقَمَرُ وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُسْتَمِرٌّ } يَقُولُ : أَيُّ ذَاهِبٍ

Katâde'nin (117/735) Enes'ten rivâyetine göre Mekkeliler Hz. Peygamber'den bir mucize istiyorlardı. Bunun üzerine Mekke'de ayın iki kez yarıldığı rivâyet edilmektedir.^[26] Kanaatimizce Enes, ay tutulmalarını yarılma olarak yorumlamaktadır. Zira o, bu olaya şahit olmamıştı. Ya da aslında onun müdellis olan râvisi Katâde bu tefsiri bir başkasından nakletmişti. Daha da önemlisi diğer hiçbir sahâbîden (ki hepsi Kûfe'ye yerleşenlerdendir) ne mucize talebi, ne de ayın iki kez yarıldığı bilgisi nakledilmektedir. Dolayısıyla bu yorum sadece Katâde'nin Basra menşeli bu rivâyetinde görülmektedir. Hadîsin sadece (müdellis olarak nitelenen^[27]) Katâde tarafından an'ane yoluyla rivâyet edilmiş olması da kaynağının aslında Enes olmadığı yönünde güçlü bir karinedir.^[28] Ayrıca böylesi önemli bir olayı Enes'ten hiçbir Medinelî talebesinin rivâyet etmemesi de dikkat çekmektedir.

Bununla birlikte yukarıda diğer bazı hadislerde gördüğümüz “iki dağ” ile ilgili ziyade Enes rivâyetlerinde görülmemektedir. Burada belki de daha önemli bir illet Dârekutnî'nin dikkat çektiği Ma'mer'in (153/770), Katâde (117/735) ve A'meş (148/765) rivâyetlerinde seyyiü'l-hıfz olduğu yönündeki tespitleridir.^[29] Keza İmam Mâlik de onun Katâde'den tefsirlerini problemlî görmüştür.^[30]

[26] Abdürrezzâk, *Tefsîr*, III, 257 (3057).

[27] İbn Hacer el-Askalânî, *Tabakâtü'l-müdellisîn*, thk. Âsım b. Abdullah el-Karyûtî, Zerka 1983, s. 43.

[28] Burada Enes'in yaşı ve Medine'de bulunması itibariyle olaya şahit olamayacağını da unutmamak gerekir. Bkz. İbn Hacer, *Fethu'l-bârî*, VII, 182.

[29] Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer ed-Dârekutnî, *el-İllevü'l-vâride fi'l-ehâdisi'n-Nebeviyye*, thk. Mahfûzu'r-rahmân Zeynullah, I-XV, Riyad 1985, XII, 221.

[30] Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed ez-Zehebî, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, I-XVIII, Kâhire 2006, VII, 9

Öte yandan söz konusu ayetle ilgili, benzer bir yorumda bulunan Mukâtil'in (150/767) tefsirinin^[31] kaynağının da Katâde olabileceğini düşünmekteyiz. Zira kaynağı zikredilmemiş bu tefsir Katâde'nin rivâyetindeki ifadelerine çok benzemektedir. Nitekim Mukâtil'in Tefsir'inin kaynaklarından birisinin Katâde olduğu bilinmektedir.^[32]

Aydın dağın arkasına geçtiğinden ise ilk A'meş bahsetmektedir. O, bu hususu munkatı bir senedle İbrahim en-Nehâî'den (96/714) şu şekilde nakletmektedir.

قَالَ الْأَعْمَشُ، وَقَالَ إِبْرَاهِيمُ: قَالَ عَبْدُ اللَّهِ: كُنَّا مَعَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ بِمِنَى، فَانْشَقَّ الْقَمَرُ فَرَقَّتَيْنِ، فَذَهَبَ فِرْقَةٌ مِنْ وَرَاءِ الْجَبَلِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اشْهَدُوا اشْهَدُوا»

Abdullah b. Mes'ûd dedi ki: “Nebî (s) ile birlikte Mina'daydık. Ay iki parçaya ayrıldı, parçalardan biri dağın arkasına gitti. Bunun üzerine Rasûlullah (s) “Şahit olun, şahit olun!” dedi.”^[33]

Daha geç döneme ait bir müsnedde yer alan bir rivâyette ise İbrahim ile Abdullah b. Mes'ûd'un arasına Ebû Ma'mer sokulmaktadır ki, Mücâhid rivâyeti ile karıştırılmış olabilir diye düşünmekteyiz.^[34] Dolayısıyla sened aşağıda gösterildiği üzere muttasıl hale getirilmektedir.

نَا أَبُو مُعَاوِيَةَ، عَنِ الْأَعْمَشِ، عَنِ إِبْرَاهِيمَ، عَنِ أَبِي مَعْمَرٍ، عَنِ عَبْدِ اللَّهِ، قَالَ: كُنَّا مَعَ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَانْشَقَّ الْقَمَرُ حَتَّى ذَهَبَتْ مِنْهُ فِلْقَةٌ خَلْفَ الْجَبَلِ، فَقَالَ رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: «اشْهَدُوا»

[31] اقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ يَعْنِي الْقِيَامَةَ، «ومن علامة ذلك خروج النبي - صلى الله عليه وسلم-، والدخان، وانشقاق القمر، وذلك أن كفار مكة سألوا النبي - صلى الله عليه وسلم- أن يريهم آية فانشق القمر نصفين فقالوا: هذا عمل السحرة.» (Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmûd Şehhâte, I-V, Beyrut 2002, IV, 177).

[32] Mukâtil tefsirinde, yukarıda adı geçen Kelbî gibi yalancılardan nakilde bulunmuştur. Ayrıca Katâde'den büyük oranda yararlandığı haber verilmektedir (Ömer Türker, “Mukâtil b. Süleyman”, *DİA*, cilt: 31 (2006), s. 135).

[33] Ebû Abdullah Nu'aym b. Hammâd el-Mervezî, *Kitâbü'l-Fiten*, thk. Semîr Emîn ez-Züheyrî, I-II, Kahire 1992, II, 602 (1679).

[34] Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed İbn Ebî Şeybe, *el-Musannef*, thk. Kemal Yûsuf el-Hût, I-VII, Riyad 1988, I, 159 (225).

Abdullah b. Mes'ûd'dan: "Biz Rasûlullah ile birlikteydik. O sırada ay yarıldı. Öyle ki onun bir parçası dağın arkasına gitti. Bunun üzerine Allah Rasûlû (s) "Şahid olun!" dedi."

İbrahim en-Nehâî rivâyetinin aslı munkatı olmakla kalmaz, ayrıca doğrudan ona isnâd edilen veya A'meş'ten gelmeyen rivâyetlerde de yukarıdaki ziyadeler söz konusu edilmez.

حدثنا ابن حميد قال : ثنا سلمة عن عمرو عن مغيرة ، عن إبراهيم ، قال :
« مضى انشقاق القمر بمكة »

İbrahim en-Nehâî'den: "İnşikak-ı kamer hâdisesi Mekke döneminde gerçekleşmiştir."^[35]

حدثنا ابن حميد قال : ثنا جرير ، عن مغيرة ، عن إبراهيم ، عن عبد الله
قال : « قد مضى انشقاق القمر »

İbrahim en-Nehâî, Abdullah b. Mes'ûd'un şöyle dediğini rivâyet etmiştir: "Muhakkak inşikâk-ı kamer hâdisesi gelmiş geçmiştir."^[36]

A'meş'in meçhul bir râvi aracılığıyla Abdullah b. Mes'ud'tan rivâyetinde ise bu ziyade tekrar ortaya çıkmaktadır.^[37]

حدثني أبو السائب قال : ثنا معاوية عن الأعمش عن إبراهيم عن أبي معمر
عن عبد الله ، قال : « انشقَّ القمر ونحن مع رسول الله صلى الله عليه وسلم
بمنى حتى ذهب منه فرقة خلف الجبل ، فقال رسول الله صلى الله عليه
وسلم : اشْهَدُوا »

Yukarıdaki İbrahim en-Nehâî'den gelen farklı rivâyetleri bir arada değerlendirdiğimizde şu husus ortaya çıkmaktadır: Bu rivâyeti İbrahim doğrudan İbn Mes'ûd'dan almamıştır. Ayrıca A'meş'ten olmayan rivâyetlerde sadece bu inşikâkın daha önce gerçekleştiği belirtilmektedir. Hâlbuki A'meş'in rivâyeti,

[35] Muhammed b. Cerîr et-Taberî, *Câmiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, I-XXIV, Beyrut 2000, XXII, 570.

[36] Taberî, *Tefsîr*, XXII, 567. Ayrıca yukarıda Tayâlisî'de geçen benzeri bir rivayette de bu ziyadelere rastlamadığımızı belirtmiştik (Bkz. Tayâlisî, *Müsned*, I, 224 (278))

[37] Taberî, *Tefsîr*, XXII, 566.

sadece İbrahim en-Nehâî'nin diğer talebelerinin rivâyetlerinde değil, Mücâhid'in rivâyetinde de olmayan söz konusu ziyadeyi içermektedir. Dolayısıyla bu haberin aslında da inşikâkın keyfiyeti üzerinde değil de, bu olayın daha önce gerçekleşip gerçekleşmediği üzerinde durulmaktadır.

Görünen o ki, zaman içerisinde rivâyetlerde var olmayan bazı ziyadelerin getirilmesi, haberin vermek istediği, “İnşikâk-ı kamer gerçekleşti mi, yoksa Kıyamet'ten hemen önce mi gerçekleşecek?” tartışmasının ekseninin kaymasına sebep olmuştur.^[38] Böylece zamanla ayın inşikâkı Hz. Peygamber'in bir mucizesi olarak ele alınmaya başlanmış ve rivâyetlere bunu hikâye edici ilavelerde bulunulmuştur.^[39]

B) Rivâyetlerin Coğrafi Açından Tahlil Edilmesi

Burada söz konusu hadislerin, râvilerinden hareketle hangi bölgelerde rivâyet edildiğini tespit etmeye çalışacağız. Öncelikle şunu belirtmeliyiz ki yukarıda ele aldığımız rivâyetlerin tamamı Irak merkezlidir. Bunların dışında bir de görünüşte Medine menşeli, ancak Mısırlıların rivâyet ettiği İbn Abbas rivâyeti bulunmaktadır. Hadisin senedi şu şekildedir: İbn Abbâs Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe Irâk b. Mâlik Ca'fer b. Rebîa. Mısırlı Ca'fer b. Rebîa (136/753) dışında bunu rivâyet eden başka kimse bulunmamaktadır.^[40] Hâlbuki Mısırlıların kendi bölgelerinden olan rivâyetlerinin mütâbii zor bulunmakla birlikte, Medinelilerden rivâyetlerinin mutlaka mütâbii bulunmaktadır. Nitekim Müslim de bu hadisi diğerlerine göre daha az güvenilir rivâyet olarak gördüğü için ilgili bâbın en sonunda zikretmektedir. Ca'fer sika bir râvi olmakla birlikte, bu rivâyette hata ettiğini düşünmekteyiz.^[41] Nitekim Ca'fer'in bu rivâyetinin illetli olduğuna dair çok sayıda karine bulunmaktadır:

[38] Benzeri bir durumu görebildiğimiz diğer bir hadis hakkında bkz. Hüseyin Akgün, “Râvi Tasarruflarının Rivâyetlere Etkisi “Hz. Peygamber'e Otuz Erkek Gücünün Verildiği” Örneği”, *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 22 (2013), s. 43-65.

[39] Bu konuda en güzel örnek “Parmağıyla aya işaret etti ve ay ikiye yarıldı” hikâyesidir. Bu ifade ilk dönem kaynaklarında (6. Yüzyıla kadar) yer almadığı halde, ne gariptir ki, özellikle günümüzde Hz. Peygamber'in hayatıyla ilgili birçok eserde kaynak gösterilmeksizin kullanılmaktadır. Yaptığımız araştırmaya, bu ilavenin geçtiği en eski eser, Abdülkadir Geylani'ye (561/1166) aittir (Bkz. Muhyiddin Abdülkadir el-Geylânî, *el-Gunye li-tâlibi tarîki'l-hak azze ve celle*, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed, I-II, Beyrut 1997, II, 21). Buradan hareketle bunun tasavvuf kaynaklı bir ziyade olduğunu söyleyebiliriz. Tarih eserlerinde ise ilk defa İbn Kesîr'de (774/1373) geçmektedir (Ebu'l-Fidâ İbn Kesîr, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîri, I-XIV, Beyrut 1988 III, 150).

[40] Ondan da sadece Mısırlı Bekr b. Mudar (173/789) rivâyet etmiştir.

[41] Gerçi Sâcî (507/113) onun hakkında ihtilaf edildiğini, Yahya b. Ma'in'in (ö. 233/848) onu zayıf olarak nitelendirdiğini söylese de genel olarak sika bir râvi kabul edilmiştir. Alâuddîn Moğultay, *İkmâlî Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâ'i'r-ricâl*, thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Muhammed, I-XII, Kahire 2001, III, 214

1. Ca'fer'in, Irâk b. Mâlik'ten garib bir isnadla rivâyet ettiği hadisin tek ravisi olması dikkat çekicidir. Diğer bir deyişle Ca'fer bu hadisi İbn Abbas'tan rivâyette teferrüd etmiştir. Zira eğer hadis kaynak olarak Mısırlılardan gelse tek kalması olağan olmakla birlikte, Mısırlıların Medinelilerden rivâyetlerinde mütâbiinin bulunması beklenirdi. Yani Irak b. Mâlik'in böyle bir rivâyeti olsaydı Medinelilerden birinden mutlaka nakledilirdi. Çünkü musannifler her zaman Medine menşeli rivâyetleri diğerlerine tercih etmişlerdir.^[42]
2. Öte yandan Irâk'ın Ubeydullah b. Abdullah b. Utbe'den (94/713) başka bir rivâyeti bilinmemektedir.^[43] Dolayısıyla kuvvetle muhtemel hadis Irak menşeli olduğu halde, Ca'fer bu hadisi yanlışlıkla Irâk b. Mâlik'e atfetmiş görünmektedir. Zira Ca'fer, Iraklılardan rivâyetiyle de bilinmektedir.
3. İlginçtir yine bu hadisi, bu haliyle İbn Abbas'ın hiçbir talebesi rivâyet etmemektedir. Yani sözde bu hadisi sadece Ubeydullah rivâyet etmektedir.

Tekrar belirtmek gerekirse, burada yalın bir teferrüden (garîblikten) değil, iç içe geçmiş teferrüdlere bahsediyoruz.^[44] Son zamanlarda yapılan bazı çalışmalarda da böylesi rivâyetlerin illetli olduğu kanaatine ulaşılmıştır.^[45] Bütün bunlar isnadda ciddi bir kusur olduğunu, muhtemelen hadisin Ca'fer tarafından yanlışlıkla İbn Abbas'a isnâd edildiğini göstermektedir.

Buna karşın İbn Abbas'tan Mekkelilerin ilgili ayeti tefsir bağlamında, haberi “inşakka” lafzıyla rivâyet etmemeleri de dikkat çekmektedir. Nitekim Mekkelilerin rivâyet ettiği hadiste bunun bir “ay tutulması” olduğundan

[42] Bkz. Hüseyin Akgün, “Bölgelerarası Rivâyet Farklılıkları Açısından Mısır'daki Hadis Kültürünün Tahlili (Yezid b. Ebî Habîb'in (128/746) Rivâyetleri Özelinde)”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 5 (2015), s. 7-29.

[43] Irâk'ın Ubeydullah'dan diğer bir rivâyeti bulunmakla birlikte (Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb en-Nesâî, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, I-IX, Halep 1986, “Taksîru's-salât”, 3 (1453)) o da illetlidir (Bkz. İbn Hacer el-Askalânî, *Telhisü'l-habir fi tahrîci ehâdisi'Râfi'l-kebir*, I-IV, Beyrut 1989, II, 116).

[44] Garib hadislerin zemmi hususunda bkz. Abdülcevâd Hamâm, *et-Teferrüd fi rivâyeti'l-hadis ve menhecü'l-muhaddisîn fi kabûlih ev reddih*, Beyrut 2008, s. 246-248.

[45] Âdil Abdüşşekûr bunu ğarâbetü'l-metn başlığı altında ele almakta ve şöyle demektedir: “ومن هذا الباب أن يكون المتن مما يشتهر مثله عند رواة بلده، فيأتي من بلد آخر، فيستغرب من هذه الحثية، أن كيف لم يروه أهله، وهم أولى به (Âdil Abdüşşekûr ez-Zerkî, *Kavâ'idü'l-ilel ve karâimü't-tercih*, Riyad 2005, s. 101-102. Krş. Abdülganî Muhammed Nâdir Adâ, *el-Karâin ve eseruhâ fi ta'li'l-ehâdis*, Beyrut 2017). Abdülaziz et-Tarîfî'nin bu konudaki görüşü de aynı yöndedir: قَدْ يَتَفَرَّدُ عِرَاقِي أَوْ شَامِي أَوْ خِرَاسَانِي أَوْ مِصْرِي وَهُوَ ثِقَّةٌ أَوْ صَالِحٌ عَنِ أَهْلِ الْحِجَازِ بِمَا لَا يَفُوتُ مِثْلَهُ عَلَى أَهْلِ حِجَازٍ لَوْ كَانَ عِنْدَهُمْ . وَمِثْلُ هَذَا يَنْكُرُ وَلَا يَقْبَلُ غَالِبًا . <http://www.ahlalhdeth.com/vb/showpost.php?p=2195345&postcount=2> (Erişim: 8 Ağustos 2017).

bahsedilmektedir.^[46] Bununla birlikte biz bu rivâyetin aslının mürsel olduğunu düşünmekteyiz. Nitekim eğer rivâyet muttasıl olsaydı Kütüb-i sitte’de veya Ahmed b. Hanbel’in Müsned’inde yer bulurdu.

Dolayısıyla Mekke kaynaklı bu hadisin mahfûz şekli mürseldir ve ilk dönem kaynaklarında şu şekilde yer almaktadır:

عَنْ ابْنِ جُرَيْجٍ قَالَ: أَخْبَرَنِي عَمْرُو بْنُ دِينَارٍ عَنْ عِكْرِمَةَ مَوْلَى ابْنِ عَبَّاسٍ قَالَ: كَسَفَ الْقَمَرَ عَلَى عَهْدِ رَسُولِ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالُوا: سُحْرَ الْقَمَرِ، فَقَالَ النَّبِيُّ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ: { أَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ } إِلَى { مُسْتَمِرٌّ }

İbn Abbâs’ın azadlı kölesi İkrime’den: “Rasûlullah (s) zamanında ay tutuldu. Onlar (müşrikler) “ay sihirlendi” dediler. Bunun üzerine Nebî (s) { أَقْتَرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ } ayetlerini (مُسْتَمِرٌّ) kısmına kadar okudu.”^[47]

Medineliler ve diğerleri ise bu rivâyetleri nakletmemişlerdir. Nitekim Irak dışında yazılan, mesela İmam Mâlik (179/795) ve İmam Şâfiî’nin (204/820) eserlerinde bu konuyla ilgili hiçbir rivâyete yer verilmemektedir. Daha da ilginç olanı bu haberin ilk dönem siyer kitaplarının hiçbirinde yer almamasıdır.^[48]

Bütün bunlar bize bu olayın Irak dışında bir mucize olarak şüyu bulmadığını göstermektedir. Hatta yukarıda da belirttiğimiz gibi, ilk zamanlarda da bu olayın gerçekleşip gerçekleşmediği üzerinde durulmuş, bir mucize anlatısı söz konusu olmamıştır. Mucize iddiası ise, tarihi olarak ilk defa yalancı bir râvi olan Kelbî (146/763) tarafından ortaya atılmış görünmektedir.

Diğer yandan bu konudaki ihtilafta hadislerin yanı sıra, özellikle Kamer sûresi 1. ayetteki “inşakka” kelimesinin önemli bir rol oynadığını görmekteyiz. Bu yarılmanın kıyametten hemen önce gerçekleşeceği^[49] veya bu “inşikâk”

[46] Ebu’l-Kâsım Süleyman b. Ahmed et-Taberânî, *Mu’cemü’l-kebir*, Hamdi b. Abdülmecid es-Selefi, I-XXV, Kahire, ts., XI, 250 (11642).

[47] Abdürrezzâk, *Musanef*, III, 104 (4941).

[48] Azimli, “Şakku’l-Kamer”, s. 107.

[49] Hasan-ı Basrî (110/728) ve Osman b. Atiyye’nin (155/751) babası bu yarılmanın kıyamette gerçekleşeceğini söylemişlerdir (Ebu’l-Abbâs Takıyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrîzî, *İmtâu’l-esmâ bimâ li’n-Nebî mine’l-ahvâl ve’l-envâl ve’l-hafede ve’l-metâ’*, thk. Muhammed Abdülhamid en-Nemîsî, I-XV, Beyrut 1999, V, 17).

kavramının mecaz^[50] ifade ettiği gibi değişik görüşler ileri sürülmüştür.^[51] Söz konusu ayet ve müteakip ayet şu şekildedir:

1. أَقْرَبَتِ السَّاعَةُ وَأَنْشَقَّ الْقَمَرُ = Kıyamet saati yaklaştı. Ay tutuldu (doğdu/yarıldı)^[52].
2. وَإِنْ يَرَوْا آيَةً يُعْرِضُوا وَيَقُولُوا سِحْرٌ مُّسْتَمِرٌّ = Onlar Allah'ın (tabiat) ayetlerinden hangisini görseler, "süre gelen^[53] bir sihirdir" diyerek ondan yüz çevirirler.

Zemahşeri (538/1144), özellikle 1. ayeti takip eden sonraki ayetleri, bu hâdisenin gelecekte olmasının mümkün olamayacağı, mazide olduğu yönünde yeterli bir karine olarak görmektedir.^[54]

Biz de bu olayın Hz. Peygamber zamanında vuku bulduğunu^[55] ancak az sayıda bazı araştırmacının kabul ettiği gibi bir ay tutulması (husuf/küsun) veya atmosferik bir olay sonucu ortaya çıkan olağanüstü bir görüntü (Paraselenae = Moondogs = yalancı ay)^[56] olabileceği kanaatindeyiz.^[57] Bu kanaatimizi desteklediğini düşündüğümüz bazı delilleri aşağıda ele almaya çalışacağız.

[50] Uri Rubin ise, bu yarılmanın kısmi bir ay tutulmasına işaret ettiğini düşünmektedir. Ancak bunun sadece astronomik bir gözlem anlamını taşımadığını, bu kısmi ay tutulmasının Kıyamet'in bir işareti olarak ifade edildiğini söylemektedir. Rubin, Müslümanların bu ayetteki mecazî dikkate almayarak, rivayetlerin de etkisiyle, literal bir yaklaşımla, Kıyamet ile alakalı bir hususu, tarihî bir mucizeye dönüştürdüklerini savunmaktadır. Bunun arka planında ise ölümlü bir nebî olan Hz. Peygamber'i, mucizeler sahibi bir kahramana dönüştürme isteği yattığını iddia eder. Bkz. Uri Rubin, "Muhammad's message in Mecca: warnings, signs, and miracles", *The Cambridge Companion to Muhammad*, ed. Jonathan E. Brockopp, New York 2010, s. 39-60.

[51] Bkz. Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn – Tefsîru'l-Mâverdî*, thk. Seyyid İbn Abdilmaksûd b. Abdurrahîm, I-VI, Beyrut ts., V, 409.

[52] "İnşakka" kelimesi yarılmak dışında, "(işin) açığa çıkması" ve "karanlığın yarılması" anlamlarına da gelmektedir (Bkz. Mâverdî, *Tefsîr*, V, 409; Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Kahire 1964, XVII, 126). Mesela bir hadiste (Tayâlisî, *Müsned*, III, 232 (1763)), bu son anlamına paralel olarak, şafağın doğması (انشق الفجر) anlamında kullanılmıştır.

[53] "Daima" anlamında kullanımı için bkz. Ebû İshâk İbrahim b. es-Serrâ ez-Zeccâc, *Me'âni'l-Kur'ân ve i'râbuh*, thk. Abdülcelîl Abduh eş-Şelebî, I-V, Beyrut 1988, V, 85.

[54] Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Amr ez-Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidî't-tenzil*, I-IV, Beyrut 1987, IV, 431.

[55] Muhammed Esed (1900-1992) ve ona tabi olan bazı araştırmacıların savunduğu, rivayetlerdeki haberlerin ay tutulması olabileceği, ancak ayetteki inşikâkın Kıyamet'ten önce vuku bulacağı görüşünde olanlardan bu açıdan farklı düşündüğümüzü belirtmeliyiz.

[56] Bununla ilgili bilgi ve fotoğraflar için bkz. <http://www.atoptics.co.uk/halo/parmoon.htm>; <https://www.earthfacts.com/atmosphere/atmosphericillusions/> (Erişim tarihi: 05.07.2017).

[57] İbn Âşûr'a göre, büyük bir ay tutulması sonucu ay, bakanlara ikiye yarılmış gibi görünmüş olabilir. Ya da yarım ay tutulması olmuş, konum olarak ayın görünen tarafı iki dağdan birinin üzerinde bulunmaktayken, ışık kırılmalarına bağlı atmosferik olayların bir sonucu olarak, diğer dağın üstünde bir aksi oluşmuş da olabilir. Bu da ayın ikiye yarılmış gibi algılanmasına sebep olmuştur (Muhammed b. Tâhîr b. Âşûr, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, Tunus 1984, XXVII, 169). Fahreddin Râzî (606/1210) de isim vermeksizin bu görüşte olanlardan

Dahhâk b. Müzâhim (102/721?) ilgili ayetin tefsiri bağlamında, müşriklerin ay tutulmasına “bu sihir işidir” dediklerini nakletmektedir.^[58] Keza Yahudilerin de hicri 5. yılda vuku bulan ay tutulmasına sihir dedikleri şu şekilde nakledilmektedir:

وَكَسَفَ الْقَمَرَ فِي جَمَادَى الْآخِرَةِ فَجَعَلَتِ الْيَهُودُ يَرْمُونَهُ بِالشُّهُبِ وَيَضْرِبُونَ
بِالطَّاسِ وَيَقُولُونَ سِحْرَ الْقَمَرِ فَصَلَّى رَسُولُ اللَّهِ صَلَّى اللَّهُ عَلَيْهِ وَسَلَّمَ صَلَاةَ
الْكَسُوفِ

“Cemâziyelâhir ayında ay tutuldu. Bunun üzerine Yahudiler aya, ateş (-le tutuşturulmuş mızraklar) fırlatıp, taslara vurmaya başladılar ve “ay sihirlendi” dediler. Rasûlullah (s) ise bunun üzerine kûsûf namazı kıldı.^[59]

Görüldüğü üzere sadece müşriklerde değil, Yahudilerde de ay tutulması bir sihir olarak değerlendirilmektedir.^[60] Dolayısıyla bu bilgi de, ayetteki inşikâkın bir ay tutulması olabileceği yönündeki görüşümüzü desteklemektedir.

Yine Ebû Yûsuf’un Âsâr’ındaki İbrahim en-Nehâî vasıtasıyla Abdullah b. Mes’ûd’dan munkatı bir senedle rivâyet edilen şu hadis de önem arz etmektedir:

حَدَّثَنَا يُونُسُ عَنْ أَبِيهِ عَنْ أَبِي حَنِيفَةَ عَنْ حَمَّادٍ عَنْ إِبْرَاهِيمَ أَنَّهُ بَلَغَهُ عَنْ
ابْنِ مَسْعُودٍ رَضِيَ اللَّهُ عَنْهُ أَنَّهُ قَالَ: تَذَاكُرْنَا لَيْلَةَ الْقَدْرِ عِنْدَ النَّبِيِّ صَلَّى اللَّهُ
عَلَيْهِ وَسَلَّمَ فَقَالَ: «أَتَذْكُرُونَ لَيْلَةَ كُنَّا بِقَاعِ كَذَا وَكَذَا لَيْلَةً، كَانَ الْقَمَرُ
كَفَلَقَةِ الصَّحْفَةِ» قَالَ: فَتَذَاكُرْنَا تِلْكَ اللَّيْلَةَ فَلَمْ نُثَبِّتْهَا

Abdullah b. Mes’ûd’dan (ra): “Kadir gecesinde, Nebî’nin (s) yanında bazı şeyleri müzakere ediyorduk. Bunun üzerine o şöyle dedi: “Hatırlıyor musunuz,

bahsetmektedir. (Fahrüddin er-Râzî, *Mejâtihu'l-gayb*, I-XXXII, Beyrut 1999, XXIX, 288). Gazâlî, Muhyiddin İbnü'l-Arabî ve Şah Veliyyullah ed-Dihlevî ise inşikâk-ı kamer hâdisesinde Ay’ın gerçekten yarılmadığı, bakanların gözüne yarılmış gibi görüldüğü şeklinde yorumladıkları iddia edilmiştir. Bkz. Kâmil Miras, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, I-XIII, Ankara 1978, IX, 322.

[58] Taberî, *Tefsîr*, XXII, 571.

[59] Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Kitâbu's-sikât*, I-X, Haydarabad 1973, I, 261.

[60] Eski Türklerde de ay tutulduğunda onu kötü ruhların elinden kurtarmak için davul/teneke çalındığı, silah/ok atıldığı bilinmektedir. Fatma Ahsen Turan, “Orta Asya’dan Anadolu’ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları”, *Millî Folklor*, yıl: 23, sayı: 90 (2011), s. 53-54

falanca ovada bulunduğumuz falanca geceyi. O gece ay, kırık tepsi (çanak) gibiydi.” İbn Mes’ûd dedi ki: “O geceyi hatırladık, ancak vaktini bilemedik.”^[61]

İbarede, ayın kırık bir çanağa benzetilmesi, etimolojik olarak inşikâk kelimesinin de bu manada kullanılmış olabileceğini düşündürmektedir. Nitekim yukarıda ay tutulmasından bahseden rivayette de حَسَفَ fiili yerine كَسَفَ kelimesi kullanılmıştır. Bu da ilgili ayette söz konusu edilen şeyin husûf olmadığı, başka bir şey olduğu fikrini akla getirmektedir. Belki de ilgili ayette “hasefe” fiili yerine “inşakka” fiilinin kullanılması ile bunun bilinen ay tutulmasından farklı, kısmî bir ay tutulması veya atmosferik bir olay olduğuna işaret edilmek istenmiştir.^[62]

İkinci ihtimal olarak öne sürdüğümüz paraselenae (yalancı ay) olayının inşikâk olarak yorumlanmış olabileceğini gösteren şu rivâyetin de önemli olduğunu düşünmekteyiz. Ebû Abdullah el-Halîmî'nin (403/1013) böylesi bir olayı müşahade ettiği şu şekilde nakledilmektedir:

“... Bu asrımızda böyle bir inşikâk vuku bulmuştur. Buhârâ'da, ayın üçüncü gecesinde hilali iki parçaya bölünmüş olarak gördüm. Her birinin büyüklüğü ayın dördüncü veya beşinci gecesindeki büyüklüğü kadardı. Sonra parçalar birleşti ve kayboluncaya kadar şekli ağaç kavununa dönüştü...”^[63]

Öte yandan ayette geçen “ayet” kelimesine yüklenen anlam da önemlidir. Genellikle buna “mucize” anlamı verildiği için meali hatalı olmaktadır diye düşünmekteyiz.^[64] Zira “ayet” kelimesinin diğer bir anlamı Allah'ın yarattığı, kendi kudretine işaret eden tabiattaki düzen (delil)dir.^[65] Nitekim bu kavramın Yûsuf Suresi 105. ayetteki

وَكَأَيِّنْ مِنْ آيَةٍ فِي السَّمَاوَاتِ وَالْأَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ = Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki, onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler) kullanımını Kamer suresindeki ile aynıdır ve görüldüğü üzere “düzen/delil” anlamındadır. Keza meşhur güneş tutulması hadisinde de bu anlam çok sarıh bir şekilde ifade edilmektedir:

[61] Ebû Yûsuf, *el-Âsâr*, s. 181 (826)

[62] Bedruddîn Aynî (855/1451), حَسَفَ kelimesinin tam ay tutulması, كَسَفَ kelimesinin kısmi ay tutulması anlamında da kullanıldığından söz etmektedir (Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmud b. Ahmed el-Aynî, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut ts., V, 299).

[63] İbn Hacer, *Fethü'l-Bârî*, VII, 186.

[64] Bikbulat da ayın yarıldığını ispat sadedinde, “ayet” ve “müstemir” kelimelerine verilen anlamlardaki problemlere işaret etmiştir (Bkz. Bikbulat, ‘İnşikâk-ı Kamer Meselesi’, s. 186-187). Onun özellikle “müstemir” kelimesiyle ilgili itirazına aynen katıldığımızı belirtmeliyiz.

[65] Bkz. İsrâ Sûresi 12. ayet: “Biz, geceyi ve gündüzü birer âyet (delil) olarak yarattık.” Ayrıca bkz. el-Bakara 2/ 164; er-Rûm 30/20-25; el-Enbiyâ 21/3132; en-Nahl 16/66-69; el-Câsiye 45/3-5; er-Ra'd 13/2-4; Yûnus 10/5, 67; el-En'âm 6/95-99.

إِنَّ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ لَا يَحْسِفَانِ لِمَوْتِ أَحَدٍ وَلَا لِحَيَاتِهِ، وَلَكِنَّهُمَا آيَاتَانِ مِنْ آيَاتِ اللَّهِ = Muhakkak ki güneş ve ay, herhangi birisinin ölümü veya doğumundan dolayı tutulmaz. Lakin onlar Allah'ın delillerinden iki delildir".^[66] Bu bağlamda müşrikler, Allah'ın kâinata her gün gerçekleşen diğer yüzlerce mucizeleri (ayetleri) gibi, bu ay tutulmasını da sıradanlaştırmışlardı.^[67] Dolayısıyla ayette onların bu basiretsizliğine ve düşüncesizliğine vurgu vardır.

Burada bir hususa daha dikkat çekmemiz gerekecektir. İbn İshâk, İbn Hişâm, İbn Sa'd, Belâzürî, Taberî gibi ilk siyer kaynaklarının hiç birisinde inşikâk-ı kamer olayına yer verilmediğine yukarıda değinmiştik. Burada diğer müelliflerin ana kaynağı niteliğinde olduğu için İbn İshâk'ın bu habere yer vermemiş olması özellikle önem arz etmektedir. Zira İbn İshâk'ın bilgi kaynakları Medinelî ve Mısırlıdır.^[68] Hâlbuki yukarıda ifade ettiğimiz üzere inşikâk-ı kamer ile ilgili hadislerin hepsi Irak kaynaklı haberlerdir. Kanaatimizce bu yüzden ne İbn İshâk'ta ne de onu esas alan diğer tarih kitaplarında bu habere yer verilememiştir. Dolayısıyla söz konusu haberin İbn İshâk'ta yer almaması da bu haberin Irak merkezli olduğu, Hicaz ve diğer bölgelerde bilinmediği yönündeki tezimizi güçlendirmektedir.

Sonuç

İnşikâk-ı kamer hâdisesinin mahiyeti özellikle son yüzyılda tekrar tartışılır olmuştur. Bunu bir mucize olarak reddetmenin altında pozitivizmin ve savunmacı yaklaşımın etkisi güçlü olmakla birlikte, bizce reddedilmesini gerektiren asıl neden rivayetlerde görülen illetlerdir. İşte bu araştırmamızla söz konusu illetleri tespit etmeye ve haberin aslını ortaya koymaya çalıştık.

Rivayetlerin tamamını ele alıp tahlil ettiğimizde şu sonuçlara ulaştık.

- 1- Mekke'de gerçekleştiği iddia edildiği halde sadece Iraklıların haberdar olduğu, özellikle Hicazlıların nakletmediği olağanüstü bir olay hakkında tevatür iddiası kabul edilemez bir iddiadır.
- 2- Hadisler içerisinde en sıhhatli olanı İkrime'nin rivâyetidir. O da bir ay tutulması sonrasında Hz. Peygamber'in (s) Kamer sûresi 1. ve 2. ayetleri okuduğundan bahsetmektedir.

[66] Buhârî, "Küsûf", 1 (1042)

[67] Uri Rubin ise bu ay tutulmasını (ayeti), Kıyamet'in bir işareti olarak yorumlamaktadır (Rubin, "Muhammad's message in Mecca: warnings, signs, and miracles", s. 44).

[68] Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İstanbul 2008, s. 242. İbn İshâk'ın eserindeki Kûfeli tek kaynağı Yahyâ b. Ebi'l-Eş'as el-Kindî'dir (İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed el-Medenî, *Sîretü İbn İshâk*, thk. Süheyl Zekkâr, Beyrut 1978, s. 137). Ancak onun rivâyetinin kaynağı İsmail b. İyâs el-Kindî de sonuçta Medinelidir (İbn Hacer el-Askalânî, *Lisâni'l-Mizân*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, I-X, Beyrut 2002, II, 108).

- 3- Aslında bu hadisler bize, bir mucize olup olmadığının haberini değil, Kur'an'da geçen "inşakka'l-kamer" ile ifade edilen olayın Allah Rasûlü zamanında mı gerçekleştiği, yoksa Kıyamet'ten önce mi gerçekleşeceği sorusunun cevabını vermektir. Bu bağlamda Iraklılar (aslında Kûfeliler) bu olayın, *Duhân ve el-Batşetü'l-kübrâ* gibi diğer olaylarla birlikte Hz. Peygamber zamanında gerçekleştiğini muhaliflerine karşı savunmaktadırlar.
- 4- Ancak bu rivâyetler zamanla gerçek mecrasından çıkarılmış ve "inşikâk-kamer" in ayın yarılması şeklinde gerçekleştiği yorumuna gidilmek suretiyle, rivâyetlere hayali bazı ilaveler getirilmiştir.
- 5- O halde hadisin, Rasûlullah zamanında Ay'ın ikiye yarılmış gibi görünmesini (tutulmasını) haber vermesi gibi bir aslı bulunsa da, ziyadelerle değiştirilmiş son halinin mevzû olduğunu söyleyebiliriz.

Hadislere zamanla bu şekilde ilavelerin getirilmesi, Hz. Peygamber'in göğsünün yarılması ve İsrâ-Miraç gibi olaylarda da kendini gösterdiği bilinmektedir. Bu da böylesi rivâyetlerin idrâc ve ziyadelerden arındırılmadan doğru bir şekilde anlaşılamayacağı ve hadislere olan güveni sarsacağı muhakkaktır.

Öte yandan ele aldığımız bu meselede olduğu gibi, hadisleri coğrafi açıdan da incelemenin diğer bazı hadis problemlerini çözmede yardımcı olabileceğini düşünmekteyiz.

Kaynaklar

- Abdülganî Muhammed Nâdir Adâ, *el-Karâin ve eseruhâ fi ta'lîli'l-ehâdis*, Beyrut 2017.
- Abdülkadir el-Geylânî, Muhyiddîn, *el-Gunye li-tâlibi tarîki'l-hak azze ve celle*, thk. Ebû Abdurrahman Salâh b. Muhammed, I-II, Beyrut 1997.
- Abdürrezzâk b. Hemmâm es-San'ânî, *el-Musannef*, thk. Habîburrahmân el-A'zamî, I-XI, Beyrut 1983.
- _____, *Tefsîru Abdürrezzâk*, thk. Mahmud Muhammed Abduh, I-III, Beyrut 1998.
- Âdil Abdüşşekûr ez-Zerkî, *Kavâ'idu'l-ilel ve karâinü't-tercîh*, Riyad 2005.
- Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, thk. Şu'ayb el-Arnaût v.dğr., I-L, Beyrut 2001.
- Akgün, Hüseyin, "Bölgelerarası Rivâyet Farklılıkları Açısından Mısır'daki Hadis Kültürünün Tahlili (Yezîd b. Ebî Habîb'in (ö. 128) Rivâyetleri Özetinde)", *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 5 (2015), s. 7-29.
- _____, "Râvi Tasarruflarının Rivâyetlere Etkisi "Hz. Peygamber'e Otuz Erkek Gücünün Verildiği" Örneği", *KSÜ İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 22 (2013), s. 43-65.

- Alâuddîn Moğultay, *İkmâlû Tehzîbi'l-Kemâl fî esmâi'r-ricâl*, thk. Ebû Abdurrahman Âdil b. Muhammed, I-XII, Kahire 2001.
- Aynî, Bedruddîn Ebû Muhammed Mahmûd b. Ahmed, *Umdetü'l-kârî şerhu Sahîhi'l-Buhârî*, I-XXV, Beyrut ts.
- Azimli, Mehmet, “Şakku'l-Kamer Olayı Çerçevesinde Bazı Tahliller”, *Hikmet Yurdu*, yıl: 2, sayı: 3 (Ocak-Haziran 2009), s. 95-109.
- Bebek, Adil, “Kelam Literatürü Işığında Mûcize ve Hz. Muhammed'e Nisbet Edilen Hissi Mûcizelerin Değerlendirilmesi”, *M. Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi*, sayı: 18 (2000), s. 121-148.
- Bezzâr, Ebû Bekr Ahmed b. Amr, *Müsnedü'l-Bezzâr (el-Bahrü'z-zehâr)*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah v.dğr., I-XVIII, Medine 2009.
- Bikbulat, Sun'atullâh, “İnşikâk-ı Kamer Meselesi”, Yayına hazırlayan: Bün-yamin Erul, *İslâmiyât*, cilt: VII, sayı: 3 (2004), s. 185-189.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, thk. Muhammed Züheyr b. Nâsir en-Nâsir, I-IX, Dâru Tavki'n-Necât, Beyrut 2001.
- Çelebi, İlyas, “İnşikâku'l-Kamer”, *DİA*, cilt: 22 (2000), s. 343-345.
- _____, *Uzak ve Yakın Gelecekle İlgili Haberler*, İstanbul 2000.
- Dârekutnî, Ebu'l-Hasan Ali b. Ömer, *el-İlelü'l-vâride fî'l-ehâdisi'n-Nebeviyye*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah, I-XV, Riyad 1985.
- Ebû Yûsuf, Yakub b. İbrahim, *Kitâbü'l-Âsâr*, thk. Ebu'l-Vefâ el-Efgânî, Beyrut ts.
- Erkol, Ahmet, “Hz. Peygamber'in Mu'cizesi Meselesi ve Nübüvvetin İsbatında İnşikak-ı Kamer (Ayn Yarılması) Hâdisesi ile İlgili Bir Değerlendirme”, *Dicle Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: I, 1999, s. 261-298.
- Fâkihî, Ebû Abdullah Muhammed b. İshak, *Ahbâru Mekke fî kadîmi'd-dehr ve hadîsihi*, thk. Abdülmelik b. Abdullah b. Dehîş, I-VI, Beyrut 1994.
- Görke, Andreas, “Die Spaltung des Mondes in der modernen Koranexegese und im Internet “, *Die Welt des Islams*, sayı: 50 (2010), s. 60-116.
- Hamâm, Abdülcevâd, *et-Teferrüd fî rivâyeti'l-hadîs ve menhecü'l-muhaddisîne fî kabûlih ev reddih*, Beyrut 2008.
- İbn Âşûr, Muhammed Tâhir, *et-Tahrîr ve't-tenvîr*, I-XXX, Tunus 1984.
- İbn Ebî Şeybe, Ebû Bekr Abdullah b. Muhammed, *el-Musannef*, thk. Kemal Yûsuf el-Hût, I-VII, Riyad, 1988.
- İbn Hacer, Ebu'l-Fadl Ahmed b. Ali el-Askalânî, *Fethü'l-Bârî bi-şerhi Sahîhi'l-Buhârî*, thk. Abdülaziz b. Abdullah b. Bâz, I-XVII, Riyad 2005.
- _____, *Lisâni'l-Mizân*, thk. Abdülfettâh Ebû Ğudde, I-X, Beyrut 2002.
- _____, *Tabakâtü'l-müdekkisîn*, thk. Âsım b. Abdullah el-Karyûtî, Zerka 1983.
- _____, *Tehzîbü't-Tehzîb*, I-XIV, Beyrut 1984.
- _____, *Telhîsu'l-habîr fî tahrîci ehâdisi'r-Râfi'î'l-kebîr*, I-IV, Beyrut 1989.

- İbn Hibbân, Ebû Hâtim Muhammed b. Hibbân el-Büstî, *Kitâbu's-sikât*, I-IX, Haydarabad 1973.
- İbn İshâk, Ebû Abdullah Muhammed el-Medenî, *Sîretu İbn İshâk*, thk. Süheyl Zekkâr, Beyrut 1978.
- İbn Kesîr, Ebu'l-Fidâ, *el-Bidâye ve'n-nihâye*, thk. Ali Şîrî, I-XIV, Beyrut 1988.
- İbn Şâhîn, Ebû Hafs Ömer b. Ahmed, *Târihu esmâi's-sikât*, thk. Subhî es-Sâ-merrâî, Kuveyt 1984.
- Katî'i, Ebû Bekr Ahmed b. Ca'fer, *Cüz'ü'l-elf dînâr ve hüve'l-hâmis mine'l-fevâidi'l-mün-tekât ve'l-efrâdi'l-garâibi'l-hisân*, thk. Bedr b. Abdullah el-Bedr, Kuveyt 1993.
- Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed el-Kurtubî, *el-Câmi' li-ahkâmi'l-Kur'ân*, I-XX, Kahire 1964.
- Ebu'l-Abbas Takıyyüddîn Ahmed b. Ali b. Abdülkadir Makrîzî, *İmtâu'l-esmâ bimâ li'n-Nebî mine'l-ahvâl ve'l-emvâl ve'l-hafede ve'l-metâ'*, thk. Muhammed Abdülhamîd en-Nemîsî, I-XV, Beyrut 1999.
- Ebu'l-Hasen Ali b. Muhammed el-Mâverdî, *en-Nüket ve'l-uyûn – Tefsîru'l-Mâverdî*, thk. Seyyid İbn Abdilmaksûd b. Abdurrahîm, I-VI, Beyrut ts.
- Miras, Kâmil, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrîd-i Sarîh Tercemesi*, I-XIII, Ankara 1978.
- Mukâtil b. Süleyman, *Tefsîru Mukâtil b. Süleyman*, thk. Abdullah Mahmud Şehhâte, I-V, Beyrut 2002.
- Mücâhid b. Cebr, Ebu'l-Haccâc el-Mekkî, *Tefsîru Mücâhid*, thk. Muhammed Abdüsselâm Ebu'n-Nîl, Kahire 1989.
- Nesâî, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şu'ayb, *Sünenü'n-Nesâî*, thk. Abdülfettâh Ebû Gudde, I-IX, Haleb 1986.
- Nu'aym b. Hammâd, Ebû Abdullah el-Mervezî, *Kitâbü'l-Fiten*, thk. Semîr Emîn ez-Züheyri, I-II, Kahire 1992.
- Şaban Öz, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İstanbul 2008.
- _____, *Siyer Tasarımı*, İstanbul 2015.
- Râzî, Fahrüddîn, *Mefâtihu'l-gayb*, I-XXXII, Beyrut 1999.
- Reşid Rıza, "Mes'eletü İnşikâki'l-Kamer", *Mecelletü'l-Menâr*, cilt: 30 (1348/1929), s. 261-272, 361-376.
- Rubin, Uri, "Muhammad's message in Mecca: warnings, signs, and miracles", *The Cambridge Companion to Muhammad*, ed. Jonathan E. Brockopp, New York 2010, s. 39-60.
- Şâşî, Ebû Saîd el-Heysen b. Küleyb, *el-Müsned li'ş-Şâşî*, thk. Mahfûzurrahmân Zeynullah, I-II, Medine 1989.
- Taberânî, Ebu'l-Kâsım Süleyman b. Ahmed, *Mu'cemü'l-kebîr*, Hamdi b. Abdül-mecid es-Selefî, I-XXV, Kahire ts.

- Taberî, Muhammed b. Cerîr, *Câmiu'l-beyân fi te'vili'l-Kur'ân*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir, I-XXIV, Beyrut, 2000
- Tahâvî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Muhammed, *Şerhü Müşkili'l-âsâr*, thk. Şu'ayb el-Arnaût, I-XVI, Beyrut 1994.
- Tayâlisî, Süleyman b. Dâvûd, *Müsnedü Ebi Dâvûd et-Tayâlisî*, thk. Muhammed b. Abdülmuhsin et-Türkî, I-IV, Kahire 1999.
- Tirmizî, Ebû İsa Muhammed b. İsa, *Sünenü't-Tirmizî*, thk. Ahmed Muhammed Şâkir v.dğr., I-V, Kahire 1975.
- Topaloğlu, Bekir, "Batşe-i Kübrâ", *DİA*, cilt: 5 (1992), s. 203-204.
- Turan, Fatma Ahsen, "Orta Asya'dan Anadolu'ya Mitik Yolculukta Tabiat Olayları", *Millî Folklor*, yıl: 23, sayı: 90 (2011), s. 49-59.
- Türker, Ömer, "Mukâtil b. Süleyman", *DİA*, cilt: 31 (2006), s. 134-136.
- Yurdagür, Metin, "Duhân", *DİA*, cilt: 9 (1994), s. 546-548.
- Zeccâc, Ebû İshâk İbrahim b. es-Serrâ, *Me'âni'l-Ku'rân ve i'râbuh*, thk. Abdülcelîl Abduh eş-Şelebî, I-V, Beyrut 1988.
- Zehebî, Şemsuddîn Ebû Abdullah Muhammed b. Ahmed, *Siyeru a'lâmi'n-nübelâ*, I-XVIII, Kâhire 2006.
- Zemahşerî, Ebu'l-Kâsım Mahmûd b. Amr, *el-Keşşâf an hakâiki gavâmidit-tenzîl*, I-IV, Beyrut 1987.

İnternet Kaynakları:

- <http://www.ahlalhdeeth.com/vb/showpost.php?p=2195345&postcount=2>
(Erişim: 8 Ağustos 2017)
- <http://www.atoptics.co.uk/halo/parmoon.htm> (Erişim tarihi: 05.07.2017)
- <https://www.earthfacts.com/atmosphere/atmosphericillusions/> (Erişim tarihi: 05.07.2017).

SİYER ARAŞTIRMALARINDA HADİS KAYNAKLARININ ÖNEMİ

HÜSEYİN GÜNEŞ
DOÇ. DR.
ŞIRNAK Ü. İLAHİYAT FAK.

ÖZET

Siyer ve Hadis, İslam peygamberi Hz. Muhammed'i (sav) tanımak ve onu doğru anlamak için vazgeçilmez birer disiplindir. Metodoloji ve konulara yaklaşımları farklı da olsa aynı noktadan hareket etmeleri ve hedef birliğine sahip olmaları ister istemez her iki alanı birbirlerine muhtaç kılmaktadır. Onun için Hadis araştırmalarında Siyer'i göz ardı etmek doğru olmadığı gibi, Siyer araştırmalarında Hadis'i ihmal etmek de bizi yanlış sonuçlara götürecektir. Bu çalışmada, Siyer araştırmalarında Hadis kaynaklarının değeri tespit edilmeye çalışılacaktır. Konu Kütüb-i Sitte olarak tanımlanan hadis eserleri özelinde ele alınacaktır. Siyer çalışmalarında söz konusu eserlerden yararlanmanın ne ölçüde mümkün olduğu belirlenecektir.

Anahtar Kelimeler: Siyer, Hadis, Kütüb-i Sitte, Buhârî, Tirmizî, Nesâî.

ABSTRACT: THE
IMPORTANCE
OF HADITH
SOURCES IN SIRAH
INVESTIGATIONS

Sirah and Hadith are indispensable disciplines to recognize the Prophet of Islam Muhammad and to understand him correctly. Although their methodologies and approaches to the issues are different the same movement point and the unity goal of them makes both fields inevitably dependent on each other. So it is not right to ignore Sirah in Hadith researches. And neglecting Hadith in the study of Sirah will lead us to the wrong conclusions. In this paper, it is tried to determine the value of Hadith sources in the Sirah investigations. The subject will be handled specially in al-Kutub as-Sittah, the six major books of Hadith. It will be determined how much it is possible to use such books in the study of Sirah.

Key Words: Sirah, Hadith, al-Kutub as-Sittah, Bukhari, Tirmidhi, Nasai.

SAYI: 3 • OCAK-HAZİRAN 2018 • SAYFA: 55-66

Giriş

İslam dininin Kur'an-ı Kerim'den sonraki temel referansı olması hasebiyle hadisin önemi tartışmasızdır. Öyle ki hadis, dinin bizzat kendisi olarak görülmüştür. Nitekim İmam Malik'in şöyle dediği nakledilir: “Bu ilim yani İlm-i Hadis, dindir. Artık dininizi kimlerden aldığınıza dikkat ediniz.”^[1] Hadis, genel itibariyle Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrirleri olarak tanımlanır.^[2] Bazen de alan geniş tutularak Hz. Peygamber'in ahlaki, şemaii, peygamberlikten önceki söz ve fiilleri bu çerçevenin içine dâhil edilmiştir.^[3] Bu yönüyle Hadis, “davranış, hal, yol, âdet, bir kimsenin halkı, seciyesi ve hayat hikâyesi” anlamındaki Siret/Siyer ile paralellik arz etmektedir.^[4]

Siyer'i kavram olarak Hz. Muhammed'in hayatını inceleyen, nakleden ve kendine özgü metotları olan ilim şeklinde tanımlamak mümkündür. Resulullah'ın hayatını ifade eden siyer kelimesi, zamanla genel anlamda “biyografi” için kullanılır olmuştur. Ne var ki, bununla sınırlı kalınmamış, genel olarak tarih ilmini ifade için de siyer kelimesi kullanılmıştır. Başlangıçta siyer kelimesi ile aynı anlamda olan Meğâzî kavramı

- [1] İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasan (571/1175), *Târîhu Medîneti Dimaşk*, thk. Ömer el-Amravî, Dâru'l-Fikr, Beyrut 1997, LV, 551; Mizzî, Cemâluddîn Ebü'l-Haccâc Yûsuf (742/1341), *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*, thk. B. A. Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1980, I, 161; Naim, Ahmet, “Mukaddime”, *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarîh Tercemesi*, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1980, I, 72.
- [2] Koçyiğit, Talat, *Hadis Tarihi*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1977, s. 10.
- [3] Kandemir, M. Yaşar, “Hadis”, *DİA*, İstanbul 1997, cilt: 15, s. 28.
- [4] Fayda, Mustafa, “Siyer ve Meğazi”, *DİA*, İstanbul 2009, cilt: 37, s. 319-324.

da anlam kaymasına uğrayarak sadece Resulullah'ın savaşlarına münhasır kalmıştır.^[5]

Hem Hadis'in hem de Siyer'in konusu Hz. Peygamber'dir. İlk siyer müelliflerinin aynı zamanda hadisçi olması veya hadislerle ilgileniyor olması ve rivayet formundaki benzeşme söz konusu disiplinlerin paralel gelişimini beraberinde getirmiştir. Onun içindir ki "siyer ilmi mi hadis ilminden doğmuştur yoksa hadis ilmi mi siyer ilminden doğmuştur?" tartışmaları zaman zaman gündemi meşgul etmektedir. Kuşkusuz her iki alan, kendine özgü metotlarıyla birbirlerinden ayrılırlar. Hadis metinleriyle Siyer metinleri arasındaki en büyük fark "tarih/zaman/kronoloji" ve "yer/mekân" açısından dır. Muhaddis, metnin kronolojideki yeriyle değil, içeriğiyle ilgilenir. Hadis kaynaklarında yer alan belli bir konuya has rivayetler birbirinden bağımsız ve daha da önemlisi bağımsız olup bir bütünlük arz etmezler. Çoğu zaman kronolojiden ve mekândan bağımsız olan bu hadis metinleri,^[6] Siyer ilmi açısından son derece önemlidir. Özellikle satır aralarında yer bulmuş olsa dahi dönemin sosyal hayatına dair bilgiler, siyer telifatında pek yer almayan ayrıntılardır.^[7]

Dolayısıyla, günümüz siyer araştırmalarında, hadis merviyâtının göz ardı edilmesi, araştırmacıları hatalı çıkarımlara götüreceği gibi ulaşılan neticelerin geçerliliğini de sorgulamaya açacaktır. Onun için biz de bu çalışmada, siyer araştırmalarında hadis kaynaklarının önemine en azından vurgu yapmak babından konuyu ele almak istedik.^[8] Kuşkusuz hadis literatürü oldukça geniş olup, gerek rical, gerekse konu açısından farklı

[5] Öz, Şaban, *Siyer'e Giriş*, Ankara Okulu Yay., Ankara 2012, s. 12.

[6] Hadis kronolojisi, bu konulardaki tartışma ve hadisin içerdiği problemler için bkz. Yavuz, Adil, *Hadislerde Mekkilik ve Medenilik*, Ebabel Yay., Ankara 2007.

[7] Sezgin, M. Fuad, "İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadisin Ehemmiyeti", *İslami Tetkikler Enstitüsü Dergisi*, II, İstanbul1957, s. 19; Goto, Akira, "Hadith as Historical Sources for a Biography of the Prophet", *Orient*, 1995, vol: 30-31, p. 82-97; Kolkıran, Gönül, *Tarih ve Hadis Disiplini Açısından Güvenilirlik Sorunu: İbn İshak ve Vakidi Örneği*, Ankara Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Ankara, 2004, 52-65; Tekineş, Ayhan, "Hadis ve Tarih: Metodolojik bir Karşılaştırma", *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2004, sayı: 2, s. 8-11; Bilgen, Osman, *Tarihsel Bilgi Değeri Açısından Hadis Rivayetleri -Beni Kurayza Örneği*, Ankara Üniversitesi, Doktora Tezi, Ankara 2008, s. 68-77; Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İsar Yay., İstanbul 2008, s. 29; Öz, Şaban, *Siyer Tasarımı*, Mana Yay., İstanbul 2015, s. 116.

[8] Hadis kaynakları esas alınarak yapılan bazı Siyer çalışmaları için bk. Ömerî, Ekrem Ziya, *es-Siretü'n-Nebeviyyetü's-Sahîha muhâveletün li-tatbiki kavâidi'l-muhaddisîn fi nakdi rivâyâti's-sireti'n-nebeviyye*, Mektebetü'l-Ülûm ve'l-Hikem, Medine 1994; Ömerî, Ekrem Ziya, *Merviyâtü's-Sireti'n-Nebeviyye beyne kavâidi'l-muhaddisîn ve merviyâtü'l-ahbârîn*, Mecmeu'l-Melik Fehd, Medine ty.; İbrahim el-Âli, *Sahîhü's-Sireti'n-Nebeviyye*, Darü'n-Nefais, Ürdün 1995; Süyânî, Muhammed, *es-Siretü'n-Nebeviyye kemâ câet fi'l-Ehâdisi's-Sahîha*, Mektebetü'l-Ubeykân, Riyâd 2004; Ebû Şehbe, Muhammed, *es-Siretü'n-Nebeviyye fi Dav'i'l-Kur'ân ve's-Sünne*, Darü'l-Kalem, Dımaşk 2006; Marsafî, Sa'd, *el-Câmiü's-Sahîh li's-Sireti'n-Nebeviyye*, Mektebetü İbn Kesîr, Kuveyt 2009; Süyânî, Muhammed, *es-Sahîh min Ehâdisi's-Sireti'n-Nebeviyye*, Medâru'l-Vatan, Riyâd 2011.

tasniflere tabi tutulmuştur.^[9] Müsnedler, Mu'cemler, Cami'ler, Sünenler adıyla taksimata tabi tutulan onlarca eserin, bir makalenin sınırları çerçevesinde değerlendirilemeyeceği açıktır. Numune olması kabilinden tasnifin altın çağı olarak değerlendirilen dönemin ürünü Kütüb-i Sitte'yi ele aldık. Buhârî (256/870), Müslim (261/875), Ebû Davud (275/889), Tirmizî (279/892), İbn Mace (273/887) ve Nesai'nin (303/915) eserlerinden oluşan bu külliyyat Müslümanlar arasında haklı bir şöhrete sahiptir. Hadis literatüründeki rivayetlerin büyük çoğunluğunu barındıran söz konusu eserlerin, zaman zaman farklı eleştirilere maruz kalmakla birlikte, en güvenilir kaynaklar listesinin başında geldiği şüphesizdir.^[10]

1. Buhârî'nin Sahîh'inde Bazı Siyer Konuları

Buhârî'nin *el-Camiu's-Sahîh* adlı eserinin ilk bölümü doğrudan Siyer alanına giren bir konuyla başlamaktadır. "Bed'ü'l-Vahy" adlı bu bölüm (kitâb) altı adet alt başlıktan (bab) oluşmakta ve sekiz rivayet barındırmaktadır. Bölüm, kısa olmakla birlikte Hz. Muhammed'in (sav) vahiyle ilk defa muhatap olurken verdiği tepkinin yanı sıra Heraklius örneğinde dünyanın vahye gösterdiği reaksiyona işaret etmesi açısından oldukça önemlidir.^[11]

"Fadâilü'l-Medine" başlıklı bölüm ise Medine'nin tarihi coğrafyasını tespit etmek noktasında Siyer araştırmacısının faydalanacağı veriler barındırmaktadır.^[12] Müslümanların Mekke müşrikleri ve civar kabilelerle yaptıkları anlaşmaların mahiyetini öğrenmek için "Kitâbü's-Sulh"un 7 ve 8. babları dikkate alınmalıdır.^[13] Eserin en geniş bölümlerinden olan "el-Cihad ve's-Siyer", cihada teşvik, savaşa hazırlık, savaş teknikleri, savaş ahlakı ve yaralılara müdahale yöntemlerinin yanı sıra Müslümanların ilerde Yahudilerle, Rumlarla ve Türklerle yapacakları savaşlara işaret edilmesi (bab: 93-95) kayda değerdir.^[14]

Artarda gelen el-Menâkıb, Fadâilü's-Sahabe, Menâkıbü'l-Ensâr ve el-Meğâzî bölümlerinde tam anlamıyla bir siyer koleksiyonuyla karşı karşıyayız. İslam öncesi Cahiliye döneminden tutun ilk Müslüman olan sahabenin durumuna, Resulullah'ın evliliklerinden gazve ve seriyelere kadar, neredeyse bir siyer

[9] Çakan, İ. Lütfi, *Hadis Edebiyatı*, İFAV Yay., İstanbul 2008, s. 6-7.

[10] Kandemir, M. Yaşar, "Kütüb-i Sitte", *DİA*, İstanbul 2008, cilt: 27, s. 6-7.

[11] Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870), *el-Câmiü's-Sahîh*, thk. Muhibbüddin el-Hatib, el-Mektebetü's-Selefiyye, Kahire 1400 (1979), I, 13-18.

[12] Buhârî, *Sahîh*, II, 21-27

[13] Buhârî, *Sahîh*, II, 268-269.

[14] Buhârî, *Sahîh*, II, 301-384.

kaynağında ele alınan bütün konular hakkında rivayetler mevcuttur.^[15] Burada dikkati çeken en önemli husus, Buhârî'nin adeta bir tarihçi titizliğiyle rivayetleri kronolojiye uygun olarak sıralamasıdır. Maalesef aynı tutumu diğer Hadis müelliflerinde pek göremiyoruz.^[16]

2. Müslim'in Sahîh'inde Bazı Siyer Konuları

Müslim'in *el-Camiu's-Sahîh*'i de tıpkı Buhârî'nin eseri gibi Siyer açısından oldukça zengin bir içeriğe sahiptir. Eser baştan sona doğru incelendiğinde konumuz açısından, Nikâh bölümünde, dönemin kadın erkek ilişkilerinin yanı sıra Resulullah'ın aile hayatı özelinde Zeynep bint Cahş ile olan evliliği (bab: 15) konusundaki rivayetler dikkat çekmektedir.^[17]

Savaşın gerekçeleri ve savaş ahlakı hakkındaki rivayetlerle başlayan Kitâbü'l-Cihad ve's-Siyer, siyer konusuyla ilgili rivayetlerin en yoğun olduğu bölümdür. Gazvelerden tutun Yahudilerin sürülmelerine, Bedir'de meleklerin yardıma gelmesinden Mekke'nin fethine, Resulullah'ın müşriklerden çektiği sıkıntılardan davet mektuplarına kadar pek çok konuda rivayetler mevcuttur.^[18] Rivayetler bablar halinde sıralanırken kronolojinin pek dikkate alınmadığı görülmektedir. Mesela Huneyn Gazvesinden (bab: 28) önce Mekke'nin Fethi (bab: 31), Hendek'ten (bab: 36) sonra da Uhud (bab: 37) işlenmiştir.

Resulullah'ın içinde yaşadığı toplumun sosyal dokusunun tespiti noktasında Kitâbü'l-Eşribe, Kitâbü'l-Libas ve'z-Zine, Kitâbü'l-Âdab ve Kitâbü's-Selâm göz ardı edilmemesi gereken bölümlerdir.^[19] Resulullah'ın hem önceki peygamberler hem de beraber yaşadığı sahabeye karşı konumu, mucizeleri,

[15] Buhârî, *Sahîh*, II, 502-538; III, 5-189.

[16] Durmuş, Üzeyir, "Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)", *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 3, sayı: 1, Bahar 2016, s. 92. Ayrıca bk. Terzi, Mustafa Zeki, "Buhârî'nin Sahîh'indeki Siyer ve Megâzî Rivayetleri", *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1991, sayı: 5, s. 147-156; Öksüz, Nilgün, *Hadis-Tarih İlişkisi ve Buhârî'nin et-Târîhu'l-Evsat'ındaki Metodu*, Dokuz Eylül Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, İzmir 2004; Arslan, Ali, "Hadis Kaynaklarındaki Tarihe/Vâkıya Aykırı Rivayetlerin Değerlendirilmesi", *Hitit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi [Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi]*, 2009, sayı: 16/2, s. 135-158; Çakmak, Mehtap, *Tarihçi Olarak Buhârî ve Tarihçilik Açısından Sahîh'i*, Fırat Üniversitesi, Yüksek Lisans Tezi, Elazığ 2011, s. 46-55; Bilgen, Osman, "Buhârî'nin Siyer ve Megâzî Rivayetlerine Yaklaşımı", *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, sayı: 30, s. 97-111; Şulul, Kasım, "Tarih Usulünde Kaynak Meselesi Bakımından Sahabe Rivayetlerinin Değeri -Buhârî'nin el-Câmi'ü's-Sahîh'inden Bazı Örnekler-", *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sabâbe-II -Sahâbe ve Rivâyet İlimleri- Tebliğ ve Müzakereler*, 2016, s. 225-280.

[17] Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac en-Nisaburî (261/875), *Sahîhu Müslim el-Müsemma el-Müsne'dü's-Sahîh el-Muhtasar mine-Sünen*, nşr. Ebü Kuteybe Nazar, Daru Taybe, Riyad 2006, I, 630-659.

[18] Müslim, *Sahîh*, II, 828-881.

[19] Müslim, *Sahîh*, II, 952-1069.

şahsiyeti, ahlakı ve şemali konularında Kitâbü'l-Fadâil önem arz ederken;^[20] Fadâilü's-Sahabe, çok sayıda sahabenin meziyetinin teker teker ele alınmasının yanı sıra genel itibariyle sahabe profilinin ortaya konması açısından Siyer araştırmalarında dikkate alınması gereken bir bölümdür.^[21] Sıfatü'l-Münafikîn ve Ahkâmuhum bölümü de sahabenin içine sızmayı başarmış münafıkları tasvir eden rivayetler ihtiva etmektedir.^[22]

3. Tirmizî'nin Sünen'inde Bazı Siyer Konuları

“el-Câmiü's-Sahîh”, “el-Câmiü'l-Kebir” ve “el-Câmiü'l-Muhtasar min's-Sünen an Resulillah” adlarıyla bilinen *Sünenü't-Tirmizî*, Kütüb-i Sitte'nin *Sahîhayn*'dan sonra gelen en muteber kitabı olarak kabul edilir.^[23] Fıkhî konuların ağırlıkta olduğu eserde *Sahîhayn*'e nazaran Siyer merviyâtının azlığı kendini hissettirmektedir. Bununla birlikte farklı bölümlerde dağınık da olsa konuyla ilgili azımsanmayacak kadar rivayet mevcuttur.

Eserin “Cihad” bölümünde, Hz. Peygamber'in kaç defa savaşa katıldığı ve kullandığı silahların özellikleri öne çıkan konulardır.^[24] Resulullah'ın giyim kuşamı, sevdiği yiyecek ve içecekler hakkında bazı rivayetler el-Libas, el-Et'ime ve'l-Eşribe bölümlerinde mevcuttur.^[25] Resulullah'ın risaletin ilk yıllarında akrabalarına karşı uyarılarını içeren rivayetlerin (bab: 7) yanı sıra Hz. Peygamber'in, ailesinin ve sahabenin günlük maişetleri, geçim zorlukları ve açlıkla mücadeleleri hakkında malumata (bab: 38, 39) Kitâbü'z-Zühd'te ulaşmak mümkündür.^[26]

Siyer'le ilgi rivayetlerin yoğun olduğu bölüm Kitâbü'l-Menâkıb'dır. Bu bölüm eserin son kısmıdır. Hz. Muhammed'in doğum yılı, nübüvveti ve vefatı sırasındaki yaşı, Rahip Bahira hadisesi, vahyin geliş şekilleri ve peygamberliğin ispatı sadedinde zuhur eden mucizeler, bölümün öne çıkan konularıdır. Resulullah'ın sıfatları, şekli ve şemaline genişçe yer verildikten sonra başta Hz. Ebû Bekir olmak üzere birçok sahabenin ismi tek tek sırala-

[20] Müslim, *Sahîh*, II, 1080-1119.

[21] Müslim, *Sahîh*, II, 1119-1185.

[22] Müslim, *Sahîh*, II, 1279-1284.

[23] Kandemir, M. Yaşar, “Tirmizî”, *DİA*, İstanbul 2012, cilt: 41, s. 202-204.

[24] Tirmizî, Muhammed b. İsa (279/892), *Sünenü't-Tirmizî vehuve el-Câmiü'l-Muhtasar mine's-Sünen an Resulillah*, nşr. Muhammed Nasirüddin el-Elbanî, Mektebetü'l-Mearif, Riyad 1417 (1996), s. 391-401.

[25] Tirmizî, *Sünen*, s. 401-434.

[26] Tirmizî, *Sünen*, s. 521-543.

narak onların faziletleri ela alınmaktadır. Ayrıca çevre şehir ve kabilelerin öne çıkan hasletlerine değinilmektedir.^[27]

4. Ebû Davud'un Sünen'inde Bazı Siyer Konuları

Fıkhî meselelerin ağırlıkta olduğu Ebû Davud'un *es-Sünen* adlı eserinde Siyer konularının, Tirmizî'nin *Sünen*'ine nazaran daha da azaldığını görüyoruz. Allah yolunda can ve mal ile mücadele etmenin teşvik edildiği Cihad bölümünde şehadetin önemi üzerinde durulmakta, savaş için kullanılan binekler, aletler, savaş teknikleri, savaş ahlakı, ganimet ve sulh konularında rivayetler aktarılmaktadır.^[28]

el-Harac ve'l-İmare ve'l-Fey bölümünde Siyer konularının nispeten yoğunlaştığı görülmektedir. Savaşlarda elde edilen ganimetler ve gayri Müslimlerden alınan vergiler kapsamında Resulullah'ın gelir kaynakları ve mal varlığı hakkında önemli bilgilere ulaşmak mümkündür. Bu arada Yahudilerle yaşanan olaylar üzerinde durulmakta Medine, Hayber ve civar bölgelerdeki Yahudi toplulukları hakkında bilgiler nakledilmektedir. Yine Mekke'nin fethi ve Taif seferi konularına elde edilen ganimetler çerçevesinde değinilmektedir. Yemen halkından, İslam'a davet çağrılarında olumlu cevap verip Müslüman olanlar ile cizye karşılığında eski inançlarını korumak isteyenlerle yapılan anlaşmaların yanı sıra Bahreyn taraflarında meskûn olan Mecusilerle yapılan anlaşmalar bu bölümde Siyer araştırmaları çerçevesinde istifade edilecek konuların başında geliyor.^[29]

Eserin son bölümü olan Kitâbü'l-Edeb'in başında Resulullah'ın ahlakı, hilmî ve vakarı hakkında nakledilen dört adet rivayet Hz. Peygamber'in özellikle çocuklarla olan iletişiminin tespiti noktasında önem arz etmektedir.^[30] Kuşkusuz eserin diğer bölümlerinin hemen hepsinde dolaylı da olsa Siyer araştırmalarına konu olacak birçok rivayet bulmak mümkündür. Nikah bölümünde yer alan Hz. Aişe'nin evlilik yaşıyla ilgili bir adet rivayet (bab: 34) buna örnek olarak verilebilir.^[31]

[27] Tirmizî, *Sünen*, s. 820-885.

[28] Ebû Davud, Süleyman b. Eşas es-Sicistani (275/889), *Sünenü Ebî Davud*, nşr. Sıdkî Cemil el-Attar, Darü'l-Fıkr, Beyrut 2005, s. 463-526.

[29] Ebû Davud, *Sünen*, s. 558-591.

[30] Ebû Davud, *Sünen*, s. 896-897.

[31] Ebû Davud, *Sünen*, s. 393.

5. Nesaî'nin Sünen'inde Bazı Siyer Konuları

es-Sünenü'l-Kübrâ ve *el-Müctebâ* adlarıyla anılan *Sünenü'n-Nesaî*, sünenler arasında en az zayıf hadis barındıran eser olarak kabul edilir.^[32] Temizlik, namaz, oruç, zekât gibi konuları ihtiva eden bölümlerle başlayan eser, tam anlamıyla sistematik bir fıkıh kitabını andırmaktadır. Siyer konularını içeren bölümler ise fazlasıyla azdır. Bununla birlikte hemen her bölümde ele alınan konuyla ilgili Resulullah'ın hayatından örneklerin nakledildiği rivayetleri görmek mümkündür. Mesela *Kitâbü'l-Cenaiz*'de Hz. Peygamber'in vefat ettiğinde nasıl bir kefenle defnedildiği bilgisi nakledilirken (bab: 39) ; gömleğin kefen olarak kullanılıp kullanılmayacağına örnek olarak Abdullah b. Übey b. Selül'ün kefenlenmesi için Resulullah'ın gömleğinin talep edilmesi etrafında yaşanan olaylara değinilmektedir (bab: 40).^[33] *Kütüb-i Sitte*'nin diğer kitaplarında Siyer merviyâtı açısından oldukça zengin olan *Kitâbü'l-Cihad*'ın da burada güdük kaldığı ve bölümün sadece cihadın önemi ve şehadetin faziletiyle sınırlı tutulduğu görülmektedir.^[34]

Siyer araştırmalarında kullanılabilecek rivayetler nispeten Nikâh bölümünde yoğunlaşmıştır. Bölümün hemen başında ilk iki babta Hz. Peygamber'in evlilikleri ve aile hayatı konusunda on adet rivayete yer verilmiştir. Bölümün ilerleyen baplarında da farklı hükümlerle ilgili yine Resulullah'ın aile hayatından örnekler verilmiştir.^[35]

Kütüb-i Sitte'nin diğer kitaplarında görmediğimiz "Kitâbü'l-İhbas" başlıklı bölümün ilk babında Resulullah'ın vefatından sonra geride bıraktığı mal varlığı hakkında üç rivayet mevcuttur.^[36] *el-Vesaya* bölümünde de (bab: 2) Resulullah'ın vasiyeti konusunda altı adet rivayete yer verilmiştir.^[37] Hz. Peygamber'in ayakkabıları hakkında *Kitâbü'z-Zine*'de (bab: 117) nakledilen rivayetler de konumuz açısından dikkate değerdir.^[38]

6. İbn Mace'nin Sünen'inde Bazı Siyer Konuları

İbn Mace'nin *Süneni*, *Kütüb-i Sitte*'nin altıncı kitabı olarak kabul edilir. 4 bin küsur hadis ihtiva eden eserde bin kadar zayıf rivayetin olduğu söyle-

[32] Kandemir, M. Yaşar, "Nesaî", *DİA*, İstanbul 2006, cilt: 32, s. 563-565.

[33] Nesaî, Ahmed b. Şuayb (303/915), *Sünenü'n-Nesaî el-Müsemmâ bi'l-Müctebâ*, nşr. Sıdkı Cemil el-Attar, Darü'l-Fikr, Beyrut 2005, s. 468-469.

[34] Nesaî, *Sünen*, s. 733-764.

[35] Nesaî, *Sünen*, s. 766-814.

[36] Nesaî, *Sünen*, s. 872-874.

[37] Nesaî, *Sünen*, s. 879-880.

[38] Nesaî, *Sünen*, s. 1206.

nir.^[39] Eserin bölüm başlıkları ve içeriği büyük ölçüde Nesai'nin Sünen'iyle paralellik arz etmektedir.

Sünnetin önemi ve bağlayıcılığı konusuyla başlayan eserin ilk bölümü Kitâbü's-Sünne'de (bab: 11) ileri gelen sahabenin fezaili ayrı başlıklar halinde isim isim ele alındıktan sonra Bedir ashâbı ve Ensâr hakkındaki rivayetlere yer verilmiştir.^[40]

Resulullah'ın teçhiz ve tekfini hakkında bilgiler nakleden rivayetlere yer veren Kütübü'l-Cenaiz, (bab: 11-12) aynı zamanda oğlu İbrahim'in vefatı ve defni kapsamında hem Resulullah'ın hem de sahabenin ona karşı beslediği sevgi ve ümide (bab: 14, 27) işaret eden rivayetler içermektedir. Ayrıca Hz. Peygamber'in hastalığı, son günleri, vefatı ve defni hakkında nakledilen rivayetler (bab: 64-65) Siyer araştırmalarında mutlaka dikkate alınması gereken belgelerdir.^[41]

Kitâbü'l-Libas'ın hemen başında Resulullah'ın giydiği elbiselerin çeşitleri ve onun giyim kuşamı hakkında önemli bilgiler nakledilmektedir.^[42] Zühd bölümünde de (bab: 10-12) Hz. Peygamberin ailesi ile sahabenin maişeti, günlük gıda tüketimleri ve yoklukla mücadeleleri konu edinmiştir.^[43]

Bu arada işaret etmeden geçemeyeceğimiz diğer bir bölüm Kitâbü't-Tıbb'dır.^[44] Buhârî, Tirmizî ve Ebû Davud'un eserlerinde de geniş yer tutan bu bölüm,^[45] Resulullah'ın kendi şahsına uyguladığı ve başkalarına da tavsiye ettiği tedavi yöntemlerinin belirlenmesi,^[46] ayrıca dönemin sağlık sisteminin tespiti noktasında önem arz etmektedir.

Sonuç

Siyer ve Hadis'in ortak noktası kuşkusuz Hz. Muhammed'i (sav) konu edinmiş olmalarıdır. Bu yönüyle her iki disiplini birbirlerinden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Onun için Hadis araştırmalarında Siyer'i göz ardı etmek doğru olmadığı gibi, Siyer araştırmalarında Hadis'i ihmal etmek de çarpık çıkarımlara yol açacaktır. Gerçekten Hadis kaynakları Siyer açır-

[39] Kandemir, M. Yaşar, "İbn Mace", *DİA*, İstanbul 1999, cilt: 20, s. 161-162.

[40] İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (273/887), *Sünenü İbn Mace*, nşr. Sıdkî Cemil el-Attar, Darü'l-Fıkr, Beyrut 2003, s. 43-58.

[41] İbn Mace, *Sünen*, s. 347-384.

[42] İbn Mace, *Sünen*, s. 809-810.

[43] İbn Mace, *Sünen*, s. 947-949.

[44] İbn Mace, *Sünen*, s. 784-808.

[45] Buhârî, *Sahîh*, IV, 32-52; Tirmizî, *Sünen*, s. 598-610; Ebû Davud, *Sünen*, s. 720-729.

[46] Konuyla ilgili bir çalışma için bk. Tekineş, Ayhan, "Alternatif İslami Tıp: Tıbb-ı Nebevî", *Divân: İlmî Araştırmalar*, 1998, sayı: 4, s. 57-72.

sından vazgeçilmez birer maden olarak karşımızda durmaktadır. Özellikle Kütüb-i Sitte'nin ilk iki kitabı Buhârî ve Müslim'in *Sahîh*'leri Siyer merviyâtı bakımından oldukça zengin bir içeriğe sahiptirler. Bu eserlerin ihtiva ettiği Siyer malzemesi, rivayetler bir araya getirilip uygun bir metotla işlendiğinde karşımıza hacimli bir siyer kitabı çıkaracak kadar boldur. Ayrıca Buhârî'nin Siyer alanına giren konuları sıralarken kronolojiye uygun davranmış olması eserinin kıymetini bir derece daha artırmaktadır. Tirmizî'nin *Sünen*'i de azımsanmayacak düzeyde Siyer malzemesi içermektedir. Birer fıkıh kitabını andıran Ebû Davud, Nesaî ve İbn Mace'nin *Sünen*'lerinde ise Siyer konularının oldukça azaldığı görülmektedir. Bununla birlikte farklı konuların ele alındığı bölümlerde muhtelif meselelere referans olarak sunulan rivayetlerde Hz. Peygamber'in siretine dair fazlasıyla malzeme bulmak mümkündür.

Kaynaklar

- Arslan, Ali. "Hadis Kaynaklarındaki Tarihe/Vâkıya Aykırı Rivayetlerin Değerlendirilmesi". *Hitit Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi [Gazi Üniversitesi Çorum İlahiyat Fakültesi Dergisi]*, 2009, sayı: 16/2, s. 135-158.
- Bilgen, Osman. "Buhârî'nin Siyer ve Meğâzî Rivâyetlerine Yaklaşımı". *Sakarya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 2014, sayı: 30, s. 97-111.
- Bilgen, Osman. *Tarihsel Bilgi Değeri Açısından Hadis Rivayetleri -Beni Kurayza Örneği-*. Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, 2008.
- Buhârî, Ebû Abdullah Muhammed b. İsmail (256/870). *el-Câmiü's-Sahîh*. thk. Muhibbüddin el-Hatib, el-Mektebetü's-Selefiyye, Kahire 1400 (1979).
- Çakan, İ. Lütfi. *Hadis Edebiyatı*. İFAV Yay., İstanbul 2008.
- Çakmak, Mehtap. *Tarihçi Olarak Buhârî ve Tarihçilik Açısından Sahîh'i*. Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, 2011.
- Durmuş, Üzeyir. "Siyerin Hadislerle İnşası Meselesi (Buhârî ve Müslim Örneği)". *Karadeniz Teknik Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, cilt: 3, sayı: 1, Bahar 2016, s. 90-112.
- Ebû Davud Süleyman b. Eşas es-Sicistanî (275/889). *Sünenü Ebî Davud*. nşr. Sıdkî Cemil el-Attar, Darü'l-Fıkr, Beyrut 2005.
- Ebû Şehbe, Muhammed. *es-Sîretü'n-Nebeviyye fî Dav'i'l-Kur'ân ve'-Sünne*. Darü'l-Kalem, Dımaşk 2006.
- Fayda, Mustafa. "Siyer ve Meğâzî". *DİA*, İstanbul 2009, cilt: 37, s. 319-324.
- Goto, Akira. "Hadith as Historical Sources for a Biography of the Prophet". *Orient*, 1995, vol: 30-31, p. 82-97.
- İbn Asâkir, Ebü'l-Kâsım Ali b. Hasan (571/1175). *Târîhu Medîneti Dımaşk*. thk. Ömer el-Amravî, Dârü'l-Fıkr, Beyrut 1997.

- İbn Mace, Muhammed b. Yezid el-Kazvinî (273/887). *Sünenü İbn Mace*. nşr. Sıdkı Cemil el-Attar, Darü'l-Fikr, Beyrut 2003.
- İbrahim el-Alî, *Sahîhü's-Sîreti'n-Nebeviyye, Dari'n-Nefais*, Ürdün 1995.
- Kandemir, M. Yaşar. "Hadis". *DİA*, İstanbul 1997, cilt: 15, s. 27-64.
- Kandemir, M. Yaşar. "İbn Mace". *DİA*, İstanbul 1999, cilt: 20, s. 161-162.
- Kandemir, M. Yaşar. "Kütüb-i Sitte". *DİA*, İstanbul 2008, cilt: 27, s. 6-7.
- Kandemir, M. Yaşar. "Tirmizî". *DİA*, İstanbul 2012, cilt: 41, s. 202-204.
- Koçyiğit, Talat. *Hadis Tarihi*. Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yay., Ankara 1977.
- Kolkıran, Gönül. *Tarih ve Hadis Disiplini Açısından Güvenilirlik Sorunu: İbn İshak ve Vakidi Örneği*. Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, 2004.
- Marsafî, Sa'd. *el-Câmiü's-Sahîh li's-Sîreti'n-Nebeviyye*. Mektebetü İbn Kesîr, Kuveyt 2009.
- Mizzî, Cemâluddîn Ebü'l-Haccâc Yûsuf (742/1341). *Tehzîbu'l-Kemâl fi Esmâi'r-Ricâl*. thk. B. A. Ma'rûf, Müessesetü'r-Risâle, Beyrut 1980.
- Müslim, Ebü'l-Hüseyn Müslim b. Haccac en-Nisaburî (261/875). *Sahîhu Müslim el-Müsemma el-Müsnedu's-Sahîh el-Muhtasar mine-Sünen*. nşr. Ebü Kuteybe Nazar, Daru Taybe, Riyad 2006.
- Naim, Ahmet. "Mukaddime". *Sahîh-i Buhârî Muhtasarı Tecrid-i Sarih Tercemesi*, 6. Baskı, Başbakanlık Basımevi, Ankara 1980.
- Nesâî, Ahmed b. Şuayb (303/915). *Sünenü'n-Nesâî el-Müsemma bi'l-Müctebâ*. nşr. Sıdkı Cemil el-Attar, Darü'l-Fikr, Beyrut 2005.
- Öksüz, Nilgün. *Hadis-Tarih İlişkisi ve Buhârî'nin et-Târîhu'l-Evsat'ındaki Metodu*. Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2004.
- Ömerî, Ekrem Ziya. *es-Sîretü'n-Nebeviyyetü's-Sahîha muhâveletün li-tatbîki kavâidi'l-muhaddisîn fi nakdi rivâyâti's-sîreti'n-nebeviyye*. Mektebetü'l-Ulûm ve'l-Hikem, Medine 1994;
- Ömerî, Ekrem Ziya. *Merviyâtü's-Sîreti'n-Nebeviyye beyne kavâidi'l-muhaddisîn ve merviyâti'l-ahbârîn*. Mecmeu'l-Melik Fehd, Medine ty.
- Öz, Şaban. *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*. İsar Yay., İstanbul 2008.
- Öz, Şaban. *Siyer Tasarımı*. Mana Yay., İstanbul 2015.
- Öz, Şaban. *Siyer'e Giriş*. Ankara Okulu Yay., Ankara 2012.
- Sezgin, M. Fuad. "İslam Tarihinin Kaynağı Olmak Bakımından Hadîsin Ehemmiyeti". *İslami Tetkikler Enstitüsü Dergisi*, II, İstanbul 1957.
- Süyânî, Muhammed. *es-Sahîh min Ehâdîsi's-Sîreti'n-Nebeviyye*. Medârü'l-Vatan, Riyâd 2011.
- Süyânî, Muhammed. *es-Sîretü'n-Nebeviyye kemâ câet fi'l-Ehâdîsi's-Sahîha*. Mektebetü'l-Ubeykân, Riyâd 2004.

- Şulul, Kasım. “Tarih Usûlünde Kaynak Meselesi Bakımından Sahabe Rivâyetlerinin Değeri -Buhârî'nin el-Câmi'ü's-Sahîh'inden Bazı Örnekler”. *İslâm Medeniyetinin Kurucu Nesli Sabâbe-II -Sahâbe ve Rivâyet İlimleri- Tebliğ ve Müzakereler*, 2016, s. 225-280.
- Tekineş, Ayhan. “Alternatif İslami Tıp: Tıbb-ı Nebevi”. *Dîvân: İlmî Araştırmalar*, 1998, sayı: 4, s. 57-72.
- Tekineş, Ayhan. “Hadis ve Tarih: Metodolojik bir Karşılaştırma”. *Hadis Tetkikleri Dergisi*, 2004, sayı: 2, s. 7-38.
- Terzi, Mustafa Zeki. “Buhârî'nin Sahîh'indeki Siyer ve Meğâzî Rivayetleri”. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1991, sayı: 5, s. 147-156.
- Tirmizî, Muhammed b. İsa (279/892). *Sünenü't-Tirmizî vehuve el-Câmiü'l-Muh-tasar mine's-Sünen an Resulillah*. nşr. Muhammed Nasirüddin el-Elbanî, Mektebetü'l-Mearif, Riyad 1417 (1996).
- Yavuz, Adil. *Hadislerde Mekkîlik ve Medenîlik*. Ebabil Yay., Ankara 2007.

MUSA B. MUHAMMED EŞ-ŞÂTİBÎ'NİN, EL-MUVÂFAKÂT ADLI ESERİNDE HZ. PEYGAMBER

YÜCEL ONAY
Y. LİSANS ÖĞRENCİSİ
KSÜ. İLAHİYAT FAK.

ÖZET

Bu makalede, Şâtîbî'nin el-Muvâfakât adlı eserinde Hz. Peygamber'in nasıl anlatıldığı ele alınmıştır. Söz konusu eser Fıkıh Usûlü alanında yazıldığı için Hz. Peygamber, daha çok muamelat alanındaki uygulamalarıyla öne çıkmaktadır. Bundan dolayı da Hz. Peygamber'in kolaylaştırıcı, Kur'an'ı ve onun açıklamasını yapan, ruhsatları uygulayan ve ruhbanlıktan sakındıran yönleri eserde daha fazla öne çıkmakla beraber onun beşerî yönü de yer almıştır. Ayrıca eserde Hz. Peygamber ile ilgili ilginç anlatılara, tasvirlere de rastlanılmaktadır. Burada, Hz. Peygamber'in eserde öne çıkan bu yönleri, örnekleriyle beraber incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Şâtîbî, Muvâfakât, Hz. Peygamber, Peygamber Algısı, Siyer.

THE PROPHET
MUHAMMED IN EL-
MUVÂFAKÂT OF MUSA
B. MUHAMMED EŞ-
ŞÂTİBÎ

ABSTRACT

In this article, how Prophet Muhammed in depicted in Şâtîbî's el-Muvâfakât is studied. As the mentioned work is written in the field of Method of Fıkıh, Prophet Muhammed comes to the forefront rather with his applications of the practices. Accordingly, not only the Prophet Muhammed's sides as the facilitator, the explainer of Quran and its meaning, the executive of the approvals and avoiding from the priesthood but also his humanity is stated in that work. Furthermore interesting narrations, depictions about Prophet Muhammed are included in the work. Hereby these outstanding sides of Prophet Muhammed will be studied with the examples.

Keywords: Şâtîbî, Muvâfakât, Prophet Muhammed, Prophet Perception, Sirah.

SAVİ: 3 • OCAK-HAZİRAN 2018 • SAYFA: 67-80

Şâtıbî

Şâtıbî İshâk İbrahim b. Musa b. Muhammed el-Lahmî eş-Şâtıbî,^[1] 720/1320 yılı civarında Gırnata'da^[2] dünyaya geldi. Endülüslü ve Kuzey Afrikalı âlimlerin yoğun bulunduğu bu şehirde yetişen Şâtıbî, eğitimine İbnü'z-Zeyyât el-Kelâî'den aldığı Kur'ân dersleriyle başladığı tahmin edilmektedir. Ardından Arap dili âlimi Ebû Abdillâh Muhammed el-Fahhâr'ın talebesi oldu. Daha sonra el-Medresetü'n-Nasriyye hocalığına tayin edilen dönemin baş müftüsü Ebû Sâîd Ferec b. Kasım b. Lübb'ün derslerine katıldı.^[3] Tefsir, hadis, fıkıh, usûl ve lisan ilimlerinde üstat olan Şâtıbî^[4] önemli Malikî fıkıhçılarındandır.^[5] Hayatı boyunca Gırnata dışına çıkmayan Şâtıbî'nin beş öğrencisi vardı. Bunlar: Ebû Bekir İbn Âsım, Ebû Yahya İbn Âsım, Ebû Abdillâh el-Mücârî, Ebû Abdillâh Muhammed b. İbrahim el-Beyyânî, Ebû Ca'fer Ahmed el-Kassâr'dır.^[6]

Şâtıbî, Kur'ân ve sünnet araştırmalarında tümevarım yöntemini kullanarak dinin aslı ve fer'î hükümlerini inceledi. Elde ettiği sonuçlardan hareketle kendi toplumunun sorunlarını gözden geçirdi. Ancak o, hayatı boyunca ilmi çalışmalarından dolayı sapkınlıkla ve Ehl'i

[1] Ekinci, Ekrem Buğra, *İslâm Hukuku Tarihi*, Arı Sanat Yay., I. Baskı, İstanbul 2006, 200.

[2] Bkz. Hüseyinî, M. Reşit Rıza, *İslâm'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri*, çev: Ahmet Hamdi Akseki, sad: Hayrettin Karaman, DİB Yay., Ankara 1974, 243.

[3] Çavuşoğlu, Ali Hakan-er-Reysûnî, Ahmed, "Şâtıbî, İbrahim b. Musa", *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010, 373-375.

[4] Ekinci, 200; Hüseyinî, 243.

[5] Keskiöğlü, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, DİB Yay., Ankara tz, 119.

[6] Çavuşoğlu-er-Reysûnî, 373.

Sünnet dışı fırkalara mensup olmakla itham edilmekten kurtulamamıştır.^[7] Müellif 790/1388 yılında vefat etmiştir.^[8]

Muvâfakât

Muhtevası ve sistematığı itibariyle klasik fıkıh usûlü kitaplarından farklı olan eserde^[9] Şâtübî, geçmişten kendi dönemine kadar gelen kitap ve sünnetten maksatları, beyan amacıyla bazen kısa bazen tafsilatlı bir şekilde incelemiştir.^[10] İslâm ilimlerini yeniden inşa etme değil daha çok mevcut olanı anlama ve koruma salikiyle hareket etmiştir.^[11] Müellifin eseri Malikî usûl kitaplarındanıdır.^[12] Eser telif edildiği günden bugüne kadar ilgi çekmektedir. İlk defa 1302/1885'te Tunus'ta yayımlanan, Musa Cârullah, Muhammed Hıdır Hüseyin ve Abdullah Dirâz gibi isimler tarafından neşredilen eseri Mehmet Erdoğan Türkçe'ye çevirmiştir.^[13]

I. Hz. Peygamber Algısı

A. Kur'ân'ı Açıklayan Peygamber

Allah; "İşte güven onlara, inanıp imanlarına zulüm karıştırmayanlardır." (6/En'am, 82) ayetini indirdikten sonra, "zulüm" kelimesinin asıl anlamıyla hareket eden ashap, Hz. Peygamber'e gelip; "Hangimiz imanına zulüm karıştırmamıştır ki!" dediler. Bunun üzerine de Hz. Peygamber, ayeti açıklama babında; "Öyle değil. Lokman'ın oğluna söylediği: 'Şüphesiz ki şirk büyük bir zulümdür', sözünü işitmez misiniz?" buyurmuştur.^[14]

Allah, indirdiği Kur'ân ayetlerinin bir kısmının muhkem, bir kısmının ise müteşâbih olduğunu Âl-i İmrân süresi 7. ayetinde bildirmektedir. Yine aynı ayette müteşâbih olan kısmın peşinden, kalplerinde eğrilik bulunanların ve fitne çıkarmak için kendilerine göre ayeti yorumlayacak olanların gideceklerini haber vermektedir. Bu ayete binaen ise Hz. Peygamber gerek açıklama yapmak, gerekse de ümmetini bu konuda uyararak amacıyla; "Ondan müteşâbih olanlarına uyan kimseleri gördüğünüzde, bilin ki onlar Allah'ın

[7] Çavuşoğlu-er-Reysûnî, 373.

[8] Hüseyinî, 200.

[9] Ekinci, 149.

[10] Şâtübî, İbrahim b. Musa b. Muhammed (790/1380), *el-Muvâfakât*, IV, çev: Mehmet Erdoğan, İz Yay., V.Baskı, İstanbul 2015, I, 17.

[11] Erdoğan, Mehmet, "el-Muvâfakât", *DİA*, XXXI, İstanbul 2006, 406-408.

[12] Keskiöğlu, 119.

[13] Çavuşoğlu-er-Reysûnî, 373; ayrıca bkz. Ekinci, 149; Hüseyinî, 243.

[14] Şâtübî, III, 255.

kendisinden söz ettiği kimselerdir. Dolayısıyla onlardan sakının.” demiştir.^[15] Yine Hz. Peygamber, Hac süresinin 29. ayetinde Kâbe’ye *‘Beytü’l-Atik’* denilmesini; *“Hiçbir zorbanın onun üzerine tahakkümde bulunmaması yüzündendir.”* diyerek açıklamıştır.^[16] Eserde verilen bu ve benzeri örneklerde^[17] Hz. Peygamber’in Kur’ân’ı açıklayan yönü ortaya çıkmaktadır.

B. Tebliğinde Kur’ân’ın Eğitim Metodunu Uygulayan Peygamber

Kur’ân-ı Kerim’de Allah; *“Ey Muhammed! Sana hilal halindeki ayları sorarlar. De ki; ‘Onlar, insanların ve hac vakitlerinin ölçüsüdür’”* (2/Bakara, 189). Bu ayet, ayın farklı zamanlarda farklı şekillere girmesinin detaylarıyla sorulması üzere nâzil olmuş ancak sorulan detaylardan ziyade, insanlar için, ayın şekillerinden faydalı olan kısmı açıklanmıştır.^[18] Söz konusu yukarıdaki üslubu, Hz. Peygamber de uygulamıştır. O, kıyametin ne zaman kopacağına dair sorulara, kendisinin de bilmediğini söylemesine binaen, muhataplarına onun için ne hazırladıklarını sorarak, bir nevi detaylar üzerinde takılmayıp kendilerine faydalı olacak şeyi söylemiştir. Buna binaen de kendisine çok fazla sorular sorulmasını istememiş, ashabını da kendi yaptığı açıklamalarıyla yetinmeleri hususunda uyarmıştır.^[19]

Yine Kur’ân’ı Kerim’de Allah; *“Ey İnsanlar! Rabbinizden sakının. Babanın oğlu, oğlunun da baba için bir şey ödeyemeyeceği günden korkun.”* (31/Lokman, 33). *“Kimsenin kimseden faydalanamayacağı, kimseden bir şefaahat kabul edilmeyeceği, kimseden bir fidye alınmayacağı ve yardım görülmeyeceği günden sakının.”*(2/Bakara, 48) buyrulmaktadır.^[20] İşte bu tür ayetlerin uyarısıyla Hz. Peygamber de tebliği sürecinde, özellikle yakın akrabalarını uyarırken; *“Ben Allah katında size hiçbir fayda veremem.”* demiştir.^[21] Yani o da, ayetin kimsenin kimseye faydalı olamayacağını muhataplarına bildirmesine binaen, bunun kendisi için bile bir istisna olmadığını ümmetine öğretmeye çalışmıştır. Ayette nasıl fazladan kişiler üzerinde durulmadığı ve insanların geneli için hükmün geçerli olduğu açık bir şekilde ortaya konulmuşsa, Hz. Peygamber de kimse için faydalı olamayacağını bildirerek, ayetteki üslubu ümmetini uyarırken kullanmıştır.^[22]

[15] Şâtübî, IV, 175.

[16] Şâtübî, IV, 55-56.

[17] Bkz. Şâtübî, III, 289-290; IV, 180-181.

[18] Şâtübî, I, 38.

[19] Şâtübî, I, 39-40.

[20] Şâtübî, II, 230.

[21] Şâtübî, II, 230.

[22] Konu ile ilgili farklı örnekler için ayrıca bkz. Şâtübî, II, 70; III, 352.

C. Ruhsatları Uygulayan ve Uygulatan Peygamber

Konuyla alakalı olarak Şâtübî de aksi bir delil olmadıkça ruhsat hükmüyle amel etmek daha uygun demektedir ve Hz. Peygamber'in sefer esnasında insanların oruçlarını bozmaya yanaşmadıklarını ve bu yüzden de sıkıntıya düştüklerini gördüğünde bizzat kendisinin insanlara oruçlarını bozdurduğunu söylemiştir.^[23] Ayrıca Hz. Peygamber'in gerek topluluk içerisinde gerekse de tek başına iken ruhsatlardan istifade ettiğini, yolculuk esnasında namazları kısaltıp oruç tutmadığını, kilo alınca gece namazını oturarak kıldığını dile getirmektedir.^[24] Ruhsat uygulamasına örnek olarak ise; *"Sizden bu ayı idrak eden oruç tutsun; hasta ve yolculukta olan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutsun."* (2/Bakara, 185) ayetine binaen sahabenin Hz. Peygamber ile yolculuk yaptıklarında içlerinden kimisinin oruç tuttuğunu kimisinin de tutmadığını ve kimsenin de bundan dolayı birbirlerini ayıplamadıklarını anlatan rivâyetiyle^[25] birlikte Hz. Peygamber'in; *"Yolculukta oruç tutmak iyilik ve takvadan değildir."* hadisine^[26] yer vermiştir. Kısacası Hz. Peygamber'in, zorluğun olmadığı durumlarda ruhsata uyup uymamayı ashabına bıraktığı ya da zorlukla karşılaştığında ruhsatları ashabına uygulattığı eserde görülmektedir.

D. Ruhbanlıktan Sakındıran Peygamber

Hz. Peygamber'in ruhbanlıktan ümmetini sakındıran yönünün daha iyi anlaşılması adına eserdeki ilgili pasajın tamamının nakletmenin daha uygun olacağı kanaatindeyiz,

"Dünya ve dünya metânını yerince, sahâbeden bir grup uzlete çekilip ruhbanlar gibi yaşamaya; evlenmemeye, her türlü dünya lezzetlerini terk etmeye, kendilerini tamamen ibadete vermeye karar vermişlerdi. Hz. Peygamber onların bu tutumunu reddetti ve; "Kim benim sünnetimden yüz çevirirse o benden değildir." buyurdu. "Doğrusu mallarınız ve çocuklarınız bir fitnedir." (64/Tegâbün, 15) ayeti indikten sonra, insanlara çok mal ve evlat vermesi için duada bulunmuştur. Halbuki yerilen dünya mal ve evlat ibarettir. Hz. Peygamber, ashabın dünya malını toplamalarına ve onlar içerisinden helal olan şeylerle faydalanmalarına ses çıkarmamış, onların bu davranışlarını onaylamıştır. Onları dünyadan el etek çekmeye teşvik etmemiş; zahitlik sürmelerini emretmemiştir. Ancak dünyaya karşı aşırı bir

[23] Şâtübî, I, 335.

[24] Şâtübî, I, 345.

[25] Şâtübî, I, 309-310.

[26] Şâtübî, I, 341.

hırs ya da hakkını vermemeye gibi bir durum görmüşse, işte o zaman zahitliği teşvik etmiş ve dünyanın terkinde istemiş; ya da dünyadan tümünden el etek çekme durumunda ona yeteri kadar ilgi gösterilmesini istemiştir. Çünkü bu iki uç durumda, itidali bırakma durumu kendisini göstermektedir.”^[27]

Yukarıda aktardığımız pasajdan da anlaşılacağı üzere Hz. Peygamber, ümmetini iki aşırı uçtan sakındırmak istemiştir. Yine eserin muhtelif bölümlerinde Şâtübî, Hz. Peygamber’in ümmetini amellerden güç yetirebileceklerini yapmalarını istediği ve Allah’a en sevimli olan amelin az ama devamlı olduğunu söylediği hadislerle^[28] de yer vermiş; sertliği, aşırılığı, tekellüfe girmeyi ve zorlaştırmayı insanları ibadetten soğutmaya sebep olabileceği endişesiyle Hz. Peygamber’in kerih gördüğünü söylemiştir.^[29]

E. Ümmetini Düşünen Peygamber

Şâtübî’nin nakillerine göre Hz. Peygamber, amellerden gücümüzün yetebileceği kadarını yapmamızı istemiş, bu hususta bizlerin amellere devam edip usanmadıkça Allah’ın da usanmayacağını haber vermiştir. Amellerde Allah’a en sevimli olanın az ama devamlı yapılan ibadetin olduğunu bildirmiş, kendisi de bu doğrultu da hareket etmiştir. Ayrıca Allah’ın her şeyde yumuşaklığı sevdiğini, söylemiştir.^[30]

Bu hususta Hz. Peygamber, yapmak istediği bazı ibadetleri dahi insanlar onunla amel ederler de üzerlerine farz olur endişesiyle terk etmiştir. Ramazan gecelerini ihya etmek için namaz kılmak istediğinde, insanlar da onunla beraber namaz kılmak için etrafında toplanmışlar, ancak daha sonraki günlerde insanların sayısı çoğalınca Hz. Peygamber, namaz için çıkmayı terk etmiş, gerekçe olarak da insanların üzerine farz kılınabileceğinden çekindiğini söylemiştir.^[31] Hac ibadetinden her sene sorumlu olup olmadığını soran kişiye Hz. Peygamber, üç kez sormasına rağmen cevap vermemiş, sebep olarak ise, soruya evet demesi halinde haccın her sene vâcip olabileceğini söylemiştir. Bu tür hususlarda kendisinin açıklamalarıyla yetinmeleri konusunda da ashabını uyarmıştır.^[32]

Hz. Peygamber, kendi nefsi için istemediği ve Allah’ın da yasaklamadığı şeyi, ümmetine yasaklamamıştır. O, kendi memleketinde bulunmadığını

[27] Şâtübî, II, 165.

[28] Şâtübî, II, 243; IV, 288.

[29] Şâtübî, IV, 288.

[30] Şâtübî, IV, 288.

[31] Şâtübî, III, 303-304; IV, 57.

[32] Şâtübî, IV, 318.

söylediği keleri, bu sebepten ötürü yemek istememiş, ancak ondan yiyenleri de bundan engellememiştir. Yine sarımsağı ağız kokusu yaptığı için yememiş, bununla birlikte sarımsağı kullananlara da ondan yemeyi yasaklamamıştır.^[33]

F. Kolaylaştıran ve Güzel Olanı Seçen Peygamber

Şâtübî, nefsin daha önceden kendince alışkın bulunduğu bir fiilin türünden olan başka bir fiili kabule daha yatkın olduğunu söyledikten sonra Hz. Peygamber'in bunun zıddı olan şeylerden hoşlanmadığını, yumuşaklığı sevdiğini, sertlikten de haz etmediğini; derine dalmayı, tekellüfü ve kaldırılmayacak yüklerin altına girilmesini yasakladığını dile getirir.^[34]

H. Peygamber, amellerden güç yetirebileceğimizin yapılmasını tavsiye etmiştir. Ramazan gecelerinde kıldığı nafil ibadetlerden de ümmeti üzerine farz kılınacağı endişesiyle vazgeçmiştir. Bir keresinde de Hz. Aişe, bir kadın için gece hiç uyumadan ibadet ettiğini haber verince Hz. Peygamber; *"Gece hiç uyunmaz mı? Gücünüzün yettiği kadar ibadet edin. Çünkü siz usanmadıkça Yüce Allah asla usanmayacaktır."*^[35] diyerek ümmetini zorluklardan uzak tutmaya çalışmıştır.

H. Peygamber, kıldırıldığı namazı çok uzattığı için Muaz'a; *"Sen fitneci misin?"* diye çok sert çıkmış ve; *"İçinizde insanları nefret ettirenler var. Sizden biriniz başkalarına namaz kıldırıldığı zaman hafif tutsun; çünkü onlar içerisinde zayıf, yaşlı ve iş gücü sahibi olanlar vardır."* diyerek^[36] kolaylaştırma yolunda ümmetini uyarmıştır. Ayrıca Hz. Peygamber, bir çocuğun ağlama sesini duyduğunda dahi namazı kısa tuttuğunu söylemiş;^[37] hayatı boyunca da iki şey arasında muhayyer bırakıldıkça kolay olanı tercih etmiştir.^[38]

Güzel olanı tasvip etme konusunda da Hz. Peygamber; *"Allah size nimetini arttırıp genişlik verdiği zaman, sizde kendinize genişlik gösterin. Şüphesiz ki Allah, verdiği nimetin eserini kulunun üzerinde görmekten hoşlanır."* buyurmuştur. Dağınık kıyafetli birisini de, üstünü başını düzelttirdikten sonra; *"Böylesi daha güzel değil midir?"* demiştir. Kibir hakkında söz edilirken, elbise ve ayakkabıların güzel olmasını seven bir kişinin davranışının kibir kapsamına girip

[33] Şâtübî, III, 311; IV, 56-57.

[34] Şâtübî, II, 92.

[35] Şâtübî, II, 136.

[36] Şâtübî, II, 136, 142-143.

[37] Şâtübî, II, 143.

[38] Şâtübî, II, 122.

girmedığı sorulunca da; “Şüphesiz ki Allah güzeldir, güzelliği sever.”^[39] diyerek, güzel olanı tasvip etmiştir. Ayrıca Şâtübî, en zahit insan olmasına rağmen Hz. Peygamber’in bulduğu takdirde güzel şeyleri terk etmediğini söylemiştir.^[40]

II. Hz. Peygamber’in Evsâfi

A. Şahsî Özellikleri

Burada şahsî özelliklerden kastedilen, ele aldığımız eserde Hz. Peygamber’in daha çok kendi şahsında ortaya çıkan gülmesi, şükretmesi, tövbe etmesi, cömertliği vb. gibi özellikleridir.

Hz. Peygamber’in bizzat kendisine has olan fiilleri hariç, bazı özelliklerinin ümmetine de örnek olarak sunulmuş olduğunu ifade eden Şâtübî,^[41] onun şahsında görülen bazı özelliklere eserinde yer vermiştir.^[42] İşte bu özelliklerinden biri de Hz. Peygamber’in ümmî oluşudur. O; “Ümmîler arasından, kendilerine ayetlerini okuyan, onları artıran, onlara kitabı ve hikmeti öğreten bir peygamber gönderen O’dur.” (62/Cuma, 2) ile; “De ki; “Ey insanlar! Doğrusu ben Allah’ın hepiniz için gönderdiği peygamberiyim. Allah’a ve okuyup yazması olmayan, haber getiren peygamberine inanın...” (7/A’râf, 158) ayetlerini verdikten sonra, Hz. Peygamber’in: ‘Biz ümmî bir milletiz, hesap kitap bilmeyiz.’ hadisini de vererek onun ümmî yönüne dikkat çekmiştir.^[43]

Şâtübî, peygamberler Allah’a itaati bizzat kendi haklarından önde tutmuştur, dedikten sonra Hz. Peygamber’in ayakları şişinceye kadar kıyamda durmasına binaen kendisine yöneltilen, senin geçmiş ve gelecek bütün günahların affedilmedi mi sorusuna; “Ben Rabbime şükreden bir kul olmayayım mı?” rivâyetini aktararak^[44] Hz. Peygamber’in şükür anlayışını yansıtmıştır. Emredilen şeyin terki ya da yasaklanan şeyin yapılması durumunda tövbenin gerektiğini, mubahların yapılmasında dahi bazen tövbe edilebileceğini söyledikten sonra ise Hz. Peygamber’in kendisinin günde

[39] Şâtübî, I, 121. Bu rivayetin sıhhati konusunda bkz. Aliyyü'l-Kârî, Nureddin Ali b. Muhammed b. Sultan (1014/1605), *el-Esrâru'l-Merfûatü fi Ahbâri'l-Mevdüat*, thk: Muhammed b. Latîf Sıbbâğ, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut-Dımeşk 1986, 168.

[40] Şâtübî, I, 114.

[41] Şâtübî, II, 249.

[42] Şâtübî, II, 250-260.

[43] Şâtübî, II, 255.

[44] Şâtübî, III, 234.

yetmiş defa tövbe ettiği ve ümmetine de bunu vasiyet ettiği rivayetleri vererek,^[45] onun çok tövbe eden yönünü de eserde kaydetmiştir.

Şâtübî, cömertlik anlamındaki îsârın son derece üstün bir ahlak örneği ve amellerin en yücelerinden olduğunu, bu özelliğin Hz. Peygamber'in de tavırlarında ilahî rızaya uygun bir ahlakla tezahür ettiğini söyler. Daha sonra ise; *"Yüce Peygamber hayır yolunda insanların en cömerdi idi. En cömert olduğu zaman da ramazan ayı idi. Cibril ile karşılaştığı zaman ise esen rüzgardan daha cömert olurdu."* rivayeti ile Hz. Hatice'nin; *"İşini görmekten aciz olanın yükünü yüklenirsin, fakire verir kimsenin kazandıramayacağını kazandırırın, Hak yolunda ortaya çıkan hadiseler karşısında halka yardım edersin."* rivayetini vererek,^[46] bu konuda Hz. Peygamber'in ne kadar duyarlı olduğunu eserinde kaydetmiştir. Ayrıca Hz. Peygamber'in zaman zaman güldüğü,^[47] tebliğinde çok çalıştığı^[48] ve ahlakının Kur'ân olduğu da^[49] eserde görülmektedir.

B. Şâz Özellikleri

Burada şâz özelliklerden kastedilen, eserde Hz. Peygamber'in vasfına yakışmayacak şekilde anlatılardır. Söz konusu bu anlatılar, Hz. Peygamber'in ayrımcılık istemesinden tutun da ümmetinden bilgi saklamasına kadar gidebilmiştir.

Şâtübî, itibar sahibi kimselerin sürçme kabilinden işledikleri hataları affetme konusunda diğer insanlara yapılan muamelelere tabi tutulmamasının şeriatta sabit bir husus olduğunu söyledikten sonra; *"İtibar sahibi kimselerin sürçmelerini affediniz."* ile; *"Mürüvvet ve iyi hal sahibi insanları cezalandırmaktan uzak tutunuz."* hadislerini vermiştir.^[50] Ancak bu durum Hz. Peygamber'in adillik vasfını zedelediği gibi Kur'ân'ın adalet ile ilgili ayetleriyle de çelişmektedir.^[51] Ayrıca Hz. Peygamber, kabilesinde şerefli bir kişinin hırsızlık yapması üzerine affedilmesi talebini, eski milletlerin de böyle yapmalarına binaen helak olduklarını bildirerek kabul etmemiş, kızı

[45] Şâtübî, III, 228.

[46] Şâtübî, II, 357.

[47] Şâtübî, III, 341.

[48] Şâtübî, I, 222-223.

[49] Şâtübî, IV, 10.

[50] Şâtübî, I, 162-163.

[51] *"Ey inananlar! Kendinizin, ana babanızın ve en yakınlarınızın aleyhine de olsa, zengin veya fakir de olsa, ki Allah onlara daha yakındır, Allah için tanıklık ederek denkserliği ayakta tutun. Adil olmanız için heveslerinize uymayın. Eğer yan çizerseniz, doğrusu, Allah yaptıklarımızdan haberdardır."* (4/Nisa, 135), Dipnotlarda kullandığımız ayet meallerinde Hüseyin Atay'ın [Kur'ân Türkçe Çeviri, Atay Yay., Ankara 2014] mealinden yararlandık. Adalet ile ilgili ayetler için ayrıca bkz: 4/Nisa, 58; 5/Maide, 8; 16/Nahl, 90.

Fatıma dahi olsa, hırsızlık yaptığında cezayı uygulayacağını söyleyerek her hangi bir ayrımcılığa müsaade etmeyeceğini göstermiştir.^[52] Bu rivayet konuyla alakalı ayetlerin ruhuyla da uyuşmaktadır. Dolayısıyla yukarıdaki çıkarıma katılmamaktayız.

Eserde, çoğu ya da tamamı batıl olan ilimlerin içinde kefare, iyâfe, remil hattı gibi ilimler sayıldıktan sonra, Hz. Peygamber'in bunlara mukabil olmak üzere gayba kesin olarak delalet edecek vahiy ve ilham yollarını getirdiği, ölümünden sonra da ümmetine nübüvvetten bir cüz olarak sadık rüyayı bıraktığı ifade edilmiştir.^[53] Hz. Peygamber'in tebliğ hayatı boyunca vahiy aldığı zaten bilinmektedir. Ancak sadık rüya konusunda Hz. Peygamber'in dahi bazen kendi gördüğü rüyanın hilâfına davrandığı olmuştur. Uhud savaşı öncesi gördüğü bir rüyayı, düşman ordusunun Medine'de beklenilmesi gerektiğine yormuş, ancak etrafındaki kişilerin istekleri doğrultusunda hareket ederek düşman ordusunu şehir dışında karşılamıştır.^[54] Buna binaen kendisinin sadık rüyanın ümmete bırakıldığı kanaatine katılmadığımızı belirtmek isteriz.

Müteşâbihât bağlamında, hak olduğu bilinen her şeyin, şeriata dair bile olsa, neşredilmesinin matlup olmadığı düşüncesi ile hareket eden Şâtıbî, Hz. Peygamber'in Muaz'a söylediği bir bilgiyi insanlardan saklamasını istediği hadisle de görüşünü desteklemiştir.^[55]

Ancak bu çıkarım ayetle çelişki halindedir.^[56] Ayrıca Hz. Peygamber, insanların sorularına cevabının bilindiği halde karşılık verilmemesinin kıyamet gününde azap sebebi olacağını söyleyerek bu konuda ümmetini uyarmıştır.^[57] Zaten yukarıdaki Muaz hadisin varlığı bu isteğin yerine getirilmediğini göstermektedir. Bu konuda Hz. Peygamber'in şer'i hususa ait

[52] Buhârî, Muhammed b. İsmail (256/869), *Sahih*, I-VII, thk: Mustafa Raybe'l-Buğa, Dâru İbn Kesir, Dimeşk-Beyrut 1990, Hudûd: 11; Müslim, Ebû Abdillâh (179/795), *Sahih*, I-III, thk: Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâru Sahnûn-Çağrı Yay., İstanbul 1992, Hudûd: 6; Tirmizî, Musa b. Dahhâk (278/892), *Sünen*, I-V, thk: Sadık Muhammed Cemil Attâr, Dâru'l-Fıkr, Beyrut-Lübnan 1994, Hudûd: 6; İbn Mace, Muhammed b. Yezid (273/887), *Sünen*, I-II, thk: Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâru'l-Hadis, Kahire 1994, Hudûd: 6.

[53] Şâtıbî, II, 71-72.

[54] Zührî, Müslim b. Ubeydillâh b Şihâb (124/741), *Megâzi*, thk: Süheyl Zekkar, Dâru'l-Fıkr, Dimeşk 1981, 76-77; İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed (151/768), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-II, thk: Ahmed Ferîd Mezîdî, Dâru'l-Kütübü'l-Âlemiyye, Beyrut-Lübnan 2004, I, 332-333; İbn Hişâm, Ebû Muhammed Cemâlüddin (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, thk: Tâhâ Abdî-rauf, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1987, III, 16-17.

[55] Şâtıbî, IV, 188-190.

[56] "Ey Elçi! Rabbinden sana indirilene bildir. Eğer yapmazsan, onun elçiliğini yapmamış olursun. Allah seni insanlardan korur. Doğrusu, Allah inkârcı ulusa doğru yol göstermez." (5/Maide, 67).

[57] Tirmizî, İlm: 3; ayrıca bkz. Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as (256/869), Sünen, I-V, thk: Bedred-din Çetiner, Dâru Sahnûn-Çağrı Yay., İstanbul 1992, İlm: 9.

bir konuyu birilerine açıklayıp ümmetten gizlemeye çalıştığına ihtimal vermediğimizi söyleyerek iktifa ediyoruz.

Yine muhkem-müteşâbihât bağlamında ümmetin yetmiş üç fırkaya bölüneceği ve sadece birinin kurtulacağına dair muhtelif hadisler de eserde yer almaktadır.^[58] Kurtulan fırkanın da Resulün ve ashabının yolundan gidenler olacağını belirten Şâtübî, şeri ameli esaslardan birine muhalefet eden kimsenin, şeri kaideleri yıkmak konusunda, itikadi esaslardan birine muhalefet edenden daha az kusurlu olmadığını söylemiştir.^[59] Tarih içinde ümmetin birçok fırkalara bölündüğü bilinmekle beraber, Müslümanları birlik olmaya ve bu birlikten taviz vermemeye çalışan Hz. Peygamber'in^[60] böyle bir sözü söylemiş olabileceğine ihtimal vermemekteyiz. Yeri gelmişken Şâtübî'nin, Medine'de Hz. Peygamber'in Ensâr'ı fazilet taksimine göre sınıflandırdığı rivayetleri de eserine aldığını belirtelim.^[61] Ancak bu taksimin Ensâr kabilelerinden birinin diğerinden üstün olduğu anlamına gelmediğini söyleyen Şâtübî'nin görüşüne,^[62] Hz. Peygamber'in birleştirmeyi teşvik edici sözleriyle birlikte^[63] Medine'de güçlü bir birliktelik oluşturmaya çalışmasından dolayı katılmadığımızı ve eserine aldığı rivayete de şüphe ile baktığımızı belirtmek isteriz.

Son olarak Hz. Peygamber'in gaybı bildiğini gösteren rivayetlere de eserde rastlanılmaktadır.^[64] Ancak bu durum ayetlerle çelişkili olduğu gibi^[65] gaybı bilmeyen tek peygamber de Hz. Muhammed değildir.^[66] Ayrıca meşhur Cibril hadisinde de görüleceği üzere Hz. Peygamber, bizzat kendi ağzından kıyametin ne zaman kopacağını bilmediğini dile getirerek gaybı bilemeyeceğini de ifade etmiştir.^[67] Zaten gaybı da ancak Allah bilir^[68] ve

[58] Şâtübî, IV, 176-178.

[59] Şâtübî, IV, 177.

[60] Buhârî, Edeb 57; Müslim, Birr 9.

[61] Şâtübî, II, 34-35.

[62] Bkz. Şâtübî, II, 34-36.

[63] Bkz. Buhârî, Edeb: 57; Müslim, Birr: 9.

[64] Şâtübî, II, 174-175; IV, 177-178.

[65] "De ki: 'Size Allah'ın hazineleri elimdedir' demiyorum; görülmeyeni de bilmiyorum; size, ben bir meleğim de demiyorum. Ben, ancak bana vahyolunana uyuyorum." (6/En'am, 50), ayrıca bkz. (7/A'raf, 188).

[66] "Allah, elçilerini toplayıp; 'Size ne cevap verildi?' diyeceği gün onlar 'Bizim bir bilgimiz yoktur, doğrusu, görülmeyenleri en çok bilen ancak Sensin' derler." (5/Maide, 109).

[67] Buhârî, İman: 36; Tirmizî, İman 4.

[68] "Görülmeenin anahtarları O'nun katındadır. Onları O'ndan başkası asla bilemez. O, karada ve denizde olamı bilir. O'nun bilgisi dışında bir yaprak düşmez. Yerin karanlıklarında olan tane, yaş ve kuru hiçbir şey yoktur ki, apaçık bir kitapta olmasın." (6/En'am, 59).

bildirir.^[69] Tüm bunlardan dolayı Hz. Peygamber'in gaybı bildiğine dair müellifin eserine aldığı rivayetleri kabul etmekte zorlanmaktayız.

Sonuç

Şâtıbî'nin *el-Muvâfakât* adlı eserini ele aldığımız bu makalede, Hz. Peygamber'in nasıl anlatıldığını ortaya koymaya çalıştık. Sonuç olarak eserde Hz. Peygamber'in nebevî misyonuna uygun vasıfları yer almakla beraber klasik gelenekte karşılığını bulan ancak sorgulanmadan, üzerinde düşünülmeden Hz. Peygamber ile ilişkilendirilen, esasen kabul edilemez bir takım vasıflar da eserde görülmektedir.

Şâtıbî'nin Hz. Peygamber ile alakalı olarak yer verdiği konular arasında onun Kur'ân'ı açıklamasını ve bu uğurda çok çaba sarf etmesini, yine tebliğinde Kur'ân'ın eğitim metodunu uygulamaya çalışmasını; bir emir ya da nehiy yok ise kolay olanı seçmesini ve ümmetini her zaman düşünmesini sayabiliriz. Bununla beraber Hz. Peygamber'in ruhsatları hem kendisinin uyguladığı ve ümmetine de uygulattığı; dünyadan tamamen soyutlanma anlamında ruhbanlıktan da ümmetini uzak tutmaya çalıştığı da yukarıda müstakil başlıklar altında gösterdiğimiz örneklerden de anlaşılacağı üzere eserde yer almaktadır. Son olarak Hz. Peygamber'in kendi şahsında ortaya çıkan gülmesini, çok şükretmesini, tövbe etmesini ve cömertliğini, eserde yer verilen konular içerisine dâhil edebiliriz.

Eserde, klasik gelenekte karşılığını bulan ancak Hz. Peygamber'in nebevî misyonuna uygun olmayan anlatılar ise, Hz. Peygamber'in ayrımcılık istemesinden ümmetinden bilgi saklamasına kadar gidebilmiştir. Yine Hz. Peygamber'in rüyayı nübüvvetten bir cüz olarak ümmetine bırakması ile gaybı bileceğine işaret eden anlatılara da eserde rastlanabilmektedir.

Hz. Peygamber'in itibar sahibi kimselerin sürçmelerinin affedilmesini istediği rivayetleri eserine alan Şâtıbî, bunun şeriatla sabit bir husus olduğunu söylemiştir. Ancak bu durum gerek adalet ile ilgili ayetlerle gerekse de Hz. Peygamber'in diğer söz ve uygulamalarıyla çelişmektedir. Dolayısıyla yapılan bu çıkarıma katılmamaktayız.

Eserde, Hz. Peygamber'in gaybı bildiğini gösteren rivayetlere de yer verildiği görülmektedir. Şüphesiz bu durum başta Cibril hadisinde Hz. Peygamber'in gaybı bilmediği söylemine ters düşmekle birlikte gayb ile ilgili ayetlerle de çelişmektedir. Gaybı sadece Allah'ın bildiğini ve bildirdiğini

[69] "De ki; 'Size söz verilen yakın mıdır, yoksa Rabbim onu uzun süreli mi kalmıştır, ben bilmem.' Görünmeyeni bilen Allah, görülmevenini kimseye bildirmez. Ancak seçtiği elçi bunun dışındadır." (72/Cin, 25-27).

de göz önünde tutarsak, müellifin eserine aldığı rivayetleri kabul etmekte zorlandığımızı ifade etmek istiyoruz.

Yetmiş üç fırka hadisini de eserine alan Şâtîbî, kurtulan fırkanın Resulün ve ashabın yolundan gidenler olacağını söylemiştir. Ancak Müslümanları birlik olmaya çağıran ve bu birlikten taviz vermemeye çalışan Hz. Peygamber'in böyle bir sözü söylemiş olabileceğine ihtimal vermediğimizi tekrar belirtmek istiyoruz. Yeri gelmişken eserde yer alan ve Hz. Peygamber'in Ensar kabilelerini fazilet taksimine göre sınıflandırdığı anlatılara da Hz. Peygamber'in birleştirmeyi teşvik edici sözleriyle birlikte Medine'de güçlü bir birliktelik oluşturmaya çalışmasından dolayı da şüpheyle bakmaktayız.

Son olarak ise, müellifin, hak olduğu bilinen bir şeyin, şeriata dair bile olsa, neşredilmesinin matlup olmadığı düşüncesini Muaz hadisi ile desteklemesine gelecek olursak; böyle bir durum, Hz. Peygamber'in tebliğci vasfına hâlel getirebileceği gibi, Allah'ın Hz. Peygamber'den kendisine indirilenin bildirmesini istediği ayetle de çelişmektedir. Bundan dolayı şer'i hususa dair bir konuyu Hz. Peygamber'in ümmetinden saklayacağına ihtimal vermediğimizi söyleyerek, müellifin bu düşüncesine de katılmadığımızı belirtmek isteriz.

Kitap, Hz. Peygamber'in hayatının/Siyer'inin hukukçu gözüyle nasıl değerlendirildiğine dair örnekler bulundurması açısından son derece önemlidir. Mamafih fukahânın Siyer'i kullanma ve Peygamber algılarına dair ciddi çalışmalara ihtiyaç duyulduğunu da ayrıca kaydetmeliyiz.

Kaynaklar

- Aliyyü'l-Kârî, Nureddin Ali b. Muhammed b. Sultan (1014/1605), *el-Esrârü'l-Merfûatü fî Ahbâri'l-Mevdûat*, thk: Muhammed b. Latîf Sıbbâğ, Mektebetü'l-İslâmî, Beyrut-Dımeşk 1986.
- Atay, Hüseyin, *Kur'an Türkçe Çeviri*, Atay Yay., Ankara 2014.
- Buhârî, Muhammed b. İsmail (256/869), *Sahih*, I-VII, thk: Mustafa Raybe'l-Buğa, Dâru İbn Kesîr, Dımeşk-Beyrut 1990.
- Çavuşoğlu, Ali Hakan-er-Reysûnî, Ahmed, "Şâtîbî, İbrahim b. Musa" *DİA*, XXXVIII, İstanbul 2010.
- Ebû Dâvud, Süleyman b. Eş'as (256/869), *Sünen*, I-V, thk: Bedreddin Çetiner, Dâru Sahnûn-Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Hüseyinî, M. Reşid Rıza, *İslâm'da Birlik ve Fıkıh Mezhepleri*, çev: Ahmet Hamdi Akseki, sad: Hayrettin Karaman, DİB Yay., Ankara 1974.

- Ekinci, Ekrem Buğra, İslâm Hukuku Tarihi, Arı Sanat Yay., I. Baskı, İstanbul 2006.
- Erdoğan, Mehmet, “el-Muvâfakât” *DİA*, XXXI, İstanbul 2006.
- İbn İshâk, Ebû Abdillâh Muhammed (151/768), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-II, thk: Ahmed Ferid Mezîdî, Dâru'l-Kütübi'l-Âlemiyye, Beyrut-Lübnan 2004.
- İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdilmelik (218/833), *es-Sîretü'n-Nebeviyye*, I-IV, thk: Tâhâ Abdirrauf, Dâru'l-Ceyl, Beyrut 1987.
- İbn Mace, Muhammed b. Yezid (273/887), *Sünen*, I-II, thk: Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâru'l-Hadis, Kahire 1994.
- Keskioğlu, Osman, *Fıkıh Tarihi ve İslâm Hukuku*, DİB Yay., Ankara tz.
- Müslim, Ebû Abdillâh, (179/795), *Sahih*, I-III, thk: Muhammed Fuad Abdülbâki, Dâru Sahnûn-Çağrı Yay., İstanbul 1992.
- Şâtübî, İbrahim b. Musa b. Muhammed (790/1380), *el-Muvâfakât*, I-IV, çev: Mehmet Erdoğan, İz Yay., V. Baskı, İstanbul 2015.
- Tirmîzî, Musa b. Dahhâk (278/892), *Sünen*, I-V, thk: Sadık Muhammed Cemil Attâr, Dâru'l-Fıkr, Beyrut-Lübnan 1994.
- Zührî, Müslim b. Ubeydillâh b. Şihâb (124/741) *Megâzî*, thk: Süheyl Zekkar, Dâru'l-Fıkr, Dımeşk 1981.

SUUDİ ARABİSTAN'DAKİ KAYA RESİMLERİ

MAJEED KHAN
DANIŞMAN, ARKEOLOG
ORDU Ü. İLAHİYAT FAK.

Çev.: Hakan Temir

ÖZET

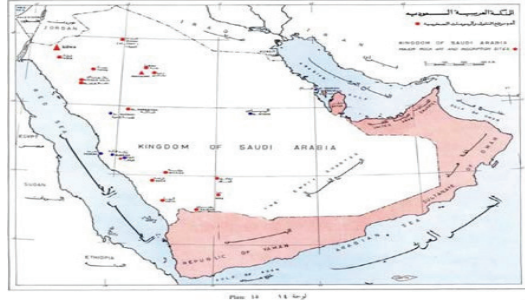
Suudi Arabistan sadece petrol yönünden zengin değildir, aynı zamanda kaya resimlerini barındırmasıyla da dünyanın en zengin dört bölgesinden birisidir. Ülkenin her yerinde neolitik çağdan^[1] yakın geçmişe kadarki değişik kültürel evreleri gösteren yüzbinlerce petroglif (Taş üzerine yapılan oyma), kaya resmi ve eski Arap kitabesi bulunmaktadır. Kayalar üzerinde belirli iklimsel ve çevresel koşullara göre değişen metafizik dünya, dini inançlar, ekonomi, çevre, insan aktiviteleri ve hayvan çeşitliliğiyle ilgili eski ideoloji ve düşünceleri yansıtan natüralist, şematik, soyut, efsanevi ve mistik resimler görülür. Suudi Arabistan'ın kaya resimleri, 4000 arkeolojik alan ve 1500 den fazla kaya sanatıyla dünyayı şaşırtan sözde bedevî veya çöl sakinleri bilinen insanların zengin kültürel mirasını yansıtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Neolitik; taş üzerine oyma; boyalı site; miras; ideoloji; çevre; natüralist; şematik; insan davranışlarının yansıması.

[1] Tarih öncesi çağlar Paleolitik, Mezolitik, Neolitik ve Kalkolitik Çağ şeklinde 4 kısma ayrılır. Neolitik çağ, Paleolitik ve Mezolitik çağdan sonra gelir. Neolitik çağ taş devrinin son aşaması olup yeni taş çağı manasına gelir. Bazı yerlerde Cilalı Taş diye de adlandırılır. Avrupa'da m.ö 9000-5000 yılları arasında yaşanan devirdir. Arap yarımadasında ise 9500 yıllarına kadar uzandığı düşünülmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Bill Kte'pi, "Neolotig Age", Encyclopedia of History, I, 300-301.

1.Giriş

Suudi Arabistan kültürel mirasıyla çok zengindir. Şu ana kadar krallıkta 4000'den fazla arkeolojik ve 1500 kaya resmi alanı bulunmuştur. Suudi Arabistan arkeolojisinin kronolojisi Arap Yarımadası'nda insan varlığının Aşölyen'den^[1] günümüze kadar devam ettiğini göstermektedir[1]. Fakat Suudi Arabistan'daki kaya sanatları, erken Neolitik dönemden (m.ö 8000-5000 arası) erken İslam Dönemi (Günümüzden 1350 yıl öncesi)'ne kadar olan süreci yansıtmaktadır. [2,3,4].

Ülkenin her yerinde binlerce kaya resmi alanları bulunmaktadır. Kayalar üzerindeki resimler, Arabistan'daki tarih öncesi insanlara veya çöllerde dolaşan göçebe kabilelere dayandırılabilir. Bazı Arap dansları ve kültürel içerikleri, bilinmeyen zamanlardaki eski geleneksel kültürel aktivitelerin devamlılığını göstermektedir[5,3].

Suudi Arabistan'ın geneli ve Arap Yarımadası'nın belirli bölgelerindeki kaya resimleri, geometrik ve temsili olmayan (yani bir insan veya nesneyi temsil etmeyen) motiflerin yanında, insan ve hayvan şekilleri bakımından da zen-

[1] Aşölyen: Adını Fransa'da Som Vadisi'nin Saint-Acheul'den alan ve tarih öncesi Paleolitik çağda insan türlerinin el baltası gibi kesici aletleri kullanmaya başladığı dönemdir.

gindir. Bölgedeki kaya resimlerinin deneysel ve bağıl kronolojisini tespit etmek için bakır pası kullanma, kaplama, üst üste bindirme teknikleri ve petroglif alanlarının üzerindeki veya yanındaki nesnelerin ilişkilerindeki değişim temel alınmıştır [3,4]. Fakat, petrogliflerin kronolojik tarihlerini kesin olarak öğrenmek zordur. Bu zorluğa rağmen birçok durumda, aşamaların bağıl sıraları açık ve yaygın olarak kabul görmüştür.

Neolitik döneme ait olduğu varsayılan birçok resimde insan figürleri özellikle sığırlar ve köpekler gibi hayvanlarla birlikte. Bu resimlerde hayvanlar insanı takip etmektedir. Bu iki hayvanın evcilleştirildikleri ve gündelik, sosyal ve kültürel yaşamın birer parçası oldukları anlaşılmaktadır. Neredeyse tüm resimlerde insanların başları ve yüzleri belirsiz, boyunları da uzundur. (Resim-1) Belki de belirsiz yüzler ve insan benzeri vücutlar metafizik dünyadaki görüntüleri temsil etmektedir.

Resim-1. Kuzey Arabistan'da Cübbe'de İnsan formu elinde bumeranga benzer bir nesne tutmakta ve arkasında bir sığır veya küçükbaş takip etmektedir.

Suudi Arabistan, geometrik ve görünüş itibariye temsili andırmayan motiflerin yanında insan ve hayvan biçimindeki motiflerle de zengindir. Suudi Arabistan'ın neolitik dönem kaya resimleri, tüm sosyal gruplar, kabile veya aşiretler gibi ortak mekânları paylaşan insanların oldukça önemli bilişsel sistemini yansıtmaktadır. Motiflerde tek bir hayvan türünün, sığırın, özellikle ve çok sayıda tasvir edildiği görülmektedir.[6] (Resim- 2).Çok sayıda sığır evcilleştirildiğinde belirli geometrik motifle damgalanmış.

Resim-2. Üzerine binilmiş deve sıcak ve kuru iklimin hayvanı olmasına rağmen, sığır serin ve nemli iklimi temsil eder. Bakır pasındaki değişim, iki resim arasındaki binlerce yıllık farkı açık bir şekilde göstermektedir.

Suudi Arabistan'ın iklimi Neolitik çağda soğuk ve nemli iklime sahip iken bronz çağında -yaklaşık 4500 yıl önce- [7,8] çok sıcak ve kuru iklime dönüştüğünde, sığırlar gitgide yok olmaya başladı. Yerlerini çok sayıda evcilleştirilen develer aldı. Sonuç olarak sığır motifleri deve işaretlerine dönüştü. Devenin Arabistan'da ilk olarak ne zaman evcilleştirildiği bilinmemektedir. Fakat bronz çağında evcil hayvan olarak çok miktarda tasvir edilmiştir.

3 Nolu resim insanların dans ettiği sosyal veya dinî bir olayı göstermektedir. Neredeyse bütün kalıntılarda, bu neolitik dönem insan figürlerinin yüzleri belirsizdir veya bulunmamaktadır. (Ayrıca Resim-4 e bakınız).

Resim-3. Kuzey Arabistan'ın Şüveymis bölgesindeki kayada görünüş itibariyle çıkıntılı kalçalı kadınlar raks pozları sergilemektedirler. Net cinsel nitelikleri yansıtan figürler, Suudi Arabistan'daki insan figürlerinde çok nadir olarak görülmektedir. Arabistan'daki kaya resmi yapılarında genellikle kadınların çıkıntılı kalçalarla erkeklerin ise uzun ince vücutlarla temsil edildiği düşünülmektedir. [9]

Resim-4. Kuzey Arabistan'ın Cübbe bölgesinde yer alan bir kitabedeki insansı temsiller. Muhtemelen dans pozları sergilemekteler.

Birçok resimde hayvanların yay ve okla avlandığı gösterilmektedir. Oklar avlanmış veya yaralı hayvanın yanında tasvir edilmiştir. Ancak bu sahnelerin gerçekten yaralı hayvanları mı simgelediği yoksa sadece sembolik av sahnelerine mi ait olduğu bilinmemektedir. Bu av sahnelerinin birlik duygusunu yansıtmak, bir olayın veya avların başarısını kutlamak veya hayvan sayısını arttırmak için o alanda yapılmış bir ayin olup olmadığı bilinmemektedir. Böyle fikirler sadece kuramsal veya modern zihinlerimizin varsayımları olabilirler. (Resim 5 ve 6).

Resim-5. Kuzey Arabistan'ın Şüveymis bölgesindeki taş üzerinde insan ve hayvan figürlerinin büyük bir kompozisyonu (Birlikteliği).

Resim-6. Neolitik dönem toplumu avcılık ve toplayıcılığa bağımlıydı. Bu resimde bir hayvanın insanlar tarafından taşındığı görülmektedir. (Kuzey Bölgesi Cübbe)

2.Kronoloji

Suudi Arabistan kaya resimleri kronolojisi büyük oranda deneysel ve görecelidir. Kayaların bulunduğu sitelerin neredeyse tamamı açık havadadır. Kabaca ve derin bir şekilde delinmiş veya kesilmiş petroglifler ve motiflerin pek azı bilimsel olarak tarihlendirilebilmiştir [10,11]. Bu deneysel göreceli kronoloji, Neolitik döneme atfedilen en eski figürlerin, belirgin ve net olmayan yüzleri haricinde, ayrıntılı gerçekçi fiziksel niteliklerinin düşük veya yarım kabartma yöntemi ile tasvir edilmiş büyük boyutlu insan ve hayvan figürleri olmalarıyla kendine özgü olduklarını göstermektedir. (Resim 7). Geç Neolitik dönemin, resimleri ise insan ve hayvan temsillerinin çok yetenekli ve sanatsal görüntülerini yansıtır (Resim 8). Bunların benzerleri Arap Yarımadası'nın hiçbir yerinde yoktur [2,3].

Resim-7. İnsan benzeri tuhaf figürler. Ayakta duran bir insan profil resmini andırmaktadır. Sol taraftaki resim Kuzey Arabistan Cübbe ve sağ taraftaki Şüeymis'e ait. Belirsiz yüzler ve uzun ince boyunlar, Arabistan Neolitik resimlerinin tipik özellikleridir.

Resim-8. Resmin bir bütün olduğu varsayılırsa, ok ve yay kullanan insanların yabancı bir eşeği veya atgillerden bir hayvanı köpeklerin yardımıyla avlamaya çalışmakta oldukları şeklinde yorumlanabilir. (Kuzey Arabistan'daki Şüveymis)

(Arabistan kaya resimleri aşama aşama gelişmiştir. İlk safha Neolitik dönemdeki tasvirlerle başlar) Sonraki dönemde veya ikinci safhada (üst üste binen figürlere dayanarak), taş üzerine oyma sanatının stilinde bir değişim meydana gelmiştir. Artık gerçek fiziksel nitelikleri yansıtmayan büyük boyutlu insan ve hayvan figürleri daha fazla üretilmemiştir. Yerlerine, nispeten daha küçük ve şematize hale gelmiş figürler nakşedilmiştir. Birinci aşamanın tipik huni şekilli sığır yüzleri yerine üçgen veya koni şekilli yüzler gelmiştir, boynuzlar ise abartılı bir şekilde büyük ve oldukça stilize kalmıştır[9].

Devam eden üçüncü safha, çeşitli hayvan türleri, geometrik ve temsili olmayan motiflerle ilişkilendirilen, büyük boyutlu insan ve hayvan figürleri kompozisyonları, kaya resimlerinin hem gidişat hem de amaçları yönünden giderek değiştiklerini göstermektedir. Figürler şematik hale, çoğunlukla taslak halde, gelmiş ve çubuk veya doğrusal şekilli ve basitleştirilmiş insan ve hayvan figürleri kaya resmi kompozisyonlarında ilk kez görülmüştür[12]. Bu, kaya resimlerinde yeni bir akımın başlangıcının göstergesi olmuştur. Ayak ve el izleri, kıvrımlı figürler ile develer, dağ keçisi, geyikler, aslanlar, köpekler, kurtlar, ceylanlar gibi çok değişik hayvan türleri kaya resimleri kompozisyonlarının yaygın öğeleri haline gelmiştir.

Dördüncü safha, Arabistan'da yazının kullanımı ve yazınsal dönemin başlangıcından önceki dönemi temsil eder. Son derece şematik, soyut, çubuk gibi doğrusal insan ve hayvan figürleri, geometrik ve temsili olmayan motiflerle birlikte yarı-natüralist ve şematize sanatın yerini alan işaret ve semboller olarak tasvir edilmiştir. Arabistan'da, Neolitik dönemdeki serin ve nemli iklimden Bronz çağındaki sıcak ve kuru iklime geçiş ve değişimle

birlikte [8,13,7,9], deve kaya resimlerinin başlıca hayvanı haline gelmiştir. (Resim 9). Hayvan damgası ve kabile sembolleri (Wusum) olarak develerin üzerine belirli geometrik ve temsili olmayan motiflerin tasviri geleneği günümüze kadar devam etmiştir [14,15].

Resim-9. Muhtemelen yabani olan develer, atlılar tarafından avlanıyor. (Güney Arabistan Necran)

3.Kabile Sembollerinin Dayanıklılığı/Devamlılığı

Geometrik tarzda olan ve herhangi bir nesneyi temsil etmeyen motifler, sanatçıların insan ve hayvan figürleri gibi doğada gördükleri nesnelere tasvir ettikleri geleneksel sanat aktivitelerden farklı olduklarını göstermektedir. Kabile ilişkisini ve bağını yansıtmak, hayvan damgalamak ve benzeri amaçlarla oluşturulan işaret ve semboller, sembolik ve kodlanmış iletişim sistemlerinin kökenine ilişkin ilk adım olabilir. Bunlar eninde sonunda sanatçıları insan ve hayvan figürlerini daha da basitleştirmelerine, yeni geometrik ve temsili olmayan motiflerin oluşturulmasına, nihayetinde resimsel-sembolik iletişim sistemlerinin geliştirilmesine öncülük etmiştir. Yazının olmadığı bir toplumda, belirli işaretlerin nasıl anlamlı hale geldiğine ve tarih öncesi kaya resimlerinde kullanılan veya daha sonra ihtiyaca göre oluşturulan belirli kodlanmış karakterlerle bir iletişim sisteminin nasıl geliştirildiğine dikkat etmek hayati bir önem taşımaktadır. Gerçi 1350 yıl önce İslam'ın gelişiyse Arabistan'da kaya resimleri yapmak büyük ölçüde ortadan kalkmıştır (İslam, insan figürleri çizmeyi yasaklamaktadır. Ancak bedeviler deve ve insana ait olmayan bazı figürleri yakın geçmişe kadar tasvir etmişlerdir).Günümüz bedevileri, bölgelerindeki kaya resimleri hakkında bilgi sahibi değildir. Fakat *Wusum*'u hala kabile sembolü, hayvan damgalamak ve sınırları çizmekte kullanmaktadırlar.

Tarih öncesi dönemden bedevî döneme veya kabile resimleri dönemine kadar ki stil, içerik, şartlar ve kavramlaştırmadaki aşamalı değişim daha sonra Demir çağında geliştirilen hayvan temsilleri, kabile sembolleri ve bedevî yazısına temel olduğu açık bir şekilde görülür. Bedevî halk dansları, damgalanmış deve figürleri, kabile isimleri ve kaya resimlerinin yanına gömülen insanlar, kaya resimlerinin Arabistan'da tarih öncesinden erken İslam Dönemine kadarki sosyal, kültürel ve dini olguları tanımlamakta büyük rol oynadıklarını kanıtlar. Ülkenin her yerinde, kayalarda ve tepelerde bulunan yüzbinlerce insan, hayvan, geometrik ve temsili olmayan figürler, iyi gelişmiş bir piktografik (resimli) iletişim sistemini göstermektedir. Aynı zamanda o dönemdeki insanların gündelik aktivitelerini ortaya çıkarmaktadır[16, 9, 4].

Geniş çaplı toplulukların oluşturulması, kabilelerin gelişmesi ve develerin büyük oranda evcilleştirilmesiyle, *Wusum*[2] adı verilen hayvan damgaları ortaya çıkmıştır. Arabistan'da *Wusum*, bölge sınırlarını işaretlemek, kabile sembolünü temsil etmek, belgeler üzerinde imzayı göstermek, mezarı işaretlemek ve özel mülkiyeti belirlemek gibi pek çok amaçla kullanılmıştır. Aslında çok işlevlidir. Çadırlarda ve kamp alanlarında dahi tasvir edilmiştir[14,9](Resim 10 ve 11).

Resim-10. At figürü, kabile veya kişinin adını belirten sembole birlikte.

[2] Arapça bir kelime olup tekili Wasm'dır.

Resim-11. Deve ve koyunlar Wusum ile veya kabile sembolleri, damgalanmış.

Hayvanları damgalamak dünya çapında bir olgu olmasına ve hala dünyanın birçok yerinde kullanılmasına rağmen, Arabistan'da oldukça köklü ve eski bir gelenektir. Hâlâ çölde yaşayan, bedevî olarak adlandırılan ve safiyetini koruyan Arap kabileleri, "kabile sembolü" olarak geometrik ve temsili olmayan motifleri kullanmaktadır. Bu Arap kabileleri, antik çağlardan beri kendi bölgelerinde sosyal ve kültürel değerlerine sıkı sıkıya bağlı olarak yaşamaktadır.

4. Antropomorfizm (İnsan Biçimcilik)^[3]

Eski çağlarda Arabistan'da, tanrıların tasvirlerini kayalara oymak ve işlemek geleneği vardı. Böylece çöllerde açık hava tapınakları oluşturuldu ve bunlardan bazıları hala varlıklarını sürdürmektedir. Tepelerde ve kayalarda bulunan tanrı tasvirleri ile kayalar üzerindeki heykel putlarının çeşitliliği insanların inançları, düşünceleri, fikirleri ve inandıkları metafizik dünyayı göstermektedir [17,18].

İslam öncesi dönemde Arabistan'da putlara tapılmıştır. Bedevîler için çölde bir tapınak inşa etmek kolay değildir. Çünkü tapınaklar çöl kumlarına gömülebilirdi. Yine de açık hava tapınakları inşa ettiler ve yüksek yerlerde kayalar üzerine tanrıların görüntülerini tasvir ettiler. (Resim 12 ve 13). Ancak bu şekilde açık hava tapınakları hem çöl fırtınalarına hem de çölde kayan kum tepelerine direnebilirdi.

[3] Yunanca antropos (İnsan) ve morphos (biçim) terkiplerinden meydana gelmiştir. İstilahta ise insanî özelliklerin çeşitli insan dışı varlıklara, özellikle de Tanrı'ya atfedilmesidir.

Resim-12. Tebük'ün kuzeybatısındaki Dem Vadisi'nde yer alan kayada görüldüğü üzere tanrı ve sığır temsillerinin kompozisyonu çölün ortasında bir açık hava tapınağı oluşturmaktadır. Boğalar tarih öncesinde hem Arabistan hem de Mısır'da kutsal sayılmışlardır [17,18]. Bu kitabe kumtaşı tepenin pürüzsüz yüzeyinde yaklaşık 5 metre yükseklikte bulunmaktadır. Günümüze kadar varlığını sürdüren bu etkileyici ve inanılmaz sanat eserinde yüksek yetenek ve gelişmiş teknoloji kullanılmıştır. Bu kaya resminin tarihi bilinmemektedir.

Resim-13. Kaya resimlerinin bulunduğu sitelerin bazıları izole edilmiş çöl mekanlarında bulunmaktadır.

Bu alan, Negrân bölgesinde Kevkeb Dağı ve el-Kara Dağları arasındaki U şeklindeki vadinin çöküntüsünde bulunmaktadır (Resim 14). Burası önceden olduğu gibi hala yağmur sularının toplandığı yerdir. Kaya sığınakları, erişilebilir su kaynakları ve bazı bitkilerin bulunması bölgeyi sosyal ve dini toplantıların yapılması için oldukça çekici kılmaktadır. Her iki durumda da ayınlar yapılmış olabilir ve aynı bölgede bir de tanrıça heykeli (Resim 15 ve 16) inşa edilmiş olması iddiayı destekler niteliktedir. Tepedeki su rezervua-

rının her tarafına kazınan Arap yazıtları bu bölgenin uzun zaman boyunca bir toplanma mekânı olarak kullanıldığı göstermektedir.

Resim-14. Necran bölgesindeki Kevkeb Dağının tabanındaki yağmur suyu rezervuarı çevresindeki tepeye kazınmış Semûd ve Alia yazıtları

Resim-15. Eski bedevî yazıtlarının üzerine kazınan kadın figürlerinin yazım dönemleri günümüzden yaklaşık 2500-2000 yıl öncesine dayanmaktadır. Üçgen gövde, uzun boyun, ince bel, geniş kalçalar ve uzun saçıyla günümüzün dünya güzelindeki özelliklerden çok da farklı sayılmaz. Sanatkarın yüzleri kasten belirsiz bıraktığını varsayabiliriz. Yöredeki bedevîler buna tanrıça “Alia”nın görüntüsü adını verirler. Alia bütün Güney Arabistan’ın kraliçesi ve tanrıçasıdır. Bir efsane ve görünüme göre sadece bir hikâye olmasına rağmen etnolojik bilgisi bulunan tek Arabistan kaya resmi figürüdür. Alia’nın görüntüleri Necran’ın güneyinde ve Yemen’in kuzeyinde birçok bölgede tasvir edilmiştir.

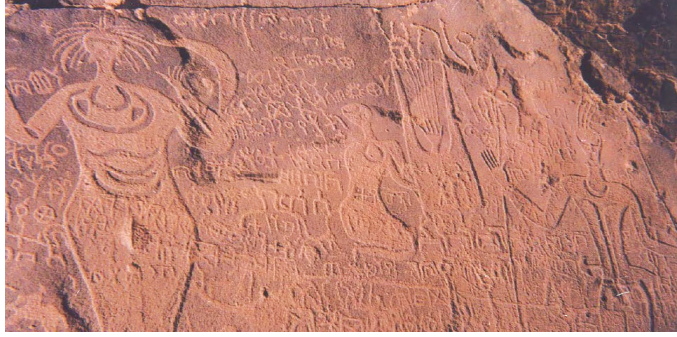

Resim-16. “Alia”nın bazı figürleri bir tepenin oldukça yüksek ve dik yüzeyinde bulunmaktadır.

Saudi Arabistan’da kaya, tepe ve mağaralardaki yazıt ve figürlerdeki sanat, görüntülerin güzelliği, el işçiliği ve gizemi Arap Yarımadası’nın her yerinde bulunan petrogliflerden etkilenen ve büyülenen ziyaretçileri sihirli bir şekilde cezbetmektedir (Resim 17 ve 18)

Resim-17. Kuzey Arabistan bölgesi Cübbe’de bulunan Ümm Senemân Dağlarındaki büyüleyici kaya resmi bölgesi.

Resim-18. Tarih öncesi sanatçı, en büyüleyici ve müthiş sanat eserlerinden birini yapabilmek için büyük bir kayanın dik ve pürüzsüz yüzeyini seçmiştir. Güneş ışıkları gün doğumuyla birlikte doğuya bakan bu kaya resmi panelinin üzerine düştüğünde, figürler parlak ve yansıtıcı hale gelirler. Gece ay ışığında ise ilginç, sakin ve rahatlatıcı bir atmosfer yaratan ışık çanağı gibi parlar. Sakin ve mehtaplı bir gecede kayanın önünde duran kişi, sanki birileri *rabâbe* (الربابة) (Bedeviler tarafından hala kullanılan geleneksel bir Arap müzik enstrümanı) çalıyor gibi hissedebilir. Belirgin cinsel özellikleri, dalga dalga yayılan saçları, başının yanındaki hilal şekilli motif ve vücuduna işlenmiş ayın evreleriyle bir kadın figürü yarım kaldırdığı kollarıyla ayakta durmaktayken, bir adam da *rabâbe* çalan kıza bakmaktadır. Eser eşsizdir ve Güney Arabistan Necran bölgesinde çok uzak, engebeli, izole edilmiş ve zor ulaşılabilen bir yerde bulunmaktadır. Birbiri üzerine kazılan yazıtlar ve yazılardan daha eski olan figürler arasında oldukça önemli zaman farkları vardır.

5.Suudi Arabistan Kaya Resimlerindeki Çeşitlilik

Arkeologlar çok uzun süredir çiftçiler ve zorlu çöl koşullarında yaşayan göçebe bedevilerin kültürlerine dair çok az kayıt bıraktıklarını veya hiç kayıt bırakmadıklarını düşünmekteydiler. Ancak, Suudi Antikalar ve Müzeler Departmanının gerçekleştirdiği son arkeolojik kazılar ve kaya resimleri ile ilgili inceleme ve araştırmalar tüm bu düşünceleri reddetmekle kalmamış, aynı zamanda Suudi Arabistan çöllerinde bulunan muazzam miktardaki kültürel materyali de gün ışığına çıkarmıştır.

Suudi Arabistan kaya resimlerinin yerel halkın tanıdığı ve dünyanın bu bölgesinde yaşayan sığırlar, develer, geyikler, ceylanlar, köpekler, yılanlar, kertenkeleler, keçiler gibi hayvanları yansıtmaları dikkat edilmesi gereken noktadır. Şaşırtıcı olan ise hiçbir bitki (hurma ağacı olduğu tahmin edilen

birkaç resim hariç) ve kuş(devekuşları hariç) tasvir edilmemiştir. Anlaşılan sanatçılar, çevrelerindeki hayvanları seçmiş ve onları kayalarda tasvir etmişlerdir. Doğal olarak diğer hayvanları gözden kaçırmışlardır. Bu evrensel bir olgudur ve Avrupa, Afrika, Avustralya ve Asya'nın her yerinde aynı eğilim gözlemlenmiştir. Anlaşılan dünyanın değişik yerlerindeki sanatçıların aynı zihinsel, ideolojik ve ruhsal yaklaşımda olduğunu göstermektedir[9,3].

Resim-19. İnsan ve hayvan figürlerinin bu eşsiz ve anlamlı kompozisyonu Güney Arabistan'da Negrân'daki Bi'ri Hima'nın kuzeyinde bulunmaktadır. 200 metre yüksekliğindeki bir tepenin zor ulaşılabilen ve dik yüzeyine işlenmiştir. Figürler doğu yönüne bakmaktadır ve çok uzak mesafeden bile görülebilmektedir. Bu dik yamaçta, figürleri işleyebilmek için durulabilecek hiçbir yer yoktur. Belki de sanatçı tepenin üzerinden halat yardımıyla inerek figürleri kazımıştır. Erkek uzun ve kaslıyken, kadın kısa ve tıknazdır. Erkek, kadın ve dağ keçisinin aynı sahnede olduklarını göstermek için oldukça yakın resmedilmiştir. Eser, sanatçının aşk, cinsellik ve erkeğin kadına göre gücü ve üstünlüğünü göstermek istediği izlenimini uyandırmaktadır. Erkeğin sol elinde bir kalkan ve kargı, sağ elinde de bir mızrak tuttuğu ve dağ keçisinin boynuna dokunduğu görülmektedir. Kadın, erkeğin koltuk altında erkeğin kollarının altında korunmak ister gibi hafifçe eğilerek tasvir edilmiştir. Sanatçı cinsel nitelikleri vurgulamıştır. Aynı kayadaki deve figürleri ise sonradan eklenmiştir.

Resim-20. Kuzey Arabistan Cübbe bölgesinden zarif bir insan figürü. Yerel halk figüre, oturur pozisyonda duran kral ile önünde bekleyen “hizmetkâr”ın bulunduğu kralın görüntüsü adını vermiştir.

Suudi Arabistan arkeoloji kronolojisi, Aşölyen dönemden günümüze kadar insanların Arap Yarımadası’nda kesintisiz bir şekilde yaşadıklarını göstermektedir [1]. Ancak, Suudi Arabistan kaya resimleri, erken Neolitik’ten, yaklaşık 9500 yıl önce başlamıştır [2002] [11], erken İslam dönemi (yaklaşık MS 650) arasındaki dönemi temsil etmektedir. Neolitik dönem (Resim 21 ve 23) ile İslam dönemi arasındaki kaya resimlerinin kronolojisi, kültürel mirası korumak için estetik kaygı ve istek duymanın insan medeniyetinin yeni bir inceliği olmadığını, aksine eski insanların eski ve köklü bir aktivitesi olduğunu kanıtlar.

Resim-21. Cübbe bölgesinden alınan Neolitik çağ taş nesnelere, bazı petrogliflerin de atfedildiği bir dönem.

Resim-22. Şüveymis'ten alınan taş nesnelere,

Resim-23. Kuzey Arabistan bölgesi Cübbe yakınlarında yer alan bu kaya resminin önünde duran insan, bunların Adem ve Havva oldukları izlenimine (Yazarın kişisel izlenimi) kapılabilir. Petroglifler muhtemelen Neolitik döneme aittir.

Suudi Arabistan'daki insan ayak izlerinin en eski ve en erken petroglifleri (oymaları) muhtemelen kuzey bölgesindeki, Şüveymis kaya resimleri sitesinde yer alan, Ra'd Dağlarında bulunanlardır. Son zamanlarda, küçük bir kadeh, aynı panel üzerinden yarıküre şeklinde dairesel küçük bir petroglif Bednarik ve Khan (2013 yayınlanmakta) tarafından araştırıldı. Neticede günümüzden 9330–6220 yıl öncesine ait olduğu bilimsel olarak tespit edildi. Ayak izleri, sert kumtaşı kayanın eğimli ve düz yüzeyine derince oyulmuştur. Bu hemen hemen normal boyuttaki yetişkin ve çocuğa ait olan ayak izleri binlerce yıldır dayanmaktadır (Resim 24).

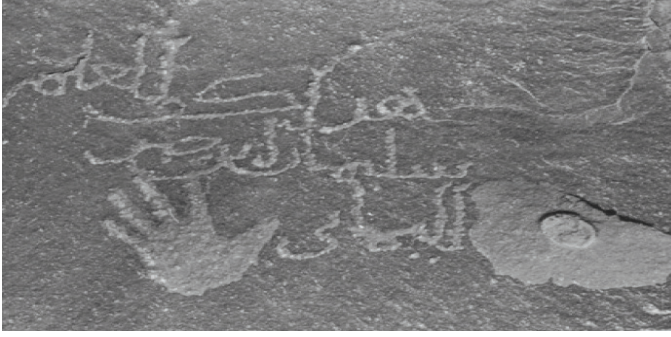

Resim-24. Şüveymis Ra'd dağlarında bulunan bazı insan ayak izleri.

Arap kaya resimlerinde el motifleri de yer almaktadır, bunlar sadece petroglif (oyma) değil aynı zamanda boyanmıő kaya resimleridir. Bunlar sıklıkla kaya sanatçılarının çağdaşlarına dair özel anlamlar taşıdıkları izlenimini verirler. (Resim 25) Hatta bazı durumlarda asıl anlam da belirtilebilir (Resim 26). Dünyanın birçok bölgesinde olduğu gibi, el şablonları ellerin düz kaya yüzeylere konulması ve etraflarına pigment püskürtülmesiyle elde edilir(Resim 27).

Resim-25. Deve her zaman en değerli çöl hayvanı olmuştur. Ülkenin her yerine, sıklıkla da bedevî yazıtları ve/veya kabile sembollerleriyle (haç gibi) birlikte resmedilmiştir. Mesela aőađdaki kompozisyonda devenin sahibinin adı belirtilmiştir.

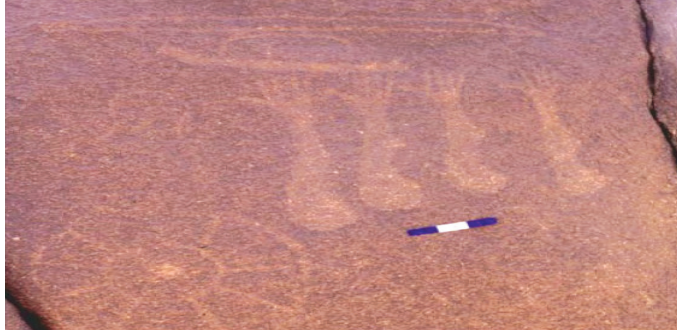

Resim-26. Resimde görüldüğü üzere el ve Arapça yazıyla birlikte kazınmıştır. Arapça ifadelerde “ Bu, Süleyman el-Yemeni'nin elidir” yazmaktadır.

Resim-27. Vadiü'l-Kura'daki Cazan bölgesi yer alan el şablonları.

Ellerle birlikte nakşedilen diğer kompozisyonlar ilk görenler için oldukça anlamlı olsa da günümüzde önemleri bilinmemektedir. Örnekte gösterilen, parmakları açık uzatılmış kollar ve soluk bir insan figürü ve tanımlanamayan görsellerle birlikte tekerlek benzeri bir figürdür. Bunlar aynı dönemde yaşayan ve verilmek istenen mesajı anlayabilen insanlar için kompozisyon niteliğindedir. Ancak bizim böyle bir imkânımız yoktur (Resim 28).

Resim-28. Eller, bir dizi insan kolu ve diğer öğelerle birlikte gizemli bir mesajı ifade etmektedir.

Suudi Arabistan kaya resimlerini günümüzde gören kişiler resimlerinin büyük bölümünün anlamlarının öğrenilebileceğine inanmaktadırlar. Ancak resimlerin bazıları mantıklı bir açıklamanın ötesindedir. “Soyut”, “esraren-giz”, “sihirli” veya dinî bir sembolizmin parçaları olarak görülmektedirler. Bu türden olduğu düşünülen iki kompozisyon örneği aşağıdadır (Resim 29 ve 30).

Resim-29. Bu bariz kompozisyonun bileşenlerinin farklı zamanlarda yapıldığı görülmektedir. Bu durumda, resimler ya alakasız motiflerin bir araya getirilmesiyle elde edilen üründür ya da önceden var olan motiflere yapılan ardışık grafik eklemelerden oluşmuştur.

Resim-30. Suudi Arabistan'ın Kuzey Bölgesi Sakaka yakınlarındaki sembolik düzenlemelerin örneği. El ve ayak motifleri ve bir dizi kupalar (bardak izi) içermektedir.

Üçgen gövde, uzun boyun, ince bel, geniş kalçalar ve uzun saç Araplar için ideal kadın güzelliğini temsil eder. Aslında bu durum günümüz modern toplumlarında da aynıdır. Önceden de belirtildiği gibi, Güney Arabistan kadın tanrıların veya tanrıçaların merkezidir. Kadın figürlerinin oldukça nadir olduğu kuzeyde ise kadın tanrıça resimleri bulunmamaktadırlar. (Resim 31).

Resim-31. Necran bölgesi tanrıça ve kraliçe Alia'ya ait olduğu düşünülen birkaç petroglif.

Atlar İslam'ın erken dönemlerinde evcilleştirilmiş ve ticari amaçlı çok miktarda at yetiştirilmiştir. İslam ordularının ulaşımı atlarla sağlamıştır. Ancak atlar Arabistan'da zamanı henüz tespit edilemeyen, geçmiş bir hayli

fazla olan dönemlerden itibaren vardı. Suudi Arabistan Krallığı'nın kuzeyinde, at figürleri sahiplerinin adlarını belirten Semûd kavmine ait yazıtlarla birlikte bulunmaktadır(Resim 32). Bazı petroglifler atların bakımlı ve güzel olduklarına dair uzun, kalıcı fikirler taşımaktadır (Resim 33). Resimlerde dikkat çeken bir diğer unsur savaş arabalarıdır. Arabalar, Arap kaya resimlerinde yer alır; fakat bunlar Asya'nın diğer yerleri veya Kuzey Afrika'dakiler kadar yaygın değildir (Resim 34).

Resim-32. Muhtemelen kendi sahipleri olan Semûd kavmine ait insan isimleriyle birlikte at petroglifleri.

Resim-33. Suudi Arabistan'ın kuzeybatısındaki Teymâ yakınlarında kayalara kazınan bu at petroglifinde de anlaşılacağı üzere aygır 3000 yıl öncesinden günümüze kadar pek değişim geçirmemiş. Hatta tamamen aynıdır.

Resim-34. Ülkenin kuzeybatısındaki Teymâ yakınlarında yer alan sitede kaya resimlerinde Arabistan'da savaş arabası olduğu görülmektedir. Muhtemelen yolcuların isimlerini ifade eden Semûdî yazılar hemen yanına nakşedilmiş.

Doğanın ilginç ama güzel bir eseri olan ve sanki testereyle ikiye bölünmüş gibi duran kaya ülkenin kuzeybatısında yer alan Teymâ yakınlarındaki çölün ortasında bulunur (Resim-35). Üzerine kazılan at, deve ve insan petroglifleri farklı zamanlarda ve farklı kültürel dönemlerde yapılmıştır.

Resim-35. Teymâ yakınlarındaki inanılmaz ayrıık kaya.

6. Sonuç

Çöl hayatı genellikle sert ve zorludur. Aşırı sıcak ve kuru koşullarda, yaşamak için çok az kaynağın bulunduğu, sert ve pek de konuk sever sayılmayan bir çevrede hayat sürdürmek bizim için cezbedici olmayabilir. Fakat çöl, Arabistan'ın yerlileri olan bedevîler için cennettir. Bu topraklara duydukları sevgi, tüm modern imkânlarla ve hükümetin sunduğu tekliflere

rağmen topraklarını ve kültürlerini terk etmemeleriyle açıklanabilir. Suudi Arabistan’da bulunan yüz binlerce petroglif ve Arapça yazıtlar, tarih öncesinde Arap bedevilerinin nüfusunun oldukça fazla, ancak aynı zamanda dengesiz dağılıma sahip olduğunu göstermektedir.

Suudi Arabistan kaya resimlerinin kökeni hala net değildir. Ülkenin kuzeyindeki en eski kaya resim alanları Şüveymis, Kılwa ve Cübbe’dedir. Buralarda bulunan resimler iyi gelişmiş ve becerikli sanatsal aktiviteleri göstermektedir. Resimler üzerinde yerel evrime dair kanıt bulunmamaktadır. Aynı şekilde Şüveymis ile Cübbe’deki resimlerle Ürdün, Sina, Necef ve Filistin gibi komşu bölgelerde bulunan sözde “natüralist” insan figürleri arasındaki benzerliğe dair bir kanıt bulunmamaktadır. Stil ve tekniklerin kökleşmiş bir aktivite geleneği belirtmesine rağmen aksine bir kanıt olmadığı için Kuzey Arabistan sanatının bağımsız bir şekilde geliştiği varsayılmaktadır. Davis[19] ve Ucko[20], Marshack[21] ve Breuil[22]’in aksine en eski sanat formlarının, Kuzey Arabistan’daki ilk kaya resimlerinin olmasının veya Şüveymis ve Cübbe kaya resimleri arasında benzerlik olmasının gerekli olmadan da hem temsili hem de gayri temsili olabileceklerini ileri sürmüştür. Böyle erken dönem sanat eserlerinin Arap Yarımadası’nın veya komşu ülkelerin (Ürdün, Filistin, Necef veya Sina, Mısır vb.) hiçbir yerinde gelişim göstermediği görülmektedir. Bu yüzden, bu oldukça eşsiz ve oldukça stilize ve bazen de şematize olan sanatın muhtemelen Şüveymis ve Cübbe’da dış etkilerden uzak bir şekilde icra edildiğini ileri sürebiliriz. Buna alternatif olarak, başka yerde öğrenilen teknikler, yerel stillere adapte edilmiş olabilir. Şüveymis resimlerinin stil, içerik ve konularındaki kesikliklere ve ilerleyen Kalkolitik dönemde ortaya çıkan yeni resim stil ve konularına rağmen, insan etkinliklerinde herhangi bir kesintiye dair kanıt yoktur. Kuzey Suudi Arabistan’ın diğer yerlerinde hemen hemen her dönemden bulunan[1] litik materyaller göz önüne alındığında bu sonuca ulaşılabilir. Neolitik dönemden İslam öncesi döneme kadarki bir dizi resimleme(ikonografi) incelendiğinde belirgin bir kesinti olmadığından, Arabistan’ın diğer yerlerindeki gelişmelerle karşılaştırıldığında Şüveymis ve Cübbe’de sanattaki kesintiler daha da dikkat çekici hale gelmektedir [23, 24, 4]. Tarih öncesi sanatçıların tuvallerini içeren yüz binlerce kaya resmi galerisi, atalarımızın sosyal, kültürel ve dini yaşamlarının birer göstergesidir.

Referanslar

1. Whalen, N.M.; Siraj-Ali, J.S.; Sindi, H.; Pease, D.W. A lower Pleistocene site near Shuwayhitiyah in northern Saudi Arabia. *Atlal* 1986, 10, 94-101.
2. Khan, M. Recent Rock Art and Epigraphic Investigations in Saudi Arabia. In *Proceedings of the Seminar for Arabian Studies*, Oxford, UK, 24-26 July 1990; University of London: London, UK, 1991.
3. Khan, M. Prehistoric Rock Art of Northern Saudi Arabia. Ph. D Thesis, University of Southampton, Southampton, UK, 1993; Ministry of Education: Riyadh, Saudi Arabia.
4. Khan, M. Rock Art of Saudi across Twelve Thousand Years; Ministry of Education: Riyadh, Saudi Arabia, 2007.
5. Khan, M.; Kabawi, A.; Al-Zhrani, A. Preliminary report on the second phase of rock art and epigraphic survey of northern Saudi Arabia. *Atlal* 1986, 10, 465.
6. Khan, M. Cübbe – The Land of Golden Sand and the Lost Civilization of Arabia; Saudi Commission for Tourism and Antiquities: Riyadh, Saudi Arabia, 2010.
7. Garrard, A.; Harvey, C.P.D. Environment and settlement during the upper Pleistocene and Holocene at Cübbe in the Great Nafud, North Arabia. *Atlal: J. Saudi Arab. Archaeology*. 1977, 5, 137-156.
8. McClure, H.A. Radiocarbon chronology of late Quaternary lakes in the Arabian desert. *Nature* 1976, 263, 755-756.
9. Khan, M. Origin and Evolution of Ancient Arabian Inscriptions; Ministry of Education: Riyadh, Saudi Arabia, 1993.
10. Bednarik, R.G.; Khan, M. The Saudi Arabian rock art mission of November 2001. *Atlal* 2002, 17, 75-99.
11. Bednarik, R.G. Scientific study of Saudi Arabian rock art. *Rock Art Res.* 2005, 22, 49-81.
12. Khan, M. Human Figures in the Rock Art of Saudi Arabia; International Rock Art Congress: Ripen, WI, USA. 1999, 48.
13. Clarke, C. Rock Art at Cübbe, Northern Saudi Arabia. *Proceedings of the Seminar for Arabian Studies*. Institute of Archaeology London, 1979, vol.4, 80-81
14. Khan, M. Wusum - the tribal symbols of Saudi Arabia. Bilingual (Eng./ Arabic) published by the Ministry of Education, Kingdom of Saudi Arabia, 2000.

15. Khan, M. Bir Himma – the Center of Prehistoric art and culture. Admatu 2000, 6.
16. Khan, M. Rock art and epigraphic survey of northern Saudi Arabia. Atlat 1988, 11, 61–75.
17. Abu-Duruk, H.I. A Critical and Comparative Discussion of Certain Ancient Monuments in the North Arabian City of Tayma in the Light of Evidence Furnished by Excavations. Ph. D Thesis, Ministry of Education, Riyadh, Kingdom of Saudi Arabia, 1986.
18. Khan, M. Sacred Images of Metaphysical World- Perspective of Prehistoric Religion in Arabia. XXII Valcamonica Symposium 2007. Rock Art in the frame of the Cultural Heritage of Humankind papers.
19. Davis. W. The origin of image making. Current. Anthropology. 1986, 27, 193–215.
20. Ucko, P.I. Debuts illusoires dans l'étude de la tradition artistique. Bulletin de la Societe Prehistorique Ariège-Pyrénées 1987, 17, 38–50.
21. Marshack, A. Roots of Civilization: Cognitive Beginning of Man'S First Symbol and Notation; Weidenfeld and Nicholson: New York, NY, USA, 1972.
22. Breuil, H. Four Hundred Year of Cave Art; Hacker Books: New York, NY, USA, 1952.
23. Khan, M. Rock art and epigraphic survey of northwestern Saudi Arabia. Atlat 1985, 9, 14–28.
24. Khan, M. Rock Art Research in the Arabian Peninsula, Levant and Anatolia. News of the World 1996, 95-103. Edited by Paul Bahn and Angelo Fassati. Oxbow Publications.

MİLLİ EĞİTİM BAKANLIĞI TARAFINDAN HAZIRLANAN PEYGAMBERİMİZİN HAYATI VE SİYER DERS KİTAPLARININ TAHLİL VE TENKİDİ

YARD. DOÇ. DR. FEYZA BETÜL KÖSE
ARŞ. GÖR. ASIM SARIKAYA
KSÜ. İLAHİYAT FAK.

ANALYSIS AND
EVALUATION OF
THE LIFE OF OUR
PROPHET AND
SEERAH TEXTBOOKS
WHICH PREPARED
BY THE MINISTRY OF
NATIONAL EDUCATION

ABSTRACT

It is stated in the regulation that the textbooks to be presented to the students by the Ministry of National Education should free from the scientific mistakes, contain the objectives of the education and training program, have visual and content designs that are prepared to support learning and by taking into account the developmental characteristics of students. It is also important that present the information in a clear language and in free of spelling mistakes and not in an incoherency, in terms of the seriousness of the work done, as well as in the student's sense and conception of the knowledge presented to the himself. In this article were examined the three textbooks which will be school in The Life of the Our Prophet and Seerah lessons for the first time in 2017-2018 academic year and the detected errors were tackled.

Keywords: Prophet Muhammad, Seerah, Ministry of National Education, education, textbook.

ÖZET

Milli Eğitim Bakanlığı tarafından öğrencilere sunulacak ders kitaplarının bilimsel hata içermemeleri, eğitim ve öğretim programının amaçladığı kazanımları kapsamaları ve öğrenmeyi destekleyecek nitelikte ve öğrencilerin gelişim özellikleri dikkate alınarak hazırlanan görsel ve içerik tasarımlarına sahip olmaları gerektiği, ilgili yönetmelikte belirtilmiştir. Ayrıca bilginin anlaşılır bir dil ile ve yazım yanlışlarından arındırılmış, anlatım bozukluğu içermeyen ibarelerle sunulması, yapılan işin ciddiyeti açısından önemli olduğu gibi, öğrencinin kendisine sunulan bilgiyi anlaması ve kavraması bakımından da ehemmiyet arz etmektedir. Bu makalede 2017-2018 eğitim-öğretim yılında Peygamberimizin Hayatı ve Siyer derslerinde ilk kez okutulacak olan üç ders kitabının değerlendirilmesi yapılmış ve tespit edilen hatalar ele alınmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hz. Muhammed, Siyer, Milli Eğitim Bakanlığı, eğitim, ders kitabı.

2012-2013 eğitim-öğretim yılında ülkemizde 4+4+4 zorunlu eğitim sistemine geçilmesi ile birlikte iki ve üçüncü dört yıllık döneme tekâbül eden ortaokul ve lise öğretiminde, Hz. Muhammed'in Hayatı adlı ders müfredata eklenmiş, bu ders genel ortaokul ve liselerde seçmeli, İmam Hatip Ortaokullarında ve Liselerinde ise zorunlu dersler arasında yer almıştır.^[1] 2017-2018 eğitim-öğretim yılı itibarıyla ise 5 ve 9. sınıflarda müfredat değişikliğine gidilerek^[2] bu sınıflarda okutulmak üzere Peygamberimizin Hayatı adlı yeni ders kitapları hazırlanmış olup ayrıca bu yıl Anadolu İmam Hatip Liseleri 10. sınıf öğrencilerine yönelik olarak Siyer ders kitabı yayımlanmıştır.

Eğitimin her alanında olduğu gibi Siyer eğitiminde de öğrenciye doğru bilginin aktarılması esas iken bu bilginin muhatabın yaş, anlayış ve kavrama düzeyine uygun, açık ve anlaşılır bir şekilde sunulması önem kazanmaktadır. Bu dersin konusu Hz. Peygamber'in hayatı olduğundan bu alana dair bilgiler ve bunların verilmiş şekilleri, öğrencinin Allah Resulü'nü tanıması, sevmesi ve örnek alması üzerinde son derece etkili olmaktadır. Tüm bunlar birlikte düşünüldüğünde Siyer ders kitaplarının titiz-

[1] 2017-2018 eğitim-Öğretim Yılı itibarıyla bu ders 5 ve 9. sınıflarda Peygamberimizin Hayatı, 6-7-8-10-11-12. sınıflarda Hz. Muhammed'in Hayatı, Anadolu İmam Hatip Lisesi 10. sınıflarda Siyer adıyla okutulmaktadır.

[2] Din Öğretimi Genel Müdürlüğü, Peygamberimizin Hayatı dersi için, "Yeni öğretim programı 2017-2018 öğretim yılında sadece 5. sınıf için ve 2018-2019 öğretim yılından itibaren tüm sınıflarda uygulanacak"; Seçmeli Peygamberimizin Hayatı dersi için, "Yeni öğretim programı 2017-2018 öğretim yılında sadece 9. sınıflarda ve 2018-2019 öğretim yılından itibaren tüm sınıflarda uygulanacak" Seçmeli Hz. Muhammed'in Hayatı dersi hakkında da, "Eski program 2017-2018 öğretim yılında 10, 11 ve 12. sınıflar için uygulanacak" açıklaması yapmıştır. Bkz., https://dogm.meb.gov.tr/www/icerik_goruntule.php?KNO=14

likle hazırlanması beklenmektedir. Yeni ders kitaplarının bu beklentiyi ne ölçüde karşıladığı bu araştırmanın çıkış noktası olmuştur. Çalışmamızda, yenilenen her üç kitabı içerik, anlatım ve imlâ yönlerinden değerlendirerek tespit edilen hataları ortaya koyacak ve son olarak bu hataların arkasında yatan sebepler ile meselenin çözüm yolları üzerinde duracağız.

İncelememizi sürdürürken ders kitaplarındaki mevcut bilgileri temel Siyer kaynaklarındaki bilgilere uygunlukları ve sıhhatleri yönünden ele almak, bu bilgilerden kaynağı belirsiz olanları tespit etmek, onların öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyelerine uygun olup olmadıklarını değerlendirmek, yazım yanlış ve anlatım bozukluğu içeren ibareleri belirlemek, mucize ve irhâsat türü anlatıları ortaya koymak, görsellerin amaca uygunluğunu ve konu ile bağlantısını değerlendirmek şeklinde bir çalışma gerçekleştirdik.

Takip ettiğimiz yöntem ile ilgili bazı hususlar şunlardır:

- Şahsi düşüncemiz hangi yönde olursa olsun, Siyer kaynaklarında mevcut olan tartışmalı bilgilerin yer aldığı -Hz. Ömer'in Müslüman oluşuna dair rivâyet gibi- ibareleri değil; yanlışlıkları üzerinde her kesimin hemfikir olduğu hususları "hatalı" olarak değerlendirdik.

- Çalışmamızın amacı, ders kitaplarındaki hataları ortaya koymak olduğundan sadece bu hataları göstermekle yetindik ve doğrularını açıklama yoluna gitmedik. Ancak bazı yanlışların okuyucu tarafından daha iyi görülmesi için nadiren dipnotlarda yanlış/doğrusunu izah ettik.

- Alıntı yaptığımız metnin tamamının değil bir kısmının hatalı olması durumunda sadece bu kısmın altını çizdik.

- Metin içi tutarsızlık başlığının altında, birbiriyle çelişen ifadelerin altını çizerek çelişkinin daha rahat görülmesini sağlamaya çalıştık.

- İçlerinde yazım ve noktalama yanlışları barındırsalar dahi alıntı yaptığımız cümlelere herhangi bir müdahalede bulunmadan onları, kitaplardaki şekliyle aldık. İbarede koyu yazılan kelimelere de dokunmadık.

- Naklettiğimiz ibareye dair gerekli gördüğümüz açıklama ve eklemeleri parantez içinde verdik.

- Birden fazla türde hata barındıran ibareleri sadece bir kategoriye dâhil ettik.

- Kitaplarda bulunan çok sayıdaki yazım yanlışlarını, makalenin hacim sınırlarını zorlamamak amacıyla ana metinde birebir göstermeyi değil, buldukları yerlere dipnotlarda, sayfa/dipnot numarası şeklinde atıf yapmayı tercih ettik.

- İlintili olduğu metinle ilgisi bulunmayan ve verilmiş amacına uygun olmayan görsellerin tamamına yakını almaya çalıştık.

– Mevcut yanlışların çok daha ayrıntılı tasnife tabi tutulmaları mümkün iken daha işlevsel ve pratik olması için genel bir tasnife^[3] gitmeyi tercih ettik ve tespit ettiğimiz hataları şu başlıklar altında ortaya koyduk:

- I- Yanlış Bilgiler,
- II- Kaynağı Belirsiz Bilgiler,
- III- Gereksiz Bilgiler,
- IV- Hazırbulunuşluk Seviyesine Uygun Olmayan Anlatım,
- V- Kavram Hataları,
- VI- Anakronizm,
- VII- İlgisiz Çıkarımlar,
- VIII- Metin İçi Tutarsızlık,
- IX- Üslup Sorunları/İdeolojik Anlatımlar,
- X- Mucize/İrhâsat Anlatımları,
- XI- Anlatım Bozuklukları,
- XII- Yazım ve Noktalama Yanlışları,
- XIII- Kaynak Gösterim Yanlışları/Ttarsızlıkları,
- XIV- Kaynak-Metin Uyumsuzluğu,
- XV- Görsel Hatalar,
 - a) Verilmesi İstenilen Mesajı Aktaramayan Görseller
 - b) Mekân ile Uyumsuz Görseller,
- XVI- Tasnif Dışı Hatalar.

– Eğitimin birbirinden kopuk ve bağımsız süreçler içermediği gerçeğinden hareketle, kitaplar arasında gördüğümüz uyumsuzluk ve tutarsızlıkları da “Kitaplar Arası Uyumsuzluk” başlığı içerisinde gösterdik.

– Her bir kitap için ayrı bir bölüm oluşturmayı ve hataları bu bölümlerin alt başlıkları altında göstermeyi tercih ettik ve aynı kategori içerisinde her üç kitaptaki ilgili hataları vermedik.

PEYGAMBERİMİZİN HAYATI -5. SINIF DERS KİTABI-

I. Yanlış Bilgiler

1. “Medine dönemindeki evliliklerinde, Hz. Mâriye’den (ra) de İbrahim adlı bir oğlu dünyaya geldi.” (Sayfa 50)

[3] Bu tasnifimizde Öz, Şaban, “Son Dönem (2000-2010) Türkçe Siyer Kitaplarındaki Hatalar Çerçevesinde Siyer Yazıcılığının Sorunları Ve Çözüm Önerileri”, *Türkiye’de Siret Yazıcılığı Sempozyumu-I*, İstanbul 16-17 Ekim 2010, Baskı: *Türkiye’de Siret Yazıcılığı Sempozyumu-I*, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara 2012, 291-363’te yer alan tasnifi temel aldık.

2. “Sahabilerin en üstünleri, ilk Müslüman olanlardır. Bu sahabilere, Aşere-i Mübeşşere denir. İlk Müslümanlar; erkeklerden Hz. Ebû Bekir (ra), kadınlardan Hz. Hatice (ra), çocuklardan Hz. Ali (ra), gençlerden Zeyd bin Hârise’dir (ra).” (Sayfa 93)

II. Kaynağı Belirsiz Bilgiler

1. “Her günü bir başka güzellikle geçerek dört yıl dolunca sevgili Peygamberimizi (sav) getirip dedesi ile sevgili annesine teslim ettiler. Abdulmuttalib, süt aileyi o güne kadar görülmemiş şekilde ödüllendirdi. Sözleştiklerinin üzerinde paranın yanında hediyeler verdi. Halime’ye çok kıymetli takılar ve geri dönüşleri için en iyi cins develerden verdi. Yine en iyi cins develere yükler yükletti. Süt aile, belki hayatları boyunca göremeyecekleri büyük bir servetle yurtlarına döndüler.” (Sayfa 14)

2. [Medine’ye yolculuklarında] “Sevgili Peygamberimiz, Âmine ve bu seçkin ailenin emektar dadısı/hizmetçisi olan Ümmü Eymen üçlüsünden oluşan küçük aile kafilesi, bu kervana katıldı. Abdulmuttalib başta olmak üzere herkes oradaydı. Amcalar, halalar, amca ve hala çocukları, kısacası akrabaların hepsi, bu küçük aile kafilesini yolcu etmeye gelmişlerdi.” (Sayfa 15-16)

3. “Doğru Abdest” başlığı altında verilen hikâye. (Sayfa 58)^[4]

III. Gereksiz Bilgiler

1. [Abdullah b. Abbas] “Peygamberimizin (sav) hadislerinden 1660’sını ezberlemiş ve kendinden sonrakilere aktarmıştı.” (Sayfa 101)^[5]

IV. Hazırbulunuşluk Seviyesine Uygun Olmayan Anlatım

1. “Sevgili Peygamberimiz (sav), 571 yılında Mekke’de doğdu. Pazartesi gecesi sabaha doğru dünyamızı şereflendirdi (hicri 12 Rebîulevvel, miladi 20 nisan).” (Sayfa 13)

2. “Peygamberimiz (sav) de ellerini yüce dergâha açmış” (Sayfa 20)

3. “Çok geçmeden diğerleri gibi o da göçüp gitti bu yalancı dünyadan...” (Sayfa 22)

4. “Nitekim yengesi Fâtıma, ileriki yıllarda Peygamberimizin (sav) “Annemden sonra annem” dediği mübarek hanımlar arasında yerini aldı.” (Sayfa 23)

5. “Âlemlere rahmet olarak gönderilen sevgili Peygamberimiz (sav) de çocukları çok severdi.” (Sayfa 29)

[4] Bu hikaye, sahih bir rivâyete dayanmayıp Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin ile alakalı olmayan bir kıssadır.

[5] 1660 sayısı, Abdullah b. Abbas’ın ezberlediği değil, ondan bize ulaşan hadisleri ifade etmekte olup İbn Abbas’ın kaç hadis ezberlediğini ve naklettiğini aktarmamaktadır.

6. “Allah’ın İnsanlığa Lütfu: Hz. Peygamberim” [başlığı altında aktarılan metin] (Sayfa 34)

7. “Hz. Musa (as), Allah’ın (cc) emri ile yanına kardeşi Hz. Harun’u (as) da alarak Firavun’u hakikate çağırmaya gitti.” (Sayfa 39)

8. “Peygamberlerin Özellikleri” konusu altında yer alan “Sıdk”, “Emanet”, “Fetanet”, “İsmet”, “Tebliğ” başlıkları ve bu başlıklara dair içerik (Sayfa 40-41)

9. “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.” (Sayfa 44)

10. “Efendimiz” unvanı (Sayfa 52, 53, 99, 100, 101)^[6]

11. “Efendiler Efendisi” unvanı (Sayfa 53, 101)^[7]

12. “Başka bir rivayete göre ise” (Sayfa 55)

13. “...Mesuliyetini bil. Gâfil olma. Sen yaman bir genç olacaksın.” (Sayfa 63)

14. “Bir gün sevgili Peygamberimiz (sav) yanında on dirhem para ile çarşıya çıktı.” (Sayfa 65)

15. “Habeş diyarında necaşinin cariyelerinden biri bizim hizmetimize verilmişti.” (Sayfa 68)^[8]

16. “Dinî literatürde ise “samimiyet, tutum ve davranışlarda sadece Allah’ın (cc) rızasını gözetme” olarak ifade edilir.” (Sayfa 80)

17. “Rahmet Elçisi’ne (sav) gençliğinde “Muhammed’ül-emin” lakabının verilmesi” (Sayfa 80)

18. “Peygamberimiz (sav), cahiliye dönemini Asr-ı Saadete çevirdi.” (Sayfa 90)

19. “Eviden ayrıldığı zaman gözünün iliştiği kible ehli olan herkese selam ver.” (Sayfa 106)

20. “Kim iffetli olmayı isterse Allah onu iffetli kılar. (Sayfa 108)

V. Kavram Hataları

1. “Onlar, İslam’ı ilk kaynağından öğrendiler ve öğrendiklerini en güzel şekilde yaşadılar. Bütün insanlara örnek oldular. Sahabilerin de hataları

[6] Peygamber Efendimiz” tamlamasında bulunan “Efendimiz” kelimeleri buraya dâhil edilmemiştir. 5. sınıf öğrencisi için herhangi bir anlamı olmayan bu kavram, yetişkinler için de Hz. Peygamber’i, günümüzde “Efendimiz” olarak hitap edilen diğer şahıslarla aynı seviyeye indirmekte ve onu sıradanlaştırmaktadır. “Ayrıca Sahabi efendilerimiz, Resulullah’ı (sav) can kulağıyla dinlediler.” (Sayfa 93) cümlesinde de “Efendi” kavramı Peygamber’den sahabeye doğru anlam genişlemesine maruz kalmıştır.

[7] “Efendiler Efendisi” kavramı ile çocuk artık efendi denilince Hz. Peygamber’i örnek alınacak değil, itaat edilecek kimse olarak algılayacaktır.

[8] Ayrıca unvan olan Necaşi, küçük harfle yazılmıştır.

olmuştur ancak onlar adil^[9] kimselerdi ve yalan söylemeyen bir toplumdur. Yani Peygamber Efendimizin (sav) din hakkında söylemediği bir sözü söylememişlerdir.” (Sayfa 107)

VI. Metin İçi Tutarsızlık

1. “Namaz, Kur’an-ı Kerim’de salat kelimesiyle ifade edilmiştir.” (Sayfa 82) “Şüphesiz Allah ve melekleri Peygamber’e salât ediyorlar. Ey iman edenler! Siz de ona salât edin, selâm edin.” (Sayfa 44)^[10]

VII. Üslup Sorunları

1. “Halîme Hanım ise Mekke’ye geç girdiği için emzirecek bir süt çocuk bulamadı.” (Sayfa 13)

2. “Çaresiz bir hâldeyken Abdulmuttalib Dede ile karşılaştı.” (Sayfa 13)

3. “Her zaman olduğu gibi Ebû Tâlib Amca yine akıllıca davranıp şöyle dedi:” (Sayfa 23)

4. “Habîbe kız, her dakika daha çok sevdiği Peygamberimizin sevgisiyle dolup taşacak bir hâlde gelmişti.” (Sayfa 68)

5. “Uzun süren yolculuğun ardından bir aşiretin yakınında konakladılar. Aşiret reisi, Hâlid bin Velid’i ziyarete geldi.” (Sayfa 95)

VIII. Mucize/İrhâsat Anlatımları

1. “O doğar doğmaz, her tarafı inanılmaz bir nur kapladı. (Sayfa 13)

2. [Abdulmuttalib’in, çocuk yaşta Hz. Muhammed ile yağmur duasına çıkması anlatımı] “... Bizler, hepimiz Sana yönelip ve yine Sana sığındık Allah’ım! Duamızı kabul buyur! Üzerimizdeki kıtlığı gider! Bize, bolluk bereket getirecek yağmuru acele yağdır! Sevgili nur torunum, Muhammed’im hürmetine bize yağmur yağdır! Mekke’ye bardaktan boşanırcasına yağmur yağdı.”

3. “Bazen yemek yetmeyecek kadar az olurdu. Yine böyle bir sıkıntının içine düşmüşlerdi. Sofraya konan yemek oldukça azdı. Her zaman olduğu gibi Ebû Tâlib Amca yine akıllıca davranıp şöyle dedi:

– Durun, önce sevgili yeğenim başlasın! O tatsın önce. Sevgili yeğenimin başladığı yemek, bir başka lezzetlenip bereketleniyor. Haydi güzel yeğenim, önce sen başla.

[9] Öğrencinin “adil” kelimesinden anladığı ile burada kast edilen bir hadis terimi olan “âdil”in anlamı aynı değildir.

[10] Namazın Kur’an-ı Kerim’de salat kelimesi ile ifade edilmesinin burada aktarılması bu yaş düzeyi için gereksiz bir bilgi olduğu gibi, önceki sayfalarda bu kelimenin kullanıldığı ayet ile birlikte düşünüldüğünde öğrencinin zihninde “Allah ve melekleri Peygamber’e namaz kıyorlar” düşüncesinin oluşmasına zemin hazırlayacaktır.

Peygamberimiz (sav) de fedakâr amcasına, emektar yengesine ve amca çocuklarına muhabbetle baktı. Sonra da besmele çekerek yemeğe başladı. Bir lokmayı kendi ağzına koyarken ikinci lokmayı da amca oğlunun ağzına veriverdi. Amca oğlu başta olmak üzere hepsini çok duygulandıran bu hareket, bir başka güzelliğin resmiydi. Gerçekten o azıcık yemek hepsine yetmiş, hatta artmıştı.” (Sayfa 23)

4. “Busra kentinde, henüz 12 yaşında bir çocuk olan Peygamberimiz (sav) hâl ve tavırlarıyla çok dikkat çekti. Özellikle Bahira adında bir rahip, onun yatması kalkması, yemesi içmesi, konuşması susması ile ilgili pek çok soru sordu. Sevgili Peygamberimiz (sav) de verdiği cevaplarla hepsini şaşkına çevirdi. O, güzel davranışlarıyla ve ahlakıyla oradakileri de kendine hayran bıraktı. Rahip Bahira, onun son peygamber olacağını anladı ve Ebû Tâlib’i uyardı. Amcası da yeğenini kötü niyetli insanlardan korumak için Şam’a gitmekten vazgeçti. Busra’dan Mekke’ye geri döndü.” (Sayfa 26)

IX. Anlatım Bozuklukları

1. “Âmine hemen bir müjdeciyi Abdulmuttalib’e gönderdiler.” (Sayfa 13)
2. “Allah Resulü’nün (sav) doğumundan ve peygamberliğinden önce Mekke, Cahiliye Dönemi’ni yaşıyordu.” (Sayfa 11)
3. “Câbir (ra) Semire der ki: “Kendisinden bir istendiğinde ‘hayır’ dediği hiç olmamıştır.” (Sayfa 97)^[11]
4. “Resulullah’ın (ra) damadı Ebü’l-Âs, ilk zamanlarda Müslüman olmadığı için bir süre Medine’ye göçemediler.” (Sayfa 104-105)^[12]

X. Yazım ve Noktalama Yanlışları

Kitapta çok fazla sayıda bulunan metin ve metin altı dipnot numaralarındaki hatalar,^[13] büyük/küçük harf yanlışları,^[14] noktalama işaretlerinin hatalı kullanımı,^[15] yazım birliğinin olmaması,^[16] harf düşürülmesi,^[17] boş-

[11] Kendisinden önce ve sonraki ibarelerden bağımsız olan bu aktarma cümlesinin öznesi de bulunmamaktadır.

[12] Cümlenin öznesi bulunmamaktadır.

[13] Bkz., 10 (Birden fazla sayıda), 22, 37 (Birden fazla sayıda), 55, 66.

[14] Bkz., 13, 29, 34 (Birden fazla sayıda), 66, 104.

[15] Bkz., 22, 37.

[16] Bkz., 20, 21, 23, 25, 27 (Burada yer alan “emîn” ifadesi, sayfa 41’de “el-Emin” şeklinde yazılmıştır), 34 (Bu sayfadaki “Ali İmran” ifadesi, sayfa 42’de “Al-i İmran” şeklindedir), 39, 53 (Bu sayfada yer alan “Fatuma”, önceki sayfalarda “Fâtuma”; “Ebu Talib” ise “Ebû Tâlib” şeklinde geçmiştir.), 82/17 ve 19, 103 (Aynı sayfada aynı şahsı ifade etmek üzere beş kez “Üsame”, dört kez “Üsâme” kelimesi kullanılmıştır.), 104 (Burada da bu isim üç kez “Üsame”, bir kez “Üsame” şeklinde yer almıştır.), 110.

[17] Bkz., 21, 81.

luk koyma hataları^[18] gibi hususlara dair örnekleri burada tek tek saymamayı, okuyucuyu yormamak amacıyla tercih ettik. Bununla birlikte kitapta bu başlık altında değerlendirilebilecek hususlardan en çok dikkatimizi çekenler, yazım birliğinin olmaması, aynı kelimenin bazen aynı sayfada dahi farklı şekillerde yazılması, bir kelimenin bazen Arapçası bazen Türkçe karşılığının tercih edilmiş olmasıdır.

1. Peş peşe beş satırda Peygamber Efendimiz ifadesi üç kez tekrar edilmiştir. (Sayfa 13)

2. “Mekke’ye sütanneler kafiləsi içinde gelenler arasında Sa’doğullarından Halîme Hanım ile kocası da vardı. Fakat fakirlikten dolayı zayıf düşmüş, eşeği yüzünden en sona kalmışlardı.” (Sayfa 13)^[19]

3. “Son kutsal kitap ise Allah (cc) tarafından doğru ile yanlış, iyi ile kötüyü birbirinden ayırt etmek için sevgili Peygamberimize (sav) gönderilen Kur’an-ı Kerim’dir. Kur’an-ı Kerim’dir.” (Sayfa 43)

XI. Kaynak Gösterim Yanlışları/Tutarsızlıkları

1. İbn İshâk - İbn Hişâm, es-Sîretü’n-Nebeviyye, C 1, s. 178. (Sayfa 19, 14 numaralı dipnot)

2. İbn İshâk, Kitâbu’l-Mübtedâ ve’l-Meb’as, C 2, (Sayfa 53)/ İbn İshâk, Kitâbu’l-Mübtedâ ve’l-Meb’as, C 3, s. 127-128 (Sayfa 25)^[20]

3. İbn Kesîr, el-Bidâye, I, 1208. (Sayfa 54)

4. Zehebî, Târîhu’l-İslam, (41-60), 36,37.) (Sayfa 54)

5. Müsned-i Ahmed, C 3, s. 188. (Sayfa 64)^[21]

6. İbn Hambel, Müsnet, C 4, s. 65. (Sayfa 83)

XII. Kaynak-Metin Uyumsuzluğu

DİA’dan yapılan alıntılarda bazı ifadeler maddelerde/belirtilen sayfalarda yer almamaktadır.

1. “Cahiliye, Arapların İslam’dan önceki batıl inançlarını ve kötü davranışlarını anlatan bir kelimedir. İslam’dan önceki bu döneme Cahiliye Dönemi (devri, çağı) denir. Cahiliye Dönemi’nde şirk ve putperestlik gibi

[18] Bkz., 83.

[19] Virgülün yanlış yerde kullanımı nedeniyle anlam bozulmuş ayrıca öznenin kim olduğu belirsiz hale gelmiştir.

[20] Bilindiği üzere İbn İshâk’ın eseri gerek Arapça gerekçe Türkçe baskılarında tek cilt halindedir. Bu esere kitabın sonuna eklenen Kaynakça’da da yer verilmemiştir. Bkz, İbn İshâk, Muhammed b. Yesâr (151 / 768), *Sîretü İbn İshâk*, thk., tdk: Muhammed Hamidullah, Konya 1981.

[21] Bu eser, önceki dipnotlarda, Ahmed b. Hanbel, Müsned ya da Ahmed bin Hanbel, Müsned olarak zikredilmiştir.

batıl inançlar ile ırkçılık, zulüm, haksızlık, adaletsizlik, kan davası, içki, kumar insan haklarını çiğnemek, kız çocuklarını toprağa gömmek gibi kötü davranışlar yaygındı.” (Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi, C 7, s. 17-19.) (Sayfa 11)

2. Okuyalım isimli etkinlikte yer alan Zemzem parçası. (Sayfa 12)

XIII. Görsel Hatalar

a) Verilmesi İstenilen Mesajı Aktaramayan Görseller

1. Halime'nin evinde görülen bereketi ifade etmesi amacıyla “Bereket” alt yazısıyla verilen görsel. (Sayfa 13)^[22]

2. Abdülmuttalib'in, Hz. Muhammed'i ailesine geri getiren Halime'ye verdiği belirtilen hediyeler için “Kıymetli hediyeler” alt yazısıyla yer verilen görsel. (Sayfa 14)

3. “Ateş, Hz. İbrahim'e (as) gül oldu.” açıklamasıyla verilen ve Hz. İbrahim kıssasındaki ateşin Hz. İbrahim'i yakmaması ile ilgili görsel. (Sayfa 39)

[22] Halime'nin evinin bulunduğu bölgede buğday tarımının yapıldığına dair bir bilgi de kaynaklarda bulunmamaktadır.

4. Peygamberimizin (sav) Abdullah'a (ra) Öğütleri adlı okuma parçasında yer verilen görsel. (Sayfa 102)

Burada yer verdiklerimizin dışında kitapta aynı kategoride değerlendirilebilecek başka görseller de bulunmaktadır.^[23]

b) Mekân ile Uyumsuz Görseller

1. Mekke-Medine arası yolculuk için Amerika çöllerinin görselinin kullanımı. (Sayfa 16)

2. Mekke'ye yağın yağmur görseli (Sayfa 21)

[23] Bu görseller için bkz., 52, 90, 96.

3. Hz. Peygamber'in evi için kullanılan ve "Peygamberimizin (sav) evi, sıcak bir yuvaydı" açıklaması ile verilen görsel. (Sayfa 51)

B-PEYGAMBERİMİZİN HAYATI -9. SINIF DERS KİTABI-

I. Yanlış Bilgiler

1. "Cahiliye insanları tevhid inancına sahip olmadıkları gibi ahiret inancına da sahip değillerdi." (Sayfa 20)^[24]
2. "Müslüman elçiler, Habeş Necaşisi ile görüşüp ülkesine hicret edebilmek için onun iznini almak istiyorlardı. Bu görüşmede Cafer b. Ebu Talip (r.a) söz aldı." (Sayfa 24)
3. "Kureyş müşrikleri hicretin ikinci yılında mallarını birleştirerek büyük bir ticaret kervanı hazırladılar. Ebu Süfyan'ın başkanlık ettiği bu kervanın gelirleriyle büyük bir ordu kurup Müslümanlara saldırmayı amaçlıyorlardı." (Sayfa 103)
4. "Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) Tebuk'e geldiğinde Rumların toplamış olduğu askerî birliğin dağılmış olduğunu gördü." (Sayfa 121)

[24] Genelleme ifade etmesi nedeniyle bu cümle hatalıdır.

II. Kaynağı Belirsiz Bilgiler

1. [Hz. Peygamber, gizli davet döneminde] “Bir müddet bu düşüncelerle evinden dışarı çıkmamış ve uzun bir tefekküre dalmıştı. Hatta kendisinin uzun süre evden çıkmadığını gören birkaç yakın akrabası durumunu öğrenmek için ziyarete geldi.” (Sayfa 63)

III. Bilgi Tahrifi

1. “Allah Resulü (s.a.v), Hendek Savaşı’nın sonunda müşriklerin geri çekilmesinden sonra hemen Kurayzaoğullarını kuşattı. Onlar teslim olmak yerine savaştılar. Şiddetli çarpışmalar neticesinde ele geçirilen savaşçıları öldürdü.” (Sayfa 119)

IV. Hazırbulunuşluk Seviyesine Uygun Olmayan Anlatım

1. “Zira yüce Allah (c.c), Peygamber Efendimizi (s.a.v) âlemlere rahmet olarak göndermiştir.” (Sayfa 12)

2. “Kendi içimizden bize rehberlik edecek böyle bir peygamber göndermesi, Latif ve Kerim olan Allah’ın (c.c) büyük bir lütfu ve keremidir.” (Sayfa 15)

3. “Efendimiz” unvanı (Sayfa 46, 81, 82, 86)^[25]

4. (Âmine:) “Eğer rüyada gördüklerim doğru çıkarsa sen Celal ve İkrâm Sahibi tarafından Âdem oğullarına helal ve haramı bildirmek üzere gönderileceksin! Allah (c.c) seni, milletlerle birlikte devam edip gelen putlardan, putperestlikten de esirgeyecek, alıkoyacaktır! Her canlı varlık ölür. Her yeni eskir. Her yaşlanan, kocayan, zeval bulur; yok olur. Ben de öleceğim. Fakat temelli anılacağım. Çünkü temiz bir oğul doğurmuş, arkamda hayırlı bir evlat bırakmış bulunuyorum.” diyerek vefat etti.” (Sayfa 40)

5. “Allah Resulünün (s.a.v) Hirâ’da peygamberlikten önceki bu uzletinde büyük manalar bulunmaktadır. O bu dönemde yaratılış gayesini unutan insanlardan uzaklaşmakla çokça tefekkür etme imkânı buldu. Burada Allah’ı (c.c) bize tanıtan ve O’nun (c.c) varlığının ve birliğinin delili olan âlem kitabını düşünüyor ve ibret alıyordu.” (Sayfa 52)

6. “... tekrar Peygamberimize (s.a.v) gelerek insanlığa saadet yolunu gösteren ilahi kanunları getirmeye devam etti.” (Sayfa 61)

7. [Mescid-i Nebevî] “Bunlarla birlikte İslam dininin yayılmasında önemli rol alacak manevi rehberleri yetiştiren bir okul oldu.” (Sayfa 94)

8. “Bu bölüm, bir muallim olarak gönderilen Resulü Ekrem’in (s.a.v) kudsi bir mektebi ve medresesiydi.” (Sayfa 95)

[25] “Peygamber Efendimiz” tamlamasındaki “Efendimiz” kelimeleri buraya alınmamıştır.

V. Kavram Hataları

1. “Allah Resulü (s.a.v) de bu âdete göre Benî Sa’d b. Bekr’e mensup olan ve yayladan gelen sütannesi Halime’ye verildi.... Benî Sa’d yaylasında emzirildim.” (Sayfa 39)
2. “O yıllarda Habeş kralı Necaşi adaletli bir yönetici olarak tanınmıştı.” (Sayfa 68, 70, 120, 124)^[26]

VI. Anakronizm

1. “Halkın iradesi yok sayılmış ve halk, ileri gelenlerin hizmetçisi olarak kabul edilmişti.” (Sayfa 16)
2. “Kureyş kavminin lideri olan Abdülmuttalib; Kâbe’nin yardım fonunu yönetme ve hacılara su verme görevini yerine getiren saygın bir insandı.” (Sayfa 40)
3. “Resulü Ekrem (s.a.v) Medine’ye hicret ettiği sırada burada merkezî bir idari yapı mevcut değildi. Bir devlet, bir bayrak, bir anayasa bulunmuyordu.” (Sayfa 97)
4. “Bu davet mektupları sayesinde İslam dini çevre bütün ülkelerde işitildi. Müslümanların varlığı ve gücü görüldü. Dünya gündeminde yerini aldı.” (Sayfa 124)

VII. Metin İçi Tutarsızlık

1. “Kureyş kabilesinin zengin ve itibarlı hanımlarından olan Hatice binti Hüveylid (r.a), Suriye’ye göndermek istediği ticaret kervanı için bir yardımcı arıyordu. Bunu duyan Ebu Talip, konuyu Hz. Peygamber’e (s.a.v) iletti ve bu işi almasını istedi. Hz. Hatice, Peygamber Efendimizin (s.a.v) güvenilir ve dürüst biri olduğunu biliyordu. Bu nedenle konu kendisine iletildiğinde toplum içinde doğruluğu ve güvenilirliği ile tanınan Hz. Muhammed’e (s.a.v) kervanı teslim etmeyi memnuniyetle kabul etti. Kölesi Meysere’yi de Allah Resulü’nün (s.a.v) yanına verdi.” (Sayfa 43)
 “Allah Resulünün (s.a.v) bu uygunluğundan dolayıdır ki Hz. Hatice (r.a), Suriye’ye göndermek istediği kervanın sorumluluğunu ona vermiştir. Bu isteğini, “Ben seni Suriye’ye gidecek ticaret mallarımın başında görmek istiyorum. Senin doğru sözlü, güvenilir ve güzel ahlaklı olduğunu biliyorum.” diyerek açıklamıştır.” (Sayfa 48)
2. “616 yılında Habeşistan’a giden ilk kafile, şu sahabelerden oluşuyordu:”
 [Hemen altındaki paragrafta] “Müslümanlar bu ülkede dinlerini daha rahat yaşayacakları bir ortama kavuştular. Bu nedenle bir yıl sonra 616

[26] Necaşi, Habeş kralının adı değil unvanıdır.

yılında, Cafer b. Ebî Talib (r.a) başkanlığında yaklaşık yüz kişiden oluşan ikinci bir kabile daha Habeşistan'a hicret etti.” (Sayfa 68)^[27]

3. “Alınan bu karar üzerine Ebu Leheb haricindeki bütün Haşimoğulları ve Muttalipoğulları, Ebu Talib'in mahallesine taşındı. Bu mahallede sadece Müslümanlar yaşamıyordu. Müşrik oldukları hâlde kabilelerine destek olmak isteyen sağduyu sahibi insafılı insanlar da Ebu Talip mahallesine yerleşmişti.

Müslümanların yaşadığı mahallelere giriş çıkışlar yasaklandı. Müşrikler, bu mahallelere gıda yardımı yapılmasına izin vermedi.” (Sayfa 73)

VIII. Üslup Sorunları/İdeolojik Anlatımlar

1. “İslamiyet'ten önce Arap Yarımadası hem insani hem de dinî yönden en karanlık dönemini yaşamaktaydı.” (Sayfa 19)^[28]

2. “Sevgili Peygamberimiz (s.a.v), her türlü insani ve ahlaki değerin kirlendiği böyle bir toplumun içinde büyümesine rağmen onların hiçbir kötülüğüne bulaşmadı.” (Sayfa 46)

3. “Böylece bu mukaddes misafir ile Halime'nin evi bereketlendi. Bu fakir aileye bolluk, âlemlere rahmet olarak gönderilen Hz. Peygamber (s.a.v) ile geldi. Halime'nin önceden kendi çocuğuna bile yetmeyen sütü arttı. Benî Sa'd yurdunun toprakları, yaylaları kuraklıktan kurtuldu. Hayvanları sütle doldu ve yiyecekler bollaşdı. Halime, çok hayırlı bir evlat aldığına şüphesiz bir kanaat getirerek şükretti.” (Sayfa 39)^[29]

IX. Mucize/İrhâsat Anlatımları

1. “Fakat sevgili Peygamberimizin (s.a.v) doğduğu gece, bin yıldır hiç durmadan yakılan bu ateş sönmüş ve tüm çabalara rağmen o gün yakılamamıştı.” (Sayfa 17)

2. “Peygamber Efendimizin (s.a.v) babası Abdullah, ailesindeki kardeşler arasında çok sevilen birisiydi. Diğer gençlerde görülmeyen parlak bir yüze sahipti. Ondaki bu nurdan dolayı kendisine birçok evlilik teklifi yapıldı ancak o kabul etmedi. Babası Abdulmuttalib de oğlu Abdullah'ı, Vehb'in kızı Âmine ile evlendirdi. Çünkü Peygamberimizin (s.a.v) annesi Âmine; soy, şeref ve fazilet yönünden Kureys'in en üstün. kadınlarından biriydi. Bu evlilikten sonra Abdullah'ın yüzündeki nur, Âmine'ye geçti. Çünkü Âmine, bu nurun sahibi olan Resulullah Efendimize (s.a.v) hamile kalmıştı.” (Sayfa 37)

[27] Ayrıca Habeşistan'a hicret iki kerede değil, muhâcirlerin gitme imkânı buldukları çeşitli kerelerde gerçekleşmiştir.

[28] Ayrıca bu ibare genelleme ifade etmesi nedeniyle de hatalıdır.

[29] Bu ibare aynı zamanda “Mucize/ İrhâsat Anlatımları” kapsamında da değerlendirilmelidir.

3. “Haberi alan Abdulmuttalib hemen geldi. Âmine, hamileliği sırasında yaşadığı olağanüstü durumları ve çok özel bir insana hamile oluşunu bu olaylar sayesinde sezdiğini ona anlattı.” (Sayfa 38)

4. “Peygamber Efendimizin (s.a.v) doğduğu gece, annesi Âmine ve ebe-lerinin gördüğü büyük bir nurun doğu ile batıyı aydınlatması, İran Hükümdarı Kisra'nın saray burçlarının yıkılması, batıl bir inanişâ göre kutsal kabul edilen Sâve Gölü'nün kuruması, İranlıların tapınaklarında bin yıldan beri hiç sönmeden yanan ateşin sönmesi gibi bazı harikulade olaylar meydana gelmiştir. Bu olaylar; yeni doğan çocuğun ileride ateşe tapmayı kaldıracığının, Fars (İran) hükûmetine son vereceğinin ve yüce Allah'ın (c.c) izin vermeyip insanların kutsallaştırdığı şeyleri men edeceğinin birer işaretiydi.” (Sayfa 38-39)

5. Rahip Bahira Kıssası (Sayfa 41)

6. “O sırada Hz. Peygamber (s.a.v), zayıf ve süten kesilmiş bir keçi gördü. Onu sağmak için müsaade istedi. Kendisine müsaade verilince bir mucize eseri olarak oradakilere yetecek kadar keçiden süt sağdı.” (Sayfa 87)

X. Anlatım Bozuklukları

1. “...sahabeler maruz kaldı.” (Sayfa 65)^[30]

2. “Kendisine yapılan eziyetlere karşı beddua ile mukabele etmeyen Rahmet Peygamberi (s.a.v), bu acı hadisenin üzerine kırk gün boyunca sabah namazlarında Müslümanlara bu ihaneti yapanlara beddua etti.” (Sayfa 107)^[31]

3. “Resulüllah'ın (s.a.v) davet mektupları göndermesi bilinmeyen yeni bir tarzı meydana çıkardı.” (Sayfa 124)

XI. Yazım ve Noktalama Yanlışları

İncelemekte olduğumuz ders kitabında boşluk bırakmama veya gereksiz boşluk bırakma,^[32] büyük-küçük harf yanlışları,^[33] uzatmalı harflerin yanlış kullanımı,^[34] eksik parantez kullanımı,^[35] noktalama işaretleri hataları,^[36] yazım birliği-

[30] Zaten çoğul olan sahabe kelimesi -ler eki ile tekrar çoğul yapılmıştır.

[31] Bu ibare aynı zamanda metin içi tutarsızlık da barındırmaktadır.

[32] 12/1, 14/3, 15/5, 20/8, 24, 25/14, 26, 26/18, 31/26, 36/1, 37/5, 40/13, 41/14, 43/17, 48/23, 51/27 ve 28, 53, 58/1 ve 2, 59/6 ve 7, 60/8, 61/11, 63/14 ve 15, 71/33, 34 ve 35, 75/37, 78/46 ve 48, 79/52, 53, 54, 55, 80/57, 81/61, 84/67, 103/19, 105/23 ve 25, 107/28, 113/38, 116/49, 119/66, 129/93, 95 ve 96, 130/97 ve 98, 131/99 ve 101.

[33] 15 (birden fazla kez yüce Allah şeklinde ve özel isme sıfat olan yüce kelimesi küçük harfle başlamış), 18, 21, 25, 28 (birden fazla kelimedede), 38 (birden fazla kez), 58, 62, 78, 79, 80, 83, 129.

[34] 15/6.

[35] 22.

[36] 23, 36 (birden fazla kez), 75/38, 116.

nin bulunmaması,^[37] harf düşmesi veya yanlış harf kullanımı^[38] ve dipnotlarda yanlışlıkların^[39] sayısı oldukça fazla olduğundan burada tek tek göstermemeyi tercih ettik. Aşağıdaki örnek bu konudaki özensizliği göz önüne sermektedir.

1. Sayfa 54

1. Aşağıdaki eşleştirmelerden hangisi yanlıştır?

A) Peygamberimizin (s.a.v) hanımı	-	Hz. Hatice (r.a.)
B) Peygamberimizin (s.a.v) dedesi	-	Abdumuttalib
C) Peygamberimizin (s.a.v) amcası	-	Ebu Talip
D) Peygamberimizin (s.a.v) babası	-	Abdullah
E) Peygamberimizin (s.a.v) annesi	-	Halime

XII. Kaynak Gösterimi Yanlışıları/Tutarsızlıkları

1. M. Asım Köksal, Hz. Muhammed ve İslâmiyet isimli kaynak dipnotlarda (sayfa 58, 59) bulunmasına rağmen kitabın Kaynakça'sına alınmamıştır.

2. "M. Asım Köksal, İslam Tarihi, C 3-4, Hz. Muhammed ve İslamiyet, s. 113-116."^[40]

[37] 40 (Aynı sayfada aynı isim üç kez Abdülmuttalib, iki kez Abdumuttalib şeklinde yazılmıştır); 50 (Aynı sayfada "Hira" ve "Hirâ" şeklinde iki farklı kullanım, sayfa 58'de iki kez "Hira" kullanımı); Sayfa 15, 16, 20/7 ve 9, 23/10'daki "Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi" şeklindeki kullanım 51, 96, 107/28 sayfalarda "TDV İslam Ansiklopedisi" şeklini almış; sayfa 39'daki 11 nolu dipnotta, 59'da 3 ve 5 nolu dipnotlardaki "Sallâbi" kullanımı, 67/24'te, 99/11, 124/ 88 ve 127/ 91 "Sallabi" şeklinde yer almış; Nebî kelimesi 94. sayfada iki kez Nebi bir kez de Nebî olarak yazılmış; aynı isim sayfa 109'da Halid b. Velid, 110'da ise Halit b. Velit olarak geçmiştir.

[38] 44 (ahiretî irtihalinden), 70 (Necaşi'yi), 85/73 (Belazuri, Enab).

[39] Kitabın dipnotlarında genel olarak cilt için C, sayfa için s kısaltmaları kullanılmıştır. Bu durumu kitabın dipnot verme tercihi olarak kabul ediyoruz. Ancak bu usûlden çeşitli şekillerde farklı verilen dipnotların sayısı oldukça fazladır.

Her iki kısaltmanın da kullanılmadığı yerler: 64/17, 18, 19, 20, 21; 84/67, 68 ve 70, 85/71, 72 ve 73, 87/79, 118/57 ve 58, 119/63, 120/70, 71, 72, 73 ve 74, 121/75, 76, 77, 79, 80 ve 82. Cilt için C kullanılıp sayfa numarası s ile verilmeyenler: 15/6, 99/10.

Sayfa 74'teki 40 nolu dipnotta ise cilt ve sayfa numarasını ifade etmek üzere "1/192" şeklinde ve daha önce bu kitapta örneği olmayan bir kullanım tercih edilmiştir. Aynı şekilde M. Asım Köksal'ın, Hz. Muhammed ve İslâmiyet adlı eseri 58/1, 59/4 ve aynı kitap 71/33 ve 34'te sadece sayfa numarası ile birlikte yer almış ve C kısaltması ve cilt numarası yazılmamışken 82/62 ve 63, 113/43, 129, 130 ve 131, sayfalarda C kısaltması ve cilt numarası ile verilmiştir.. Bu durum kanaatimizce yazımda titiz davranmamaktan kaynaklanmaktadır. Kitabın dipnotlarındaki diğer Kütüb-ü Sitte hadislerinin gösterilişlerinin aksine sayfa 86/75'te "Buhari, 5, 204", aynı sayfadaki 78 nolu dipnotta ise "Buhari, Sahih, 4, 257" şeklinde hadisın Buhârî'deki kitap adı ve bâb numarası verilmemiştir.

Sayfa 100/13'te yer alan "Âdem Apak, Ana Hatlarıyla İslam Tarihi, Ensar Neşriyat, C 1, s. 201" kaynak gösterimi, bu ders kitabında, atıf yapılan kitabın yayınevinin belirtildiği tek dipnot olup bu eser dışındaki hiçbir kaynağın yayınevi dipnotlarda yer almamıştır. Ayrıca sayfa 98/9 ve sayfa 104/21'de kaynağın sayfa numarası bulunmamaktadır.

[40] Zikri geçen iki kaynak aslında aynı eser olup, Hz. Peygamber dönemini ele alan ciltler Hz. Muhammed ve İslamiyet isimyle anılmıştır.

3. “İbn İshak, İbn Hişâm, Sîre, C 3, s.71.” (Sayfa 116)^[41]
4. Sayfa 121’de 80 nolu dipnotta gösterilen Zürkani, Kaynakça’da yer almamıştır.
5. “İbn İshak, İbn Hişam, 3, 51.” (Sayfa 118, ayrıca 122)

XIII. Kaynak-Metin Uyumsuzluğu

1. “Allah Resulü (s.a.v), HendeK Savaşı’nın sonunda müşriklerin geri çekilmesinden sonra hemen Kurayzaoğullarını kuşattı. Onlar teslim olmak yerine savaştılar. Şiddetli çarpışmalar neticesinde ele geçirilen savaşçıları öldürüldü” (sayfa 119) [ibaresi kaynak olarak gösterilen İbrahim Sarıçam’ın Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı adlı kitabında bulunmamaktadır.]

2. Birinci Akabe Biatı ile ilgili olarak “Buraya gelen Yesribli Müslümanlar, “Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmayacaklarına, hırsızlık yapmayacaklarına, zina etmeyeceklerine, çocukları öldürmeyeceklerine, iftira atmaya-caklarına, hayırlı bir işte peygambere isyan etmeyeceklerine” dair Allah Resulü’ne (s.a.v) biat ettiler” (Sayfa 81) [Burada Mümtehine Suresi 12 ayet dipnotta kaynak gösterilmiştir. Oysaki bu ayet Mekke’nin fethi ile birlikte Müslüman olup Hz. Peygamber’e gelen kadınlar ile ilgilidir.]

XIV. Görsel Hatalar

Ele aldığımız ders kitabında görsellerle ilgili olarak dikkatimizi en çok çeken durum farklı hatlarla yazılmış “Muhammed” isminin görsel olarak kullanımının çokluğuudur. Farklı konu başlıklarının altında ve “Muhammed (sav)” alt yazısıyla verilen bu yazı görselleri adeta fotoğraf yerine kullanıldığı izlenimi uyandırmakta ve öğrenciyeye herhangi bir mesaj vermemektedir. Bunun yanında tıpkı 5. sınıf ders kitabında olduğu gibi burada da kitap için hazırlanmamış, kaynak göstermeksizin internetten alınan resimlerin kullanıldığını görmekteyiz ki bir halı yıkama fabrikasının kullandığı görseller,^[42] risâlet öncesi Arap toplumunu temsilî olarak yansıtmak üzere eklenen görselin^[43] aynı olması, “Risâlet Öncesi Mekke”^[44] ve “Fil Vakâsı”^[45] açıklamalarıyla verilen iki ayrı görsel için sinema sahnelerinin

[41] Ülkemizde İbn Hişâm’ın eserini bu şekilde kaynak olarak kullanan merhum M. Asım Köksal’dır. Anlaşılan o ki, müelliflerimiz Asım Köksal’ın sadece metinlerinden değil dipnotlarından da faydalanmışlardır.

[42] <http://www.gulhaliyikamafabrikasi.com/blog/halilar-hakkinda-genel-bilgi>

[43] Sayfa 29.

[44] Sayfa 26.

[45] Sayfa 30.

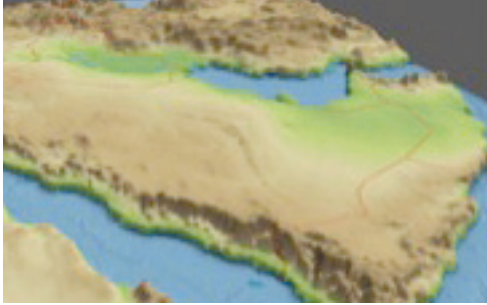
kullanılması bu kanaate varmamızı sağlayan çok sayıdaki örneklerden sadece biridir.

a) Verilmesi İstenilen Mesajı Aktaramayan Görseller

1. “İslam öncesi dini hayat (temsili)” açıklamasıyla verilen görsel. (Sayfa 16)

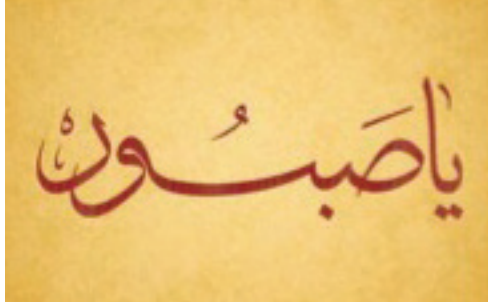
2. Risâlet Öncesi Arap Yarımadasına Genel Bakış başlığıyla ilgili verilen görsel. (Sayfa 19)

3. Gizli ve Açık Davet başlığı altında verilen görsel. (Sayfa 62)

4. Boykot Yılları başlığı altında ve “İslâmiyet’in ilk yıllarında Müslümanlar yapılan işkencelere sabrettiler” açıklaması ile verilen bu görselin İHL dışındaki liselerde eğitim gören öğrenciler tarafından nasıl okunup anlaşılacağı da ayrı bir tartışma konusudur. (Sayfa 73)

SİYER -ANADOLU İMAM HATİP LİSESİ-

I. Yanlış Bilgiler

1. “Siyer İlminde önemli bir yeri olan ilk dönem siyer kitaplarından bazı-
larının isimleri şu şekilde sıralanabilir:

....

7 İbn Hazm Cevâmi’u’s-Sire ve Cemheretü Ensâbi’l-Arab

8 İbn Esir el-Kamil fi’t-Tarih

9 İbn Kayyim el-Cevziyye Zadü’l-Me’ad

10 İbn Kesir el-Bidâye ve’n-Nihâye” (Sayfa 15)^[46]

2. “Mekke dışında, Medine, Tâif, Yemen gibi şehirlerde yaşayanlar tarı-
mın yanında ticaretle de yoğun şekilde uğraşırlardı.” (Sayfa 16)

3. Hür olmasına rağmen asiller kadar ayrıcalıklı olmayanlara ise “avam”
deniliyordu. Bunlar daha sade ve gösterişsiz bir hayat yaşıyordu.” (Sayfa
23),^[47] “Orta tabakadan avam, mevali ve köleler arasında okuma yazma bi-
lenlerin oranı oldukça düşüktü.” (Sayfa 25)^[48]

4. “İslam öncesi dönemde Mekke’de okuryazarlara “kitabiler” deniliyor-
du. Okuması yazması olmayanlar da “ümmiler” olarak adlandırılıyordu.”
(Sayfa 25)

[46] İbn Hazm Cevâmi’u’s-Sire ve Cemheretü Ensâbi’l-Arab, İbn Esir el-Kâmil fi’t-Târîh, İbn Kayyim el-Cev-
ziyye Zadü’l-Me’âd, İbn Kesir el-Bidâye ve’n-Nihâye adlı eserleri, müelliflerinin vefat tarihleri
dikkate alındığında ilk dönem siyer kaynağı olarak değerlendirmek mümkün değildir. İlk
dönem siyer kaynakları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., Öz, Şaban, İlk Siyer Kaynakları ve
Müellifleri, İsar Vakfı Yay., İst. 2008.

[47] Cahiliye dönemi Arap toplumunda bu pasajda belirtildiği gibi birbirlerinden belirgin ola-
rak ayrılmış sınıflar bulunmamaktaydı. Bu, tüm Arapların eşit görülmesi demek değildir,
her toplumda olduğu gibi o toplumda da maddi ve sosyal konum farklılıkları vardı ancak
bu farklılıklar “sınıf” olarak nitelendirilebilecek kesimleri ortaya çıkarmamıştı.

[48] İslâm öncesi Mekke toplumunda bu şekilde tanımlanan bir grup bulunmamaktadır.

5. “Mekkelilerin de çoğunluğu okuryazardı.” (Sayfa 25)

6. “Bu Yahudi kabilelere göre Hz. İsa’dan sonra gelecek yeni Peygamber Yahudi olacak ve Medine’den çıkacaktır.” (Sayfa 33)^[49]

7. “Sahabi, sözlükte “bir kişiyle birlikte bulunmak, onunla dost ve arkadaş olmak anlamındaki” sohbet kökünden türemiştir. Çoğulu sahabe ve ashab olarak kullanılır. Terim anlamı ise Hz. Peygamber dönemine mü'min olarak erişen ve müslüman olarak ölen kişi şeklindedir. Sahabe, Peygamberimizin dava arkadaşlarıdır.” (Sayfa 62)

8. “İslami literatürde sahabiler zaman zaman faziletlerine göre tasnif edilmiştir. Bu tasniflerden biri de “Aşere-i Mübeşşere” (cennetle müjdelenen on kişi) şeklindedir.” (Sayfa 62)

9. “Bu haberi alan Peygamberimiz, kabilesi Haşimoğullarını daha güvende olmaları için Ebu Talib Mahallesi’ne topladı ve Müslümanlar da bütün Haşimoğullarıyla birlikte burada yaşamaya başladılar.” (Sayfa 71)

10. “Müslümanlar, bu anlaşmadan sonra, Müslümanlığın yayılmasına gayret etmek üzere, memleketlerine döndüler. Resulullah’ın Yesrib’de İslam’ı öğretmek üzere öğretmen olarak görevlendirdiği Mus’ab b. Umeyr’i de beraberlerinde götürdüler.” (Sayfa 77)

11. “Ertesi yıl (622) hac mevsiminde, Kur’an öğreticisi olarak Yesrib’e gönderilen Mus’ab b. Umeyr hem Yesrib’deki İslami gelişmeyi bizzat Peygamber Efendimize bildirmek, hem de hac yapmak üzere Evs ve Hazrec kabilelerine mensup ikisi kadın 75 Müslümanla Mekke’ye geldi. Yesribliler, kalabalık olduklarından müşriklerin dikkatini çekmemek için Mekke’ye gruplar hâlinde farklı yollardan girdiler ve bir gece Akabe’de Peygamberimizle buluştular.” (Sayfa 78)

12. “Müslümanların seriyeleri ve gazvelerinden ticaret kervanlarının tehlikeye girdiğini gören Kureyşli müşriklerin endişesi arttı. Müşrikler, Müslümanlara gözdağı vermek için bazen Medine yakınlarına kadar gelerek Müslümanlara ait koyun sürülerini yağmalıyor, Müslümanları kışkırtıyorlardı. Medine’de Müslümanları ortadan kaldırmak için büyük bir savaş hazırlığı yapıyorlardı. Mekke lideri Ebu Süfyan hazırladığı bu büyük savaşın finansmanını sağlamak için çok büyük bir kervan hazırladı. Müslümanların Mekke’de bıraktıkları mallarını yağmalayıp arazi ve evlerine el koydu. Müslümanların mallarını hazırladığı büyük kervana koyarak satmak için Şam tarafına doğru yola çıktı.” (Sayfa 100)

[49] Yahudiler, geçmişte de Hz. İsa’yı bir Peygamber olarak kabul etmemekteydiler. Yazar, kendi inancını Yahudilere de teşmil etmiştir.

13. “Benî Kaynuka Yahudileri, Bedir Savaşı’nda Müslümanlara yardım etmek yerine Medine’deki münafıklarla ve Kureyş’li müşriklerle, Müslümanlara karşı işbirliği yaptılar. Böylece Medine Sözleşmesi’ne aykırı davrandılar. Bu nedenle de Bedir Savaşı’ndan sonra Medine’den sürüldüler.” (Sayfa 120)

14. “Bu zafer neticesinde Hayber de İslam sınırları içine alınmış, Medine’ye kuzeyden gelecek tehdit ortadan kaldırılmış oldu. Hayber’de elde edilen ganimetler, Hudeybiye Antlaşması esnasında Rıdvan ağacı altında Peygamber Efendimize biat edenlere bir ödül olarak taksim edildi.” (Sayfa 122)

15. “Peygamberimizin İslam’a davet mektuplarını gönderdiği yerlerden biri de Bizans İmparatorluğuna bağlı Hristiyan Gassaanilerin hâkimiyeti altındaki Busra idi. Buraya giden elçi Haris b. Umeyr el-Ezdi, Busra Valisi Şurahbil tarafından şehit edildi.” (Sayfa 123)

16. “Mute Savaşı’ndan sonra İslam ordusu Mekke’nin Fethi, Huneyn savaşı, Tâif Seferi gibi birçok savaş yapıp başarılar elde etti.” (Sayfa 124)

II. Kaynağı Belirsiz Bilgiler

1. [Ebrehe’nin inşa ettiği kilise ile ilgili olarak] “Dönemin Bizans İmparatorundan da destek alarak kilisenin yapımında dünyanın en iyi mermerlerini kullandı.” (Sayfa 30)

2. “Mekkeliler yeni doğan çocukları belli bir ücret karşılığında çölde yaşayan sütannelere verirdi. Bu, yüzyıllardır süren bir gelenektir. Çünkü Mekke’nin havası sıcak ve çocukların sağlıklı büyümelerine elverişli değildi. Çölün havası güzel, suyu tatlı ve temizdi. Ayrıca, çölde yaşayan kabilelerin Arapçaları çok daha düzgündü. Çocuklar buralarda düzgün bir şekilde Arapça öğrenirlerdi. Mekkeliler yüzyıllardır bu geleneği sürdürüyorlardı.” (Sayfa 41)^[50]

3. “Yapılan kardeşlik anlaşmasına göre, ensar Medine’deki fazla arazilerini muhacirin yerleşmesi için bağışlayacaktı. Böylelikle Medine’deki sahipsiz arazilere ve ensarın bağışladığı yerlere muhacir yerleşecekti.” (Sayfa 93)

4. “İlerleyen günlerde Mescid-i Nebi’nin arka tarafına ezan okumak için özel bir yer yapıldı.” (Sayfa 97)

III. Hazırbulunuşluk Seviyesine Uygun Olmayan Anlatım

1. “Tarih boyunca Peygamber-i Zîşan Efendimizin insanlığa tanıtılması gayesiyle Müslümanlar tarafından her devirde Peygamberimizin hayatını,

[50] Ayrıca altı çizili cümleler tekrarlandığından dolayı, ibare anlatım bozukluğu da içermektedir.

ahlaki vasıflarını, Peygamberlik mücadelesini konu edinen farklı çalışmalar yapılmış, bu konuda muazzam bir literatür meydana getirilmiştir.” (Sayfa 14)^[51]

2. “Zira Allahu Tealanın “Habibim” diye hitap ettiği Hz. Muhammed’in (s.a.v) hayatını anlama ve onu örnek alma ihtiyacı bizim için hiçbir zaman sona ermeyecektir. (Sayfa 14)

3. “Efendimiz” ifadesi. (Sayfa 72, 132)

4. “Asr-ı Saadetin Mimarı Peygamber Efendimiz” (Sayfa 84)

5. “Efendimiz, ehl-i beyt’inin ellerinde, ehl-i beyt’inden biri olan mübarek eşleri Hz. Aişe’nin odasında dar-ı bekaya uğurlandı.” (Sayfa 132)

IV. Kavram Hataları

1. “Bilâl-i Habeşî İslam’ın azılı düşmanlarından Ümeyye b. Halef’in kölesi idi... Her gün onu Bathâ deresine götürüp, güneşin en kızgın olduğu zamanlarda, kumlar üzerine sırtüstü yatırır, büyük bir kaya parçasını göğsü üzerine koyup üzerini sıcak kumlarla örterdi.” (Sayfa 65)^[52]

V. İlgisiz Çıkarımlar

1. “Hz. İsmail’in vefatından sonraki dönemde Mekke’ye Huzaalılar hâkim olmuştur. Huzaalılar yaklaşık üç yüzyıl kadar Mekke’de hüküm sürmüştür. Daha sonra Peygamberimizin beşinci göbekten dedesi Kusay b. Kilab dağınık hâlde yaşayan Kureyş kabilesini toparlayarak Huzaalıları Mekke’den çıkarıp şehre hâkim oldu. Peygamberimiz de Kureyş kabilesine mensuptu. Dolayısıyla Peygamber Efendimiz (s.a.v), Hz. İsmail’e (a.s) akrabalık bağı ile bağlanmıştı.” (Sayfa 29)

VI. Anakronizm

“Mekke ve diğer şehirlerdeki Yahudi ve Hristiyanların çoğu okuryazardı. Yahudilerin dilleri İbraniceydi. Hristiyanlar ise Aramice, Süryanice, Latince konuşuyor ve bu dilleri iyi biliyorlardı. Ayrıca bunlar yaşadıkları bölgenin dili Arapçayı da çok iyi bilmekteydiler. Yahudi ve Hristiyan azınlıklar Mekke ve Medine ileri gelenlerinin çocuklarına yabancı dil öğretmekteydiler. Zira aralarında zengin Mekkeli ve Medinelilerin evlerinde hizmetli olarak çalışanlar vardı.” (Sayfa 79)

[51] “Peygamber-i Zîşan Efendimiz” ifadesi, 117’de de tekrarlanmıştır.

[52] Bathâ, dere değil bir vadidir.

VII. Metin İçi Tutarsızlık

1. “Okuması yazması olmayanlar da “ümmiler” olarak adlandırılıyordu. Mekke toplumunda ümmiler de çoğunlukta idi.”

“Okuyazarlar çoğunlukla şehir merkezlerinde yaşıyordu. Mekkelilerin de çoğunluğu okuyazardı.” (Sayfa 25)

Mekkeliler arasında sadece ticaret sebebiyle şehirlerde yaşayan liderler, zenginler, tüccarlar, okuma yazma biliyorlardı. Orta tabakadan avam, mevali ve köleler arasında okuma yazma bilenlerin oranı oldukça düşüktü” (Sayfa 25)

2. “Güçlü hafıza ve ezber yeteneği, Arap toplumunda sözlü edebiyat geleceğinin gelişmesini sağladı. Yazıyla ifade edilmesi gereken her şey, asırlar boyu ezberlenerek aktarılmıştı.”

“İslamiyetten önce tabaklanmış ve işlenmemiş deri ile özel bir deri türü olan parşömen en yaygın yazı malzemesi olarak kullanılıyordu. Ayrıca lihaf isimli ince beyaz taşlar, hurma ağacının yaprakları, develerin kürek kemiği, kumaş ya da bez parçaları, tahtadan yapılmış yazıya müsait tabletler yazı malzemesi olarak kullanılıyordu.” (Sayfa 25)

3. “Araplar, kabileler hâlinde yaşamaktaydılar. Bu sebeple Arabistan’da müstakil bir hükümetten bahsetmek mümkün değildir.” (Sayfa 19)

“Mekke’nin en önemli kabilesi Kureyş kabilesiydi. Mekke şehir devletini bu kabile yönetmekteydi. Kureyş kabilesinin liderliğinde şehrin ileri gelenlerinden oluşan bir meclis yönetmekteydi.” (Sayfa 28)

4. “Mekke’nin en önemli kabilesi Kureyş kabilesiydi. Mekke şehir devletini bu kabile yönetmekteydi. Kureyş kabilesinin liderliğinde şehrin ileri gelenlerinden oluşan bir meclis yönetmekteydi.” (Sayfa 28)

5. “İbrahim Peygamber Allah’ın emriyle hanımı Hacer ve oğlu İsmail’i Filistin’den alıp ıssız bir belde olan Mekke’ye getirdi.”

“İbrahim (a.s), Mekke’ye geldiğinde Cürhümlüler vardı.” (Sayfa 29)

6. “Sonunda insaf sahibi bazı kişiler sadece Hz Muhammed (s.a.v) değil tüm Haşimoğullarına uygulanan boykotu kaldırmak amacıyla bir araya geldiler. Kureyşin ileri gelenlerinden bazılarıyla konuşarak onları ikna edip boykot altında yaşayan Müslümanların bulunduğu Ebu Talib Mahallesine gittiler. Oradaki mahsur durumda kalan Müslümanları alarak Kâbe’ye geldiler.” (Sayfa 71)

7. “Bu arada Yahudi kabilelerinden Kaynukaoğulları çarşısında, bir grup Yahudi, Müslüman bir kadına saldırdı. Hz. Peygamber onlara yaptıkları bu davranışın Medine Antlaşması’na aykırı olduğunu söyledi. Ancak onlar, bunu kabul etmediler. Bunun üzerine Kaynukaoğulları Medine Antlaşması’nı ihlal ettiklerinden dolayı Medine’den çıkarıldılar.” (Sayfa 102)

“Benî Kaynuka Yahudileri, Bedir Savaşı’nda Müslümanlara yardım etmek yerine Medine’deki münafıklarla ve Kureyş’li müşriklerle, Müslümanlara karşı işbirliği yaptılar. Böylece Medine Sözleşmesi’ne aykırı davrandılar. Bu nedenle de Bedir Savaşı’ndan sonra Medine’den sürüldüler.” (Sayfa 120)

VIII. Mucize/İrhasat Anlatımları

1. “Ebû Tâlib’in evinde Sevgili Peygamberimiz olmadan sofraya oturulmazdı. Sofra hazırlandığında Peygamber Efendimiz yoksa Ebu Talib: “Muhammed’im nerede? Çağırın, gelsin” derdi. Çünkü Sevgili Peygamberimiz sofranın neşesiydi. Onun bulunduğu sofraya bereketli olur herkes doyarak kalkardı. Onun bulunmadığı sofralarda ise, çok kere sofradakiler doymadan yemek bitiverirdi.” (Sayfa 43)

IX. Anlatım Bozuklukları

1. “Kurulan panayırlarda ediplerin ve hatipler şiir ve hitabet yarışmaları yapar, kâhinler gelecekle ilgili haberler verir, tabipler çeşitli hastalıkların tedavisini anlatır, çeşitli sorunlar çözüme kavuşturulurdu.” (Sayfa 28)

2. “Hıristiyanlık özellikle Güney Yemen’de ülkelerinden Kudaa, Gassan ve Talib kabileleri arasında yayılmıştı.” (Sayfa 55)^[53]

3. “Yahudilik, İslam’ın zuhurundan önce Arabistan’da; Vadil-Kura, Hayber, Belli Teym, Kurayza, Nadir, ve Kaynuka kabilelerinin bulunduğu Yesrib’ de ve bilhassa Yemen’ de yayılmıştı.” (Sayfa 55)^[54]

4. “Yemen’de, Arap Yarımadası’nda Şam civarında, Harran vadilerinde ve yukarı Irak’ta Sabiilere rastlanıyordu.” (Sayfa 56)

5. “Allahu Teala mesajlarını vahiy peygamberler aracılığı ile göndermiştir.” (Sayfa 56)

6. “Biz bu hâlde iken Allah celle, bizim içimizden asil soylu, doğru, güvenilir, iffetli olarak bildiğimiz birini peygamber olarak gönderdi.” (Sayfa 68)

[53] İbare aynı zamanda bilgi yanlışlığı da içermektedir, adı geçen kabilelerden Kudaa ve Gassan Yemen’den çıkarak kuzeye göç etmişler iken Tağlib’in ana vatani Tihâme bölgesi olup buradan Hicaz, Necid ve Bahreyn’e göç etmişlerdir. Ayrıca metinde geçen Talib, Tağlib şeklinde yazılmamalıydı.

[54] İbarede yer alan Vadi’l-Kura ve Hayber yer ismi iken onlara bağlaçla atfedilen Kurayza, Nadir ve Kaynuka kabile isimidir. Hayber’den sonra noktalı virgül kullanılmaması sebebiyle bir anlatım bozukluğu ortaya çıkmıştır. “Belli Teym” adında ise ne yer ne kabile ismi bulunmaktadır ki sayet bu ifade yanlış olup doğrusu “Benî Teym” ise bu, Yesrib değil Mekke kabilelerinden olup Yahudilikle alakaları bulunmamaktaydı.

X. Yazım ve Noktalama Yanlışları

Daha önce ele aldığımız ders kitaplarında olduğu gibi Siyer’de de boşluk bırakmama veya gereksiz boşluk bırakma,^[55] büyük-küçük harf yanlışları,^[56] uzatmalı harflerin yanlış kullanımı, eksik parantez kullanımı, noktalama işaretleri hataları,^[57] yazım birliğinin bulunmaması,^[58] harf düşmesi veya yanlış harf kullanımı,^[59] dipnotlarda yanlışlıklar^[60] gibi burada her birini göstermemizin mümkün olmadığı çok sayıda yazım hatası bulunmaktadır.

XI. Kaynak-Metin Uyumsuzluğu

1. “Bisetin yedinci yılında 616 yılında başlayıp 619 yılına kadar devam eden boykot yıllarında Kureyşli müşriklerin Müslümanlara karşı aldıkları boykot kararı şu maddeleri içeriyordu:

◊ Hz. Peygamber Kureyş’e teslim edilinceye kadar hiçbir barış anlaşması yapılmayacak,

◊ Müslüman ailelerinden kız alınmayacak ve onlara kız verilmeyecek,

◊ Müslümanlara hiçbir şey satılmayacak ve onlardan hiçbir şey satın alınmayacak,

◊ Müslümanlara merhamet edilmeyecek,

◊ Müslümanların evlerine oturmalarına gidilmeyecekti. (İbn Hişam, Siretün Nebi, C1, s.375.)” (Sayfa 71)^[61]

[55] 14/5, 15, 16, 17/10, 11, 12, 13 ve 14, 18/16, 20/21, 21/22 ve 23, 23/24 ve 26, 24/27, 28 ve 29, 25/30 26 (30 ve 31, 28, 28/35 ve 37, 29/38 ve 39, 31/41 ve 42, 32/43 ve 44, 38/1 ve 2, 42/5, 43/6 ve 7, 44, 55/1, 56/3, 4, 5 ve 6, 57/7, 58/8, 59/10, 60/11, 61/14, 63/16, 66/18, 73/26, 74/27 ve 28, 76/32, 78/34, 82/37, 83/41, 84/43, 90/1, 91/3, 92/4, 93, 94/9, 10 ve 12, 95/13, 96/14, 98/16 ve 17, 99/18, 19, 20 ve 21, 100/22, 107 (26, 27, 28 ve 29, 108/30, 109/33, 114/37, 115/38, 39 ve 40, 122/53, 125, 127/57, 132/66.

[56] 17, 41, 43, 46, 56, 57, 77 (birden fazla kez), 84, 99 (birden fazla kez), 101, 122, 132

[57] 14, 14/8, 18, 21, 24/29, 25, 28 (birden fazla kez), 28/36, 33/45, 35, 39, 40 (birden fazla kez), 55, 55/2, 72, 75/30, 92/5, 105, 116/42, 130.

[58] Bir kabile ismi olan Huzâa, sayfa 17’de Huza’a; 18’de ise Huzaa şeklinde yazılmıştır. Aynı kelime sayfa 16’da “bedevî”, sayfa 20’de “bedevi”; sayfa 24’te dört kez “Cahiliye”, iki kez “cahiliye”; Hz. Peygamber’in amcasının ismi sayfa 43’te beş kez “Ebu Talib”, bir kez “Ebû Tâlib”; aynı ay ismi sayfa 43’te “Zilkade”, sayfa 44’te “zilkâde”; sayfa 47’de aynı kelime bir kez “El-emin”, bir kez de “el-emin”, sayfa 48’de “el-Emin”, sayfa 51’de bir kez “el emin”, bir kez de “el-Emin”; sayfa 37’de “risalet” şeklindeki yazım sayfa 54’te “risâlet”; sayfa 54’te altı kez “Hristiyanlık”, bir kez “Hrستیyanlık”; aynı isim sayfa 66’da birer kez “Yasir” ve “Yâsir”; sayfa 80’de üç kez “Ebu Cehil”, bir kez “Ebû Cehil”; sayfa 92’de 7 kez “Ashab-ı Suffe” şeklinde yer alan isim bir kez de “Ashâb-ı Suffe”; sayfa 103’te “Uhut” ve “Uhud”; sayfa 105’te iki kez “Uhut”, dört kez “Uhud”;

[59] 15, 20 (birden fazla yerde), 21, 22, 27, 33, 35, 45, 54, 56, 60, 70, 93, 103, 116/42, 119,

[60] Sayfa 40/4 cilt sayısı verilmemiş, 133/70; “El-Hakim en-Neysaburi, Müstedrek, 3/163-4720.” cilt ve sayfa numarası göstermede kitabın usûlünün dışına çıkmıştır.

[61] Kaynak olarak gösterilen İbn Hişâm, es-Siretün n-Nebeviyye’de bu konu şu cümlelerle yer alır: ... onlara kız vermemek, onlardan kız almamak, onlara bir şey satmamak ve onlardan bir şey almamak üzere Benî Hâşim ve Benî Muttalib’e karşı anlaşılardı. Bkz., İbn Hişâm, Ebû

XII. Görsel Hatalar

a) Verilmesi İstenilen Mesajı Aktaramayan Görseller

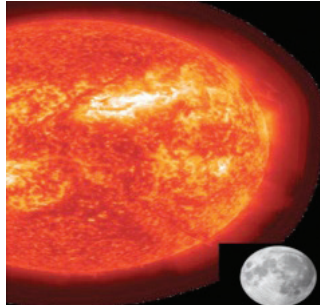
1. “Kültürel Hayat” başlığı altında ve “Araplar arasında, şiir okuyabilmek bir üstünlük sayılır ve şairlere saygı duyulurdu” alt yazısı ile verilen görsel. (Sayfa 25)

2. “Araplar arasında Yunanca, Latince, Aramice, Süryanice, Kıptice, Farsça ve Habeşçe gibi dilleri bilenler vardı” açıklaması ile verilen görsel. (Sayfa 26)

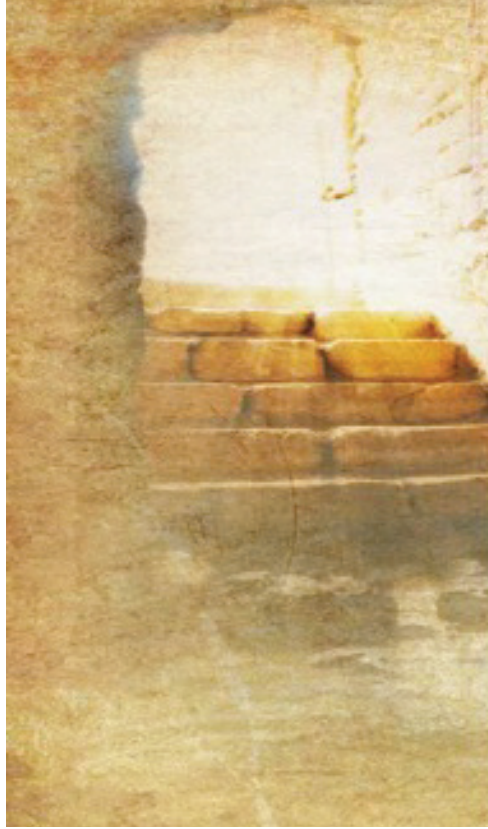

3. “Mekke’de İslam Davetine Tepkiler” başlığı altında verilen görsel. (Sayfa 64)

Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk: Mecdî Fethî es-Seyyid, Dâru's-Sahabe li't-Turâs, Tanta 1995, I, 439.

4. “Mekke Dönemi ve İşkence” konusunda verilen görsel. (Sayfa 65)

Kitaplar Arası Uyumsuzluk

1. [5. Sınıf ders kitabı] “Cahiliye, Arapların İslam’dan önceki batıl inançlarını ve kötü davranışlarını anlatan bir kelimedir.” (Sayfa 11)

[9. sınıf ders kitabı] “Arapların İslam’dan önceki dönemine de Cahiliye Dönemi (Devri, Çağı) denir...Belli bir döneme cahiliye adı verilmiş olsa da ayet ve hadislere göre cahiliye zihniyeti sadece belirli bir dönemle sınırlı tutulmaz.” (Sayfa 23) “Biz cahiliye zihniyetine sahip bir kavimdik.” (Sayfa 24)

2. Pek çok isim ve Arapça kelime kitaplarda farklı yazılmıştır. Örneğin:

[9. sınıf ders kitabı] Kilâb,

[AİHL ders kitabı] Kilap.

3. [9. sınıf ders kitabı], [Ebrehe’nin Kabe’yi yıkma nedeni olarak] “Yaptırıldığı kilise insanlar tarafından ilgi görmeyince Ebrehe, Kâbe’yi yıkma kararı aldı” (Sayfa 29),

[AİHL ders kitabı] “Araplar eskiden beri Kâbe’yi ziyaret ettiklerinden, Ebrehe’nin yaptırdığı kiliseye hiç itibar etmediler. Bu sırada Kinaneoğulları kabilesinden birisi Ebrehe’ye öfkelenerek kiliseye gidip pisledi. Ebrehe bunu yapanın bir Arap olduğunu öğrenince çok öfkelenildi. Bunun üzerine Mekke’ye gidip Kâbe’yi yıkacağına dair yemin etti. 571 yılında fillerle destekli altmış bin askerle yola çıktı.” (Sayfa 30)

4. [9. sınıf ders kitabı] “Ancak Mekke’de baş gösteren veba hastalığından dolayı tekrar Halime’ye verildi.” (Sayfa 39)

[AİHL ders kitabı] “Ancak çöl ve yayla havasının ona çok faydalı olduğunu gören annesi Âmine ve dedesi Abdülmuttalib, onu geri götürmesi için sütanneye tekrar verdiler.” (Sayfa 41)

5. [9. sınıf ders kitabı] “Ebu Talip, Hz. Muhammed’i (s.a.v) çocukluğunda gözettiği gibi peygamberliğinden sonra da kollamaya ve gözetmeye çalıştı.” (Sayfa 41)

[AİHL ders kitabı] “Temiz kalpli bir çocuk olan Peygamberimiz sekiz yaşından yirmi beş yaşına kadar amcası Ebu Talib’in himayesinde kaldı.” (Sayfa 43)

7. [9. sınıf ders kitabı] “Kureyş kabilesinin zengin ve itibarlı hanımlarından olan Hatice binti Hüveylid (r.a), Suriye’ye göndermek istediği ticaret kervanı için bir yardımcı arıyordu. Bunu duyan Ebu Talip, konuyu Hz. Peygamber’e (s.a.v) iletti ve bu işi almasını istedi. Hz. Hatice, Peygamber Efendimizin (s.a.v) güvenilir ve dürüst biri olduğunu biliyordu. Bu nedenle konu kendisine iletildiğinde toplum içinde doğruluğu ve güvenilirliği ile tanınan Hz. Muhammed’e (s.a.v) kervanı teslim etmeyi memnuniyetle kabul etti. Kölesi Meysere’yi de Allah Resulü’nün (s.a.v) yanına verdi.” (Sayfa 43)

[AİHL ders kitabı] “Hz. Muhammed’in (s.a.v) güvenilirliğini, zekâsını ve ticaretteki başarısını duyan Hz. Hatice, ona birlikte ticaret yapmayı, kendi kervanlarını yönetmesini teklif etti.” (Sayfa 45)

8. [9. sınıf ders kitabı] “Peygamberimiz (s.a.v), üzerinde bulunan emanetleri Hz. Ali’ye (r.a) bırakarak sahiplerine vermesini tembihledi. Ondan, müşrikleri yanılmak için kendi yatağına yatmasını istedi. Müşrik savaşçılar evin etrafını sarmışlardı. Gece yarısı olduğunda Allah Resulü (s.a.v), Yasin suresinin ilk on ayetini okuyarak onların aralarından çıkıp gitti. Böylece yüce Allah (c.c), sevgili Resulünü (s.a.v) müşriklerin hain bakışlarından saklamış oldu. Efendimiz (s.a.v) önce Hz. Ebu Bekir’in (r.a) evine gitti. Sonra her ikisi gece vakti evin arka kapısından çıkarak Medine’ye ters istikamette olan Sevr Dağı’nda bir mağarada gizlendiler.” (Sayfa 85)

[AİHL ders kitabı] “Vahiy meleği Cebrail suikast planını Peygamberimize haber vermişti. Peygamberimiz yatağına Hz. Ali’yi yatırmış ve kimseye görünmeden doğruca Hz. Ebubekir’in evine gitmişti.” (Sayfa 80)

DEĞERLENDİRME

Okullar, öğrencilerin yaşam boyu edinecekleri eğitim ve öğretimi en temel, yoğun ve düzenli olarak kazandıkları kurumlardır ve yerine getirdikleri işlev bakımından hâlihazırda alternatifleri bulunmamaktadır. Buralarda okutulan ders kitaplarının doğru bilgiyi öğrencinin seviyesine uygun, açık ve anlaşılır şekilde sunması tartışmasız bir gerekliliktir. Ayrıca içerdikleri bilgi notları, okuma metinleri, bulmaca vb. etkinlikler ve görsellerin de hedeflenen bilgi ve davranışları kazandırmaya yönelik olarak hazırlanması son derece önemlidir. Bu durum, ders kitaplarının mümkün olan en az hata ile öğrenciye ulaşmasını gerekli kılmaktadır. Tüm bu gerekliliklere rağmen incelediğimiz ders kitaplarında, bir ders kitabı için makul sayılabilecek sınıırın çok ötesinde hatalar tespit ettik.

Kitapların muhteviyatı, içeriklerinin belirli bir hedef gözeterek ve usûl takip edilerek hazırlanmadığını ve son derece acele ile hazırlandıklarını göstermektedir. 5. sınıf kitabının İçindekiler bölümü, birbiri ile yakın ilgisi bulunmayan konuların adeta rastgele seçildiğini, alt başlıkların yerleşiminde izah edilebilir bir tercihte bulunulmadığını düşündürmektedir: Üniteler sırasıyla “Peygamberimizin Çocukluk Yılları”, “Peygamberlik ve Peygamberimiz”, “Peygamberimiz ve Çocuklar”, “En Güzel Örnek Peygamberimiz”, “Peygamberimiz ve Sahabe” şeklindedir ve konuların birbirleriyle doğrudan alakasının bulunmaması dikkat çekmektedir.

“Peygamberimizin Çocukluk Yılları” ünitesinin alt başlıkları arasında “Peygamberimizin Gençlik Yılları”, “Peygamberimizin Mekke ve Medine Yılları”nın neden bulunduğu merak konusudur. Bu üniteden sonra gelen “Peygamberlik ve Peygamberimiz” ünitesinin ve içeriğinde bulunan “Allah’ın İnsanlığa Lütufu: Peygamberlik”, “Hz. Âdem’den (a.s.) Hz. Muhammed’e (s.a.v.) Peygamberlik”, “Peygamberlerin Özellikleri”, “Peygamberlerin Görevleri”, “Son Peygamber: Hz. Muhammed (s.a.v.)” başlıklarının “Peygamberimizin Çocukluk Yılları” ünitesinden sonra ve “Peygamberimiz ve Çocuklar” ünitesinden önce yer alması da makul görünmemektedir.

“En Güzel Örnek Peygamberimiz” ünitesinin alt başlıklarında ibadetlerden sadece namazın alınmış olması da anlaşılır değildir. Ayrıca, “Peygamberimizin Allah Sevgisi” “Peygamberimizin Samimiyeti”, “Peygambe-

rimizin Hayatında Temizlik”, “Peygamberimizin Hayatında Namaz”, “Peygamberimizin Beşeri Özellikler” alt başlıkları, konu seçiminin herhangi bir usûle dayanmadığını gösteren bir başka husustur. Bu olumsuzluklar, kitabın yeterli nitelikte bilgi ve düşünce vermemesi ve öğrencinin zihin dünyasında kalıcı bir iz bırakmamasına yol açacak türdendir.

9. sınıf Peygamberimizin Hayatı kitabında İçindekiler, kronoloji esas alınmış olmakla beraber bazı başlıklara neden değinilmediği, bazılarında ise neden yer verildiği anlaşılır değildir. Örneğin “Peygamberimizin Medine Yılları” ünitesinde “Bedir, Uhud, Hendek Gazveleri”, “Hudeybiye Antlaşması”, “Mekke’nin Fethi” konularının yanında sadece “Reci ve Bi’r-i Maune” ile “Huneyn Gazvesi”nin içeriğe dâhil edilmiş olması kadar, şayet bunlar alınacak ise Tebük, Hayber, Mûte gibi diğer büyük savaşların neden kapsam dışı bırakıldığı izah bekleyen bir sorudur. Yine bu ünite “Nifak ve Münafıklar”, “Yahudilerle İlişkiler”, “Hıristiyanlarla İlişkiler” gibi konular varken “Medine’de İslam Toplumunun Oluşumu” başlığı ele alınan, ilk İslâm toplumunu oluşturmaya yönelik adımların dışında toplumsal yaşama değinilmemiş olması da bir diğer eksikliktir. AİHL Siyer kitabının İçindekiler’i de Ortaöğretim 9. sınıf kitabının ki ile neredeyse birebir aynı olup başlık düzeyinde aynı sorunlara sahiptir.

İşlenecek başlıkların seçimindeki bahsi geçen olumsuzlukların yanında, bu başlıklar içerisinde verilen bilgilerde var olan çok sayıda hata da kitapların alanın uzmanları tarafından kaleme alınmadığını ortaya koymaktadır. Geçmişte, ilim dallarının şekillenmeye başladığı dönemden itibaren aslında bağımsız bir ilim olan Siyer, bugün İlahiyat ve İslâmî İlimler Fakültelerinde İslam Tarihi Ana Bilim Dalı’nın bünyesinden çıkarılmış ve ismi İslam Tarihi ile yan yana getirilerek bağımsız bir bilim dalı olduğu kabul edilmiş bir alandır. Siyer-i Nebî ve İslâm Tarihi Ana Bilim Dalı, lisansüstü seviyede eğitim vererek bu alanda çalışacak, Siyer donanımına sahip uzmanları yetiştirmektedir. Bilimsel açıdan Hz. Peygamber’in hayatı, herhangi bir akademik Siyer eğitiminden geçmemiş ancak kendini farklı kanallardan dinî alanda yetiştirdiği iddiasında olan kişilerin veya genel İlahiyat bilgilerine sahip kimselerin ele alacakları bir konu değildir. Aksine, ihtisasını bu alanda yapmış, kaynak, usûl ve içerik bilgisine sahip uzmanların ele alması gereken bir konudur. Gerekli formasyona sahip olmayan kişilerce kaleme alınan eserlerde çok sayıda hatanın bulunması kaçınılmazdır.

AİHL Siyer kitabındaki kısmî örneklerin dışında kitaplarda ilk dönem Siyer kaynaklarına neredeyse hiç gidilmemiş olması, bu kaynaklara başvuru olarak nakledilen rivâyetlerin ise haklarında tartışmalar bulunan anla-

tımlar olması, müellifin rivâyeti aktarma ve tercih etme nedenleri ile kitabında takip ettiği usûlün bilinmeden gelişigüzel bir seçim yapıldığını ortaya koymaktadır. Kaynaklar hakkında yeterli bilgiye sahip olunmadığını, ders kitaplarının kaynak temelli olarak hazırlanmadığını, ancak mevcut bilgilerden bazıları için kaynağa gidilerek atıf yapıldığını düşünmekteyiz. Kaynaklardan alınan bilgilere dair karşılaştığımız bir diğer sorun ise “özetlenmiştir/kısaltılmıştır” notu bulunmayan uzun alıntılarda kaynaktan aynen aktarım izlenimi verilmiş olması ve alıntının, gösterilen kaynaktaki aslı ile arasında bir uyumunun bulunmamasıdır. Hatta bazı pasajlarda, içeriğin, kendisine atıf yapılan metin ile sadece konu başlığı olarak ilişkili olduğunu tespit etmiş durumdayız. Bu da yazılan metne sonradan kaynak arandığı izlenimini doğurmaktadır. Metin altında gösterilen kaynaklardan bir kısmının da Kaynakça’da gösterilmemiş olması metinleri kaynakları ile karşılaştırmamıza imkan vermemiştir.

Gerek bir ders kitabının kendi içerisinde gerekse kitaplar arasındaki bir-biri ile uyumsuz hatta çelişen bilgilerin bulunması da ayrıca üzerinde durulması gereken bir konudur. Özellikle AİHL Siyer kitabında daha yoğun olarak gördüğümüz bu sorun her üç kitapta da mevcuttur. Öyle ki, öğrenci bazı pasajlarda örneklerini gösterdiğimiz üzere aynı paragraf içerisinde dahi birbiri ile çelişen ifadelerle karşılaşmaktadır. Bunun dışında öğrencinin beşinci sınıfta edindiği bir bilginin dokuzuncu sınıftaki ile uyuşmaması öğrenmeyi olumsuz etkileyecektir. Yaklaşık olarak aynı yaş grubuna hitap eden ancak farklı türdeki okullarda okutulan 9. sınıf Peygamberimizin Hayatı ve AİHL Siyer kitapları arasındaki tutarsızlık ve tenakuzlar da, öğrenim açısından barındırdığı diğer olumsuzluklardır.

Bu çelişki ve tutarsızlıklar sadece içerikte değil, imlâda da kendisini göstermektedir. Aynı kelimenin aynı sayfa içerisinde dahi birden farklı şekillerde yazılmış olabilmesi, ayrıca kitaplar arasında da yazım ve ifade birliğinin bulunmaması kitapların hazırlanmasındaki ciddiye eksikliğine işaret etmektedir. İmlâdaki bu çeşitlilikle birlikte özellikle Arapça kelimelerin transkripsiyon ve çevirilerinde görülen hatalar yazarların en azından bazılarının Arapça’ya vâkıf olmadıkları izlenimini vermektedir.

Kitaplardaki en önemli sorunlardan bir kısmı da kullanılan görsellerle ilgilidir. Pek çoğunun çözünürlüğünde problem olan görsellerin genellikle işlenen konu ile uyumsuz olduğu, tanıtılmak istenilen mekâna uygun olmadığı, öğrencilerin hazırbulunuşluk seviyesinin üzerinde bulunduğu tespit ettik. Arapça eğitimin verilmediği ortaöğretim kurumlarında henüz 9. Sınıf öğrencisinin kitaptaki Arapça hat ile yazılmış kelimelerden

ibaret bir görseli nasıl anlayacağı ve konu ile bağlantısını kuracağı tartışılmalıdır. Her üç kitapta da kullanılan görsellerin tamamının basit bir arama ile internet sitelerinden alınmış ve kaynak gösterilmeden verilmiş olması olayın ciddiyetine halel getirir niteliktedir.

Kitaptaki yazım yanlışları ve anlatım bozuklukları ayrıca son okumanın ya hiç veya bir uzman tarafından yapılmadığını düşündürmektedir.

SONUÇ

İncelememizin kapsamına giren her üç ders kitabında da gerek içerik, gerek anlatım ve yazım gerekse usûl ve metot bakımından çok sayıda hatanın bulunduğu tespit ettik. Söz konusu muhatap kitle öğrenciler olunca özellikle içeriğe yönelik hataların birinin dahi kabul edilmesi mümkün değildir. Bu ders kitaplarının Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış olması durumu daha vahim kılmaktadır.

Bu hataların giderilmesi ve başka ders kitaplarında tekrarlanmaması için bizim teklif ettiğimiz çözüm önerilerimiz ise şunlardır:

1- Siyer'in ayrı bir ilim dalı ve ihtisas alanı olduğu kabul edilerek bundan sonraki adımlar bu ön kabulde atılmalıdır.

2- Hz. Peygamber'in hayatına dair ders kitaplarını hazırlamak, Siyer, İslâmî ilimler, çocuk ve ergen psikolojisi gibi farklı uzmanlıklar gerektiğinden bu kitaplar bu alanlarda ihtisas sahibi isimlerden oluşan bir komisyon tarafından kaleme alınmalıdır.

3- Kitapların hazırlanması aceleye getirilmemeli, okutulacakları ders yılının çok öncesinden planlama ve hazırlık çalışmaları başlatılmalıdır.

4- Bu çalışmalarda ilgili yaş gruplarının psikolojik özellikleri mutlaka dikkate alınmalı ve yazarların yanında pedagoğ ve psikologlar da sürece dâhil edilmeli, metin ve görseller onlar tarafından da mutlaka incelenmelidir.

5- Farklı sınıflarda okutulan ders kitapları arasında uyumsuzluk, tutarsızlık ve tenakuzlar olmamasına son derece dikkat edilmelidir.

6- Siyer öğretimi bir süreç halinde değerlendirilmeli; farklı sınıflarda alınan eğitim, birbirinden bağımsız alanlar değil bu sürecin bir parçası olarak görülmeli ve ders kitaplarının planlaması buna göre yapılmalıdır.

7- Uzman yazarlar tarafından kaleme alınan ders kitapları, yine Siyer uzmanlarından oluşan bir komisyonun değerlendirme ve onay sürecinden geçmelidir.

8- Görşeller, metinle uyumlu hale getirilmeli, kazandırılması hedeflenen bilgi ve davranışa yönelik ve orijinal olmalı, kitaplar için özel olarak hazırlanmalıdır.

9- Kitaplar, dil, anlatım ve yazım itibariyle de kontrolden geçirilmeli ve Türk dili uzmanları tarafından değerlendirilmelidir.

10- Kitapların son okumaları mutlaka yapılmalı ve bu hususta da aceleci davranılmamalıdır.

İncelediğimiz bu üç ders kitabı bu çalışmamızda değindiğimiz hususlar ve alanın diğer uzmanlarının önerileri göz önünde bulundurularak yeniden hazırlanmalıdır. Hz. Peygamber'in hayatına dair ilerleyen süreçte öğrencilere okutulacak diğer ders kitaplarında da yine aynı hususlar göz önünde bulundurulmalı, böylece öğrencilerin hatalarla dolu ders kitapları ile daha fazla muhatap olmalarının önüne geçilmelidir.

Kaynaklar

Akkaya, Veysel-Saraç, Âdem-Durak, Mahmut Berat-Akkaya, Nesibe, *Peygamberimizin Hayatı* -Ortaokul ve İmam Hatip Ortaokulu 5-, MEB Yay., 2017.

Çolak, Mikail, *Siyer* -Anadolu İmam Hatip Lisesi-, MEB Yay., 2017.

İbn Hişâm, Ebû Muhammed Abdulmelik b. Eyyûb el-Hımyerî (218/833), *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, thk: Mecdî Fethî es-Seyyid, Dâru's-Sahabe li't-Turâs, Tanta 1995.

İbn İshâk, Muhammed b. Yesâr (151 / 768), *Sîretu İbn İshâk*, thk., tlk: Muhammed Hamidullah, Konya 1981.

Öz, Şaban, *İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri*, İsar Vakfı Yay., İst. 2008.

Öz, Şaban, "Son Dönem (2000-2010) Türkçe Siyer Kitaplarındaki Hatalar Çerçevesinde Siyer Yazıcılığının Sorunları Ve Çözüm Önerileri", *Türkiye'de Sîret Yazıcılığı Sempozyumu-I*, İstanbul 16-17 Ekim 2010 (Baskı: *Türkiye'de Sîret Yazıcılığı Sempozyumu-I*, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara 2012, 291-363.

Pütkül, Halit Zülfiakar, Vasif Körpe Muhlis, *Peygamberimizin Hayatı* Ortaöğretim 9. Sınıf, MEB Yay., 2017.

HADİS-SÎRET İLİŞKİSİ

DR. MEHMET APAYDIN
DOSYA KONUSU

SAYI: 3 • OCAK-HAZİRAN 2018 • SAYFA: 141-144

Az. Peygamber'e isnad edilen söz, fiil ve takrîrler "hadis" olarak adlandırılır. Sözlük anlamı "insanın gidişâtı, tuttuğu yol, hâl ve tavır" anlamına gelen sîret ise Hz. Peygamber'in hayat hikâyesidir. "Sîret" in çoğulu "Siyer" dir ve bu kelime genellikle Hz. Peygamber'in sîretini (hayatı hikayesini) inceleyen bilim dalı için kullanılır.

Hız. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerinden oluşan *hadis* ile, onun hayat hikâyesi anlamına gelen *sîret* arasında bir ilişki bulunduğunu söyleyebilmek için derin ilmî araştırmalar yapmaya gerek yoktur. Çünkü bir hayat hikâyesi, konu edildiği şahsın söz, fiil ve takrîrlerinin belli bir olay örgüsü içinde ve sebep sonuç gözeterek sunulmasından ibarettir.

Öte yandan birer ilim dalı olarak ele alındığında *hadis* ile *sîret* arasındaki ilişkinin ortaya konulması derin ilmî araştırmaları gerektirir. Özellikle bu iki ilmin aynı köklere dayandığı, temellerinin aynı âlimler tarafından atıldığı dikkate alındığında her iki ilmin ortak bir tarihi yazılmadan ne hadis ne de sîret külliyyâtının mevcut durumu tam olarak kavranamaz. Bu açıdan bakıldığında *hadis* ile *sîret* ilişkisini ortaya koyabilmek için şunların yapılması gerekir:

1. Hadis ve sîret kavramlarının ve konularının doğru tanımlanması ve belirlenmesi.
2. Hadis ve sîretin ortak bir tarihinin yazılması.
3. Mevcut hadis ve sîret külliyyâtının karşılaştırılması.
4. Her iki ilmin külliyyâtının birlikte tasnif edileceği ortak bir metodoloji önerisi.
5. Her iki ilim dalında üretilen bilgiyi yorumlayabilecek ortak bir metodoloji önerisi.

Yukarıda sayılan hususların herbiri ancak yoğun ilmî çalışmalar yapılarak halledilebilir. Bu sebeple bu yazıda meselenin teknik detayları

üzerinde durmak yerine hadis-sîret ilişkisinin genel olarak ifade ettiği anlam ve bu ilişkinin sağlayacağı faydalar tartışılacaktır.

Hız. Peygamber yaklaşık 40 yıllık nübüvvet öncesi ve 23 yıllık nübüvvet hayatı süresinde düşmanlarının bile takdirle karşılayarak *el-Emîn* olarak vasıflandırdıkları bir hayat sürmüştür. Onun bu hayatına dair sayısız hatırası olduğu muhakkaktır. Ancak bunların sadece bir kısmı günümüze kadar ulaşabilmiştir. Alanları ve konuları itibarıyla birbirinden oldukça farklı kaynaklarda yer alan haberler genel olarak hadis ve sîret olmak üzere iki ana gruba ayrılmıştır.

Hadis grubunda bulunan ve Hız. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerinden oluşan haberler hacim bakımından sınırlı, tasnif bakımından ise genellikle nakledicisine (*râvî*) veya içeriğine göredir. Nakledicisine göre düzenlenen eserler *müsned* veya *mucem* olarak adlandırılır. Bu eserler de sahâbeye veya müelîfin şeyhlerine göre tasnif edilmişlerdir. Konusuna göre düzenlenmiş eserler ise *musannef*, *câmî* veya *sünen* olarak adlandırılır. Bu eserlerde hadisler akaid, fıkıh ve ahlâk konularına göre sunulmaktadır.

Sîret eserleri Hız. Peygamber'in yaşamından kesitlerden oluşan haberlerin kronolojik bir tasnife tâbi tutulması neticesinde ortaya çıkar. Sîret kaynaklarında Hız. Peygamber'in şemâîli, genel ahlâkı ve ashâbıyla münasebelerine dair haberler de yer alır. Ancak bunlar kronolojik sıraya göre değil konuya göre (tematik) tasnif edilirler.

Hız. Peygamber'in sîreti, söz, fiil ve takrîrlerinden oluşan bilgilerin günümüze kadar ulaşmasında başta sahâbe olmak üzere çok sayıda âlimin emeği vardır. İlk dönem ulemâsının hem hadis hem de sîret alanında temayüz eden âlimler olduğu bilinmektedir. Urve b. ez-Zübeyr (ö.94/713), Ebân b. Osmân b. Affân (ö.105/724), Âsım b. Ömer b. Katâde (ö.120/737), Şurahbil b. Sa'd (ö.123/740), Yakub b. Utbe (ö.128/), ez-Zührî (ö.124/742) ve Abdullah b. Ebî Bekr b. Hazm (ö.130/747?) bunlardan bazılarıdır.

Bu âlimler hem siyer hem de hadis alanında kaynak olabilecek rivâyetleri aktarmışlardır. Hız. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlerinden ibaret olan hadisler zamanla dinin kaynaklarından biri olarak görüldüklerinden dolayı daha fazla itina gösterilerek nakledilmişlerdir. Bunun için hadis usûlü olarak adlandırılan nakil kural ve kaideleri geliştirilmiştir. Sîret haberleri ise hadis usûlüne göre daha gevşek kurallara göre kronolojik olarak tasnif edilmişlerdir. Her iki haber türünün kaynağı da başlangıçta sahâbe olmasına rağmen zaman içinde sahâbeye dayanıp dayanmadığı açıkça zikredilmeyen tabiin ve tebeu tabiin dönemindeki âlimlerin haberleri de tasnif edilerek nakledilmeye başlamıştır.

Günümüzde her iki ilmin usûl ve külliyyâtı birbirinden farklılaşmıştır. Hadis usûlü şîret haberlerini mevsukiyet noktasından tenkid edip reddederken, Siyer kaynakları ise genellikle kronolojik bir yapıya sahip olmaları nedeniyle tasniflerinde mevcut hadislere yer bulmakta zorlanmaktadır.

Her iki ilmin külliyyâtında da birbirinden bilgi alış verişi az da olsa bulunmaktadır. Hadis kaynakları *Siyer, el-Meğazî, Fedâil* gibi bâb başlıkları altında bazı siyer rivâyetlerini iktibas ederken, özellikle muahhar siyer kaynakları da Hz. Peygamber'in hayatının bazı bölümleri ve şahsiyeti ile ilgili kısımlarında hadis kaynaklarından daha yoğun olarak istifade etmeye başlamışlardır.

Bütün bunlara rağmen her iki ilmin birbiriyle ilişkisi oldukça zayıf ve hatalı tanımlanmıştır. Bu iki ilmi birbiriyle daha yoğun bir ilişki kurulduğu takdirde bunun her iki alan için de faydalı olacağı açıktır. Çünkü hadisler ancak siyer ilmi yardımıyla kronolojik bir tasnife sahip olabilirler. Öte yandan Siyer ilminde de sadece savaşlardan bahseden bir yapı arz etmek yerine hadisler yardımıyla Hz. Peygamber dönemindeki siyâsî, sosyal ve kültürel olguların daha yoğun olarak ele alınabildiği zengin metinler elde edilebilir.

Sonuç olarak hadis ve siyer ilimlerinin her ikisinin konusunun da Hz. Peygamber olmasından dolayı birbirleri ile ortak bir paydada buluşması her zaman mümkündür. Bunun için yapılış gerekenler yazının baş tarafında sıralanmıştır. Bunlardan şu ikisi ikisi meselenin çözüme kavuşturulması için atılacak adımların başında gelmelidir: Her iki ilmin ortak bir tarihinin yazılması ve hadislerin tarihlendirilebileceği bir metod ortaya konulması.

Hadis ve siyer arasında kurulacak ilişkinin bir neticesi olarak Hz. Peygamber'in söz, fiil ve takrîrlерinin daha doğru anlaşılması, siyer olaylarındaki sebep-sonuç ilişkisinin belirlenmesine katkıda bulunabilecek yeni haber kaynaklarına sahip olunması ve Kur'ân âyetlerinin de sebep-i nüzûl çerçevesinde tefsirine vakıf olunması mümkün hale gelebilir. Böylece bütün müslümanlar için güzel bir örnek olan (Ahzâb 33/21) Hz. Peygamber'in ayatı boyunca söylediği sözlerin, yaptığı tasarrufların ve çevresinde olan bitenin aslına daha uygun olarak tasviri mümkün hale gelir.

HADİS VE SİYER İLİMLERİNİN METODOLOJİK BENZERLİKLERİ VE FARKLILIKLARI^[1]

ARŞ. GÖR. FUAT İSTEMİ
DİCLE Ü. İLAHİYAT FAK.

[1] Konuyla ilgili ayrıntılı bilgi için bkz: Fuat İstemi, *Hicret Bağlamında Tarih ve Hadis Metodolojileri*, Ankara Okulu Yayınları, Ankara 2017.

Aadis ve Siyer ilimlerinin metodolojik benzerlik ve farklılıkları konusuna girmeden önce kısaca her iki ilmin birbirleriyle olan tarihsel münasebetine değinmek istiyoruz. Siyer/Meğâzî ilmi başlangıçta Hadis ilmi ile beraber ortaya çıkmış, daha sonra ilimlerin ayrışması sürecinde kendine has bir metodoloji ile özel bir bilim alanı olarak gelişimini sürdürmüştür. Bu süre zarfında Siyer ilmi, Hadis usûlünden yararlanmış ve onun hadis aktarımına dair yöntemlerini kullanmıştır. Siyer ve meğâzî ile ilgili rivayetler sahabe ve tâbiûn döneminde oldukça yaygındı. Sahabe hemen her ortamda siyer ve meğâzîye dair bildikleri olayları birbirlerine (genç sahabilere) ve tabiin nesline aktarmaktaydılar. Yani siyer ve meğâzîye dair rivayetler her vesileyle sohbet konusu edilmiş ve en çok merak edilen konuların başında gelmişlerdir.

Hadis ve Siyer ilimleri amaç ve yöntemleri bakımından birbirlerinden farklı oldukları için her ilmi kendi amaç ve yöntemleri bağlamında değerlendirmek gerekir. Hadis ve Tarih ilimleri konularının Hz. Peygamber olması itibariyle ortak, ilgilendikleri ve derlemeye çalıştıkları rivayetlerin mahiyeti bakımından farklıdırlar. Muhaddisler daha çok Hz. Peygamber'in fikhî ve ahlakî, yani dinî içerikli rivayetlerini bir araya getirmeye, tarihçiler de Hz. Peygamber'in hayatına dair anlatılan rivayetleri daha ayrıntılı ve kronolojik olarak bir araya getirmeye çalışmışlardır. Dolayısıyla Siyer ve Meğâzî ilminin esas konusu, Hz. Peygamber'in hayatını özellikle de bir bütün halinde ve tüm ayrıntıları ile sebep sonuç ilişkisi içerisinde ve kronolojisiyle birlikte nakletmektir. Hadis ilminin konusu da Hz. Peygamber'in hayatıdır. Ancak Siyer ilminden farklı olarak hadis ilmi ağırlıklı olarak ahlâkî

ve ahkâma dair sahih rivayetleri tespit etmeyi ve onları bir araya getirmeyi hedeflemektedir. Elbette Hadis ilmine dair yazılan eserlerin tamamının bu şekilde olduğu söylenemez. Kütüb-i Sitte içerisinde daha çok Sünenler bu amaçla hadisleri nakletmişlerdir. Câmi ve Musannefler ise ahkamla ilgili rivayetlerin yanı sıra siyer ve meğâzî başta olmak üzere birçok farklı konuyla ilgili rivayetleri bir araya getirmişlerdir.

Siyer âlimlerinin naklettikleri rivayetlerin çoğunun şer'î/dinî hükümlerle ilgili olmaması nedeniyle muhaddislere göre haberlerin naklinde daha müsamahakar bir duruş sergilemişlerdir. Muhaddisler ise Hz. Peygamber'in hadislerinden ahkamla ilgili rivayetlerin naklinde müteşeddid bir tutum sergilerken, Siyer ve Meğâzî içerikli rivayetlerde mütesahil davranmışlardır.

Siyer kaynaklarına başvurmaksızın sadece hadis kaynaklarından hareketle Hz. Peygamber'in hayatının yazılması mümkün değildir. Çünkü hadis kaynakları Hz. Peygamber'in hayatını kronolojik olarak aktarmayı hedeflediklerinden onun hayatını bir bütün halinde nakletmezler. Hz. Peygamber'in hayatına dair rivayetler hadis kaynaklarında bağlamından ve tarihî kronolojisinden koparılmış bir vaziyette yer almaktadırlar. Bundan kaynaklanan boşluğu kapatılabilmek amacıyla söz konusu rivayetlerden Hz. Peygamber'in kastının daha iyi anlaşılabilmesi için rivayetin bağlamı ve sebeb-i vurûdu gibi faktörler tespit edilmelidir. Bu da ancak siyer kaynaklarının araştırılması neticesinde ortaya çıkabilecek bir durumdur. Şayet tarih kaynaklarındaki rivayetler munkatı oldukları ve ravilerinin de ciddi şekilde cerh edilmiş olması gerekçesiyle itibara alınmayacak olursa bu durumda hadis kaynaklarındaki rivayetler yeterince doğru anlaşılamayacak, hatta yanlış bile anlaşılabilir. Ayrıca, bir olay ile ilgili daha sahih olduğu gerekçesiyle yalnızca hadis kaynaklarının esas alınıp, siyer kaynaklarındaki rivayetlerin sıhhat probleminden dolayı dikkate alınmaması, o olayla ilgili birçok sahnenin/parçanın eksik kalmasına neden olacaktır. Çünkü hadis kaynaklarındaki rivayetlerde aktarılan olayların büyük bir kısmının bağlamı olmadığı gibi tarihî kronolojiden de kopuk bir şekilde nakledilmişlerdir. Bundan dolayı her iki ilim de kendi perspektiflerinden değerlendirilmelidir diye düşünüyoruz. Bununla birlikte sözünü ettiğimiz her iki bilim alanı ile ilgili metodolojik eksiklikler, ihtiva ettikleri bilgilerden yararlanılarak giderilmelidir. Yani bu iki ilim mutlaka karşılıklı bir ilişki içinde olmalıdır. Bunun için siyer kaynaklarında aktarılan olayların sıhhatini tespit etmek amacıyla söz konusu olayın hadis kaynaklarında yer alıp almadığı araştırılmalıdır. Olay hadis kaynaklarında da tespit edildiği takdirde hem senet

hem de metin tenkidi yapılarak bir mukayese yapılmalı, olayın tarihiliği de dikkate alınarak yeniden incelenmelidir.

Hadis ve Siyer ilimleri, dayandıkları ve bilgi ürettikleri malzemenin “rivayet” olması nedeniyle ortaktırlar. Fakat bilginin kaynağı olan rivayetlerin sıhhatinin tespiti konusunda birbirlerinden ayrılmaktadırlar. Muhaddis elde ettiği bilginin kaynağının sıhhatini tespit etmek amacıyla daha çok isnad ve ravi merkezli bir metot geliştirirken, siyer yazarı bunu ihmal etmiş ve bilginin güvenilirliğini tespit etmede isnad ve ravi merkezli yöntemlerden ziyade olgu/olayın tarihiliğine dikkat etmiştir. Yani siyer yazarı herhangi bir bilgiyi güvenilir olarak kabul etmek için onun “*tarihî olana*” uygun olmasını şart koşturmuştur. Hadis metodolojisinin amacı hadislerin daha sonraki nesillere en doğru bir şekilde aktarılmasını sağlamak ve Hz. Peygamber’e ait olduğu iddia edilen rivayetler ile ona ait olmayanları birbirinde ayırmak iken, Siyer metodolojisinin amacı Hz. Peygamber’le ilgili aktarılan rivayetlerden hareketle tarihî bir “*peygamber biyografisi*” oluşturmaktır.

Hem muhaddislerin hem de siyercilerin kaynağın bilgi değerini ve güvenilirliğini tespit etmede yoğunlaştıkları bu metotların olumlu tarafları olduğu gibi birtakım zaafiyetleri de vardır. Örneğin, muhaddislerin ravi merkezli metodolojileri rivayetleri güvenilir kılarken, rivayetlerin tarihiliği ikinci planda kalmakta ve rivayetler bağlamından koparılmaktadır. Siyercilere gelince onlar da rivayetlerin bağlamını tespit ederlerken olayın nâkili olan ravilerin güvenilirliklerini ihmal etmişlerdir.

Hadis usûlüne göre aktarılan rivayetlerin siyer metodolojisine göre aktarılan rivayetlerden daha güvenilir olduğunu söyleyebiliriz. Bununla birlikte muhaddislerin aktardıkları olayın yaşandığı zaman ve mekanın tespit edilmesi konusunda siyercilere göre yeterince titiz davranmadıklarını, hatta aynı konu hakkında birbirinden farklı zaman ve mekan isimleri naklettiklerini söylemek mümkündür. Ayrıca muhaddislerin rivayetleri bağlamından kopararak tarihsel kronolojisi içerisinde aktarmadıklarını ve bu durumun, olayların anlaşılmasını engellediği hatta bazen söz konusu olayın yanlış anlaşılmasına bile neden olduğunu belirtmek isteriz. Buna karşın Siyer âlimleri muhaddislerin ihmal ettiği bu hususlara daha çok dikkat etmişlerdir.

Hem hadis hem de siyer alanına dair eserlerin vücut bulduğu tarihî süreçler aynı zamanda siyasî ve ideolojik kamplaşmaların yoğun olduğu dönemlerdir. Söz konusu dönemlerde insanlar bu kutuplaşmalar nedeniyle birbirlerini çok rahat bir şekilde itham/cerh edebilmiştir. Bu nedenle cerh ve tadil eserlerimizde ehli bidat olmakla cerh edilen çok sayıda ravinin yer

aldığını görmekteyiz. Buna rağmen bu ravilerin rivayetleri hadis ve siyer kaynaklarında yer almıştır. Şayet bu ithamlar mutlak anlamda doğru kabul edilir ve bu gerekçeyle o ravilerin rivayetlerinden sarfı nazar edilecek olunursa hadis ve siyer koleksiyonlarındaki rivayetlerin büyük bir kısmının zayıf oldukları gerekçesiyle reddedilmesi gerekecektir. “*Cerh’in müfesser olması*” gerektiği ilkesinden hareketle bu ravilerle ilgili cerh hükümleri yeniden gözden geçirilmeli ve ona göre ravilerin durumları değerlendirilmelidir.

Muhaddislerin rivayetlerdeki ahkama dair konulara yoğunlaşmaları söz konusu rivayetlerin tarihle olan bağının ihmal edilmesine neden olmuştur. Bundan dolayı muhaddislerin rivayetlerinin büyük bir kısmının zaman-mekan ve kronoloji yönüyle problemlili olduğunu söyleyebiliriz. Siyer âlimleri ise rivayetlerdeki ahkam konularıyla doğrudan ilgilenmemişlerdir. Onlar ahkama dair ifadeleri sırf rivayette geçtiği için aktarmışlardır. Yani onların ahkama dair ifadeleri sırf rivayette geçtiği için aktarmışlardır. Yani onların ahkama dair ifadeleri sırf rivayette geçtiği için aktarmışlardır. Yani onların ahkama dair ifadeleri sırf rivayette geçtiği için aktarmışlardır. Yani onların ahkama dair ifadeleri sırf rivayette geçtiği için aktarmışlardır.

Muhaddislerin rivayetlerdeki ahkama dair konuları ön plana çıkarma çabaları bazı tasarruflar yapmalarına neden olmuştur. Muhaddislerin yaptıkları en ciddi tasarruflar ise ihtisar ve taktî yöntemine başvurmalarıdır. Onlar ahkama dair ifadelerden hüküm istinbat etmek için konuyla ilgili olmayan detayları çıkarmak suretiyle rivayetin bağlamını ve tarihî arka planını zikretmemişlerdir. Bu da bazen rivayetin anlaşılmasına veya yanlış anlaşılmasına neden olmuştur. Ayrıca onların ahkama taalluk eden ifadelerden hüküm istinbat etmek amacıyla rivayeti farklı bab başlıkları altında nakletmeleri de okuyucuyu bazı problemlerle karşı karşıya bırakmaktadır. Okuyucu rivayeti yalnızca ahkama taalluk eden yönüyle okuduğunda rivayetin bağlamını ve kronolojisini bilemediğinden, rivayeti farklı şekillerde anlayabilmektedir. Ne yazık ki okur bu problemi aşabilmek için eserin tamamını okumak ve rivayetin diğer parçalarını tespit edip bir araya getirmek zorunda kalacaktır. Çünkü bir rivayetin parçalara ayrılarak farklı bab başlıkları altında zikredilmesi bu tarz problemlere neden olabilmektedir. Ayrıca hadis kaynaklarının yazımında kullanılan kitap ve bab sistemi bize Hz. Peygamber’in hayatını tarihî kronolojisine uygun olarak resmetme imkanı da vermemektedir. Söz konusu bab başlıkları daha çok okuyucuyu yönlendirici mahiyette hazırlanmıştır. Çünkü bab başlıkları okurun zihnini bab başlığı altında nakledilen rivayetleri müellifin istediği şekilde anlamaya hazırlamaktadır.

Muhaddisler ile siyer yazarlarının metodları arasındaki farklardan biri ve belki de en önemlisi birkaç rivayetin sened ve metinlerinin birleştirilmesi

anlamına gelen “telfik” yöntemidir. Bu yöntem esas itibariyle siyer âlimleri tarafından kullanılmaktadır. Çünkü hadis birleştirme işlemi daha çok siyer ve meğâziye dair metinlerde yapılmakta olup ahkam ile ilgili rivayetlerde neredeyse hiç yapılmamaktadır. Bunun en önemli nedeni, siyer ve meğâzî rivayetlerinin müselsel/kronolojik olayları muhtevi rivayetlerden oluşmasıdır. Siyer âlimleri naklettikleri olayın akışının bozulmaması ve olayın daha anlaşılır olabilmesi için bazı tasarruflarda bulunmuşlar ve naklettikleri metinlerin arasında isnad zikredilmesini tasvip etmedikleri için birçok rivayeti birleştirerek aktarmışlardır. Aktardıkları bu metnin isnadlarını ise rivayetin başında topluca zikretmişlerdir. Yani farklı tarihlerden gelen rivayetlerin hem isnadlarını hem de metinlerini birleştirmişlerdir. Çünkü siyer ilminde esas olan şey aktarılan olayın akıcı bir şekilde tüm teferruatlarıyla birlikte, tekrarlardan kaçınarak aktarılmasıdır. Bundan dolayı siyer âlimlerinin telfik yaptıkları rivayetler sayfalarca uzunlukta ve onlarca rivayeti bir araya getiren metinlerden oluşabilmektedir. Bu durum siyer âlimlerinin hadis naklinde senedin muttasıl olmasına yeterince önem vermedikleri düşüncesinin oluşmasına neden olmuştur. Halbuki onların bu yöntemi siyer âlimlerinin İslâmî ilimlere yaptığı en önemli katkılardandır. Çünkü siyercilerin bu metotla naklettikleri rivayetler İslam’ın bizzat yaşanmış bir tarih olduğunun kanıtıdır. Şayet onlar da muhaddislerin yöntemlerini takip edecek olsalardı bu durumda elimizde İslam tarihi adına tarihi kronolojiye uygun çok az bilgi kalırdı. Bununla birlikte muhaddisler de bazen telfik yöntemini kullanmışlardır. Ancak onlar daha çok lafızları ve manaları birbirlerine yakın olan kısa birkaç rivayeti birleştirerek bunu yapmışlardır. Muhaddisler telfik işlemini yaparken tarihçiler gibi kurgu veya olayın yeniden senarize edilmesi işlemine girmemişlerdir. Muhaddislerin telfik yöntemini yaygın bir şekilde kullan(a)mamalarının en önemli nedeni onların her bir lafzı farklı olan rivayetleri ayrı bir hadis olarak kabul etmeleri ve bu farklılığı da isnadıyla birlikte yeni ve farklı bir hadis olarak aktarmalarıdır.

Telfik yönteminin olumlu yönleri olmakla birlikte olumsuz birtakım yanları da vardır. Konunun tüm teferruatıyla anlaşılmasına imkan veren bu yöntemde hangi söz ve ifadenin hangi isnad veya hangi ravi aracılığıyla geldiği bilinemediğinden rivayetin sıhhat problemi ortaya çıkmaktadır. Ayrıca isnadında –şayet varsa- zayıf ravilerin düşürülmüş olma ihtimali isnadın güvenilirliğini şaibeli kılmakta ve kuşku uyandırmaktadır.

Muhaddisler, her rivayeti diğerlerinden bağımsız kabul ettikleri için aynı rivayetin birçok varyantını tespit ederek bir araya getirme yöntemini daha çok benimsemiş ve kullanmışlardır. Fakat siyercilerin aynı rivayetle ilgili

farklı varyantları bir araya getirme çabaları rivayetin sıhhatini pekiştirmek amacıyla olmayıp rivayetlerdeki detayları tespit edip olayın eksik kalan sahnelerini tamamlamak içindir. Halbuki muhaddisler olayın eksik kalan sahnesini tamamlamak için uğraşmazlar. Çünkü onlar için aynı rivayetin birden fazla tarikini tespit edip nakletmeleri hadis usûlüne göre rivayetin sıhhatini pekiştirmektedir.

Hem muhaddisler hem de siyer âlimleri özellikle rivayetlerin nakline yoğunlaştıkları için rivayetlerdeki çelişkiler gözden kaçabilmiştir. Bu durum, erken dönem âlimlerinin özellikle de muhaddislerin, metin tenkidini ihmal ettiklerine dair iddiaları desteklemektedir. Ayrıca siyer âlimleri olayın daha fazla detayına ulaşmayı hedefledikleri için bazen birbirleriyle çelişen ifadeleri aktarmışlardır. Şu hususu da önemle belirtmeliyiz ki siyerciler için hayati derecede öneme sahip olan detaylar muhaddisler için ancak ahkamla ilgili olduklarında kıymetli ve önemlidirler.

Sonuç olarak Hadis ve Siyer ilimleri birbirinden ayrı düşünülemez alanlardır. Yapılacak bilimsel araştırmalarda mutlaka her iki disiplinden de yararlanılmalıdır. Akademik araştırmalarda Siyer kaynakları bize konunun tarihî çerçevesini gerçeğe daha uygun verirken, Hadis kaynakları da konuyla ilgili daha güvenilir bilgileri verecektir. Böylece her iki ilim dalı birbirini tamamlamış olacaktır.

SİYER-HADÎS İLİŞKİSİ BAĞLAMINDA SİYERDE APOKALİPTİK HABERLERİN GENİŞLEMESİ

DOÇ. DR. CAHİT KÜLEKÇİ
İNÖNÜ Ü. İLAHİYAT FAK.

SAYI: 3 • OCAK-HAZİRAN 2018 • SAYFA: 153-163

Siyer, Resûlullah'ın (as) hayatını inceleyen, kendine hâs usûlü olan bir sahaya intisâb eder. Hadîs ilmi de Resûlullah'ın (as) hayatına ilişkin, çeşitli nitelikteki rivâyetleri kapsar. Bu anlamda hadîsler, siyerin vazgeçilemez kaynakları arasındadır. Ne sûretle olursa olsun hadîslerin varlığı inkâr edilemez, görmezden gelinemez. Ancak siyer, hadîs ilminin bir şubesi ya da fer'i değildir. Siyer, itikadî/şer'î hiçbir meselede hüküm bildiren konumda olmamıştır. Hadîs ilminden ayrıldığı en keskin çizgilerden birisi budur. Diğerleri de haberleri sunma biçimleridir. Siyer, birbirinden bağımsız nakillerden oluşmaz. Konu bütünlüğüne önem verir. Kronolojiden uzaklaşmaz. Ayrıca hadîslerde sahabe menkîbelerine dahi yer verilirken siyerde haberler, tarihin iki unsuru olan vak'a- vâkıa temelinde, herhangi bir kaynağa binâen aktarılır.

Siyer, İslâm tarihinin en önemli aşamasını muhtevîdir. Zira Resûlullah'ın (as) hayatını merkezine almaktadır. Binâenaleyh bu sahada çeşitli vesîlelerle günümüze ulaşan apokaliptik haberlerin her ne sûretle olursa olsun bir şekilde inşâ edilerek yeniden kurgulanması, bir hükme bağlanarak tahmini söylemlerle sonuç önermesi, ihtiyat payı bırakılmaksızın mutlak tasavvurlar içermesi ve dolayısıyla nakillerin sürekli genişletilmesi tuhaf bir duruma işâret etmektedir. Çünkü yalın hâline müdâhale edilen apokaliptik haberler, şu ya da bu şekilde sosyo-kültürel, siyasî, ideolojik veya mezhebî reaksiyonları içinde barındırabilmekte, tamamen bunlardan bağımsız zaman zaman sonuçları kestirilemeyen abartılmış tahkiye unsurlarına da şâmil olabilmektedir.

Bağlamdan kopmadan pek çok tarihî malûmâtın zaten hiçbir dönemde saydam olmadığını, bir başka ifadeyle içerinden bakarak

arkalarındaki hakikatlerin kolayca görülemeyeceğini de ifade etmemiz gerekmektedir. Bu durum ister istemez kurgulanan yahut inşâ edilen bazı apokaliptik tarihî vak'a ya da vâkıaların, haberlerin genişlemesine zemin hazırlamaktadır. Ancak buradan hareketle, siyerin apokaliptik haberlerle genişlemesinden sadece hadîs rivâyetlerini ya da râvîlerini sorumlu tutmak gibi bir amacımızın olmadığını da peşinen beyân etmek istiyoruz. Amacımız Resûlullah'a (as) nispet edilen rivâyetlerin de bu değişime/ dönüşüme kısmen katkı sağladığını birkaç örnekle göstermektir. Aksi halde siyer literatürünün genişlemesine etki eden pek çok karmaşık unsurun bulunduğu malumumuzdur ve bunlar da elbette izâha muhtaçtır. Yazımızın ilerleyen kısımlarında bu unsurların bazısına değinilecektir.

Yazım Sahasına Giriş

Siyer yazıcılığı, geçmişte yaşananların olduğu gibi kaydedilmesinden çok daha farklı olarak Resûlullah'ın (as) hayatının teferruatıyla sonraki nesillere aktarımını öngören, hedefleyen faaliyet dizisine tekâbül eder. Bunda elbette Kur'ân'ın 'Nitekim kendi içinizden size âyetlerimizi okuyan, sizi kötülüklerden arındıran, size Kitab'ı ve hikmeti talim edip bilmediklerinizi size öğreten bir Resûl gönderdik.' [Bakara Sûresi, 151] şeklindeki bildirimlerinin doğrudan etkisi bulunmaktadır. Sadece mezkûr âyet zımında dahi muhâkeme edilecek olursa Resûl, toplumu önce bilgilendirecek sonra da onları eğitecektir. Âyetteki sıralamayla tilâvet (okumak), hikmet (bilgi edinmek), talim (bilgiyi sunmak) ve öğretim (terbiye etmek) Resûlullah'ın (as) harekât tarzını en açık şekilde ortaya koymakta, Müslümanlar için de bu ve benzeri bildirimler hiç kuşkusuz rehber niteliği taşımaktadır. Nitekim söz konusu unsurların sonraki nesillere aktarılması da siyer yazıcılığına yön vermiştir.

Araplar'da tarihin yazıya geçirilmesi ya da Arap toplumunda tarih anlayışının olup olmadığı başka bir çalışmanın konusunu teşkil etmekle birlikte, en genel hâliyle Araplar'da belirli bir metot olmasa da basit formlarda tarih anlayışının olduğunu söylememiz mümkün gözükmemektedir. Bu çerçevede şiir gibi yazılı metinlerin yanı sıra şifahî kültürün Araplar'da bir tür haber nakil vasıtası olmasını delil göstererek Araplar'ın gelişmiş bir kitâbet kültürüne sahip olduğunu söylemek en azından şimdiki bilgilerimize göre zordur. Buna rağmen özellikle Arapların savaşlarını ihtivâ eden beyitlerin, sonraki dönem siyer yazıcılığında sosyo-kültürel yapıyı gösteren deliller olarak kullanılabilmesi takdir edilmelidir. Burada derhâl şunu ifade etmeliyiz ki, Arapların şiire olan ilgisi, hâdiseleri belirli formatlarda izah edebilme yetileri sonraki dönemlerde vücûda getirilecek olan megâzî/ sîret türü

eserlere doğrudan kaynaklık etmemiştir. Kısmî etkilenme söz konusu olsa bile Resûlullah'ın (as) hayatını aktarma gayretinde bulunanlar, kendilerine hâs usûller çerçevesinde te'lîflerini oluşturmuşlardır. [Usûller hakkında geniş bilgi için bkz. Şaban Öz, İlk Siyer Kaynakları ve Müellifleri, İstanbul 2008, s. 16, 17, 18, 19 vd.] Dolayısıyla Resûlullah (as) zamanında başlayarak hadislerin ve/veya siyere ilişkin bazı haberlerin sahîfeler şeklinde de olsa tanzîmi, Resûlullah'ın (as) siyasî evrâkının saklanması gibi faaliyetler Müslüman toplumunda tarihle ilgili çalışmaların ilk nüvelerine işâret etmektedir.

Resûlullah'ın (as) hayatına ma'tûf kayıtların tek bir râvîye veya belirli bir zamanda belirli konulara münhasır olmadığı, belki aynı dönemde ve hatta aynı konuyla ilgili birden fazla râvînin birbirinden farklı haberler nakletmesi, esasında megâzînin/ siyerin temel problem noktasını oluşturmaktadır. Haberler arasında tercihte bulunma husûsuna etki eden pek çok âmilden bahsetmek mümkündür belki ama özellikle tercih nedeni olmayan haberlerin Resûlullah'ı (as) gerektiği gibi anlama keyfiyetine müdâhil olduğunu da açıkça söylemek istiyoruz.

Öte yandan apokaliptik haberlerin muhteviyatındaki, kronolojiyle ilgili olmayan boşlukların gerek ilk gerekse daha sonraki müellifler tarafından inşâsı da zaman zaman Resûlullah'ı (as) doğru biçimde anlamının önünde engel teşkil edebilmiştir. Ancak burada asıl dikkat çekici nokta, kurgulanmış malzemenin de çeşitli ilâvelerle, sonradan belki iyi niyetlerle değiştirilmiş olmasıdır. Olaylar arasındaki bağlantıların daha çok menkıbevî hâl alması, konuya ilgi duyan okuyucunun gururunu okşamıştır ancak söz konusu ey-lemler bütünü, hâdiseleri zaman zaman hiç olmadıkları bir sonuca götürmüş hatta tarihî malûmâta sürekli biçimde ibret alma misyonu yüklenmiştir. Üstelik bu durum Kur'ân âyetleriyle de delillendirilmiştir. Örneğin 'Sizden önce nice olaylar gelip geçmiştir. Yeryüzünde gezin dolaşın da yalanlayanların sonunun nasıl olduğunu bir görün.' [Âl-i İmrân, 137] âyetinin tefsirinde geçmiş milletlerin yaptıklarından, ettiklerinden ibret alınmaması durumunda insanlığın ulaşacağı son hâl ortaya konmuştur. Bu çıkarımın çok da isâbetsiz olmadığı kanaatini taşımakla birlikte tarihi, sürekli biçimde ibret alınacak hâdiseler zinciri olarak görmek de doğru değildir. Aksi hâlde bu durum anakronizm sorununu beraberinde sürükleyecektir.

Hangi sebepler olursa olsun gerek hâdiselerin seçilerek aktarılması, değiştirilip kurgulanması gerek siyer malzemesinin üretilmesi ve gerekse birbirinden farklı zamanlarda geçmiş olayların birleştirilerek, gerçekleştiği dönemin şartlarına dikkat edilmeksizin tek bir olaymış gibi aktarılması, Müslüman toplumların karakter ve ruhunda önemli farklar meydana ge-

tirmiştir. Bilhassa siyasî ve mezhebî ihtilafların temelinde ifade etmeye çalıştığımız unsurlar yer almaya başlamış, tabiri câizse Resûlullah'ın (as) hayatı kimi siyer te'liflerinde 'üsvetün hasenetün' [Ahzâb Sûresi, 21] boyutundan mitolojik bir yaşama evrilerek, aktaranın siyasî, mezhebî, ideolojik görüşünü destekleyici bilgi yığınları hâline dönüşmüştür. Bu dönüşümün en tuhaf sonucu ise mezhebini, milletini, ideolojisini referans alarak, haberleri te'vîl edenlerin mutlak doğruya temâs ettikleri, olayları kendileri gibi anlamayan, değerlendirmeyen ötekilerinin/ diğerklerinin ise tamamen hataya düştükleri zannıdır.

Üretim Sahası

Siyerin olduğu gibi aktarılmamasına dair pek çok etken ancak karmaşık hususun olduğundan yukarıda bahsetmiştik. Ancak burada özellikle öne çıkarmak istediğimiz husus siyer malzemesinin genişlemesini doğrudan etkileyen siyasî propagandadır. Hulefâ-yı Râşidîn döneminde müşahhas biçimde ortaya çıkan bu durum elbette sadece Muhâcir-Ensâr dengesinden ya da sadece Kureyş'in ırkî üstünlüğü yaklaşımından kaynaklanmamıştır. Bir başka ifadeyle bu türden genişlemelerin tespit edilmesi çok zor olmamakta, rivâyetlerin önermelerinden elde edilen sonuç cümleleri kolay bir şekilde rivâyetin tasarım nedenlerini ortaya koyabilmektedir.

'Allah Teâlâ hazretleri, İsmail'in evlatları arasından Kinane'yi seçti, Kinane'den Kureyş'i seçti, Kureyş'ten Benî Haşim'i seçti. Benî Haşim'den de beni seçti.' [Müslim, Fezâil, 1, 2277] rivâyetinin kapsamında görülen Kureyş ırkının üstünlüğü karşısında Resûlullah'ın (as) Muâviye için şu şekilde hayr duâsı ettiği rivâyeti, Benî Ümeyye ile siyasî dengenin kurulmasına ma'tûfen, mevzûyu istidlâl etmektedir: 'Allah'ım, ona doğru yolu göster, ona kitâb ve hesâbı öğret. Onu azâbından koru!' [Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 127] Câbir'den nakledilen bir diğerk rivâyetin metni de aynen şu şekildedir:

‘الأمناء عند الله سبعة القلم وجبريل وأنا ومعاوية واللوحي وإسرافيل وميكائيل’

Günümüz Türkçesi ile 'Allah'ın emîn saydıkları yedidir; kalem, Cibrîl, ben, Muâviye, levh, İsrâfîl ve Mikâil.' [Zehebî, Siyer, III, 129] Rivâyet, önerme ve sonucun kolay bir şekilde çözümünden kastımız da bu ve benzeri haberlerdir. Apokaliptisizmin buralarda açıklığa kavuşturulması zor olmamakta ancak asabiyete dair yapılan haberler hayli genişleyebilmektedir.

Esâsen Resûlullah'ı (as) öven, yücelten ama gerçekte olmayan, Resûlullah'ın (as) hayatında hiç yaşanmamış haberlerin üretilmesini anlamak kolay iş de-

gildir. Bu tür rivâyetlerde ehl-i Kitâb'la girişilen münâzaraların rolü göz ardı edilmemelidir. Zaten mevzûnun karmaşıklığı da tam burada başlamaktadır. Hatta öyle ki pek çok tarihçi tarafından nakledilmemesine rağmen literatüre oldukça yayılmış olan bu türden üretilmiş haberler, sonraki müellifler için pek sorun arz etmemiş, böylece tabiri câize Resûlullah'ın (as) hayatı örnek alınamaz bir hâle dönüştürülmüştür.

Kuşkusuz her okur, tarih kitaplarında aktarılan her şeyi saf bir şekilde kabul ederek mutlak doğrulara ulaşamaz. Tarihçi de aktardıklarının olabirlik düzeyini bir şekilde belirterek hünerini göstermek durumundadır.

Nitekim müsteşriklerden Paul Casanova, Resûlullah'ın (as) henüz 10 yaşlarındayken başına gelen bir hâdiseye ilgili bize şu cümleyi aktarmaktadır: 'Bu devirde Hristiyanlar ve muhtemelen Yahudiler sabırsızlık içinde bir peygamber beklemekteydi.' Muhammed Hamidullah'ın naklettiği bu cümleye vukûfiyet sağlanırsa okuyucular, râhib Bahîra'nın 9-10 yaşlarındaki bir çocuğun yüz ifadelerinden yola çıkarak, Resûl tanımlamasına girişmesinin ve akabinde yaşananların mutlak gerçeklerden ibâret olduğu zannına kapılacaktır. Hamidullah konuyla ilgili olarak aktarılanları makbûl görmeyi safdillik şeklinde nitelerken Hristiyanların, râhib Bahîra nezdinde peygamberin peygamber olduğunu anlamada öncelikli davrandıklarını, bu sıralamada Yahudileri geride bıraktıklarını tüm evsâfiyle ortaya koymuş olacaktır. [Bkz. Muhammed Hamidullah, İslam Peygamberi, İstanbul 1993, I, 47.] Bu minvâlde aktarılanları koşulsuz biçimde nakleden kimi müelliflerin de okuyucularına sorgulamayı değil, kaynaklarda yer alan mevcûd dogmalara itaati tavsiye ettikleri taaccübe şâyândır. [Râhibin gördükleri, gördüklerinin yorumlanması, bu hâdiseden çıkan sonuçları bir bütün halinde görmek için örneğin bkz. Tirmizî, Menâkıb 5, 3624]

Her ne kadar Hamidullah durumu safdillik olarak nitelese de esasında mesele bundan biraz daha farklı vechelere sahiptir. Nitekim Resûlullah'ın (as) henüz yetişme çağında, 'Kitâb nedir, iman nedir bilmez'ken [Şûrâ Sûresi, 52] bir Hristiyan tarafından Resûl olarak müjdelenmesini, basit bir uydurma ya da inşâ, kurgulama faaliyeti olarak isimlendirmek tahkîkin kapsamını oldukça daraltmaktadır. Daha çok ehl-i Kitâb'ın, özeldir Hristiyanların vahy süreci ile ilgili olarak kendilerine de bir pâyeye çıkarma, hadleri olmaksızın çocuk yaştaki Resûlullah'a (as) dinî telkinde bulunma teşebbüslerinin açıkça okunduğu hâdiseye ait nakiller ne yazık ki pek çok siyer te'lifine dahi girmiştir. Üstelik mevzûya farklı bir pencere açanların reaksiyonları da lâfî güzâf olarak nitelendirilerek, değersizleştirilmiştir.

Hâkezâ Resûlullah'ın (as) doğduğu gece evinden çıkan nûrun Busra'yı aydınlatması, Resûlullah'ın (as) dedesi Abdulmuttalib'e Himyer kralının kâhininin soyundan bir peygamber geleceğini haber vermesi, babası Abdullah'la evlenmek isteyen Kuteyle'nin Abdullah'ın yüzünde bir nûr görmesi, kistrânın 14 sütununun yıkılması, İran'da 1000 yıldır yanan ateşin sönmesi, derelerin taşıp göllerin kurumması gibi tebşîrât ve irhâsât nev'inden haberler literatürü genişletmekten ziyâde mevzûları çok daha farklı satırlara taşımıştır. Üstelik bu tür şifahî anlatımlar itikadî bir husus gibi nitelendirilmiş, geçmişin sesinden çok onu aktaranların sesleri duyulmaya başlanmıştır. Burada son olarak şunu da ifade etmeliyiz ki, tarihî vak'a ya da vâkılar kelamî, fikhî veya mezhebî meselelere doğrudan etki edebilir, katkı sunabilir, şekillendirebilir ancak bu durumdan tarihçi mes'ûl tutulamaz. Çünkü tarihçi, bir taraftan kendisine bir şekilde ulaşan rivâyetleri olduğu gibi aktarmakla diğer taraftan belirli usûller çerçevesinde rivâyetlerin metin dışı gerçekliklere atıfta bulunmadan olabirliğini sorgulamakla mükelleftir.

Dönüşüm ve Aforizma

'Allah'ın peygamberleri arasında üstünlük yarışına girmeyin. Hristiyanların Meryem oğlu İsa'ya yaptıkları gibi siz de bana mübalağalı medhlerde bulunmayın!' [Buharî, Ehâdisü'l-Enbiyâ, 31, 35, 48, 50.] ile 'Kim bana yalan isnâd ederse ateşteki yerini hazırlasın!' [Buharî, İlim, 38] uyarıları herhalde ilk dönem menkıbevî haberlerin yayılmasına katkı sağlayan müelliflerin kapsamından çok daha ötededir. Nitekim kıssacıların siyer literatürüne olan katkıları inkâr edilemez bir hakikat olsa dahi yukarıda aktardıklarımız bu katkılardan daha farklı bir muhteviyatta seyretmektedir.

Kur'ân-ı Kerîm'in ısrarla takdîm ettiği peygamber tasvirleri ile hiç ilgisi bulunmayan bu türden aktarımların bilhassa şemâil, delâil, hasâis edebiyatının önerileriyle siyer sahasına idhâli söz konusu olmuştur. Diğer bir ifâdeyle Resûlullah'ın (as) üstün ahlâkı, fetânet ve ismet sıfatları, ruhî olgunluğu, Allah adına her şeyini fedâ edebilme kuvvesi yeterli görülmemiş, Allah tarafından seçilmesini Kur'ân'ın ve kendisinin anlattığı biçimden çok daha farklı sûretlerde sunma gayreti içinde olunmuştur.

Bir kısım siyer müellifinin mutlak hakikatmış gibi tekrar edegeldikleri oldukça olağanüstü, her adımı mucizelerle dolu peygamber fikri, Kur'ân'a dahi ters düşmektedir. Üstelik müelliflerin ilk Müslüman toplumu politik dehâsı, siyasî zekâsı ve muhakkak Allah'ın lütfuyla vücûda getiren Resûlullah'ta (as) böyle bir meziyet görmedikleri, belki de bu çerçevede anlatılan Resûlullah'ın (as) ne kadar pasif bir görünüm arz ettiğinin farkına varama-

dıkları anlaşılmaktadır. Hâkezâ ‘Muhakkak ki, Allah bu ümmet için, her yüz senenin başında, kendisine dini tecdîd edecek kimseler gönderecektir.’ [Ebû Dâvûd, Melâhim, 1, 4391] bilgisi de herhalde Resûlullah’ın (as) bu durumuna karşı üretilen alternatif bir rehber edinme rivâyeti niteliğindedir. Umûmî bir yargı olarak görülmemek kaydıyla, buna göre de birden fazla peygamber tasviri ortaya çıkarılmakla kalmamış, dinin eksik olan kısımlarının (!) masûm önderler tarafından giderildiği imâ edilerek sahîh haberlerin bir kısmı aforizmalara dönüştürülmüştür.

‘Mekke’de bir taş var, peygamberlik geldiği zaman günler boyu bana selam verdi, şu anda o taşı biliyorum.’ [Müslim, Fezâil, 2/ 2277, Tirmizî, Menâkıb, 7/ 3628], ‘Bir bedevî gelerek Resûlullah’a (as), senin Allah elçisi olduğunu ne ile bileyim, dedi. Resûlullah (as), hurma ağacından şu salkımı çağırma, dedi ve ekledi: O benim Allah’ın elçisi olduğuma şehâdet eder. Salkımı çağırırdı. Salkım, ağaçtan inmeye başladı. Resûlullah’ın (as) yanına düştü ve selâm senin üzerine olsun ey Allah’ın Resûlü, dedi. Sonra Resûlullah (as) ona, haydi yerine dön, dedi. Salkım, yerine döndü ve eski yerine kaydı. Bedevî bu manzara karşısında Müslüman oldu.’ [Tirmizî, Menâkıb, 9/ 3632]

Resûlullah’ın (as) nasıl olur da bedevî bir toplum içinden çıkıp, on binlerce insanı kısa süre içinde kendisine tâbî kılabilir, istifhâmını içeren yukarıda aktardığımız rivâyetlerin ‘Kendilerine okunan Kitâb’ı sana indirmiş olmamız onlara yetmedi mi?’ [Ankebût Sûresi, 51] âyetiyle birlikte ele alınıp değerlendirilmesi durumunda, oldukça ilginç sonuçların elde edileceği, dönüşümün hangi boyutlara ulaştığı açık şekilde görülebilir. Aynı zamanda mezkûr nakillerin apokaliptik bir durumu açığa çıkarmak, bir istifhâmı ma’rûf kılmak yerine çok daha karmaşık hâle getirdiği ortadadır.

Resûlullah’ın (as) olduğundan çok daha farklı ve üstün meziyetlere sahip olduğunu gösterebilmek adına nakledilen haberlerin çokluğuna binâen bir hususa daha temas edip dönüşüm konusunu nihâyetlendirmek istiyoruz. Diğer dinlere mensup olan toplumların sahip oldukları kültürel birikimleri çerçevesinde Resûlullah’ın (as) hayatına uyarlanan şakku’s-sadr olayı da apokaliptik bir haberin genişletilmesine örnek olarak verilebilir. Nitekim kimi rivâyetlerde hâdiseye doğrudan İnşirâh Sûresi ile ilişkilendirilip aktarılmış, bu vaziyete göre şerhu’s-sadr ile şakku’s-sadr birbirine karıştırılmıştır. [Tirmizî, Tefsir, 3346] Olayın cerrahî bir nitelik taşıyıp taşımadığı, henüz 5 yaşındaki bir çocuğun kalbinden sökülüp atılan şeyin ne olabileceği, benzer vâkıyanın Resûlullah’ın (as) başına kaç kere geldiği gibi bilgilerin, yazımızın çerçevesini hayli genişleteceğinden son söz olarak vâkıyla ilgisi kurulanâyetlerin meâlini vererek sükût etmek istiyoruz: ‘Senin göğsünü genişletmedik mi?’

Belini büken yükünü senden alıp atmadık mı? Senin şânını yükseltmedik mi?’ [İnşirâh Sûresi, 1-4]

Yazımız elbette siyerdeki tüm apokaliptik haberleri ele alarak nasıl genişletildiğini Resûlullah’a (as) nispet edilen bütün rivâyetler bağlamında ortaya koyma iddiasında değildir. Yazımızın kimi yerlerinde vurguladığımız üzere Resûlullah’a (as) nispet edilen zayıf rivâyetleri gündeme taşıyarak siyer-hadîs ilişkisi bağlamında yeni polemikler meydana getirmek de değildir. Amacımızı belki birkaç meşhûr örnek bağlamında siyer-hadîs çerçevesinde inşâ edilen haberlerin, kısmî sonuçlarına işaret etmek, bunların nedenlerini ana hatlarıyla da olsa ortaya koymak olarak belirlediğimizi mükerreren belirtmek istiyoruz. Hâliyle yazımızda aktardığımız ve hüküm içeren cümlelerin genele teşmil edilmemesi gerekmektedir. Hadîslerin siyere kaynaklık ettiğini yazımızın en başında vurgulamıştık. Hatta muhaddislerin zayıf, mevzû, sıhhat derecesi düşük gibi ifâdelerine rağmen pek çok rivâyetin sosyo-kültürel yapıyı gösteren bilgiler ihtivâ ettiğini, tarihin de dinî/ itikadî hükümler bildiren bir saha olmadığı için bu rivâyetleri dahi kullanabildiğini bir kez daha açıkça beyân etmekteyiz.

Bi’setin 615-620’li yılları arasında Resûlullah’ın (as) ve Müslüman toplumun Mekke’de oldukça zorlu süreçlerden geçtiği vâkiadır. Özellikle üç yıl süren ve Kureyşlilerin Hâşimoğulları’na uyguladığı ambargo sırasında Müslümanların yaşam standardı oldukça düşmüştür. İbn Abbâs bu durumu şu şekilde özetlemiştir: ‘Mahallede üç yıl kuşatma altında kaldık. Onlar rızkımızı kestiler. Bizden biri ailesinin geçimini kazanmak için çarşıya çıktı fakat ona hiçbir şey satılmadı. Bu sebeple aramızda ölenler oldu. Hatta birisi bir gün açlık sebebiyle bir deri parçası buldu. Onu öğütürerek suyla karıştırdı ve yedi.’ Elbette ambargo sırasında doğan İbn Abbâs’ın bu durumu görmesi ve aktarması mümkün olmamakla birlikte, kendisine muhtemelen sonradan ulaşan bilgiler ışığında durumun fotoğrafını sunması, tarihçiler açısından dikkate değer bulunmuştur.

Ambargonun bitiminin hemen akabinde Resûlullah’ın (as) amcası Ebû Tâlib ile Hz. Hatîce’nin vefâtıyla sıkıntının artarak sürmesi, Resûlullah’ın (as) bu sıkıntının da etkisiyle Tâif’e gitmesi, Tâif’te hiç beklemediği bir tepkiyle karşılanmasından sonra İsrâ hâdisesi vukûa gelmiş, Resûlullah’ın (as) ve onun nezdinde Müslümanların psikolojik açıdan rahatlaması sağlanmıştır. Bu dönemde meydana geldiği ileri sürülen bir başka hâdisede de ‘Mi’râc’dır ki, biz bu yazımızda söz konusu hâdisâta ilişkin anlatılara yer vermeyeceğiz. İsrâ’nın ya da Mi’râc’ın temas ettiği Mescid-i Aksâ’nın o dönemde, inşâ edilmiş bir binâ olmadığı belki Kudüs’te Beyt-i Makdis’in bulunduğu sahanın

bu şekilde nitelendiği ya da Mekke yakınlarında, Cirâne’de bulunan bir mescide bu ismin verildiği te’liflere girmişse de Buharî’nin naklettiği üç mescit rivâyetinde bu apokaliptik durumun açıklığa kavuştuğu görülmektedir. ‘Namaz ve ibâdet için hiçbir mescide sefer edilmesi doğru değildir. Yalnız şu üç mescide sefer edilir. Mescid-i Harâm, Mescid-i Resûl ve Mescid-i Aksâ.’ [Buharî, Fazlu’s-Salâh, 1/6]

Buharî’nin Menâkıb, 24’te naklettiği peygamberlikten önce gerçekleşen Mi’râc bahsinin ise meseleyi çok daha fazla karmaşık hale getirdiği âşikâr olmakla birlikte esas meselenin Beyt-i Makdis ile Mescid-i Aksâ’nın, mekân olarak değilse de binâ anlamında birbirine karıştırıldığıdır. Günümüzde dahi Emevîler tarafından yapımı tamamlanan binaların fotoğrafları eşliğinde meseleyi vuzûha kavuşturmak mümkün değildir. Klasik kaynaklarımızın neredeyse tamamında geçen Beyt-i Makdis’in Kudüs’teki bir mekân olduğu ancak Mescid-i Aksâ rivâyetleriyle bu bilgilerin içinden çıkılmaz bir hâl aldığı da ortadadır.

Sözün Sonu

Siyer, Resûlullah’ın (as) hayatını konu alan anlatılardır. Odak noktası Resûlullah’tır. Bilgi kaynağı olarak hadîsler de bu anlatılara eşlik etmektedir. Zira hadîslerin de odak noktası Resûlullah’tır. Her iki ilmî disiplinin kendine münhasır usûlü vardır. Bilgi aynı ancak değerlendirme şekilleri farklı olabilmektedir. Usûlleri birbirinden farklı disiplinlerde bu durum son derece doğaldır. Bu çerçevede;

a. Siyer ile hadîs arasında oldukça sıkı bir irtibat vardır.

b. Siyer ile hadîs, farklı usûllere sahip iki ayrı ilmî disiplindir.

c. İlk siyer kaynakları denildiğinde akla sadece hadîsler gelmemelidir. Hicrî I. asrın sonlarından itibaren siyer yazım metodu oluşturulmuş, haberler sonraki nesillere aktarılmış, bu metodoloji sürekli biçimde gelişim göstermiştir. Dolayısıyla siyer literatürünün genişlemesinden sadece hadîs rivâyetleri sorumlu değildir.

d. Hicrî II. asrın ortalarından itibaren siyer yazıcılığında belirli bir format vücûda gelmiş, konular ayrı ayrı başlıklar halinde tasnîf edilmiştir. Ayrıca karşılaştırmalı siyer anlatılarına da yer verilmeye başlanmıştır. Genişlemenin bir diğer vechesini de bu durum oluşturmaktadır.

e. Her ne kadar belirli bir usûlü ve formatı da olsa siyer anlatılarına zaman zaman, Resûlullah’a (as) nispet edilen uydurma haberler müdâhele etmiştir. Bunda pek çok unsur etkili olmuştur ancak bunun tek sorumlusunu Müs-

lümanlar olarak görmek doğru bir yaklaşım değildir. Gayr-ı Müslimlerin de bu konudaki faaliyetleri dikkatle takip edilmelidir.

f. Siyere giren uydurma haberlerin hızla yayılmasının önünde, tarihin tenkîd usûlü olduğu kadar hadîs imâmîlarının bizzat kendileri de büyük bir engel teşkil etmiştir. Ancak bu durum tamamen önlenememiştir. Günümüze dahi hadîs adı altında Resûlullah'a (as) nispet edilen tahrîf edilmiş ya da tamamen uydurulmuş haberler vardır. Tarihin tenkîd usûlü de bu bağlamda işe yaramamıştır.

g. Özellikle ehl-i Kitâb'la girilen münâzaralar dolayısıyla veya Resûlullah'ı (as) ya da sahabeyi bir şekilde övmek, savunmak gayesiyle kimi siyer ve hadîs te'liflerinin bir kısmı Resûlullah'ı (as) olduğundan farklı gösterme çabalarını ihtivâ etmeye başlamıştır. Üstelik ihtiyaca binâen uydurulan haberlerle kişiler ideolojik, siyasî, mezhebî kabullerini delillendirebilmişlerdir.

h. Siyerde yer alan ve ne kastedildiği ibaresinden anlaşılamayacak derecede kapalı olan apokaliptik haberlerin genişlemesine yukarıda zikrettiğimiz keyfiyetler oldukça etkili olmuştur. Oysa bir tarihçi, haberler arasındaki kronolojik boşlukları doldurabilmek için örneğin Tevrat'tan faydalanabilmekte ama bu durum muhaddisler tarafından eleştirilebilmektedir. Dolayısıyla ne hadîslerin kritiği tarih usûlüne göre ne de tarihin kaynakları hadîs usûlüne göre değerlendirilmemelidir. Aksi halde her iki ilim sahası arasındaki farklılıklar bir tür çekişmeye zemin hazırlayacak, hakîkatın ortaya çıkarılması sürekli te'hîr edilmiş olacaktır. Neticede sadece siyer ile hadîsin değil, sâir bazı ilmî disiplinlerin birlikte hareket ederek hakîkatın ortaya konmasında ortak paydaya tesâdüf etmeleri gerekmektedir.

SİYER-İ MUHTASARA

KEMAL^{[1][2]}

NOSTALJİ

SAD. ASIM SARIKAYA

ARŞ. GÖR.

KSÜ İLAHİYAT FAK.

[1] Kemâl, *Siyer-i Muhtasara*, yz. tz.

[2] Müellif hakkında isminin Kemâl olması dışında herhangi bir bilgiye sahip değiliz.

Sâye-i lütfi Şehinşâhîde
Yazdım işbu eser-i muhtasarı

Okudukça bunu âlem-i mevlâ
Dâim itsun o Şeh-i dâdgeri

Mü'mine lâzım ve vâcib bilmek
Neseb-i Hazret-i Hayri'l-Beşeri

Hayli tahkik ve tetebbü' iderek
Topladım hep haber-i mu'teberi

Bana fahru şeref âlemde Kemâl
O Şeh'in bir nazar lütf-i eseri

Zâtu's-Şifâ fi Hukûkî'l-Mustafa şerhinde, *Nesebnâme-i Nebi* isimli farsça risalede ve bazı güvenilir siyer kitaplarında anlatıldığı ve açıklandığı üzere Hz. Muhammed'in (sav) yedinci kuşağa kadar dedelerinin ismini onlara hürmet göstermek gerekir bilmek ve Hz. Muhammed'in (sav) hayatını kısa da olsa öğrenmek her mümin erkek ve kadına vâciptir. Bu konuda bilgi edinmek için ise siyer kitaplarını araştırmak gerektiğinden ve buna da herkesin hâli, vakti özellikle de eğitime yeni başlayanların bunu yapmaya yaşları müsait olmaması sebebiyle güvenilir râvilerin eserlerinden seçilerek ve ilmi araştırmalarla tashih edilerek büyük dedeleri ve Hz. Muhammed'in (sav) hayatına dair bilgiler içeren, dili anlaşılır, muhtasar bir risâlenin yazılması, itaat edilmesi gereken bir emir olarak kalemi zayıf yazara havâle edildi. Bu emirden dolayı bu muhtasar siyer kaleme alındı.

Eserde vuku' bulmuş noksanlardan, eksikliklerden dolayı eseri okuyan kimselerin bizi mazur görmesi temenni olunur.

Rahmân ve Rahîm olan Allah'ın adıyla

Hız. Muhammed (sav)'in pek çok ismi vardır. Fakat en fazîletli ve meşhur olanları Muhammed, Ahmed ve Mustafa'dır. Çoğu zaman Muhammed Mustafa da - denir. Künyesi Ebu'l-Kâsım'dır. Hız. Peygamberin doğumu, Araplar arasında âmu'l-fil yani fil yılı diye isimlendirilen meşhur senenin Rebûilevvel ayının on ikisi Pazartesi gecesi Mekke-i Mükerrreme'de gerçekleşmiştir. Babasının ismi Abdullah, büyük babasının yani dedesinin ismi Abdulmuttalib'dir. Daha büyük dedesinin ismi Hâşim ve Hâşim'in babasının ismi Abdulmenâf ve Abdulmenâf'ın babasının ismi Kusayy ve onun babasının ismi Kilâb ve Kilâb'ın babasının ismi Mürre'dir ki nesep silsilesi Hız. İbrahim'e (as) ulaşır. Bunların hepsi Kureyş kabilesinin eşrâfından ve önde gelenlerinden olduklarından Hız. Muhammed (sav)'e ismi geçen kabileye nispetle "*Nebiyyü'l-Kureyş*" ve büyük dedelerine nispetle "*Nebiyyü'l-Hâşimi*" de denir. Hız. Muhammed (sav)'in annesinin ismi Âmine'dir. Âmine'nin babasının ismi Vehb, annesinin ismi Berre'dir. Babası tarafından nesep silsilesi Resûlullah'ın dedelerinden Kilâb b. Mürre'yle birleşir.

Hız. Muhammed'i (sav) doğduğunda üç gün annesi, üç dört ay kadar Ebû Leheb'in Süveybe isimli azatlı cariyesi emzirdikten sonra vakt-i fitâmına yani süttten kesilinceye kadar Benî Sa'd kabilesinden Halîme bnt. Abdullah isimli kadın Hız. Muhammed'i (sav) emzirdi.

Hız. Peygamberin doğumundan önce babası vefât etti. Altı yaşındayken muhterem annesi de vefât etmiş olduğundan dedesi Abdulmuttalib'in evini şerefliendirdi. Sekiz yaşındayken yüz yaşımı geçmiş olan Abdulmuttalib'in de vefâtıyla amcası Ebû Tâlib, Hız. Muhammed'i (sav) himâyeye etmekle mümtaz oldular. Yirmi beş yaşındayken cennet kadınlarının efendisi Hız. Hatîcetü'l-Kübra'yla (ra) evlenip kırk yaşına geldiğinde Allah (cc) tarafından Cebraîl (as) vasıtasıyla vahiy gelip Kur'an-ı Kerim nâzil olmaya başlamış olduğundan insanları İslam dinine davete etmeye başladı. Bu sene "*Bi'set Yılı*" diye isimlendirilir. Dokuz sene sonra değerli amcası Ebû Tâlib vefât eyledikten bir hafta sonra Hatîcetü'l-Kübra (ra) da altmış beş yaşında dâr-u bekâyaya irtihal etti. Bi'set yılından on iki sene sonra yani Resûlullah'ın yaşı elli ikiye ulaştığı sene Recep ayının yirmi yedinci gecesinde Miraç olayı gerçekleşip Resûlullah yüce "kâbe kavseyn ev ednâ"^[1] mertebesine ulaştı.

Elli üç yaşındayken alçak müşriklerin suikast ve ihanetleri sebebiyle Mekke-i Mükerrreme'yi terk ederek Medine-i Münevvere'ye hicret etmesinden dolayı bu sene hicrî tarihin başlangıcı kabul edilmiştir. Hicretin ikinci senesi müşriklerle savaşa izin ve ruhsatı tazammun eden ayet nâzil oldu.

[1] "(Peygambere olan mesafesi) iki yay aralığı kadar, yahut daha az oldu" Necm 53/9. (sad.)

Hız. Muhammed (sav) tarafından cihad sancağı açıldı ve gazâ ordusunun hazırlanmasında bizzat kendisi yer aldı. Muhaddislerin ıstılâhında ve Siyer’de Hız. Muhammed’in (sav) askerlerle beraber buldukları sefere ve başka bir rivâyete göre emri altında bulunan askere “Gazâ” ve “Gazve” ve bizzat kendisinin katılmayıp sahabîlerden bir kumandan ile beşten dört yüz kişiye kadar göndermiş olduğu orduya “Ba’s” ve “Seriyye” diye isimlendirilir. Bu seneden, Hız. Muhammed (sav)’in vefâtına kadar on dokuz ve bazı rivâyetlere göre yirmi bir veyahut yirmi yedi gazve ve kırktan fazla seriyye meydana gelmiştir. Bu gazvelerin dokuzunda cehennemlik kâfirlerin kararıyla cenk ve savaş olmuştur. Bunların dışındakilerde bazen musâlaha gerçekleşmiş, bazen de düşmanın firarı ve dönüşü sebebiyle karşılaşılamayarak geri dönülmüştür. Savaşın meydana geldiği dokuz gazvenin isimleri bunlardır: Büyük Bedr, Uhud, Müreysi’, Hendek, Kurayza, Hayber, Mekke’nin Fethi, Huneyn, Tâif.

Bedir Savaşı savaşların en büyüğüdür. Bu savaşta İslâm mücahitleri, Yüce Meleklerin yardımıyla gâlip ve muzaffer, kâfirlerin ordusu ise zelil ve parparça olmuştur. Hakikate gözlerini kapatmış Ebû Cehil de öldürülmüş olup Müslümanlara izzet, müşriklere ise zillet getirmiştir. Hicretin sekizinci senesi Mekke-i Mükerrreme fethedilmiştir.

Hicretin on birinci senesinde Hız. Muhammed (sav) altmış üç yaşındayken Medine-i Münevvere’de dünya evini terk ederek dâr-u ukbâ’ya teşrif ettiler. Peygamberlik süresi olan yirmi üç senenin on üç senesi Medine-i Münevvere’de, on senesi Mekke-i Mükerrreme’de geçirmiştir. Ezvâc-ı Tâhirât’tan Hız. Âişe es-Siddika’nın (ra) evinde vefât etmiş olduklarından yine o mübarek eve defnedilmiştir. Hâlâ insanların ziyaret ve Meleklerin taraf yeri olan Ravza-ı Mutahhara’nın bulunduğu hürmet gösterilen bir yer orasıdır. Kutlu doğum günüyle gönülleri dağlayan vefât günü Rebûlevvel’in on ikisi Pazartesi gününe denk gelmiştir. Vefât ettiği yaş en sahih görüşe göre altmış üçtür.

Meşhur olan rivâyete göre dokuz evladı dünyaya gelmiştir. Beşi erkektir ki isimleri Kâsım, Tayyib, Tâhir, Abdullah ve İbrahim’dir. Dördü kız olup isimleri Zeynep, Rukayye, Ümmü Gülsüm ve Fâtımatü’z-Zehrâ (ra)’dır. Bütün çocukları kendisinden önce vefât etmiştir, fakat Hız. Fâtımatü’z-Zehrâ (ra) babasının vefâtından altı ay sonra yirmi dokuz yaşında vefât ederek Bakî’ diye isimlendirilen kabristâna defnedilmiştir.

Hız. Muhammed (sav)’e tâbi olarak Mekke-i Mükerrreme’den Medine-i Münevvere’ye hicret eden sahabîlere “*Muhacir*” ve Medine-i Münevvere halkından İslam ile müşerref olup Hız. Muhammed’e (sav) yardım eden ve destek olan sahabîlere “*Ensâr*” denir. Mufassal Siyer kitaplarında yazıldığı ve açıklandığı üzere Hız. Muhammed (sav)’in doğduğu mübarek gecede bulunduğu yerin

büyüklüğüne, şânının ve konumunun yüceliğine delâlet eden pek çok hârikulâde alâmetler meydana geldiği gibi vefâtına kadar meydana gelen büyük mucizelerine nihâi bir sınır yoktur.

Hulefâ-i Râşidîn (ra)

Hiz. Ebû Bekir, Hiz. Ömer, Hiz. Osman, Hiz. Ali (ra) efendilerimize “*Hulefâ-i Râşidîn*” ve “*Çihâr Yâr-i Güzîn*” de denir. Hiz. Muhammed’in (sav) vefâtından sonra birbirlerini müteakip halife olmuşlardır. Hiz. Muhammed (sav) tarafından cennetle müjdelenen on sahâbeden dördü bunlardır ve altısı da Talha, Zübeyr, Sa’d b. Ebî Vakkas, Sa’d b. Zeyd, Abdurrahman b. Avf ve Ubeyde b. Cerrâh (ra)’dır.

Hulefâ-i Râşidîn’in de en faziletlisi ve önde geleni Hiz. Ebû Bekir es-Sıddîk’dır ki Hiz. Peygamberin (sav) vefât ettiği gün sahâbîlerin icmâ ve ittifakıyla hilâfet makamına oturmaktadır. Hiz. Ebû Bekir’in ismi Abdullah, babasının ismi ise Osman’dır. Babasının künyesi Ebû Kuhâfe’dır. Hiz. Ebû Bekir’in nese silsilesi altıncı kuşakta Hiz. Peygamberin (sav) büyük dedelerinden Mürre’yle birleşir. Erkeklerden Hiz. Muhammed (sav)’in peygamberliğini ilk tasdik eden Hiz. Ebû Bekir olduğundan kendisi “*es-Sıddîk*” olarak isimlendirildiği gibi cennet ile müjdelenmesiyle cehennem ateşinden kurtulduğu için âzat olmuş manasına gelen “*Atîk*” diye de isimlendirilmiştir. Mekke-i Mükerreme’den hicret esnasında düşmanların kötülük ve tuzaklarından kurtulmak için Sevr mağarasında üç gece Hiz. Peygamber’le (sav) geceleyerek arkadaşlık etmesi sebebiyle “*Yâr-ı Gâr-i Nebî*” de denilmiştir. Ezvâc-ı Tâhîrât’tan Hiz. Âişe es-Sıddîka’nın (ra) babasıdır. Halifelîği iki sene üç ay yapmış, hicretin on üçüncü senesi Cemâziyelâhîr ayında altmış üç yaşında dâr-u bekâ’ya irtihal etmiş ve Ravza-ı Mutahhara’da defnedilmiştir.

Hulefâ-i Râşidîn’in İkincisi

Yani Halife-i Sâni Hiz. Ömer el-Faruk (ra)’dır. Künyesi Ebû Hafsa’dır. İslâmı kabul etmesiyle Müslümanlara gerekli olan kuvvet ziyadesiyle gerçekleşmiş, İslâm dini açığa çıkmış ve Mescidü’l-Haram’da namazlar açık olarak eda edilmiş, hak ile bâtül ayırdığı için Hiz. Resûlullah tarafından “*Faruk*” diye isimlendirilmiştir. Hiz. Ebû Bekir’in tayini üzere vefâtından sonra halifelik makamına ulaşmıştır. Babasının ismi Hattab, nesepleri dokuzuncu kuşakta Hiz. Muhammed (sav)’in mübarek nesebiyle birleşir. Ezvâc-ı Tâhîrât’tan Hiz. Hafsa’nın babasıdır.

Halifelîğinde pek çok şehir, memleket fethedilmiş ve ahâlisi İslâm ile müşerref olmuştur. Dört bin mescid inşâ ettirmiş, minber ve minarelerinde

hutbe ve ezân-ı muhammedî okutmuştur. Yaptığı güzel işlerin ve menkîbelerinin sınırı yoktur.

Halifeliği onuncu seneye ve yaşı altmış üçe ulaştığı hicretin yirmi üçüncü senesi Zilhicce ayınının yirmi altısı Çarşamba günü âdeti üzere sabah vakti mescide gitti ve mihrapta sabah namazını kılmaya niyet etti. Rükû yapmak üzereyken Ebû Lü'lü Fîrûz isimli cehennemlik köle, o adalet sancağını kaldıran, şirk ve düşman ehlini kahreden, Müslümanların yardımcısı, küfür ve tuğyân ehlinin binalarını yıkan Hz. Ömer'i zehirli hançerle birkaç defa vurarak yere düşürdü. Üç gün sonra yani Cumartesi günü vefât etti ve Ravza-ı Mutahhara'ya defnedildi.

Hulefâ-i Râşidîn'in Üçüncüsü

Hiz. Osman Zinnûreyn (ra)'dır. Hiz. Ömer'in şehit edilmesinden sonra halife olmuştur. Babasının ismi Affân olup dördüncü kuşakta nesepleri Hiz. Peygamberin (sav) büyük dedelerinden olan Abdulmenâf'la birleşir. Hiz. Muhammed (sav)'in muhterem kızı Rukayye'yle evlenmiş, sonra o vefât etmiş olduğundan diğer muhterem kızı Ümmü Gülsüm'la (ra) evlenmiş olması sebebiyle "Zinnûreyn" diye isimlendirilmiştir.

Hilminin, hayâsının, zühdünün, takvâsının, cömertliğinin ve verdiği sadakaların sonu yoktur. Hiz. Osman'ın halifeliği döneminde de birçok memleket feth ve zapt edilerek İslâm memleketlerine dâhil edilmiştir. Halifelik süresi on iki seneye ve yaşı seksen ikiye ulaştığı hicretin otuz beşinci senesinde Zilhicce ayınının on sekizi Cuma günü eşi Nâile yanında bulunduğu halde, oruçluymken Kur'an-ı Kerim tivâlet ederken aleyhine hareket ve kıyâm etmiş olan acımasız bir takım alçak kötü kimseler evine girerek kılıçlarını çıkarıp o hilm ve hayâ kaynağı, Hiz. Muhammed'in damadı Hiz. Osman'ı öldürerek şehitler zümresine dâhil ettiler. Mübarek bedenleri Medine-i Münevvere'de Bakî' diye isimlendirilen meşhur kabristâna defnedilmiştir.

Hulefâ-i Râşidîn'in Döndüncüsü

Hiz. Ali -Allah yüzünü ağartsın- (ra)'dır. Künyesi Ebu'l-Hasan ve Ebû Turâb'dır. Hiz. Osman'ın şehit edilmesinden sonra halifelik makamına gelmiştir. Hiz. Muhammed'in (as) tüccar amcası Ebû Tâlib'in oğludur.

Mekke-i Mükerrreme'de Beytü'l-Harem içerisinde doğmuş olup Hiz. Peygamberin (as) mübarek evinde ve gözetimi altında büyümüş ve terbiye almış olduğundan bu fazîlet emsalsiz ve zatlarına muhsusdur. İlim ve şecaatleri sahabîlerin hepsinden fazladır. Güzel ahlak sahibi olup herkese tevazu ve güler yüzle muâmele ederdi. Kerâmet ve fazîletlerinin sonu yoktur. Hiz.

Muhammed'in (sav) muhterem kızlarından Hz. Fâtımatü'z-Zehrâ'yla (ra) evlenerek peygamber damadı olmak şerefine nâil olmuştur. Hz. İmam Hasan ve Hüseyin (ra) bu huzurlu evlilikten dünyaya gelmiştir.

Halifeliği dört sene dokuz ay sürmüş olup hicretin kırk birinci senesi Ramazan ayının on yedisi Cuma günü Kûfe şehrinde sabah namazını edâ etmek üzere Mescid-i Şerif'e giderken yolda diğer bir rivâyete göre Mescid-i Şerif içerisinde Hâricilerden İbn Mülcem isimindeki merhametsiz âsi, zehirli bir kılıçla Hz. Ali'nin başına vurmuş ve o kerâmet bostanının selvisi kesilmiş ağaç gibi yere düşmüştür. Evine taşınıp iki gün geçtikten sonra yani Ramazan ayının on dokuzu Pazar gecesini yaşadı altmış üç ulaştığında dâr-u bekâ'ya irtihal etmiş, Kûfe civarındaki Necefî Eşref olarak isimlendirilen bölgede defnedilmiştir.

Hz. İmam Hasan (ra)'ın Halifeliği

Hz. Ali Allah yüzünü ağartsın şehit edildikten sonra çocuklarının en büyüğü, Hz. Muhammed (sav)'in torunu Hz. Ebû Muhammed Hasanü'l-Tekâ (ra) Irak halkının biât etmesiyle halifelik makamına oturdu ve ehl-i beytin kalplerinde sevinç yaşattı. Fakat Şam'da Hz. Muâviye halife adıyla hâkimiyetinin temelini attıklarından dolayı Kûfe'de İmam Hasan'a biât olunmasından telaşa düşerek halifeliğe ortaklık tehlikesini engellemek için altmış bin askerle Kûfe'ye doğru hareket etmişlerdir. Hz. Hasan (ra) tarafından da karşılık vermek için kırk bin kadar asker toplanmış ise de bu kadar asker Şam ordusuna denk olmadığından ve Irak askerlerinin arasında ihtilâfın yayıldığı ve nifâk görüldüğünden Hz. Hasan (ra) Müslümanların kanının akmasına izin vermeyerek bazı şartlarla anlaşma yaptı. Halifeliği Hz. Muâviye'ye bırakıp biât ettikten sonra Medine-i Münevvere'ye gelerek Allah'a kulluk ve ibâdetle zaman geçirdiler. Hicretin ellinci senesi Ramazan ayının ortasında zehirli bir yemeği yemesiyle vefât ederek Bakî' isimli kabristâna defnedilmiştir.

Hz. İmam Hüseyin (ra)'ın Şehâdetleri

Cennet gençlerinin efendisi Hasan el-Müctebâ'nın halifeliği terk ederek kendi arzusuyla uzlete çekilmesinden sonra Hz. Muâviye hiçbir engel ve sıkıntı olmaksızın bağımsızlık kazanarak on dokuz sene halifelik makamında kaldı. Şehir ve memleketler fethederek İslâm dininin yayılma alanının genişlemesine hizmet eden bir kimse olup hicretin altmış senesinde yetmiş beş yaşındayken vefâtıyla oğlu sevimsiz, kötü karakterli Yezîd hilafet makamına oturdu. Fakat Hz. Muhammed (sav)'in göz nuru Hz. İmam

Hüseyin hayatta oldukça ve ailesi tarafından halifelığının meşruluğu kabul ve tasdik edilmedikçe kendisine kalp huzuru mümkün olmayacağından her ne suretle mümkün ise Hz. Hüseyin'i kendisine biât ettirmeye Medine valisini memur kılmıştır. Hz. Hüseyin bunu işitince bu tekliften kurtulmak için Mekke-i Mükerreme'ye hicret etmiş ise de Irak halkından biâtlerini bildiren, ısrarla ve tekrar tekrar gelen davetler sebebiyle Kûfe'ye doğru yola çıkmıştır. Kerbela diye isimlendirilen kerb^[2] ve bela yerine ulaştıklarında Yezîd tarafından gelen yazılı emir üzerine Kûfe valisi Ubeydullah b. Ziyâd denilen kötülüğü âdet edinmiş zâlim tarafından Ömer b. Sa'd b. Ebî Vakkas dört bin askerle gönderildi. Hicretin altmış beşinci senesi Muharrem ayının onu Cuma günü yaşı elli altıya ulaşmış olan Hz. Muhammed (sav)'in göz nuru, Hz. Ali el-Mürtezâ'nın oğlu, Fâtımatü'z-Zehrâ'nın çiğerpâresi Kerbela toprağında garîb düştü. Yani İmam Hüseyin kederli ve mazlum olarak altı biraderi, iki oğlu, yetmiş kadar akrabasıyla beraber her biri şehit edilerek mağfiret olunanların zümresine dâhil oldular. Allah hepsinden razı olsun.

Allah'a hamd olsun, risâle yazarı mücrim, günahkâr Kemal'a Necef-i Eşref'de Hz. Ali el-Mürtezâ'nın ve Kerbela'da şehitlerin efendisi Hz. Hüseyin'in (ra) ve Irak çevresinde bulunan diğer evliya ve muttaki kimselerin yüce kabirlerini ziyaret etme şerefi nasip ve müyesser olmuştur.

[2] Kerb: Gam, tasa, sıkıntı. (sad.)

Prof. Dr. Adem Apak, Ensar Yay., İstanbul 2017, 710 s.

**SİYER-İ NEBÎ:
HZ. PEYGAMBER'İN (S.A.S)
HAYATI, ŞAHSİYETİ, DAVETİ**
KİTAP TANITIMI

ŞEHBA YAZICI
DOKTORA ÖĞRENCİSİ
İST. ÜNİV. SOS. BİL. ENS.

Siyer, sözlükte “davranış, hal, yol, âdet, bir kimsenin ahlâkı, seciyesi ve hayat hikâyesi” gibi anlamlara gelen sîret kelimesinin çoğuludur. Sîret ve siyer Hz. Peygamber’in (s.a.s) hayatı, onun hayatını konu edinen bilim dalı ve bu dalda yazılan eserler için terim olarak kullanılmıştır.^[1] Resulullah’ın (s.a.s) hayat hikâyesini anlatan Türkçe eserlerde ise genellikle siyer kelimesi tercih edilmektedir.

Kur’ân-ı Kerîm’in verdiği sınırlı bilgi dışında Hz. Musa ve Hz. İsa gibi peygamberlerin hayatlarına dair bilgiler inanç üzere kuruluyken Hz. Muhammed’in (s.a.s), hayatı mufassal bir biçimde kayıt altına alınmıştır. İlber Ortaylı bu duruma bir konuşmasında işaret etmiş ve Hz. Muhammed (s.a.s) dışındaki peygamberler hakkındaki bilgilerin pozitif tarih açısından değerlendirilebilir olmadıklarını, Hz. Muhammed’in (s.a.s) ise bu bakımdan tam bir tarihî şahsiyet olduğunu ifade etmiştir.^[2] Müslümanlar arasında peygamberlerinin hayatını, doğumundan ölümüne kadar müteselsil ve tutarlı bir biçimde toplama fikri çok erken bir dönemde ortaya çıkmış^[3] ve o günden bu güne siyer yazıcılığı önemini ve güncelliğini muhafaza etmiştir. Siyer, Osmanlılarda ise Cumhuriyet öncesine kadar tarih ilminin konusu olmaktan ziyade edebiyat sahasına kaymış ve siyer bu alanda gelişmiştir.^[4]

Siyer ilminin edebiyatla bağı ilk dönemlerden beri var olagelmiştir. Kussâs olarak bilinen şahısların Hz. Peygamber’in (s.a.s) hayatını sivillere ulaştırma faaliyetleri Hz. Ömer dönemine kadar

[1] Mustafa Fayda, “Siyer Ve Meğâzi”, *DİA*, Cilt: 37, s. 319.

[2] <https://www.youtube.com/watch?v=fxTSRmhg8Yc>

[3] G. Levi Della Vida, “Sîre”, *MEB İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 10, s. 699.

[4] Mustafa Uzun, “Siyer ve Meğâzi (Türkçe Siyer Kitapları)”, *DİA*, Cilt: 37, s. 324.

götürülmektedir. Ancak bunların kaynakları, ilim olarak siyerin kaynaklarından farklılık arz etmektedir. Kıssacılar, anlatımlarında sahih hadis, siyer ve tarih metinlerinin yanı sıra israiliyyat, halk söylenceleri ve kendi kurgularını da kullanmışlardır.^[5] İlk Türkçe siyerlerin de ağırlıklı olarak edebî eserler oldukları bilinmektedir. Bu tür eserler, Türk insanının gönlünde peygamber sevgisinin oluşup şekillenmesinde şüphesiz büyük katkı sahibidir.^[6] Ancak tamamen duygulara hitap eden bu tür eserlerin siyer ilmiyle karıştırılması ve peygamberin hayatına dair bilgi edinmede birincil kaynak olarak kabul edilmeleri, peygamber algısında sorunlar meydana getirmiştir.

Günümüzde siyer ilmine rağbetin arttığı, birçok araştırmacı tarafından dile getirilen bir husustur. Ancak maalesef siyere dair kitapların sayıları artmakla beraber nitelikleri için aynı şeyi söylemek güçtür. Hatta bu kitapların birçoğu birbirinin tekrarı olarak nitelendirilmiş ve bundan doksan yıl önce yapılan tartışma ve çalışmaların günümüzde ancak tekrar edildiği ifade edilmiştir.^[7]

Günümüzde siyer yazımına dair problemlerden biri Hz. Peygamber'in (s.a.s) hayatıyla ilgili rivayetlerin tenkide tabi tutulmaksızın çağdaş kaynaklarda yer almasıdır. Bu anlayış, klasik kaynaklara toptancı bir yaklaşımın ürünüdür. Rivayetlere karışan mevzu haberlerin tarihî değeri haiz olmakla beraber, sahih rivayetleri gölgelediği ve yanlış bir peygamber tasavvurunun oluşmasına neden olduğu görülmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s) çocukluk dönemine dair mucize rivayetleri bu anlamda değerlendirilebilir. Bu tür haberlerin klasik kaynaklarda yer almasında siyasî ve sosyal nedenlerin yanı sıra akidevî gayelerin de etkili olduğu göze çarpmaktadır. Nitekim kutsanmış bir geçmiş portresi çizmek için tarihî kurgulayan birçok yazar bulunmaktadır.^[8] İlk dönem rivayetlerine karışmış birçok mevzu haber olduğu doğru olsa da bunların siyer yazıcılığı için temel kaynak oldukları unutulmamalıdır. Dolayısıyla araştırmacıların bu kaynakları ihmal ederek kullandıkları rivayetleri ikincil-üçüncül kaynaklardan edinmeleri bir yöntem hatasıdır.

[5] Şaban Öz, "Siyer Merviyâtında Kussâs Metinleri Üzerine", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 2017, Sayı: 1, s. 94, 96.

[6] Ali Öztürk, "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Hiz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu 20-22 Nisan 2007*, Çorum: İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, 2007, s. 216.

[7] Mehmet Çoğ, "Celâl Nûrî ve Hâtemü'l-Enbiyâ Adlı Eserine Göre Hz. Muhammed Tasavvuru", *İSTEM*, Sayı: 7, 2006, s. 98.

[8] İrfan Aycan, M. Mahfuz Söylemez, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014, s. 12.

Hız. Peygamber'i (s.a.s) yüceltme gayesiyle yazılan kitaplar onu örneklikten uzaklaştırmak gibi bir tehlike taşımaktadır. Öte yandan Batılıların da etkisiyle Hız. Peygamber'e (s.a.s) yönelik eleştiriler ve tahkir edici tutum ve söylemler son yıllarda daha sık duyulmaya başlanmıştır.^[9] Bu durum Hız. Peygamber'in (s.a.s) örnekliğinin sorgulanmasına neden olmaktadır. Toplum, davranışlarını benimseyemediği ve anlamlandıramadığı birini kendisine nasıl örnek alabilecektir?

Günümüzde toplum, Hız. Peygamber (s.a.s) hakkında ya hepten bilgisiz oldukları ya da aşırı müspet veya menfi kanaatinden dolayı onun öğretisinin aslına vakıf olamadıkları söylenebilir. Hız. Peygamber (s.a.s) toplumun genellikle sevgi ve saygı duyduğu bir insan olma özelliğini korumakla beraber örneklikten uzaklaştırılmıştır. Müslüman bir birey, din ve dünya hayatını ıslah etmek için peygamberinin rehberliğine muhtaçtır. Üstelik Hız. Muhammed'in (s.a.s) sadece Müslümanların değil bütün insanlığın peygamberi olduğu unutulmamalıdır. Evrensel barışın tesisi ancak onun mesajının özümsemesi,^[10] çağa doğru bir şekilde aktarılması ve bu yöndeki çabaların bilimsel bir zemine oturtulmasıyla mümkün olacaktır.^[11]

Prof. Dr. Adem Apak, günümüzde siyer yazımına ve algısına dair problemleri dikkate alarak Siyer-i Nebî isimli eseri ile, Kur'ân-ı Kerim, sünnet, siyer ve meğâzi olarak sayabileceğimiz birincil kaynaklara dayalı sahih haberlerin esas alındığı, akademik bir metod ve güncel hitap diliyle doğru peygamber tasavvuru oluşturulmasına katkıda bulunmaktadır. Eser, Hız. Peygamber'in (s.a.s) hayatı ve şahsiyeti konularında bilgi odaklı olmakla beraber, araştırmacılar için de bir metod örneği niteliğindedir.

Eser, Giriş ve beş bölümden meydana gelmektedir. İlk üç bölüm birinci ciltte, dördüncü ve beşinci bölüm ikinci ciltte yer almaktadır. Giriş bölümünde günümüzde siyer ilminin içinde bulunduğu durum tespit edilmekte ve doğru peygamber algısının oluşturulmasına yönelik atılması gereken adımlar sayılmaktadır. Bu adımlardan biri, mucize merkezli bir peygamber anlatımından sıyrılarak Resulullah'ın (s.a.s) insanî-beşerî yönünün öne çıkarılmasıdır. Bilhassa Hız. Peygamber'in (s.a.s) örnek alınmasını sağlamak bakımından önem arz eden bu husus, Kur'ân-ı Kerim'in çizdiği peygamber portresinin de önemli bir parçasıdır. Ayrıca peygamber övgüsünde aşırıya

[9] Adnan Demircan, *Tarihin Akışını Değiştiren Son Peygamber*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2015, s. 11.

[10] Demircan, *Tarihin Akışını Değiştiren Son Peygamber*, s. 24.

[11] Şaban Öz, *Farklı Siyer'i Okumak: Bir Siyer Eleştirisinin Eleştirisi*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2015, s. 9.

gitmekten vazgeçilmelidir. Zira bizzat Hz. Peygamber (s.a.s) ümmetini bu hususta uyarmıştır. Siyer alanının mütehasısı konumundaki ilim adamları tarafından, çeşitli eğitim seviyelerindeki insanların anlayabileceği, sahih kaynaklara dayalı ve araştırma mahsulü nitelikli kitaplar kaleme alınmalıdır. Üstelik bu eserler sadece Müslümanlara hitap etmekle kalmamalı, başka din ve kültür mensuplarıyla da buluşabilecek bir metod ve muhteva ile sunulmalıdır. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s) mesajı evrenseldir. Bu mesajı ulaştırma sorumluluğu ise Müslümanların uhdesindedir.

Giriş bölümünde, Hz. Peygamber'in (s.a.s) hayatının incelenmesinde kaynak kullanımına dair inceleme de yapılmıştır. Buna göre Hz. Peygamber'i (s.a.s) tanıma ve anlamada birincil ve en güvenilir kaynak Kur'ân-ı Kerim'dir. Bu doğrultuda Apak, eserinde Kur'ân-ı Kerim ayetlerinden çokça faydalanmıştır. İkincil kaynaklar, Hz. Peygamber'in (s.a.s) söz, fiil ve takrirlerinden oluşan hadislerdir. Üçüncü derecedeki kaynaklar ise siyer ve meğazi kitaplarında yer alan ve ilk iki kaynaktan işaret edilen esaslara mutabık rivayetlerden meydana gelmektedir. Yine bu bölümde, Hz. Peygamber'in (s.a.s) gönderildiği sosyo-kültürel ve dinî ortam da incelenmiş ve bu tür bilgilerin İslâmî hareketin karakterini anlamadaki önemi vurgulanmıştır. İslâm'ın devrimci bir karakter mi taşıdığı yoksa bir ıslah hareketi mi olduğu, ancak bu sosyo-kültürel ortamın bilinmesiyle anlaşılabilir.

Birinci bölüm, risalete kadar Mekke tarihi ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) risalet öncesi hayatına dairdir. Bu bölümde Cürhümlüler ve Hz. İsmail ile başlayan Mekke tarihi incelenmiştir. Mekke tarihinde iki önemli kabile olan Huzaa ve Kureyş ele alınmış, Mekke'nin sosyal ve siyasî yapısı üzerindeki tesirleri aktarılmıştır. Apak burada, Hz. Peygamber'in (s.a.s) kabilesi olan Kureyş kabilesinin kolları ve aralarındaki bloklaşma üzerinde durarak, bu bilgilerin uzun yıllar meydana gelen olayların, özellikle Hâşimî-Emevî mücadelesinin anlaşılmasındaki rolünü ifade etmiştir. Birinci bölümde yer alan Hz. Muhammed'in (s.a.s) çocukluk yılları konusunda, onun mucizevi bir çocukluk geçirdiğine dair rivayetlere ihtiyatla yaklaşmanın gereği vurgulanmaktadır. Hz. Muhammed'in (s.a.s) çocukluğu ve gençliğine dair rivayetlerin az sayıdaki rivayetten anlaşılabilir, onun tebliğinden önce oldukça sade bir hayat sürdüğü ve dinî, ekonomik, siyasî anlamda ciddi bir faaliyeti olmamakla beraber, toplumda sevilen ve güvenilen bir birey olduğudur. Az sayıdaki ticarî faaliyetiyle geçimini temin eden Hz. Muhammed (s.a.s), ticarî seyahatleri sayesinde birçok bilgi ve tecrübe edinme imkânı bulmuştur.

İkinci bölüm, Hz. Muhammed'e (s.a.s) vahyin gelmesinden itibaren Medine'ye hicretine kadar devam eden İslâmiyet'in Mekke dönemine dairdir.

Apak, Hz. Peygamber'in (s.a.s) tebliğinin ilk sürecini "ferdî girişimler dönemi" olarak adlandırmıştır. Burada müşriklerin yeni dine karşı çıkmalarının dinî, sosyal, ekonomik ve psikolojik zemini, müşriklerin ve Müslümanların mücadele yöntemleri, müşriklerin Hz. Peygamber'e (s.a.s) yönelttikleri ithamları ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) davet stratejisi mercek altına alınmaktadır. Habeşistan hicreti, Mekke döneminin önemli bir hadisesi olmasına rağmen kaynaklarda üzerinde fazla durulmamıştır. Apak ise Habeşistan hicretini birçok yönüyle ele almakta, hicret için Habeşistan'ın tercih edilmesinin gerekçelerini izah etmekte, muhacirlerin kabilelere göre dağılımları, Habeşistan'da geçimlerini nasıl sağladıkları, Necaşi ile ilişkileri, yaşadıkları güçlükler, münferit tebliğ faaliyetleri gibi hususlarla geniş bir malumata yer vermektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s) ittifak arayışı doğrultusunda yaptığı Taif yolculuğu ve Miraç hadisesi de tebliğin Mekke sürecinde gerçekleşen mühim hadiselerdendir. İkinci bölüm, Medine döneminin başlamasının ilk adımı olan Akabe görüşmeleri ile Hz. Peygamber'in (s.a.s) ve Müslümanların Medine'ye hicret yolculuğunun aktarılmasıyla son bulmaktadır.

Üçüncü bölümde tebliğin Medine dönemi ele alınmıştır. Resulullah'ın (s.a.s) buradaki ilk faaliyetleri Mescid-i Nebevî'nin inşası, Ensar ve Muhacir kardeşliğinin ilanı ve Medine Vesikası'dır. Toplumsal yapının tesis edilmesinde bu faaliyetlerin önemine dikkat çeken Apak, Medine Vesikasını, Resulullah'ın (s.a.s) Şehir-Devleti oluşturma kararının bir yansıması olarak görmekte ve devletin anayasası olarak nitelemektedir. Medine Vesikası insanlık tarihinde müstesna bir yere sahiptir.

Medine dönemi Resulullah'ın (s.a.s) birçok dinî ve etnik grupla münasebet kurduğu, bazı ülkelere elçiler gönderdiği ve birçok silahlı çatışmanın meydana geldiği bir dönemdir. Apak, bu faaliyetlerin tamamının esas gayesinin İslâm dinini yaymaya matuf olduğunu ifade etmektedir. Mekke'nin fethi ile birlikte Arap yarımadasındaki müşrik Arap kabilelerinin Hz. Peygamber'e (s.a.s) bağlılıklarını bildirme süreci başlamıştır. Medine'nin iki önemli iç meselesi ise Yahudiler ve münafıklardır. Resulullah'ın (s.a.s) bu gruplara karşı müsamahalı, kuşatıcı ve samimi yaklaşımı ortaya konmuştur.

Dördüncü bölümde yazar, Hz. Peygamber'in (s.a.s) şahsiyetini incelemek ve üstün ahlakını ortaya koymaktadır. Buradaki anlatım genellikle Hz. Peygamber'in (s.a.s) siyasî ve daha çok sosyal ilişkileri üzerindedir. Yazar Resulullah'ın (s.a.s) diğer insanlara olan muamelesinden ve tutumlarından onun vefakârlığına, güvenilirliğine, doğruluğuna, sabrına, merhametine ve tevazuuna dair çıkarımlar yapmaktadır. Ailenin reisi, babası ve dedesi olarak yaşantısını, örneklerle sunmaktadır. Hz. Peygamber (s.a.s), bu bölümde bir

taraftan ilkeli bir siyaset ve adil bir yönetim icra eden bir devlet başkanı, savaşları idare eden bir komutan olarak, diğer taraftan bir eğitimci ve toplumun çocuk, genç, yaşlı, kadın, erkek tüm kesimleriyle iyi ilişkiler içinde olan bir fert olarak karşımıza çıkmaktadır. Vahiy almak gibi olağanüstü bir hadiseye muhatap olan peygamber, öbür yandan günlük hayatını devam ettiren, kişisel hayatı ve ibadetlerini ihmal etmeyen bir kuldur. Yazarın, onun bu çok yönlü yaşantısını ortaya koyduktan sonra üzerinde önemle durduğu husus ise onun öğretisinin sadece dinî hayatla/ibadetlerle sınırlı kalmadığı ve şümüllü ve mükemmel hayatının, her yaş ve meslekteki kadın-erkek bütün insanlık için ideal bir örnek oluşudur.

Hız. Peygamber'in (s.a.s) evrensel mesajı gerek mahiyeti gerekse yöntemleri bakımından incelenmeye değer bir konudur. Eserin son bölümü Hız. Peygamber'in (s.a.s) davetine dairdir. Resulullah'ın (s.a.s) davetinin en başta gelen prensipleri tevhid, adalet, insan hakları, kardeşlik ve barıştır. Bu bölümde, Hız. Peygamber'in (s.a.s) davetinin prensiplerinin hukukî ve sosyal hayata yansımaları ve bu prensiplerin hukukî müeyyide formları yer almaktadır. Apak, insan hakları, kadın hakları, sosyal hizmetler gibi meselelerde Hız. Peygamber'in (s.a.s) tüm dünyaya etki eden müspet tesirini de belirlemektedir.

Klasik kaynaklarımızın ısrarla üzerinde durdukları neseb bilgileri son dönem çalışmalarında genellikle görmezden gelinmektedir.^[12] Apak ise eserin bütününde asabiyet mantığının kavranmasının önemine dikkat çekmiştir. Asabiyet, ister haklı ister haksız olunsun kabile mensubunun her şartta kabilesiyle birlikte hareket etmesi anlamına gelmektedir. Asabiyet ruhu, Cahiliye döneminde Arap kabilelerinin dağılmasına neden olmuş, kabileler arasında devamlı düşmanlık üretmiş, intikam hislerini körüklemiştir. Apak, Arapların sahip oldukları kolektif zihniyetin yansımalarını, tebliğin ilk dönemlerinde inanmamalarına rağmen Haşimîlerin Hız. Peygamber'e (s.a.s) verdikleri destekte, müşriklerin İslâm'ı reddetmelerindeki nedenler arasında, Habeşistan'a hicret sürecinde, Taif'te Resulullah'ın maruz kaldığı muamelede ve daha birçok hadisede göstermiştir. Resulullah'ın münafıklara karşı tutumunda Evs-Hazrec dengesini muhafaza ederek hareket etmesi bu hususta çarpıcı bir örnektir. Hatta ifk olayında Resulullah (s.a.s) sorumluları cezalandırmak istediğinde kabilecilik hisleri devreye girmiş ve Evs ile Hazrec kabileleri birbirleriyle çatışma noktasına gelmiştir. Resulullah (s.a.s) asabiyetin yerine din kardeşliğini geçirebilmek için tedrici ve devamlı bir dönüşüm stratejisi takip etmiştir. Muhtelif kabilelerle yaptığı

[12] Şaban Öz, İslâm Tarihi Metodolojisi, İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017, s. 91.

anlaşmalarda ve talimat mektuplarında Resulullah (s.a.s), halkı kabilecilik konusunda dikkatli olmaya çağırmış, onların din kardeşliği çerçevesinde birlik olmalarını istemiştir.

Yazarın Hz. Peygamber'in (s.a.s) kararlarını ve uygulamalarını anlatırken okuyucu kitlesini dikkate aldığı görülmektedir. Eserin sadeliğiyle öne çıkan üslubu, özellikle ortaöğretim kurumları ve üniversite öğrenci kitlesi başta olmak üzere, farklı eğitim düzeylerinden insanların eserden faydalanabilmesini mümkün kılmaktadır. Bu doğrultuda Apak, Hz. Peygamber'in (s.a.s) ilk bakışta evrensel vicdan ve ahlaka aykırı görünen veya anlaşılması güç karar ve uygulamalarının makul nedenlerini ortaya çıkarmaya çalışmış, tarihsel gerçekleri ve toplumsal koşulları göz ardı ederek rivayetleri reddetmek yerine olayları kendi şartları ve genel İslâmî prensipler doğrultusunda değerlendirmiştir. Bu olaylardan bazılarını burada zikretmekte fayda vardır.

Hz. Peygamber'e (s.a.s) yöneltilen eleştirilerden biri Kurayza Yahudileri hakkındaki uygulamasıdır. Bilindiği gibi Kurayzalılar, Hende savaşında müşriklerle işbirliği yaparak Müslümanları oldukça güç bir duruma düşürmüşler, Hz. Peygamber (s.a.s) Hende Savaşının hemen ardından onları muhasara etmiştir. Neticede teslim olmak zorunda kalan Kurayza Yahudilerinin savaşılabilecek durumda olan erkekleri öldürülmüştür. Yazar, bu olayı birçok yönden değerlendirmekte ve Kurayzalıların ihanetlerini burada önemli bir unsur olarak zikretmektedir. Onların işledikleri suça verilen cezayı evrensel hukuk ilkeleriyle bağdaştırmakta ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) diğer Hayber Yahudilerine imkân olduğu halde bu türden bir ceza vermediğini vurgulamaktadır. Apak, Hz. Peygamber'in (s.a.s) savaş stratejisini, savaşlarında öldürülen ve esir edilen rakiplerinin sayısını, başlangıç, gelişme ve sonucu açısından savaşlarını değerlendirerek onun savaşçı bir ruha sahip olduğu ve İslâm'ı kılıçla yaydığı şeklindeki iddiaları da çürütmüştür.

Yine Hz. Peygamber'in (s.a.s) evlilikleri birçok tartışmaya konu edilmekte ve birçok insanın aklında soru işaretleri bırakabilmektedir. Yazar, Hz. Peygamber'in (s.a.s) evliliklerinin nasıl gerçekleştiğini yeri geldikçe anlatmakta ve bu hususta genel bir değerlendirmede bulunmaktadır. Buna göre, Hz. Peygamber'in (s.a.s) evliliklerinin siyasî, sosyal, psikolojik ve teşriî birçok nedeni mevcuttur. Kendi zamanı ve kültürü içinde değerlendirilmesi gereken çok evlilik, Hz. Muhammed (s.a.s) tarafından icat edilmemiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s) ileri bir yaşa kadar tek eşli kalması da göz önünde bulundurulduğunda bu durumun onun şahsî bir tercihi değil, misyonunun kendisine yüklediği bir sorumluluk, hatta zorunluluk olarak değerlendirmesi imkân dâhilindedir.

Bir diğer husus, kölelik müessesesine dair hükümlerin İslâm hukukunda ve Hz. Peygamber'in (s.a.s) uygulamalarının arasında mevcut oluşudur. Köleliğin İslâm'ın gelişiyle uğradığı değişimleri incelemiş, bu müessesenin Müslümanlar tarafından esas itibariyle insanlığa hizmet amacı güden, acizlerin barındırılıp hallerinin düzeltildiği bir ıslah evi gibi değerlendirildiği, entelektüel ve maddî anlamda kendilerini yetiştirip geliştirmeleri için her türlü imkânın kendilerine sağlandığı sonucuna varılmıştır. Köle hakları revize edilerek müessesenin fiilen ortadan kaldırılmasına yönelik ciddi adımların atılmış olması da önemli bir husustur.

Eserde sosyal, dinî, ekonomik olgulara yer verilerek bütüncül bir yaklaşım mevcut olmakla beraber Hz. Peygamber'in (s.a.s) daha çok siyasî yönünün ele alındığı söylenebilir. Özellikle iktisadî düzenlemelerin fazla yer bulmadığını görmekteyiz. Mesela Hz. Peygamber'in (s.a.s) mescidi inşası, kardeşleştirme, münafıklarla, Yahudilerle, diğer kabilelerle ilişkileri, savaşları, anlaşmaları gibi siyasî ve sosyal anlamdaki olaylar geniş yer bulurken, Hz. Peygamber'in (s.a.s) Müslümanların ekonomik bağımsızlıklarını kazanmaları için attığı adımların üzerinde fazla durulmamıştır. Yine anlaşma metinleri, Resulullah'ın ittifakları çerçevesinde ele alınmış, ancak zekât ile ilgili anlaşmalarına veya muhtelif kabilelerle imzaladığı birçok anlaşmada zekât ile ilgili taleplerine yer verilmemiştir. Resulullah'ın (s.a.s) uygulanmasına önem verdiği zekâtla ilgili taleplerinin de aktarılması, kabilelerle olan münasebetleri konusunda daha belirleyici olmalıdır. Nitekim Resulullah'ın (s.a.s) Hicretin 2. yılında farz kılınan zekâtın^[13], İslâm'ın bir farzı olarak yerine getirilmesine önem verdiği gibi kabilelerin ona olan siyasî bağlılığını simgeleyen bir unsur olarak da gördüğünü ifade etmekte bir beis yoktur. Eserde Resulullah'ın (s.a.s) siyasî kişiliği, dahilî ve haricî siyaseti ile savaş yönetimi çerçevesinde aktarılmaktadır. Oysa cizye, ganimet vb. malî konulardaki yaklaşımı, Resulullah'ın (s.a.s) siyasî kişiliğini ve devlet olarak ifade edilen siyasî varlığını tamamlayıcı bir husustur.

Eserle ilgili önemli bazı hususları şöyle sıralayabiliriz:

- Eserde Hz. Peygamber'in (s.a.s), Müslüman bir bireyin hayatındaki yeri belirlenmeye çalışılmıştır.
- Asabiyet, tek amil olmamakla beraber Arapların karar ve uygulamalarında hâkim olan unsurdur.
- Olgular, kendi zaman, coğrafya ve sosyal şartları içinde değerlendirilmelidir.

[13] Mehmet Erkal, "Zekât", *DİA*, Cilt: 44, s. 197.

- Sosyal yapının tesisinde Hz. Peygamber'in (s.a.s) nihaî hedefi, insanları din kardeşliği mefhumu altında birleştirmektir.

- Günümüzde toplum, sahih kaynaklara dayalı, doğru peygamber algısını oluşturmaya yönelik çalışmaların yapılmasına muhtaçtır.

- Mucizevî anlatımlar, Hz. Peygamber'in (s.a.s) örnek alınmasının önünde bir engel teşkil etmektedir.

- Hz. Peygamber (s.a.s) bir devlet kurma gayesiyle hareket etmemişse de inananları örgütlemiştir. Nihayetinde Müslümanların siyasî yapılanmaları bir devlet niteliğine ulaşmıştır.

- Hz. Peygamber'e (s.a.s) itaatın gerekliliği, ibadet hayatıyla sınırlı değildir.

- Müslüman bir bireyin, hayatının her alanında Hz. Peygamber'i (s.a.s) örnek alması gerekmektedir.

İslâm tarihçiliği etkinliği ilk dönemlerinden itibaren teolojik saikler göz önünde bulundurulurken gerçekleşmiştir. Bu tür bir histiyografinin en pratik işlevi, tarihsel olaylardan dinsel, ahlaksal dersler alınması, kıssadan hisse çıkarılması olmuştur.^[14] Bu doğrultuda Hz. Peygamber'in (s.a.s) hayatının öğrenilmesinin de pratik faydası, sosyal adaletin, toplumsal ilişkilerin, adil hükümetlerin tesisinde onun öğretisinin ve etik anlayışının model alınmasıdır. Apak, eserinde bu faydanın elde edilmesinin önündeki engelleri tespit etmekte, bunları izale ederek insanlığa en güzel örnek olan Hz. Peygamber'in (s.a.s) öğretilerini dinî, siyasî, sosyal ve medenî hayatın merkezine yerleştirmektedir.

Kaynaklar

Aycan, İrfan, Söylemez, M. Mahfuz, *İdeolojik Tarih Okumaları*, Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2014.

Çog, Mehmet "Celâl Nûrî ve Hâtemü'l-Enbiyâ Adlı Eserine Göre Hz. Muhammed Tasavvuru", *İSTEM*, Sayı: 7, 2006, s. 87-98.

Della Vida, G. Levi, "Sîre", *MEB İslam Ansiklopedisi*, Cilt: 10, s. 699-703.

Demircan, Adnan, *Tarihin Akışını Değiştiren Son Peygamber*, İstanbul: Beyan Yayınları, 2015.

Erkal, Mehmet, "Zekât", *DİA*, 2013, Cilt: 44, s. 197-207.

Fayda, Mustafa, "Siyer Ve Meğâzî", *DİA*, cilt: 37, sayfa: 319-324.

Ortaylı, İlber, <https://www.youtube.com/watch?v=fxTSRmhg8Yc> (Erişim Tarihi: 13. 11. 2017)

[14] Doğan Özlem, *Tarih Felsefesi*, İstanbul: Notos Kitap, 2012, s. 41.

- Öz, Şaban, *Farklı Siyer'i Okumak: Bir Siyer Eleştirisinin Eleştirisi*, Ankara: Araştırma Yayınları, 2015.
- Öz, Şaban, *İslâm Tarihi Metodolojisi*, İstanbul: Endülüs Yayınları, 2017.
- Öz, Şaban, "Siyer Merviyâtında Kussâs Metinleri Üzerine", *Siyer Araştırmaları Dergisi*, 2017, Sayı: 1, s. 93-105.
- Öztürk, Ali, "Türk Edebiyatında Manzum Siyerler", *Hz. Muhammed ve Evrensel Mesajı Sempozyumu 20-22 Nisan 2007*, Çorum: İslâmî İlimler Dergisi Yayınları, 2007, s. 213-216.
- Uzun, Mustafa, "Siyer ve Meğâzî (Türkçe Siyer Kitapları)", *DİA*, Cilt: 37, s. 324-326.

